

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

CENTVM ANNI ACADEMIAE REI PUBLICAE SOCIALISTAE
ROMANIAE

CENTENARUL ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE
ROMÂNIA

ACAD. A. OTETEA

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ (1867—1878)

DAN BERINDEI

UNITATEA NAȚIONALĂ ÎN PREOCUPAREA ACADEMIEI
ROMÂNE

VASILE MACIU, VASILE NETEA

ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI CHESTIUNEA ȚĂRÂNEASCĂ

MATEI IONESCU, TRAIAN LUNGU

PUBLICAREA IZVOARELOR ISTORICE NAȚIONALE ÎN
PREOCUPĂRILE ACADEMIEI ROMÂNE

DAN SIMONESCU

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

RECENZII

REVISTA REVISTELOR

ÎNSEMĂRI

TOMUL 19 — 1966

6

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. A. OȚETEA (*redactor responsabil*); EUGEN STĂNESCU
(*redactor responsabil adjunct*); acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI;
acad. C. DAICOVICIU; MIRON CONSTANTINESCU; L. BÁNYAI;
V. CHEREȘTEȘIU; V. POPOVICI (*membri*); NICOLAE FOTINO
(*secretar de redacție*)

Prețul unui abonament anual este de 90 lei. În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii voluntari de presă din întreprinderi și instituții.

Comenzile de abonamente din străinătate (numere izolate sau abonamente) se fac prin CARTIMEX, căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „Studii” — revistă de istorie.

Apare de 6 ori pe an.

Adresa redacției
B-dul Aviatorilor nr. 1
București
Telefon 18.25.86

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

TOM. 19 1966 Nr. 6

S U M A R

CENTVM ANNI ACADEMIAE REI PUBLICAE SOCIALISTAE ROMANIAE

	Pag.
Acad. prof. A. OȚETEA, Centenarul Academiei Republicii Socialiste România	1055
DAN BERINDEI, Societatea Academică Română (1867—1878)	1069
VASILE MACIU, VASILE NETEA, Unitatea națională în preocuparea Academiei Române.	1091
MATEI IONESCU și TRAIAN LUNGU, Academia Română și chestiunea țărănească	1111
DAN SIMONESCU, Publicarea izvoarelor istorice naționale în preocupările Academiei Române	1121
I. GOLIAT, Academia Republicii Socialiste România	1131

M. NEAGOE, Viața și activitatea lui Gh. Șincai (Cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la moarte)	1167
N. ST. ISAR, Activitatea lui C. A. Rosetti ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în 1866	1179

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Aniversarea Centenarului Academiei Republicii Socialiste România (M. N.); Expoziția „Dezvoltarea științei în România” (I. A.); Cel de-al XIII-lea Congres internațional de studii bizantine, Oxford (5—10 septembrie 1966) (O. Iliescu); Cronica	1191
--	------

RECENZII

LUCIAN BLAGA, <i>Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea</i> , București, Edit. științifică, 1966, 230 p. (V. Netea)	1201
* * * <i>Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921</i> , București, Edit. politică, 1966, 790 p. (I. Apostol)	1205
* * * <i>Deutsche Geschichte in drei Bänden. Band. I — Von den Anfängen bis 1789. Band. II — Von 1789 bis 1917</i> , Berlin, Veb. Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1965, XXI + 774 p. (I); XVII + 881 p. (II) (Adolf Armbruster)	1211
ROGER RÉMONDON, <i>La crise de l'Empire romain de Marc-Aurèle à Anastase</i> , Paris, Presses Universitaires de France, 1964, 363 p. („Nouvelle Clio”. L'Histoire et ses problèmes, nr. 11) (S. Bocu)	1217

REVISTA REVISTELOR

- „Revue Roumaine d'Histoire”, București, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, t. III, 1964, nr. 1–4, 837 p.; t. IV, 1965, nr. 1–6, 1 260 p. (*Al. Porleanu*) 1223
- „Историјски часопис”, орган Историјског Института, Кн. XIV–XV. 1963–1965, Belgrad, 1965, 668 p. (*S. Iancovici*) 1230

INSEMNĂRI

- Istoria României.** — A. HUTTMANN, *Pregătirea profesională și gradul academic al lui I. Piuaru-Molnar*; SZÖKEFALVY NAGY ZOLTAN, *Primii ani de activitate a lui I. Piuaru-Molnar*, în „Revista medicală”, 1966, nr. 1, p. 105–110 și p. 101–104 (*S. I.*); * * * *Momente din istoria Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1966, 125 p. (*I. A.*). **Istoria universală.** — S. S. VOLK, *Народная Воля. 1879 – 1882*. Москва, Изд-во „Наука”, 1966, 492 p. (*A. L.*); VRANOUSIS L., “Ένα εικονογραφημένο χειρόγραφο του Έρωτοκρίτου στη Βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας (Un manuscris ilustrat al *Erotocritului* în Biblioteca Academiei Române). Extras din revista „ΝΩΣ”, Atena, VII (1964), nr. 76–85, p. 449–456 (*Gh.C.*); * * * *Итальянские коммуны XIV–XV веков. Сборник документов из Архива Ленинградского отделения Института Истории АН СССР*, sub redacția lui V. I. Rutenburg, Moscova-Leningrad, Edit. „Наука”, 1965, 396 p. +7 pl. (*S. P.*); WILLIAM M. BOWSKY, *Studies in medieval and renaissance history*, vol. I, Lincoln, University of Nebraska Press, 1964, 2 f. +292 p. (*S. C.*); JEAN THIRY, *La guerre d'Espagne*, Paris, Editions Berger-Levrault, 1965, 352 p. (*P. S.*); CHARLES VERLINDEN, *Christoph Kolumbus. Vision und Ausdauer*, Musterschmidt-Verlag, Göttingen, în col. *Persönlichkeit und Geschichte*, vol. 25, f. a., 102 p. (*S. G.*). **Bizantinologie.** — I. F. FIHMAN, *Егунет на рубеже двух эпох. Ремесленники и ремесленный труд в IV–середине VII в.*, Moscova, 1965, 308 p. (*E. Fr.*); M. CANARD, *Les relations politiques et sociales entre Byzance et les arabes*, în *Dumbarton Oaks Papers*, vol. XVIII (1964), p. 35–56 (*E. Fr.*). **Bibliografie, Arhivistică, Muzeografie.** — JIULIUSZ BARDACH, A. AJNENKIEL, M. SENKOWSKA et S. RUSSICKI, *Introduction bibliographique à l'histoire du droit et à l'ethnologie juridique. D/12. Pologne, Bruxelles*, Éditions de l'Institut de Sociologie, 1965, 74 p. (*Gh. C.*); ALPHONSE DUPRONT, *Livre et culture dans la société française du XVIIIe siècle*, „Annales”, 1965, nr. 5, p. 867–898 (*A. D.*) 1237

INDEX ALFABETIC 1253

CENTENARUL ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

DE

Acad. prof. A. OȚETEĂ

Între 25 septembrie și 2 octombrie 1966, Academia a serbat, sub auspiciile conducerii de partid și de stat, un secol de activitate închinată dezvoltării științifice și culturale a țării.

Înființată acum o sută de ani sub denumirea de *Societatea Literară Română*, transformată în 1879 în *Academia Română*, *Academia Republicii*

Socialiste România n-a fost un eveniment întâmplător în viața culturală a țării, ci rezultatul unei întregi dezvoltări istorice, o etapă necesară în evoluția socială, ca și realizarea statului național care o precedase cu șapte ani.

Izvorită din însăși viața și nevoile societății noastre, Academia a jucat un rol strălucit în dezvoltarea culturii, fiindcă s-a identificat cu aspirațiile cele mai înalte ale poporului nostru și a participat la toate luptele lui pentru unitate, libertate și independență. Greutățile pe care a trebuit să le învingă pînă ce a putut lua ființă, pînă ce a prins rădăcini, au fost aceleași pe care le-a întâmpinat și statul român în constituirea și dezvoltarea lui. Misiunea ei a fost să contribuie pe plan cultural la consolidarea unității naționale și să pregătească spiritele pentru desăvîrșirea și apărarea acestei unități. Academia Română și-a îndeplinit cu cinste această misiune.

Concomitent cu întărirea mișcării de independență și unitate națională și cu formarea națiunii române, cultura românească a luat, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, un puternic avînt, atestat de înmulțirea scrierilor și tipăriturilor și de îmbogățirea bibliotecilor.

Lupta de eliberare socială și națională a început în Ardeal fiind îndreptată împotriva dublei asupriri, sociale și naționale. În focul acestei lupte, care a luat forme organizate sub Inochentie Micu Olain, s-au cristalizat temele fundamentale ale ideologiei naționale: originea romană a poporului și limbii române, continuitatea neîntreruptă a așezării lui pe teritoriul vechii Dacii și superioritatea lui numerică asupra tuturor celorlalte naționalități luate împreună. Școala ardeleană a sintetizat aceste idei, întemeind pe originea romană a poporului și limbii române titlul de noblețe al poporului nostru, iar pe superioritatea lui numerică și pe covîrșitoarea lui contribuție la sarcinile financiare și militare ale monarhiei nu numai dreptul la egalitatea cu celelalte națiuni recunoscute, ci și la preponderența politică. Ideile Școlii ardeleni au exercitat o puternică

influență asupra formării conștiinței naționale în celelalte două țări române. M. Kogălniceanu mărturisea că programul său național s-a inspirat din scrierile Școlii ardelenne.

Unitatea limbii și consacrarea ei printr-o literatură națională erau articolele esențiale ale acestui program. Ele erau și condiții necesare pentru încheierea națiunii, pentru întinderea relațiilor de schimb între diferitele părți ale țării, pentru dezvoltarea rapidă a capitalismului și pentru constituirea statului național, care să cuprindă în hotarele sale toate ramurile răzlețe ale poporului nostru.

Această unitate era amenințată de unii adepți ai Școlii ardelenne, care, pentru a scoate în relief originea latină a limbii noastre, au adoptat în scriere și lexic sistemul etimologic. Or, generalizat, acest sistem ar fi putut să sape o prăpastie între limba păturilor culte și graiul viu al poporului.

Pentru a preîntîmpina această primejdie și pentru a favoriza dezvoltarea unei culturi naționale, au apărut încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea proiecte de societăți cu caracter academic, cum a fost acela al „Societății filozoficești a neamului românesc din mare Principatul Ardealului”, propus în 1795 de un grup de intelectuali, în frunte cu Ioan Molnar-Piurariu. Proiectul a fost realizat de „Societatea literară”, înființată în 1821 de boierii refugiați la Brașov și reorganizată în 1827 de Dini cu Goleșcu. Cu sprijinul acestei societăți a publicat I. Heliade-Rădulescu în 1828 *Gramatica românească*, în prefața căreia preconiza înființarea unei Academii menite a reglementa limba literară și „a o desăvîrși prin facerea unui dicționar”.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, numărul societăților literare s-a înmulțit în toate trei țările române. În 1833 au luat ființă la Iași „Societatea de medici și naturaliști”, la București „Societatea filarmonică”. „Societatea literară” din 1843, transformată în 1845 în „Asociația literară” de la București avea, pe lîngă un caracter literar, și unul politic, cu efecte directe asupra revoluției muntene din 1848. „Astra” (Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român) de la Sibiu (1861) și „Ateneele române” de la Iași și București (1862—1864) urmăreau să concentreze eforturile cărturarilor în vederea unei culturi unitare. Dar, cu toată tendința lor de a marca caracterul general românesc prin cooptarea de membri din toate țările române, experiența a dovedit că programul lor nu putea fi realizat decît de o *Societate academică* cu sediul în capitala țării unite și sprijinită de autoritatea publică.

Aşa se face că, după Unirea Principatelor, planurile pentru întemeierea unei societăţi academice s-au înmulţit şi s-au precizat. În timpul domniei lui Al. I. Cuza, August Treboniu Laurian, Ion Maiorescu şi Gh. Sion au propus, fiecare, sub forma unor proiecte de lege, înfiinţarea unei societăţi academice pentru cultura limbii şi studiul istoriei naţionale. Aceste proiecte au servit ca bază decretului de la 1 aprilie 1866 prin care Locotenenţa domnească înfiinţa Societatea Literară Română, cu scopul de a determina ortografia şi a elabora gramatica şi dicţionarul limbii române.

Societatea Literară Română, forma originală a Academiei Române, era expresia unei necesităţi istorice care făcuse din unitatea limbii literare un factor constitutiv al formării naţiunii şi statului naţional. Ea era în acelaşi timp sinteza unei tradiţii culturale, ilustrate de personalităţi excepţionale ca Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, membru al Academiei din Berlin, Petru Maior şi Gh. Şincai.

Raportorul legii, O. A. Rosetti, a definit în termeni excelenţi menirea noii societăţi : „Limba poporului român, eterna dovadă a latinităţii ţării noastre — arăta el — reclamă imperios cultul său, sub pedeapsa de a nu mai putea servi de vehicul cugetării naţionale în noua sa dezvoltare”.

Această frază rezumă motivele esenţiale care au determinat înfiinţarea Societăţii Literare şi i-au inspirat programul de activitate. Limba ca dovadă a originii romane, deci ca factor de conştiinţă şi unitate naţională, avea să constituie obiectul de studiu predominant în prima perioadă din istoria Academiei. Adoptarea caracterelor latine şi a numeroşi termeni noi, reclamaţi de noile instituţii şi legi, ca şi sistemul etimologic, au produs o mare confuzie şi incertitudine în întrebuinţarea limbii şi au trezit o vie îngrijorare printre învăţaţii români de pretutindeni. Unitatea limbii era pentru ei o problemă nu numai filologică, ci şi naţională, fiind legată de problema latinităţii şi a unităţii poporului nostru de pretutindeni.

Fixarea ortografiei şi întocmirea unei gramatici şi a unui dicţionar care să asigure unitatea limbii avea deci să fie sarcina de capetenie a Societăţii Literare Române, ca de altfel a tuturor academiilor străine înfiinţate înaintea ei, începînd cu Academia Franceză, întemeiată de Richelieu în 1635.

Unitatea naţională, exprimată prin unitatea limbii, avea să fie subliniată şi prin alegerea membrilor ei. Primii ei membri au fost aleşi dintre oamenii de litere şi de ştiinţă din toate ţările române. Printre ei figurau cele mai mari personalităţi ale culturii noastre : Ion Heliade-Rădulescu, primul ei preşedinte, Ţîmotei Cipariu, Gh. Bariţiu, Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, I. Sbieanu, T. C. Maiorescu, August Treboniu Laurian, Al. Hasdeu. Tran-

silvania împreună cu Banatul și Maramureșul, Principatele Unite și celelalte provincii locuite de români erau reprezentate prin cîte șapte membri, în total 21. Epidemia de holeră din vara anului 1866 și, mai ales, răsturnarea guvernului din care făcea parte O. A. Rosetti au amînat inaugurarea noii societăți pînă în vara anului 1867.

În cursul sesiunii inaugurale, societatea a adoptat, o dată cu statutele, denumirea de *Societate Academică Română*, pe care a păstrat-o pînă în 1879, cînd a luat numele de *Academia Română*.

Inaugurarea, care s-a făcut într-o atmosferă de mare însuflețire, a fost ca o prefigurare a unirii tuturor românilor. Membrii transilvăni ai Societății Academice au fost întîmpinați tot drumul, de la graniță pînă la București, de zeci de mii de oameni și salutați ca soli ai unității naționale.

Discursurile rostite în diferitele ocazii ale acestei sesiuni au subliniat de asemenea importanța culturală și politică a aceluia moment în adevăr istoric. Inaugurînd „Societatea”, primul ministru Ștefan Golescu a insistat asupra unității poporului și limbii române „Societatea — a spus el — este și va rămîne independentă și liberă, după cum liberă și independentă a fost, este și va fi limba poporului român”. În încheiere, făcînd aluzie la primejdia latinomaniei, Șt. Golescu a făcut apel ca prin lucrările ei Societatea Academică să nu despartă prin limbă pe popor, căci „limba nu este a unei clase, ci a națiunii”. Timotei Cipariu a văzut în data de 1 august 1867 începutul unei noi epoci „în viața culturală a națiunii române” și a încheiat cu cuvintele, a căror prevestire a fost subliniată de auditoriu prin „detunătoare” aplauze : „Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dar nu am terminat; rămîne să continuăm și să terminăm”. Ceea ce dădea acestor cuvinte o deosebită gravitate e că toată lumea simțea că, întors în Transilvania, Timotei Cipariu avea să dea socoteală de profețiile lui.

Potrivit statutelor sale, Societatea Academică Română avea sarcina de „a conlucra la înaintarea literelor și științelor între români”. Ea se împărțea în trei secții : 1. de lingvistică și literatură ; 2. de istorie și arheologie și 3. de științe naturale, condusă fiecare, ca și societatea însăși, de un președinte, un vicepreședinte și un secretar.

Activitatea Societății Academice n-a fost ușoară în primii ani de organizare și de creștere. Principala dificultate provenea din faptul că majoritatea membrilor săi erau supuși străini și ei n-au putut totdeauna obține autorizația de a veni la București. Al. Hasdeu și-a dat din această pricină demisia. Alții, ca V. Alecsandri, C. Negruzzi și Titu Maiorescu, fiind în dezacord cu majoritatea lingviștilor etimologiști, au refuzat să asiste la ședințe.

Cu toate acestea, an de an, situația s-a ameliorat și Societatea Academică Română a ajuns, așa cum sublinia secretarul ei în 1876, să ia „caracterul unei instituții naționale, al unui corp de elită al științei și inteligenței”. Numărul membrilor activi (24), corespondenți (21) și onorifici (37) a crescut și societatea și-a creat treptat formele de manifestare caracteristice vieții academice: sesiuni anuale între 1 august și 15 septembrie, ședințe publice solemne, discursuri de recepții (primul fiind al lui Al. Papiu-Illarian), tipărirea de lucrări, publicarea de concursuri (primul pentru *Gramatica limbii române*) și decernarea de premii, publicarea unor *Anale* administrative și științifice.

Prima lucrare elaborată de Societatea Academică a fost *Ortografia*, care a adoptat sistemul etimologic. Dar latinomania acestui sistem a fost combătută de majoritatea scriitorilor, care, ca Mihail Kogălniceanu, cereau o limbă literară legată de graiul viu al poporului și de nesecata sursă de inspirație a literaturii populare. *Gramatica* lui Timotei Cipariu, publicată în 1869, dar mai ales *Dicționarul* elaborat de A. T. Laurian și I. V. Massimu, au urmat aceeași direcție latinizantă care amenința să rupă legătura între limba păturilor culte și graiul poporului.

Mult mai rațională și mai fecundă a fost, în această perioadă, activitatea secției de istorie. Mai întâi, ea a pus la îndemna publicului patru volume din scrierile lui D. Cantemir și *Istoria românilor sub Mihai Viteazul* de Nicolae Bălcescu. Ea a sprijinit traducerea și publicarea operelor antichității clasice și a inițiat misiuni de cercetare științifică în Rusia și Ungaria.

Secția științelor naturale, constituită în 1872, a organizat observații meteorologice sistematice și misiuni pentru întocmirea hărților geologice și pentru studiul apelor minerale și al zăcămintelor de cărbuni și de petrol. Economistii Ion Ghica și P. S. Aurelian au luptat în cadrul Academiei pentru dezvoltarea economică a țării prin întărirea gospodăriei țărănești și prin industrializarea capitalistă.

Cucerirea independenței naționale în 1877 a lărgit câmpul de activitate culturală și, în consecință, s-a simțit nevoia de a conferi Societății Academice „o poziție mai stabilă, un cerc de lucrări mai întins, o activitate mai continuă”. Prin legea din 29 martie 1879 Societatea Academică Română a fost declarată Institut național cu denumirea de *Academie Română* și cu misiunea de a sprijini „cultura limbii și istoriei naționale, a literaturilor, a științelor și frumoaselor arte”.

În prima sesiune extraordinară, Academia Română și-a votat statutele și regulamentul și a completat locurile vacante din cele trei secții. Fiecare secție avea 12 membri activi, și pînă la 15 corespondenți. Printr-o alegere, în general judicioasă, din rândurile literare au lipsit M. Eminescu,

I. Creangă şi I. L. Caragiale —, Academia Română a cuprins în sînului majoritatea personalităţilor reprezentative din toate domeniile culturii. Pe lângă membrii români, Academia a ales un mare număr de membri onorifici şi corespondenţi străini — printre care au figurat somităţi ştiinţifice ca Theodor Mommsen, Gustave Schlumberger, Karl Lamprecht, H. Poincaré etc. —, care i-au permis să stabilească contacte directe cu academiile şi societăţile savante străine.

Activitatea Academiei Române a fost legată direct de dezvoltarea economică şi de progresul ştiinţific al ţării. P. S. Aurelian preconiza încă în 1879 un inventar complet al resurselor solului, al populaţiei şi al tuturor ramurilor sale de activitate, iar Ion Ghica prevedea, în 1884, lărgirea activităţii „modestei” Academii cu trei secţii prin înfiinţarea unor „academii muzicale, militare, industriale, artistice”.

Secţia literară a desfăşurat o intensă şi rodnică activitate. Înlăturînd exagerările sistemului etimologic, ea a adoptat sistemul fonetic şi a evitat ruptura dintre limba literară şi graiul popular. În acelaşi timp ea a depus toate strădaniile pentru elaborarea marelui dicţionar al limbii române, pe baza aceloraşi principii care au prezidat la stabilirea ortografiei fonetice. Conducerea lucrărilor a fost rînd pe rînd încredinţată celor mai mari lingvişti : B. P. Hasdeu, Al. Philippide şi Sextil Puşcariu. Dar insuficienţa bazei materiale în raport cu planurile prea îndrăzneţe n-a permis ca lucrarea să fie dusă pînă la capăt. Abia azi, prin sistemul unor puternice echipe de specialişti şi prin resursele puse la dispoziţia Academiei de puterea populară, putem întrevădea realizarea acestui monument al limbii noastre. Lărgindu-şi cu fiecare an sfera preocupărilor sale, Secţia literară a Academiei a publicat numeroase ediţii de texte vechi româneşti, o culegere de *Studii şi cercetări*, *Memoriile secţiei literare*, *Bibliografia veche românească (1508—1830)*, în 4 volume, un repertoriu al *Publicaţiilor periodice româneşti (1820—1906)*, *Catalogul manuscriptelor româneşti din Biblioteca Academiei Române* (3 vol.) şi *Catalogul manuscriptelor greceşti*. Prin premiile sale, Academia a încurajat elaborarea unor studii şi monografii consacrate scriitorilor Simion Bărnuţiu, V. Alecsandri, Ion Ghica, Ion Barac.

Dar aspectul cel mai remarcabil din viaţa Academiei Române între 1879 şi 1918 a fost rolul strălucit jucat de Secţia istorică. Prin personalităţile excepţionale pe care le cuprindea, ca M. Kogălniceanu, Gh. Bariţiu, A. D. Xenopol, N. Iorga, Ion Bogdan şi V. Pârvan, Secţia istorică a desfăşurat o activitate care a situat-o în fruntea Academiei şi i-a asigurat un loc de cînte în istoriografia universală. Publicaţiile ei : *Memoriile secţiei istorice* şi *Studii şi cercetări*, împreună cu variantele lor în limba franceză, cuprind cele mai importante lucrări ale ştiinţei noastre istorice din această perioadă. Pe lângă lucrările contemporanilor săi, Secţia istorică a continuat

publicarea operelor lui Cantemir și a operelor complete ale lui Miron Costin. Dar cea mai importantă realizare a secției este publicarea culegerii de *Documente privitoare la istoria românilor*, inițiată de Eudoxiu Hurmuzaki și continuată de aproape toți istoricii noștri de seamă. Pentru studiul epocii Unirii Principatelor s-au publicat, cu sprijinul Academiei Române, zece volume de *Acte și documente relative la istoria Renașterii României*. La acestea se adaugă culegerile de documente editate de membrii Academiei, în primul rînd de A. D. Xenopol, N. Iorga și Vasile Pârvan, care au lărgit considerabil baza documentară a istoriografiei noastre și au făcut posibile lucrări de mare valoare, care au contat și în istoriografia universală.

Dezvoltarea secției de științe a vădit progresul spiritului științific din țara noastră. Sub impulsul economiei în rapidă creștere și specializare s-au format chimiști (P. Poni, N. Teclu, C. Istrati, G. Spacu), geologi (Gr. Cobălcescu, G. Mrazec, G. Macovei), botaniști și agronomi (D. Brîndză, D. Grecescu, Emil Racoviță, Em. Teodorescu, Tr. Săvulescu), medici (I. Felix, V. Babeș, I. Cantacuzino, G. Marinescu și M. Ciucă), biologi (Gr. Antipa), ingineri (A. Saligny), matematicieni (Em. Bacaloglu, Spiru Haret, G. Țițeica, D. Pompei), care au ilustrat știința românească și i-au asigurat stima specialiștilor străini. Membrii secției au îmbogățit cu cercetări originale *Memoriile secției științifice* și *Buletinul* în limba franceză și au editat zece volume cu peste 60 de studii din *Publicațiile Fondului V. Adamachi*.

Dar chiar redusă la cele trei secții, Academia Română și-a întărit an de an influența asupra vieții culturale a țării și, prin activitatea științifică pe care a desfășurat-o, mai ales în domeniul istoriei, prin concursurile care au stimulat elaborarea unor lucrări literare și științifice, prin numeroasele ajutoare pentru studii, prin colecțiile sale de manuscrise, de monede și de stampe care au constituit „un adevărat tezaur național”, s-a afirmat ca un factor puternic al „Renașterii României”.

Ambiția Academiei Române era, după expresia lui D. A. Sturdza, de a întări convingerea tuturor că la Dunărea de Jos românii sînt energici și neobosiți muncitori în domeniul științelor, al artelor și al civilizației.

Prin cercetări asupra trecutului, prin comemorarea marilor evenimente ale istoriei noastre, Academia a întărit simțul de solidaritate națională. Ea a devenit centrul spre care se îndreptau privirile poporului român și de la care aștepta lumină, îmbărbătare și nădejde. Ea a fost „focarul nestins al ideii naționale, purificat și întărit de știință”. Limba și istoria au rămas și în perioada 1879—1918 principalele îndeletniciri, „căci — spunea D. A. Sturdza — limba și istoria ni se contestau și ni se contestă neîncetat”. Și pentru A. D. Xenopol principala misiune a Academiei Române era „întărirea poporului românesc prin cultura minții”.

Publicațiile ei erau trimise regulat școlilor și societăților culturale „de dincolo”. Participarea ei la multe serbări naționale sau la sărbătorirea unor fruntași de peste munți — cum au fost comemorarea unui sfert de veac de la înființarea Universității din Bucovina sau sărbătorirea lui Gh. Barițiu — a dat acestor manifestări un caracter general românesc.

Spre deosebire de Societatea Academică Română, Academia Română era „un institut național”, cu un caracter permanent, cu un program de lucru regulat, cu o subvenție publică, ceea ce a mărit într-o măsură considerabilă eficiența activității sale. Ea a devenit organul dirigitor al vieții științifice și literare, pe care a orientat-o spre țelul suprem al tuturor eforturilor sale : desăvârșirea unității naționale, așa cum avea să se realizeze în 1918.

Între cele două războaie mondiale, Academia Română și-a lărgit activitatea pentru a cuprinde noile probleme teoretice și practice pe care le punea întregirea națională și evoluția științelor și literelor în ultimii cincizeci de ani, fără a uita datoria de a apăra integritatea teritorială și independența națională a României.

Prima sesiune, care a avut loc între 14 mai și 12 iunie 1919, a fost închinată unirii împlinite în anul precedent și comemorării semicentenarului Academiei care, din cauza războiului, n-a putut fi sărbătorit în 1916.

Însemnătatea desăvârșirii unității naționale a fost subliniată de Dimitrie Onciul și de Nicolae Iorga. Primul a înfățișat unirea ca împlinirea unei „necesități istorice”, ca încununarea luptelor „pentru viață, civilizație și progres” ale tuturor generațiilor trecute și ca „o consfințire a ideii latinității, care a deșteptat la o viață nouă neamul românesc și a creat România liberă și unită”.

Lui Nicolae Iorga i-a revenit sarcina de a saluta pe reprezentanții provinciilor eliberate. „Era natural să ajungem aici — a declarat el —, de vreme ce silnicele frontiere din trecut” nu erau decît niște „sîngeroase șanțuri în carne peste cuprinsul de o așa evidentă unitate a pămîntului românesc”.

Dar ceea ce a conferit acestei sesiuni o importanță deosebită a fost conștiința sarcinilor noi care, după definiția lui Iacob Negruzzi, reveneau „României unite, întregite și nedespărțite”.

Academia Română și-a dat seama că, între granițele lărgite ale României, ea avea de îndeplinit obligații mai mari decît cele de pînă atunci și pe care Iacob Negruzzi le rezuma în ridicarea poporului pe o treaptă de civilizație superioară. „Un popor pentru a fi în adevăr mare — spunea el —, pe lângă un teritoriu întins, trebuie să creeze pe acest teritoriu o civilizație a sa proprie, să strălucească prin calitățile sale intelectuale,

prin producțiile sale culturale". Pentru aceasta, adăuga el, „trebuie muncă încordată, muncă continuă și dezinteresată”.

În funcție de această situație nouă și-a definit fiecare secție sarcinile sale. Președintele secției literare, Sextil Pușcariu, a arătat că dicționarul trebuia conceput pe plan mai larg decât în trecut; el trebuie să țină seama de bogăția de cuvinte pe care provinciile noi o aduc limbii române și de necesitatea unei terminologii unitare în toate ramurile vieții publice.

Exponentul secției de științe naturale, Emil Racoviță, cerea ca Academia să țină seama de schimbările revoluționare care s-au produs de la întemeierea ei și să creeze o nouă secție sociologică-juridică pentru problemele economice, financiare și politice. El releva importanța antropologiei și etnografiei.

Vasile Pârvan preconiza de asemenea reorganizarea Academiei potrivit noilor stări de lucruri — evoluției culturii noastre în ultimii 50 de ani și întregirii patriei cu provinciile eliberate —, „fiindcă mai ales în direcția artelor și științelor sociale ea a rămas mult în urmă”. Și el era de acord cu necesitatea de a se crea o secție de sociologie și de a lărgi programul Academiei, încât să devină „un înalt Institut cultural și o societate științifică alcătuită din specialiști”.

Din lipsă de mijloace, Academia n-a putut realiza decât parțial acest program. În al treilea deceniu al secolului, Academia n-a putut participa la diferite manifestări internaționale decât prin membrii care s-au putut deplasa pe cheltuiala lor. În deceniul următor, situația s-a ameliorat și Academia Română și-a lărgit relațiile cu academiile din restul lumii. Ea a fost prima instituție română care a reluat legăturile culturale cu U.R.S.S. și a organizat un schimb regulat de publicații între București, Leningrad și Kiev.

Secțiile și-au înmulțit publicațiile, făcând posibilă apariția în toate domeniile a unor lucrări care au asigurat progresul continuu al științei românești și au făcut ca faima Academiei Române să strălucească și peste hotare.

Donații tot mai numeroase și mai importante au ridicat averea Academiei la peste opt sute de milioane de lei în 1939 și i-au permis să înmulțească numărul premiilor și al bursei de studii în străinătate. Între 1866 și 1941, Academia Română a acordat 1 062 de burse, care au contribuit la formarea cadrelor noastre superioare în toate sectoarele vieții publice.

Dar noul local al Bibliotecii și sediul central al Academiei n-au putut fi terminate decât cu ajutorul statului, în 1929 și 1936.

Comemorările în ședințe solemne a marilor personalități istorice și a foștilor membri ai Academiei au fost completate cu sărbătorirea genurilor universale, ca Dante, Goethe, Molière, Vergiliu și alții, ceea ce dovedește

lărgirea sferei de interes a Academiei şi progresul spiritului public în România.

Dar preocuparea dominantă a Academiei şi în această perioadă a fost apărarea integrităţii teritoriale şi a independenţei naţionale. În prima sa sesiune de după primul război mondial, Academia Română a adresat Consiliului Suprem al Conferinţei de Pace şi academiilor din ţările aliate un memoriu justificativ al revendicărilor noastre teritoriale şi a hotărât să publice noua sinteză istorică a lui N. Iorga : *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, tradusă apoi şi în limbile germană, engleză şi italiană.

În şedinţele sale din septembrie şi octombrie 1940, Academia Română a protestat solemn împotriva dictatului de la Viena şi a căutat să solidarizeze cu protestul său academiile străine, iar pentru a dovedi drepturile noastre asupra întregii Transilvanii ea a hotărât să traducă în limbile germană şi italiană lucrarea *La Transylvanie*.

Prin toate mijloacele care i-au stat la dispoziţie şi în toate împrejurările, Academia Română s-a dovedit apărătoare vigilentă a drepturilor noastre şi luptătoare hotărâtă împotriva doctrinelor inumane ale hitlerismului. În toată perioada dintre cele două războaie mondiale, Academia Română a rămas credincioasă tradiţiei sale de proteguitoare a unităţii naţionale.

Instaurarea regimului democrat popular şi transformarea revoluţionară a vieţii şi culturii în ţara noastră au creat şi Academiei Române noi condiţii de activitate şi i-au atribuit sarcini menite să facă din ea un organ al construcţiei socialismului.

Importanţa dobândită de ştiinţă în planificarea activităţii în toate sectoarele vieţii publice şi în dezvoltarea producţiei reclama reorganizarea cercetării ştiinţifice şi crearea unui organ superior de îndrumare şi coordonare. Această misiune a fost atribuită Academiei, radical restructurată. Dintr-o societate savantă, cu o activitate de mare valoare, dar restrînsă la cercetările şi creaţiile membrilor ei, decretul nr. 76 din 1948 a făcut o instituţie de stat cu denumirea *Academia Republicii Populare Române*, căreia i-a atribuit misiunea de a promova ştiinţa şi cultura în vederea ridicării nivelului material şi cultural al poporului, de a forma cadre ştiinţifice de înaltă calificare şi de a folosi cuceririle ştiinţei pentru construirea socialismului.

Dar inovaţia care defineşte cel mai bine poziţia şi rolul Academiei R.P.R. în viaţa ştiinţifică şi culturală a ţării este sarcina de a organiza şi conduce „cercetări de înalt nivel ştiinţific în unităţile sale de cercetare, în strînsă legătură cu necesităţile construcţiei socialiste în toate domeniile economiei, ştiinţei şi culturii”.

Academia R.P.R. a fost astfel așezată în centrul activității științifice, literare și artistice și investită cu o autoritate care a făcut din ea un organ de îndrumare și de stimulare a întregii vieți științifice și artistice a țării.

Academia își desfășoară activitatea științifică în 56 de unități de cercetare, dintre care 38 în capitală și 18 în provincie, într-un observator astronomic, în stațiuni experimentale și în laboratoare bogat înzestrate cu aparate și biblioteci și cu un personal specializat în continuă creștere. Biblioteca Academiei și un centru de documentare țin la curent pe cei peste 3 000 de cercetători din institutele și centrele de cercetare ale Academiei cu publicațiile noi din țară și străinătate. Editura Academiei și 73 de reviste în limba română și 32 în limba franceză și alte limbi de circulație internațională publică rezultatele cercetărilor, care însă depășesc spațiul poligrafic al editurii. Dezvoltarea rapidă a cercetării științifice în cadrul Academiei este atestată de creșterea masivă a fondurilor care i-au fost alocate : ele au trecut de la 82 300 000 în 1950 la 547 200 000 în 1965. Proporțional cu diversificarea specializării și cu creșterea fondurilor a sporit și numărul cercetătorilor, care de la 389 în 1949 a ajuns în anul acesta la 3 156.

O altă trăsătură care distinge metodele și spiritul noii Academii este munca planificată și munca în colectiv. Planificarea permite serializarea în ordinea importanței a problemelor, iar munca în colectiv concentrarea forțelor pentru abordarea unor probleme fundamentale și controlul rezultatelor în dezbaterile largi ale unor colective de specialiști. În locul practicii individualiste, care lăsa în voia hazardului și preferințelor personale alegerea subiectelor, Academia Republicii Populare Române organizează munca științifică în funcție de necesitățile construcției socialismului.

În sfârșit, cercetătorii institutelor Academiei au părăsit teoriile idealiste ale burgheziei și au adoptat teoria materialismului dialectic și istoric. Această teorie permite aprecierea faptelor sociale în perspectiva viitorului și a evoluției istorice prin lupta contrariilor. Istoria a devenit după definiția lui K. Marx, dezvoltarea dialectică a modului de producție.

Statutul din 1948 limita numărul membrilor activi la 66, iar al celor corespondenți la 132. Dar necesitățile sporite ale cercetării științifice și ale formării unor cadre de calificare superioară tot mai numeroase au impus abrogarea acestei dispoziții, ceea ce a permis promovarea unor noi serii de oameni de știință, de litere și de artă în cadrul Academiei. În prezent, Academia numără 95 de membri activi și 139 de membri corespondenți.

Cercetarea științifică, strâns legată de munca clasei muncitoare prin problemele pe care i le pune construcția socialismului și prin veri-

ficarea aplicativă la care-i supune rezultatele, a luat un puternic avânt. Discipline, ca matematica, istoria, lingvistica, geologia și medicina, în care țara noastră a excelat și înainte de revoluția populară, au căpătat o amploare și o vigoare ce le-a permis să se afirme și mai mult și să rezolve probleme pe care înainte nu le-au putut aborda. În același timp, industrializarea socialistă și mecanizarea agriculturii au creat sau dezvoltat ramuri științifice noi și au pus mai ales științelor naturii probleme care au necesitat cercetări în domenii neabordate sau slab reprezentate.

Dezvoltarea științelor și tehnicii și aplicațiile descoperirilor lor la procesul de producție au permis explorarea și punerea în valoare a resurselor naturale și au imprimat un ritm accelerat vieții economice a țării.

Lucrările oamenilor noștri de știință, unele traduse în limbi străine, au asigurat Academiei Republicii Socialiste România un meritat prestigiu și în afară de granițele țării.

Întinderea sferei sale de activitate și de specializare se reflectă în înmulțirea secțiilor de la trei, câte erau în vechea Academie, la treisprezece (științe matematice; fizice; chimice; tehnice; biologice, agricole și silvice; geologice, geofizice și geografice; medicale; economice și sociologice; filozofice și juridice; istorice; filologice; literare și artistice). Aceste secții stimulează dezvoltarea științelor și economiei și contribuie la construcția socialismului.

Academia organizează manifestări științifice și culturale, congrese naționale și internaționale, conferințe, simpozioane și colocvii, pe baza unor probleme speciale, la nivelul cercetărilor internaționale. Prin membrii săi și prin cercetătorii institutelor sale Academia participă la congresele și conferințele organizațiilor mondiale de știință și artă. Academia Republicii Socialiste România este afiliată direct sau prin unitățile sale de cercetare la diferite organizații științifice internaționale și un număr de peste 50 de membri ai săi sînt membri de onoare sau corespondenți ai unor Academii străine sau doctori honoris causa ai unor Universități din alte țări. La rîndul său, Academia Republicii Socialiste România a ales un număr de 81 de oameni de știință și cultură străini ca membri de onoare sau membri corespondenți.

Prin activitatea și relațiile sale, Academia Republicii Socialiste România reflectă fidel importanța internațională pe care, sub conducerea Partidului Comunist Român, țara noastră a dobîndit-o în concertul națiunilor înaintate.

Cu un admirabil simț de adaptare la nevoile primordiale ale societății românești, timp de o sută de ani Academia Română a servit toate

marile cauze ale progresului științific, național și social. A apărut și păstrat unitatea limbii literare și legătura ei organică cu graiul popular, a menținut veșnic treaz simțul unității naționale, a servit cauza independenței și a luptat pentru strângerea laolaltă a tuturor ramurilor poporului român, iar între cele două războaie mondiale a apărut unitatea națională realizată în 1918 și a combătut teoriile inumane ale hitlerismului. Sub regimul democrației populare, Academia, înzestrată cu cadre și cu mijloace materiale în raport cu sarcinile care i-au revenit, a lărgit considerabil câmpul investigațiilor sale și și-a pus toate puterile în serviciul construcției noi, socialiste. Academia Republicii Socialiste România și-a îndeplinit cu cinste misiunea care i-a revenit.

Solemnitatea și amploarea cu care, sub auspiciile conducerii de partid și de stat, am serbat un secol de activitate, închinată de Academie propășirii științelor, literelor și artelor din țara noastră, dovedesc cât de mult e prețuită moștenirea culturală pe care ne-au lăsat-o înaintașii noștri, care și ei au tins spre adevăr prin metodele accesibile vremii lor. Noi tratăm cu respect opera lor și ne însușim tot ce e pozitiv în lucrările lor, convinși că nu vom putea servi știința decât cinstind pe cei ce au întemeiat-o. Tot ce facem noi azi nu poate fi decât continuarea, în spirit marxist, a muncii seculare săvârșite de generațiile care ne-au precedat și cărora, în aceste momente solemne, le aducem smeritul nostru omagiu.

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ (1867—1878)

DE

DAN BERINDEI

În cursul primei sale sesiuni¹, *Societatea Literară Română* a hotărît să-și lărgască sfera de lucru și să ia noua titulatură de *Societate Academică Română*. Hotărîrea a fost consemnată în Statutele votate la 24 august 1867, sancționate apoi printr-un decret domnesc. În timpul activității ei de mai bine de un deceniu, societatea a dezvoltat o întinsă activitate de natură predominant filologică, dar totodată parte din membrii au activat în cadrul Secției istorice, iar din 1872 a luat ființă și Secția de științe naturale. Realizările Societății Academice Române au îndreptățit pe Gh. Sion, secretarul ei general, să declare la 19 septembrie 1876 că, deși ea nu se afla „sub scutul solid al unei legi organice de stat, totuși se poate felicita că a ajuns a lua caracterul unei instituțiuni naționale, a unui corp de elită al științei și inteligenței, care inspiră nu numai încrederea și respectul românilor, ci chiar considerațiune în fața străinilor”².

În cursul activității ei, Societatea Academică s-a găsit în fața a numeroase probleme dificile, pentru a căror rezolvare a trebuit să treacă timp. Faptul că parte din membrii activi („actuali”) ai societății se găseau răspinși în afara hotarelor statului român a prilejuit neconținute greutăți activității acestui for de cultură. Unii dintre acești membri au fost siliți să renunțe la calitatea lor, iar ceilalți au avut de înfruntat, uneori, greutăți deosebite pentru a putea participa la lucrările societății. Merită să fie amintit faptul că în 1868 Timotei Cipariu n-a putut lua parte la sesiunea Societății Academice, deoarece era „tras în judecată pentru prononciamentul din Blaj”³ — el nu va mai participa, de altfel, la lucrările vreunei sesiuni —, și că, în același an, lui Alexandru Hurmuzaki „nu i s-a dat concediu”⁴, împiedicîndu-i-se astfel accesul la lucrările sesiunii. De asemenea, Alexandru Roman nu a putut lua parte la lucrările din 1870, întrucît, cum se arăta în procesul-verbal al ședinței din

¹ Vezi Dan Berindei, *Înființarea Societății Literare (Academice) (1866) și sesiunea din 1867*, în „Studii”, IX (1956), nr. 5, p. 21—44.

² „Analele Societății Academice Române”, IX, p. 74.

³ Ibidem, I, p. 141.

⁴ Ibidem.

24 august 1870, el se găsea „judecat de către autoritățile maghiare, la arest de un an pentru delict de presă”⁵, cu toate că, optimist, el sperase într-o eliberare și în participarea sa la sesiunea societății⁶. Alexandru Hasdeu n-a fost prezent la nici o lucrare, deși prin însăși demisia sa a arătat interesul deosebit pe care-l purta activității societății și preocuparea de a o ajuta în lucrările ei prin informațiile transmise referitoare la lexicoanele românești din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea aflate la Moscova ori la manuscrisul *Descrierii Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir. Demisia și-a motivat-o prin aceea că aprecia drept „un titlu zadarnic”, pe care nu și-l putea „apropia realminte”, calitatea sa de membru al Societății Academice⁷. Dacă I. Străjescu — spre deosebire de A. Hasdeu și de C. Stamate — a fost prezent pentru scurtă vreme la lucrările sesiunilor din 1867 și 1868 și dacă I. Sbiera a luat parte la sesiunile din 1867 și 1869⁸, la alte sesiuni ei n-au mai participat.

La lucrările diferitelor sesiuni s-au găsit prezenți între 10 și 18 membri în fiecare an, dar în repetate rînduri Societatea Academică s-a găsit în fața necesității de a recurge la subterfugii procedurale pentru a-și putea ține lucrările cu numărul restrîns de membri participanți. În sesiunea din 1870, în prima ședință, nu au luat parte decît cinci membri⁹. Participarea membrilor la lucrări a preocupat neconținut Societatea Academică căci era o problemă principală. De această participare depindea în mod direct activitatea societății, ca și numărul lucrărilor pe care ea le putea îndeplini. În consecință, s-a dezbătut în mai multe rînduri chestiunea înmulțirii membrilor și nu numai aceea a înlocuirii membrilor decedați sau care, în mod practic, din diferite motive, nu puteau sau nu voiau să ia parte la lucrările sesiunilor.

În 1878, în preajma transformării Societății Academice în Academie, din cei peste 20 de membri numiți inițial în 1866—1867, nu se mai numărau între membrii „actuali” decît zece¹⁰. Unii dintre membrii „actuali” au refuzat de la început, din motive diferite, să participe la lucrări (C. A. Rosetti, Ambrozie Dimitrovița, G. M. Fontanin), alții n-au putut conlucra din motive de boală (Costache Negruzzi¹¹, episcopul Melchisedec), în timp ce V. Alecsandri și Titu Maiorescu, după o slabă participare, au înțeles să se retragă din societate, cel dintîi în 1871, iar al doilea chiar în 1868¹². Un număr însemnat de membri, 12, chiar și dintre cei aleși ulterior intrării acesteia în funcțiune, au decedat în cursul existenței de peste un deceniu a Societății Academice¹³: macedoneanul Dimitrie Cozacovici, scriitorul Costache Negruzzi, profesorul brașovean Gavril Munteanu, Alexandru Hurmuzaki, animator al vieții culturale bucovinene, Alexandru Hasdeu

⁵ Ibidem, III, p. 32.

⁶ Arh. Academiei Republicii Socialiste România, dos. 1867 A 1, f. 111—112.

⁷ Ibidem, dos. 1867 A 5, f. 36—39 și 44.

⁸ „Analele Societății Academice Române”, I, *passim*; X, Secțiunea a II-a, p. XXI.

⁹ Ibidem, III, p. 1.

¹⁰ Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 285.

¹¹ În timpul sesiunii din 1868, Leon Negruzzi telegrafia lui Heliade: „Costache Negruzzi de șapte luni bolnav, încît nici vorbește, nici se mișcă, prin urmare venirea sa la București imposibilă” (Arh. Academiei, dos. 1867 A 1, f. 44).

¹² „Analele Societății Academice Române”, IV, p. 21; Arh. Academiei, dos. 1867 A 1, f. 65.

¹³ „Analele Societății Academice Române”, XI, Secțiunea I, p. 288.

Ion Heliade-Rădulescu, primul președinte al societății, Ioan Străjescu, istoricul Eudoxiu Hurmuzaki, cărturarul Petrache Poenaru, scriitorul Costache Stamate, lingvistul I. C. Massim și istoricul Alexandru Papiu-Ilarian.

Greutatea de a se stringe la București toți membrii ei, repetatele decese, demisiile și uneori indiferența sau neîncrederea câtorva membri au impus Societății Academice Române să treacă în mai multe rînduri la noi alegeri. În 1868 au fost aleși G. Sion, M. Kogălniceanu, A. Papiu-Ilarian; în 1870 Al. Odobescu; în 1871 N. Kretzulescu, Anastase Fătu, P. S. Aurelian și Dimitrie A. Sturdza; în 1874 Ion Ghica; în 1876 Grigore Ștefănescu, Ștefan Fălcoianu, Vasile Maniu și Alexandru Papadopol Calimach; în sfîrșit, în 1877, B. P. Hasdeu și Nicolaie Quintescu¹⁴. În pragul transformării ei în Academie Română, Societatea Academică ajunsese să numere 24 de membri, împărțiți în trei secții. Dacă Secția științelor naturale, înființată în 1872, număra șase membri, iar Secția filologică-literară opt membri, Secția istorică-arheologică era cea mai puternică și ajunsese să cuprindă zece membri¹⁵.

Societatea a avut și membri corespondenți. În 1878 cuprindea 18 membri corespondenți români și trei străini¹⁶. Între membrii corespondenți români merită să fie citați doctorii Gh. Cuciureanu și M. G. Obedeanu, filologul Dimitrie A. Iaurian, chimiștii P. Poni și N. Teclu, istoricii Grigore Tocilescu și Aron Densusianu, folcloristul Athanasie Marienescu, precum și învățatul agronom Ion Ionescu de la Brad. Membrii corespondenți români li se adăugau trei străini: învățații francezi Emile Legrand și Prunol Léon de Rosny și doctorul Jung din Praga. Fostii membri ai societății, retrași din rîndurile membrilor „actuali”, au devenit îndeobște membri onorifici și aceeași cinstire a fost acordată lui Constantin Kretzulescu, generalului George Adrian, lui Iacob Mureșanu de la Brașov și lui Ion Pușcariu, stabilit în acea vreme la Pesta¹⁷. Același titlu de membru onorific a fost acordat și unor străini, unii dintre ei personalități de renume mondial în viața social-politică sau în cea științifică. În 1869, Alexandru Papiu-Ilarian i-a propus ca membru de onoare pe Edgar Quinet, „pentru meritele ce și-a cîștigat acesta prin eruditele sale opere despre români”, iar Heliade-Rădulescu pe Giovenale Vegezzi Ruscalla, „pentru servițiile ce a făcut pentru români prin scrierile sale, mai ales la italieni”¹⁸. Aceștea doi li s-au adăugat nu numai publiciști filoromâni, ca Paul Bataillard, A. Ubicini și Adolphe d'Avril, ci și cîteva zeci de personalități științifice europene care arătaseră interes problemelor românești, ca E. Biondelli, Emile Egger, Ernest Desjardins, Wilhelm Froehner, Max Müller, I. S. Steenstrup, Richard Lepsius, Alexi Uvarof etc., figuri marcante ale științei din Franța, Anglia, Germania, Rusia, Danemarca etc.¹⁹. Mulți dintre învățații străini aleși membri corespondenți sau onorifici au trimis

¹⁴ Ibidem, p. 285.

¹⁵ Ibidem, p. 286.

¹⁶ Ibidem, p. 287.

¹⁷ Ibidem, p. 286—287.

¹⁸ Ibidem, p. 286—287, vezi și adresele delegațiilor către cei doi, în Arh. Academiei, dos. 1867 A 1, f. 89.

¹⁹ „Analele Societății Academice Române”, 1867.

scrisori de mulțumire, prin care-și exprimau simțămintele de simpatie și de prețuire față de activitatea tinerei societăți de la București. În 1875, filoromânul Vegezzi Ruscalla scria președintelui Societății Academice Române: "... Extrêmement satisfait que les Roumains... m'aient prouvé qu'ils n'ont pas tout-à-fait oublié un ami, qui pendant quarante ans n'a jamais cessé de soutenir dans la presse les droits de la Roumanie à l'indépendance et l'intégrité de son territoire, je vous en offre de bien vifs remerciements, que je vous prie d'agréer..."²⁰.

În primii ani de activitate ai Societății Academice aceasta a fost condusă de Ioan Heliade-Rădulescu, ca președinte, și de August Treboniu Laurian ca secretar general, iar Cipariu a ocupat funcția de vicepreședinte. În decembrie 1869 a demisionat din societate Heliade Rădulescu, președintele ei, iritat de alegerile de noi membri din 1868, cu care nu fusese de acord, și îndeosebi de faptul că Mihail Kogălniceanu, unul din cei aleși, îi amintise într-o ședință a Adunării Deputaților de mantia albă pe care o purtase în timpul evenimentelor revoluționare din 1848 și care făcuse pe adversari să-i atribuie veleități de domnie²¹. Textul violent al demisiei lui Heliade, una din personalitățile culturale cele mai de seamă din România secolului al XIX-lea, ajuns însă la o irascibilitate bolnăvicioasă, a fost luat în discuție, ca și scrisoarea adresată de el delegațiunii în sesiunea din 1870. Demisia a fost acceptată „fără discuțiune” și apreciată de Sion drept „un pamflet, ce insultă atît pre unii din membrii societății în parte, cît și societatea întreagă”²². În consecință, A. T. Laurian a fost ales președinte, I. C. Massim secretar general, iar Cipariu a rămas în continuare în funcția de vicepreședinte. Laurian, Cipariu, și Massim, care dominau societatea și în ceea ce privea problemele limbii au fost conducătorii ei în 1870 și în 1871, fiind realeși în funcțiile amintite. În vara anului 1872, Laurian și Massim și-au dat demisia, formal pentru o chestiune de procedură, dar în fapt, probabil, deoarece autoritatea lor descrescuse în sînul Societății Academice, o dată cu criticile ce se aduceau poziției lor în problemele limbii. La 18 august 1872, după demisiile lui Laurian și a lui Massim, Nicolae Kretzulescu, de curînd ales membru, a fost desemnat prin voturile colegilor săi în funcția de președinte. Locul de vicepreședinte a revenit tot unui medic, lui Anastase Fătu, pentru ca V. A. Urechiă să ocupe funcția de secretar general. În anul următor, atît Laurian, cît și Massim și-au reocupat vechile funcții, în timp ce Anastase Fătu a rămas mai departe vicepreședinte al societății; aceeași formație a fost păstrată și în 1874. În vara anului 1875, numai Fătu a continuat să ocupe pentru al treilea an funcția de vicepreședinte, în timp ce Nicolae Kretzulescu a fost ales președinte, iar P. S. Aurelian secretar general al societății. Un an mai tîrziu, președinția Societății Academice a fost preluată de Ion Ghica, George Barițiu a devenit vicepreședinte, iar George Sion a ocupat funcția de secretar general; aceeași formație a fost menținută și în anii 1877 și 1878.

Societatea Academică Română a trecut în cursul existenței sale printr-un neconținut proces de organizare și de adaptare, în acea vreme

²⁰ Ibidem, VIII, p. 55.

²¹ Vezi demisia și scrisoarea în Arhiva Academiei, dos. 1867 A 1, f. 78, 79—80.

²² „Analele Societății Academice Române”, III, p. 48.

de profunde transformări pe plan economico-social și politic. În 1868 s-a adoptat hotărîrea ca actele societății să fie publicate „în reviste periodice sub numirea «Analele Societății Academice Române»”²³; în această publicație periodică, care și-a început apariția efectivă în 1869 — prin primul tom consacrat sesiunilor din 1867—1869 — au fost cuprinse pînă în 1878 nu numai dezbaterile, ci și memoriile și notițele științifice ale membrilor societății. Aceasta a impus ca, începînd din 1878, lucrările societății, în speță activitatea sesiunilor din 1877 și 1878, să fie împărțite în două „secțiuni” ale aceluiași tom, cu numerotație aparte, cea dintîi intitulată *Partea administrativă și dezbateri*, iar a doua numită *Memorii și notițe*.

În 1868, Societatea Academică și-a consacrat o bună parte din lucrări pentru a elabora un regulament de funcționare, menit a completa dispozițiile din statute. În acest regulament au fost cuprinse prevederi referitoare la ședințele societății — „secrete”, dar și publice —, la organul ei de conducere (delegațiunea), la modalitatea desfășurării discuțiilor și a votării, ca și la lucrările științifice propriu-zise ale membrilor societății, stabilindu-se între altele că oricare membru putea să prezinte prin intermediul delegațiunii „scrieri, memorande sau disertațiuni”; în sfîrșit, regulamentul se ocupa și de problema prezențelor și absențelor²⁴. În cursul sesiunii din 1869 a fost adoptat un alt regulament, referitor de data aceasta la activitatea delegațiunii²⁵.

Activitatea practică a societății a impus noi măsuri privind lucrările ei. De exemplu, în cursul sesiunii din 1870, Alexandru Papiu-Ilarian a propus ca membrii să fie datori „a prezenta la fiecare sesiune anuală una sau mai multe disertațiuni ori memorie”; această propunere s-a bucurat de susținerea lui V. A. Urechiă, a lui George Sion și a lui I. C. Massim²⁶. În anul următor a fost adoptat un regulament privind lucrările desfășurate de membrii societății în timpul anului și s-a hotărît ca fiecare să fie obligat să prezinte la fiecare sesiune „una lucrare inedită”²⁷. „Analele Societății Academice Române” au cuprins treptat din ce în ce mai multe lucrări științifice, ceea ce a impus, pînă la urmă, cum s-a arătat, despărțirea publicației, o parte a acestora fiind rezervată exclusiv lucrărilor de acest fel. De asemenea, necesitatea de a se menține contactul cu publicul a făcut ca în 1871 să se hotărască la propunerea lui Alexandru Odobescu de a se ține „mai multe ședințe publice”²⁸.

Faptul că Societatea Academică era obligată să lucreze în mod efectiv, ca un corp colectiv, numai cîteva săptămîni în cursul fiecărui an îi stînjea activitatea și reprezenta o stavilă în realizarea obiectivelor pe care ea și le propusese. Din această pricină, în mai multe rînduri lucrările societății au reflectat necesitatea de a se găsi o formă care să nu oblige la această întrerupere de lucru de circa zece luni în fiecare an. Ținînd seama de situație, Alexandru Odobescu a propus la 19 august 1872 — ce e drept însă fără succes — ca statutul de organizare al Academiei

²³ Ibidem, I, p. 139.

²⁴ Ibidem, p. 145—150.

²⁵ Ibidem, p. 241—242.

²⁶ Ibidem, III, p. 36—37.

²⁷ Ibidem, IV, p. 58—61.

²⁸ Ibidem, p. 4—5.

să fie modificat și ca desfășurarea sesiunilor anuale să fie mutată din timpul verii — de la 1 august la 15 septembrie — în timpul primăverii, când s-ar fi putut strînge cu mai mare înlesnire numărul necesar de membri pentru ca lucrările societății să se poată desfășura în mod reglementar ²⁹. Situația grea în care se găsea Societatea Academică Română în privința modalității ei de activitate stabilite prin statute a determinat ca secretarul general să exclame în raportul său din 1873 : „Cese poate cere de la una societate științifică, care zece luni din an e condamnată numai a gera, prin delegațiune, fondurile sale, iar de partea științifică nu se poate ocupa decît 45 de zile și din acestea una mai mare parte e silită a o consacra tot la chestiuni financiare și administrative”³⁰. De altfel, în același raport se sugerase ideea ca activitatea societății să se desfășoare în mod permanent și nu numai în timpul sesiunilor³¹.

Potrivit decretului de convocare, ca și prevederilor din statut, Societatea Academică avea ca sarcină, în primul rînd, de a stabili ortografia și de a elabora gramatica și dicționarul limbii române. În consecință, problemele de natură filologică au dominat primii ani de activitate, când s-au luat hotărîri privind ortografia și a fost elaborat cel dintîi volum al *Gramaticii*, datorat lui Timotei Cipariu. Dacă în 1867 și 1868 necesitatea în care s-a găsit societatea de a-și desăvîrși reorganizarea a silit-o să se îndeletnicească într-o măsură mai restrînsă de problemele științifice, ea s-a ocupat totuși în cursul acestor sesiuni de problema ortografiei și de aceea a premierii acestui volum al *Gramaticii*. În anul următor, problemelor filologice li s-a dat întreaga atenție. În ședința de la 7 august 1869 I. Caragiani a citit în fața colegilor săi „o colecțiune a sa de cuvinte române uzitate în Macedonia, care se ascultă cu mult interes”³². A doua zi, Laurian a propus ca societatea să întocmească un glosar al cuvintelor utilizate în toate provinciile românești, un dicționar al limbii române și un vocabular al cuvintelor străine pătrunse în această limbă³³. La 12 august au început dezbaterile societății consacrate problemei *Dicționarului*. În vederea realizării acestei lucrări — apreciată de raportorul I. C. Massim ca „o urgentă necesitate chiar pentru viitorul nostru național”³⁴ — s-a întocmit un regulament. În aceeași sesiune, membrii societății au discutat din nou, „într-un mare număr de ședințe”³⁵, problema ortografiei provizorii, întrucît pozițiile divergente ale cărturarilor în această problemă împiedicau apariția publicației periodice a Societății Academice. La 15 septembrie 1869, în ultima ședință a sesiunii [a fost aleasă comisia *Dicționarului*, alcătuită din Heliade-Rădulescu, A. T. Laurian și I. C. Massim³⁶. Demisia de peste cîteva luni a lui Heliade din funcția de președinte, ca și din aceea de membru al Societății Academice, a făcut ca redactarea lucrării să revină apoi, aproape în mod exclusiv, ultimilor doi.

²⁹ Ibidem, V, p. 52.

³⁰ Ibidem, VI, p. 10.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, I, p. 206.

³³ Ibidem, p. 208.

³⁴ Ibidem, p. 219.

³⁵ Ibidem, p. 283.

³⁶ Ibidem, p. 286.

În 1870, secretarul general A. T. Laurian a anunțat Societății Academice tipărirea a trei coli din *Dicționar* și a două coli din *Glosar*³⁷. Mare parte din ședințele acestei sesiuni au fost consacrate dezbaterei problemelor *Dicționarului* și tot în timpul ei Sion a prezentat o colecție de „cuvinte apronomice”, Caragiani una de „cuvinte macedonice”, în timp ce V. A. Urechia a înfățișat societății așa-numitul *Vocabularium valachicum* al lui Templer³⁸. La 26 august, Laurian, susținut de Sion și de Hodoș, a cerut repartizarea literelor din *Dicționar* care nu erau încă lucrate tuturor membrilor societății³⁹; de altfel, trebuie precizat că în această perioadă de activitate a Societății Academice membrii din cadrul secției istorice au lucrat alături de cei ai secției filologice, îndeosebi la problemele legate de limbă. Deosebit de interesante au fost discuțiile care au avut loc tot la 26 august 1870, atunci când V. A. Urechia a propus „să se numească comisiuni de câte unul ori doi membri, să meargă pe la diferitele ateliere, fabrici, tipografii etc., să adune termenii proprii în uz, sub forma de vocabulariu”; de asemenea, el a sugerat ca acești termeni să fie comparați cu termenii folosiți în limbile străine și ca lucrările să se efectueze consultându-se și „principalii meseriași români”. Laurian s-a declarat favorabil propunerii, dar și-a exprimat opinia ca operația de culegere, probabil pentru mai multă operativitate, să nu fie efectuată de comisii, ci chiar de membrii societății, care urmau să-și asume sarcina de a aduna „cuvențe de arte, industrie, comerț și alte profesiuni”. În mod concret, Barițiu s-a oferit să culegă termeni referitori la tarifele vamale și la comerț, Urechia s-a obligat să adune termeni tehnici din tipografii, Massim termeni militari, iar Papiu pe cei juridici⁴⁰.

La 9 septembrie 1870, literele din *Dicționar* au fost împărțite între opt membri ai Societății Academice⁴¹. Deși etimologismul era încă dominant, din cursul sesiunii anului 1870 s-a făcut simțită o opoziție incipientă împotriva exagerărilor acestui curent. În penultima ședință a sesiunii, Sion a arătat că *Dicționarul* trebuia să fie „o carte de utilitate reală, iar nu un mozaic de studii sau curiozități filologice”; el a cerut o mărginire a purismului, păstrarea neologismelor intrate în limbă și introducerea neabuzivă a cuvintelor⁴². Deși această opoziție incipientă era încă moderată, apariția ei rămâne semnificativă. În ziua următoare, în raportul întocmit de Massim privind activitatea societății în primele trei sesiuni, se atribuia din nou problemelor filologice întreaga importanță și se aprecia că problema-cheie a lucrărilor societății o reprezenta „limba română, despulberarea și politura ei, cu un cuvânt cultura ei”⁴³.

În 1871, parte dintre membrii societății (de exemplu, G. Barițiu litera L, V. A. Urechia literele N și O, G. Sion litera P etc.) au prezentat rezultatele lucrărilor lor privind *Dicționarul*⁴⁴. Discuțiile care s-au desfășurat în cursul sesiunii, îndeosebi în cadrul secției filologice, unde s-a făcut remarcată opoziția lui Alexandru Odobescu față de proiectul de

³⁷ Ibidem, III, p. 1.

³⁸ Ibidem, p. 7, 34—35.

³⁹ Ibidem, p. 37.

⁴⁰ Ibidem, p. 38.

⁴¹ Ibidem, p. 104—105.

⁴² Ibidem, p. 133—134.

⁴³ Ibidem, p. 142.

⁴⁴ Ibidem, IV, p. 7.

Dicționar, au arătat că lucrarea, care era în curs de a fi elaborată sub redacția lui A. T. Laurian și a lui I. C. Massim, nu se bucura de unanimitate de aprecieri pe care aceștia le-ar fi așteptat. Deși o propunere limitativă a lui Odobescu n-a întrunit numărul de voturi necesar acceptării ei, existau semnele creșterii opoziției împotriva proiectului. În 1872, când la începutul sesiunii s-a anunțat tipărirea a 35 de coli din *Dicționar* și *Glosar*⁴⁵, Odobescu a apărut din nou în dezbateri ca principalul opozant față de redactorii *Dicționarului*. De data aceasta el s-a bucurat de sprijinul lui G. Sion, al lui P. S. Aurelian și al lui An. Fătu, ca și al transilvănenilor Barițiu și Hodoș⁴⁶. Pentru că avea evident rezerve față de modalitatea de întocmire a lucrării, Odobescu a cerut ca *Dicționarul* să nu depășească 120 de coli de tipar⁴⁷. Cu toate că Laurian a fost ales președinte al Secției filologice, iar Massim vicepreședinte al ei⁴⁸, poziția redactorilor proiectului de *Dicționar* nu era totuși destul de fermă la sfârșitul acestei sesiuni.

În 1874, când tipărirea proiectului de *Dicționar* se afla într-o fază avansată — volumul I a apărut în 1871 —, opoziția împotriva curentului extremist-latinizant s-a consolidat, ea continuând să aibă ca principal purtător de cuvânt pe Odobescu. La 8 august, acesta a cerut să fie statuat dreptul tuturor membrilor societății de a participa la lucrările legate de *Dicționar*, fără a se mărgini aceste lucrări în cadrul secției filologice⁴⁹. În zilele următoare s-a discutat, uneori destul de aprig, problema revizuirii proiectului de *Dicționar*. La 13 august, Odobescu a propus formarea unei comisii de revizuire a *Dicționarului*, care să expună „opinioanele majorității societății, care nu sînt conforme cu ale redactorilor proiectului de Dicționar”⁵⁰. Problema *Dicționarului* a frământat adînc lucrările sesiunii. „Poporul român — spunea la 16 august V. A. Urechiă colegilor săi — trebuie să păsească *repede*, foarte repede. El n-are timp de pierdut ca francezii, cîte 8—10 ani, ca să învețe ortografia limbei sale. Liberalismul, democrația ne cer să nu facem. . . un fel de mistică scriere a limbei”⁵¹. În ședințele următoare au continuat discuțiile, majoritatea înclinînd în mod evident spre pozițiile apărute de Odobescu și de Urechiă. În consecință, s-a hotărît contopirea în viitor a *Dicționarului* cu *Glosarul* acceptarea etimologiei numai cînd era neîndoielnică sau foarte probabilă, utilizarea cu moderație a cuvintelor nou create de întocmitorii *Dicționarului* etc. În comisia de revizuire a acestei lucrări au fost aleși Al. Odobescu, V. A. Urechiă, N. Ionescu, George Barițiu, D. A. Sturdza⁵². O zi după acest vot, care indica o respingere a punctului de vedere pe care se situaseră redactorii *Dicționarului*, Ion Ghica, George Sion și P. S. Aurelian au propus, în privința ortografiei, ca forma cuvintelor să fie fixată în așa fel, încît să nu provoace „în practică dificultăți fără necesi-

⁴⁵ Ibidem, V, p. 8.

⁴⁶ Ibidem, p. 64—65.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, p. 109.

⁴⁹ Ibidem, VII, p. 21.—24.

⁵⁰ Ibidem, p. 30—31.

⁵¹ Ibidem, p. 43.

⁵² Ibidem, p. 83.

tate științifică”, iar ortografia să reflecte „un mod simplu și rațional”, propunere acceptată de majoritate, cu tot protestul lui Laurian⁵³. La încheierea sesiunii, raportul secretarului general asupra desfășurării acesteia numea *Dicționarul* drept „lucrare capitală”, anunța terminarea lui în prima versiune și încredințarea sa unei comisii de revizie⁵⁴.

Lucrările comisiei de revizie nu s-au materializat în cursul sesiunii următoare, dar, în schimb, unele hotărâri ale acesteia indicau că problema *Dicționarului* continua să se mențină atât în atenția membrilor societății, cât și în aceea a opiniei publice. Interesant este faptul că un anume Ioan Popescu, funcționar de cale ferată din Iași, s-a oferit să întocmească „un vocabular special pentru coventele tehnice în administrația calilor ferate” și a cerut doar să i se pună la dispoziție, în mod gratuit, un exemplar al proiectului de *Dicționar*. „Cestiunea e — scria el — corumperea limbei române până la scandal pre calile ferate din România prin terminii germani”⁵⁵. Societatea a acceptat propunerea și, totodată, a hotărât să ceară generalului Adrian, care fusese proclamat membru onorific, să întocmească „un vocabulariu speciale pentru terminii militari”⁵⁶, deoarece, probabil, I. C. Massim, care-și luase asupra sa această sarcină, nu o dusesse la îndeplinire. În 1876, Societatea Academică a premiat și dat spre tipărire volumul al II-lea al *Gramaticii-Sintaxa*, elaborat tot de Cipariu, dar, în schimb, A. T. Laurian a întâmpinat greutăți când a cerut să i se dea sarcina de a alcătui un dicționar latino-român; Vincențiu Babeș a observat, cu acest prilej că atâta timp cât dicționarul limbii române nu era încă întocmit, nu-și avea rostul o risipire de forțe⁵⁷.

În sesiunea din 1877 s-a ajuns la prezentarea și analiza raportului comisiei de revizuire a proiectului de *Dicționar* și de *Glosar*, constituită cu trei ani în urmă. De la început, membrii comisiei și-au reamintit poziția pe care se situaseră — și care exprima dorințele majorității — în momentul când li se încredințase sarcina pe care ei o apreciau deosebit de dificilă. Majoritatea ceruse să se înlăture demarcația dintre *Dicționar* și *Glosar*, ca și discuțiile și polemicile etimologice inutile. Totodată, se pronunțase pentru introducerea de cuvinte noi numai „prin necesitatea de a exprima un obiect sau o idee nouă sau o nuanță nouă de înțeles” și numai a unor cuvinte „formate după firea limbii, fie din limba latină, fie din limbile surori sau și din limba veche românească”. Ea se mai pronunțase pentru întemeierea cuvintelor din *Dicționar* „pre auctoritatea scriitorilor români vechi și moderni, precum și pre accepțiuni și locuțiuni populare” și ceruse ca definirea „vorbilor tehnice de arte, științe și meserii . . . să corespundă deplin cu starea progreselor actuale ale cunoștințelor omenești”, iar forma cuvintelor și ortografia să nu producă „între scriere și grai dificultăți practice fără nici o necesitate științifică”. Membrii comisiei apreciau că proiectul cuprindea un număr mult prea ridicat de neologisme și că se eliminaseră, în schimb, cuvinte și forme existente în limba română. În continuare, comisia socotea că „punctul prim și de căpetenie al unui dicționar este *uzul continuu*” și ea opina că „nu corespunde. . . cu cerințele celui ce-l consultă,

⁵³ Ibidem, p. 86—87.

⁵⁴ Ibidem, p. 236.

⁵⁵ Ibidem, p. 56—58.

⁵⁶ Ibidem, p. 45.

⁵⁷ Ibidem, VIII, p. 60—61.

dicționarul acela care nu conține cuvintele pe care omul este espus a le auzi din gura tuturor, în orice moment al vieții sale". Comisia socotea că era necesar ca proiectul *Dicționarului* să fie completat prin „dezvoltarea istorică a cuvintelor . . . examinate în diferitele și principalele lor faze succesive”, prin „întemeierea cuvintelor de uz contemporan pe citațiuni alese din cei mai buni scriitori din timpurile noastre”, prin completarea volumului cu „elemente uitate ale limbajului poporan și ale idiotismelor locale”, prin îmbogățirea *Dicționarului* cu termenii tehnici „întrebuințați în meseriile tradiționale ale poporului român din orice provincie” și, în sfârșit, prin „o nomenclatură mai completă și mai exactă a termenilor de știință”. Comisia arăta modalitatea de redactare pe care o socotea oportună pentru fiecare termen din *Dicționar*, cerea retipărirea în ediții critice și „înzestrate cu glosar special și cu indice și note lexicografice” a unora din tipăriturile din secolele anterioare, își asuma sarcina de a completa *Dicționarul* cu citate din scriitorii moderni, propunea însărcinarea unor literați români cu culegerea termenilor tehnici „întrebuințați în măestrile poporului român”, ca și întregirea nomenclaturii științifice prin concursul membrilor Secției de științe naturale⁵⁸. În ziua următoare prezentării raportului comisiei, după ce l-a adoptat, societatea a numit o nouă comisie de revizie, alcătuită din P. S. Aurelian, George Barițiu, B. P. Hasdeu, A. Odobescu și George Sion. Dacă se vor edita prețioase ediții ale vechilor tipărituri, activitatea acestei comisii nu va duce la nici un rezultat practic în privința *Dicționarului*, impunând în 1884 o nouă soluție. Cu tot insuccesul pe care îl repurtase proiectul de *Dicționar*, munca lui Laurian și a lui Massim, care, între timp, decedase, nu putea să nu fie ținută în seamă și o bună parte a lucrărilor întocmite de redactorii proiectului au fost de folos în perioada următoare. De altfel, este semnificativ faptul că la 13 septembrie 1877 A. T. Laurian fusese ales în continuare președintele Secției filologice a Societății Academice⁵⁹.

În cursul existenței sale, Societatea Academică Română a dat întreaga importanță problemelor de natură filologică, care alcătuiau, de altfel, primul obiectiv al activității ei. Cu toate că a fost dominată de etimologismul latinizant, care a făcut ca lucrările să nu corespundă în parte — îndeosebi în privința ortografiei și a *Dicționarului* — poziției scriitorilor vremii și însăși spiritului limbii, *Gramatica* elaborată și publicată de Cipariu a reprezentat singura lucrare de acest fel patronată de Academie înainte de 1948. De asemenea, operațiile de elaborare a ortografiei și a dicționarului, deși orientate într-o direcție extremist-latinizantă, au fost utile pentru lucrările ulterioare în aceste sectoare ale specialiștilor în problemele limbii.

În 1867 s-a alcătuit secția istorică-arheologică a societății. Ea a fost deosebit de activă în tot timpul existenței Societății Academice Române. În timp ce membrii Secției filologice erau ocupați cu problemele limbii, membrii Secției istorice au desfășurat o activitate științifică concretizată în elaborarea unor comunicări și a unor studii; unele dintre acestea răspundeau și unor probleme ale Secției filologice. Secția istorică-arheologică a Societății Academice a avut o laborioasă activitate și a prezen-

⁵⁸ Ibidem, X, Secția I, p. 123—132.

⁵⁹ Ibidem, p. 99.

tat numărul cel mai ridicat de comunicări. Dintre membrii ei s-au evidențiat îndeosebi, în afara lui Papiu-Ilarian, care și-a încetat activitatea prin 1873, activul și multilateralul George Barițiu, cărturarul de talie europeană și totodată talentatul Alexandru Odobescu și harnicul V. A. Urechiă.

În sesiunea din 1868, Iosif Hodoș a prezentat o comunicare despre „literatură și belle-arte”, iar V. A. Urechiă altă comunicare despre „dialectul friulian”⁶⁰. În anul următor a avut loc discursul de recepție — cel dintâi rostit în Societatea Academică — al lui Alexandru Papiu-Ilarian, intitulat *Viața, operele și ideile lui George Șincai*. Citit pentru prima dată în fața membrilor societății, discursul a fost ținut după aceea în ședință publică, la care fuseseră invitați miniștri, autoritățile publice, profesori universitari și de liceu, membrii Curții de Casație și ai curților de apel. Discursul lui Papiu-Ilarian a marcat încă o dată poziția înaintată pe care se situa acest cărturar, fost tribun al maselor în timpul revoluției din Transilvania din 1848—1849. „În ultimii ani ai secolului trecut — spunea el — se împlinesce evoluțiunea cea mai însemnă în viața omenimei. Instituțiunile învechite ale trecutului se restoarnă și o nouă eră se inaugurează: se proclamă drepturile omului și ale poporului”. După această evocare a revoluției franceze și ale efectelor ei, după elogiile aduse „gintei latine”, Papiu-Ilarian a trecut la o analiză internă și a zugrăvit cu talent și convingere trăsăturile istoriei poporului român în perioada de destrămare a feudalismului. „Din culmea ce desparte secolul al XIX-lea de al XVIII-lea — arăta el — vedem ivindu-se, în toate părțile dacilor, un număr de bărbați care, atinși de suflarea epocii, striga cu un viers potinte: Deceptați-vă romani de la Răsărit, fii ai Romei, frați ai latinilor de la Apus!”⁶¹. Răspunzînd discursului lui Papiu-Ilarian, care înfățișase ascultătorilor viața și activitatea lui Șincai, unul din cei „trei luceferi pre firmamentul literaturii române, cari, ei cei dintâi, au deschis cartea limbii și adevărata carte a istoriei române”⁶², George Barițiu subliniasă în cuvîntarea sa deosebita însemnătate a studiilor istorice. „Una din problemele Societății Academice — spusese Barițiu adresîndu-se lui Papiu-Ilarian în ședința solemnă — de al cărui membru te salutăm noi astăzi pe domnia-ta este a recomanda națiunii studiul istoriei, este mai ales a confăptui din toate puterile sale pentru cultivarea istoriei naționale. Acesta este și studiul domniei-tale de predilecțiune. Acest cîmp, pre cît de frumos și atrăgător, tocmai pre atît e și întins, sau mai bine vast, întrecurmat de munți și rîuri mari, ca și în lumea fizică. Într-aceea, noi vom pune umăr la umăr și vom labora, deși nu cu atîtea succese cîte se vor fi așteptînd dela noi, desigur însă cu devotamentul rămas nouă de clironomie de la venerabilii noștri antecesorii”⁶³.

În 1872, George Barițiu a ținut o comunicare intitulată *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848 și 1849*, în care el a subliniat încă o dată importanța studiului istoriei pentru poporul român. „Studiul istoriei patriei și a națiunii — spunea el — este pentru națiunea românească una din condițiunile esențiale de viață. Dacă limba

⁶⁰ Ibidem, I, p. 173—180 și 180—187.

⁶¹ Ibidem, II, p. 1—2 (tot discursul, cu anexe și răspunsul lui Barițiu, p. 1—138).

⁶² Ibidem, p. 2.

⁶³ Ibidem, p. 68—69.

unei națiuni se numește cu tot dreptul al ei suflet, apoi istoria ei este acel mijloc minunat prin care se manifestă viața sa națională, ea este diploma de legitimațiune cu care un popor se prezintă în societatea și în concertul celorlalte popoare”⁶⁴. „Din ziua în care se va da poporului istoria sa scrisă bine — mai arăta el — el va și începe a învăța din ea spre mantuența sa și a patriei sale”⁶⁵. În aceeași comunicare Barițiu sublinia însemnătatea istorică a evenimentelor revoluționare din 1848. În legătură cu aceasta, el remarcă faptul că în 1848 „poporul nostru daco-român, îmboldit de câțiva apostoli ai săi, încă a început a se descepta din letargia sa, conștiința de sine i-a revenit din nou, dorul de libertate a crescut, pulsul vieții naționale a început a bate mai accelerat”⁶⁶.

Primul președinte al secției — avînd pe Iosif Hodoș vicepreședinte și pe N. Ionescu secretar — a fost în 1867 G. Barițiu, apoi în anii 1869—1871, această funcție a revenit lui Mihail Kogălniceanu, Barițiu ocupînd funcția de vicepreședinte, iar Papiu-Ilarian și apoi Sion pe cea de secretar⁶⁷. Dar activitatea lui Kogălniceanu în cadrul societății nu a corespuns așteptărilor, probabil din pricina treburilor sale politice și, de fapt, Barițiu a continuat să fie conducătorul secției. De altfel, în anii următori, el a revenit la președinția secției. În 1874 și 1875 biroul secției era compus din Barițiu, Odobescu și N. Ionescu, iar în 1876—1878 din Barițiu, Odobescu și V. Maniu⁶⁸. Lucrările Secției istorice-arheologice s-au concentrat în acești ani îndeosebi asupra editării operelor lui Dimitrie Cantemir, dar, în afară de aceasta, secția s-a mai îndeletnicit cu întocmirea unui catalog al Muzeului de anticități și cu analiza diferitelor lucrări prezentate spre premiere sau numai spre apreciere Societății Academice. Activitatea secției ar fi putut fi eventual mai intensă, dacă ea ar fi beneficiat de fonduri ceva mai largi, dar prevederile bugetare au fost mai ales afectate în favoarea secției filologice și, în consecință, Secția istorică-arheologică nu a beneficiat decît de prevederile celei de-a șaptea părți din cheltuielile preconizate în fiecare an. Merită să fie menționată și inițiativa avută de Ion Ghica în 1875, cînd a propus să se efectueze traducerea „tuturor părților care se referă la istoria și geografia țărilor și națiunii române, începînd cu autorii bizantini”. În acest scop s-a format o comisie compusă din Kogălniceanu, Odobescu, Urechiă, Laurian și Ghica⁶⁹. În 1878, Secția istorică-arheologică a dezbătut, în mai multe ședințe, lucrarea lui N. Densușianu *Istoria revoluțiunii lui Horia* și s-a hotărît, după discuții destul de animate, ca autorul să fie sprijinit în vederea lărgirii documentației sale în arhivele din Transilvania și Ungaria⁷⁰. De altfel, trebuie remarcat că mai ales în 1878, în preajma transformării societății, Secția istorică-arheologică a avut o activitate deosebit de vie, concretizată într-un număr foarte mare de ședințe, desfășurate aproape în paralel cu ședințele plenare. Trebuie amintită expunerea lui D. A. Sturdza asupra colecției de documente istorice adunate

⁶⁴ Ibidem, vol. III, p. 158.

⁶⁵ Ibidem, p. 151.

⁶⁶ Ibidem, p. 152.

⁶⁷ Ibidem, I, p. 288; IV, p. 105.

⁶⁸ Ibidem, VII, p. 84; VIII, p. 46—47; IX, p. 66—67; X, Secțiunea I, p. 96; XI, secțiunea I, p. 206.

⁶⁹ Ibidem, VIII, p. 32—33.

⁷⁰ Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 211.

de Eudoxiu Hurmuzaki, respingerea unei lucrări necorespunzătoare a lui A. Crainic despre Avram Iancu, ca și a lucrării *Petrecerea românilor în Dacia de la Aurelian pînă în suta XIII*, luarea în cunoștință a rapoartelor înaintate Societății Academice de Grigore Tocilescu în legătură cu misiunea sa în Rusia, chestiunea editării catalogului de monumente epigrafice etc.⁷¹.

Una din cele mai de seamă activități ale Secției istorice-arheologice a constatat în editarea *Operele* lui Dimitrie Cantemir, cărturar român de factură europeană și totodată primul academician român. În timpul sesiunii din 1871, Societatea Academică a luat hotărîrea de a traduce *Descrierea Moldovei* și, totodată, de a edita integral operele lui Dimitrie Cantemir⁷². În 1872 a apărut *Descrierea Moldovei* în limba latină și în anul următor traducerea ei în limba română, în 1876 primul volum din *Istoria Imperiului otoman; creșterea și scăderea lui*, în traducerea lui Iosif Hodoș. În 1878, cînd a apărut al V-lea tom al seriei operelor lui Cantemir, cuprinzînd *Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor din Țara Muntenască* și *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea*, Societatea Academică a primit un amplu raport al lui Tocilescu, care — trimis în Rusia în problema manuscriselor cantemirești⁷³ — efectuasă cu un deosebit succes călătoria de studii și se întorsese cu numeroase materiale și cu o documentație largă asupra problemei⁷⁴. În momentul în care Societatea Academică era pe punctul de a se transforma în Academie, apăruse jumătate din numărul volumelor care cuprindeau operele lui Cantemir, ceea ce reprezenta, neîndoielnic, una din cele mai de seamă realizări ale societății⁷⁵.

Secția istorică-arheologică a avut între preocupările ei și pe aceea de a organiza o colecție numismatică. Începutul acesteia l-a făcut Alexandru Papiu-Ilarian, cînd a adus la societate un număr de 160 de monede romane dăruite de protopopul Mihai Crișan din Reghin; în aceeași sedință, la 12 august 1871, V. A. Ūrechia dăruise și el unele monede⁷⁶. Dar începutul numismatiei în cadrul Societății Academice l-a marcat îndeosebi Dimitrie A. Sturdza, un pasionat numismat. La 10 septembrie 1875, Societatea Academică a luat act de o scrisoare a lui Sturdza privind cercetările sale numismatice⁷⁷, iar un an mai tîrziu el a oferit societății 450 de monede colecționate „din cea mai fragedă etate”⁷⁸. Sturdza a pus însă condiția ca Societatea Academică să prevadă în bugetul ei „o mică sumă” pentru a se putea efectua noi achiziții de natură numismatică. În 1877, M. C. Suțu a donat societății 77 de monede⁷⁹, iar în 1878 au fost achiziționate prin cumpărare alte 200 de monede⁸⁰. În momentul

⁷¹ Ibidem, *passim*.

⁷² Ibidem, IV, p. 52—54 și 90—92.

⁷³ Ibidem, X, Secțiunea I, p. 31.

⁷⁴ Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 25—27 și 45—74.

⁷⁵ Vezi în această problemă: Dan Simonescu, *Publicarea izvoarelor istorice naționale în preocupările Academiei Române*, în numărul de față al revistei.

⁷⁶ Ibidem, IV, p. 16.

⁷⁷ Ibidem, VIII, p. 40.

⁷⁸ Ibidem, IX, p. 72—73.

⁷⁹ Ibidem, X, Secțiunea I, p. 76.

⁸⁰ Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 6.

transformării sale, Societatea Academică pusese bazele colecției numismatice și lucrul era datorat îndeosebi lui D. A. Sturdza.

Cu toate că în activitatea ei Societatea Academică a pus accentul pe preocupările legate de limbă, ea a dat întreaga importanță istoriei. Aceasta corespundea înseși necesităților națiunii și ale statului român devenit independent în timpul ființării societății, și care urmărea în mod firesc desăvârșirea unității sale naționale. Nu e întâmplător faptul că în momentul transformării ei Societatea Academică număra 10 membri la Secția istorică-arheologică, deși tot din cadrul acesteia încetaseră din viață Eudoxiu Hurmuzaki și Alexandru Papiu-Ilarian. De asemenea, Barițiu, Odobescu, Urechia, Sturdza și pînă în 1873 și Papiu-Ilarian se arătasera unii dintre cei mai activi membri ai societății, cu o contribuție eficientă dată și în rezolvarea problemelor secției filologice. Totodată, îndeosebi secția istorică-arheologică priveghiasă traducerile din clasicii antichității, se îngrijise de tipărirea a patru volume din lucrările lui Cantemir și pusese bazele viitorului cabinet numismatic. În noua etapă deschisă de transformarea societății în Academie Română, Secția istorică-arheologică va continua să desfășoare o laborioasă activitate, accentuată atunci cînd în cadrul ei vor fi cuprinși istorici de talie universală, ca A. D. Xenopol și N. Iorga.

A treia secție a societății, deși prevăzută în statutele din 1867, n-a putut lua naștere decît mult mai tîrziu. În 1870 și mai ales în 1871, Societatea Academică a discutat viu problema înființării acestei secții. „Toți dorim înființarea secției a III-a — a declarat Papiu-Ilarian la 25 august 1871 —. Bărbați demni nu ne lipsesc, dar lipsa totală de fonduri ne împiedică de a vota imediată ei înființare”. „Ce ar putea face secțiunea a III-a înființată acum îndată !”, a mai exclamat el. El a propus totuși să fie exprimată dorința de a se înființa secția a III-a, compusă din șapte membri, și a se face pentru aceasta apel „la ajutorul românilor”. La rîndul său, Odobescu, punînd chiar ipoteza unei apreciable lărgiri a numărului de membri, a mers pînă acolo încît a propus ca, eventual, *fiecare* secție să fie compusă din 21 de membri ; „... Să aducem toate științele în sinul nostru”, spunea el. Hodoș și Roman au ezitat în problema dezbătută din pricina lipsei de fonduri⁸¹. Pînă la urmă s-a ajuns ca în cursul aceleiași sesiuni să fie aleși ca noi membri doctorul N. Kretzulescu, animator al vieții științifice de peste trei decenii, patriotul economist P. S. Aurelian și doctorul ieșean An. Fătu⁸², care, împreună cu P. Poenaru, au putut forma primele cadre ale Secției de științe a Societății Academice. Constituirea propriu-zisă a secției n-a avut însă loc decît în 1872, cînd secția și-a ales biroul în persoanele lui Anastase Fătu (președinte), P. Poenaru (vicepreședinte) și P. S. Aurelian (secretar)⁸³.

Mulțumită unei donații pe care a făcut-o Anastase Fătu chiar în 1872, s-au putut stabili un număr de premii menite a încuraja dezvoltarea științei și totodată a ajuta la cunoașterea mai temeinică a țării. Secția de științe naturale a scos la concurs o lucrare conținînd descrierea agricolă a unui județ și alta referitoare la flora unui județ. Totodată, secția a hotărît

⁸¹ Ibidem, IV, p. 68—70.

⁸² Ibidem, p. 132 și 135.

⁸³ Ibidem, V, p. 53. www.dacoromanica.ro

subvenționarea unor misiuni științifice pentru analiza apelor minerale din 11 izvoare anume stabilite, pentru alcătuirea unei hărți geologice a două județe și pentru studierea zăcămintelor de cărbune și petrol din județele Prahova și Dîmbovița⁸⁴. De asemenea, s-a prevăzut achiziționarea de instrumente meteorologice în vederea punerii în funcțiune a 15 stațiuni de observație asupra stării timpului în reședințele de județ⁸⁵. În acel an, prevederea bugetară a Secției de științe naturale reprezenta, ca și aceea pentru Secția istorică-arheologică, circa o șeptime din bugetul societății⁸⁶.

În sesiunea din 1873, Kretzulescu și Odobescu au cerut înmulțirea membrilor societății și îndeosebi a celor din Secția de științe naturale⁸⁷. Nesușinută de majoritatea membrilor, propunerea nu s-a văzut concretizată decât în 1874, când a fost ales ca membru al acestei secții Ion Ghica⁸⁸, talentat scriitor, dar totodată o minte scilicitoare, care se orienta cu ușurință în domeniul științelor economice. Cu toată întărirea secției, începuturile erau încă grele. Inițiativa și dărnicia lui Fătu nu s-au văzut răsplătite în primii ani, nearătîndu-se concurenți la premiile și misiunile stabilite; tot astfel, punerea în funcțiune a stațiunilor meteorologice a întâmpinat mari greutăți. În 1876 abia, Aurelian a putut comunica societății observațiile meteorologice pe care le efectuase el în București timp de șapte luni. Tabelele sale de observații pe anii 1876—1878, ca și cele efectuate de Petru Poni la Iași în 1878, au fost publicate în „Analele Societății Academice”⁸⁹; în toamna anului 1878 s-a hotărît crearea unei noi stațiuni meteorologice la Brad, unde Ion Ionescu de la Brad s-a angajat să efectueze măsurătorile necesare⁹⁰. Deși în 1876 au fost aleși ca noi membri ai Secției de științe naturale Ștefan Fălcoianu, primul tehnician militar pătruns în viața academică românească, și harnicul Grigore Ștefănescu⁹¹, geolog care începea chiar de atunci să-și dobîndească o reputație binemeritată în cercurile științifice internaționale, lucrările ei erau încă la început. Merită însă să fie subliniat discursul de recepție pe care Anastase Fătu l-a prezentat în 1872 referitor la „încercările făcute pentru dezvoltarea științelor naturale în România”. De asemenea, trebuie menționat faptul că în ultimul volum de *Memorii și notițe* editat de Societatea Academică au fost publicate un număr de patru lucrări aparținînd membrilor secției de științe naturale, la care se adăuga una datorată unui colaborator al secției⁹². În pragul transformării societății, secția de științe începuse să se afirme și să concentreze totodată în cadrul ei pe unii dintre cei mai de seamă oameni de știință ai epocii.

Deși societatea a marcat în cursul activității sale, îndeosebi în primii ani, o oarecare stînjeneală, treptat activitatea ei s-a înviorat și s-a intensificat. În cursul existenței Societății Academice au fost prezentate un număr de patru discursuri de recepție, cu toate că numai o parte dintre

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem, p. 54.

⁸⁶ Ibidem, p. 60.

⁸⁷ Ibidem, VI, p. 42.

⁸⁸ Ibidem, VII, p. 28.

⁸⁹ Ibidem, X, Secțiunea I, p. 178—187; XI, Secțiunea I, p. I—XXX.

⁹⁰ Ibidem, p. 226.

⁹¹ Ibidem, IX, p. 41—42, 43.

⁹² Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 1—10.

membrii noi aleși și-au îndeplinit această sarcină (Papiu-Ilarian, Sion, Poenaru și Fătu). În afara discursurilor lui Ilarian și al lui Fătu, despre care s-a mai amintit, Sion a consacrat discursul său vieții și operei lui Alexandru Donici, iar Poenaru celei a lui Gheorghe Lazăr. Pe lângă textul acestor discursuri publicate în „Analele” sale, Societatea Academică Română a editat patru tomuri din operele lui Cantemir, un volum din *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* a lui Eudoxiu Hurmuzaki (prin grija lui D. A. Sturdza), ca și *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul* a lui N. Bălcescu (prin grija lui Al. Odobescu), care, potrivit raportului delegațiunii din 1878, „a fost primită cu deosebită simpatie de public”⁹³. Aceștia li s-au adăugat, desigur, lucrările de natură filologică, cele două volume ale *Gramaticii* lui Cipariu (1869 și 1876), *Dicționarul* proiect al lui Laurian și Massim (1871, 1876) și *Glosarul* aceluiași (1876). Mai trebuie arătat că în cursul existenței sale Societatea Academică Română a acordat premii pentru trei lucrări originale: menționata *Gramatică* a lui Cipariu (premiul Zappa), lucrarea lui Tocilescu privind *Dacia înainte de romani* (premiul Odobescu) și *Istoria arheologiei* a lui Odobescu (premiul Năsturel)⁹⁴.

În „Analele Societății Academice Române” au fost publicate, în afara dezbaterilor și a discursurilor de recepție amintite, un număr de „opere” prezentate societății de membrii ei în domeniul filologiei, istoriei și științelor naturale. Mai numeroase au fost lucrările din domeniul istoriei, ele datorându-se în majoritate lui George Barițiu. În ultima perioadă de activitate a societății s-au evidențiat în prezentarea lucrărilor D. A. Sturdza și Grigore Tocilescu, deși acesta din urmă nu făcea parte din societate. Lui Tocilescu i s-a publicat în 1877 *Dacia înainte de romani*. Problematika dezbătută în societate era destul de întinsă, pornindu-se de la analiza activității cărturarilor din trecut la prezentarea unor evenimente ale istoriei politico-militare, sociale sau culturale. Totodată, este evident că, începând din 1877, activitatea Societății Academice a marcat o cotitură în privința numărului și al caracterului mai variat al lucrărilor abordate și publicate de membrii ei. Se remarcă, de asemenea, o înmulțire a lucrărilor din domeniul arheologiei, geologiei, numismaticii și chiar al problemelor economico-sociale.

În afara lucrărilor cu caracter original, Societatea Academică a patronat publicarea unor traduceri din scriitorii clasici ai antichității. În această privință, trebuie amintite traduceri din scrierile lui Tacit, Cezar, Cicero, Dio Cassius și Sallustius, datorate lui Gavril Munteanu, C. Copăcineanu și D. Caianu, Anghel Demetrescu, D. A. Laurian și D. I. Dobrescu. Lucrările editate au fost în prealabil minuțios analizate de comisii ale societății, care se arătau intransigente atunci când lucrările nu erau corespunzătoare cerințelor științifice. Societatea Academică a patronat tipărirea lucrărilor merituoase și totodată a acordat premii autorilor traducerilor. Mai merită să fie subliniat faptul că, pentru a asigura o bună efectuare a traducerilor, societatea a adoptat instrucțiuni precise ce urmau să fie respectate de cei care-și asumau o astfel de sarcină⁹⁵.

⁹³ Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 4.

⁹⁴ *Serbarea Academiei Române pentru împlinirea a XXV ani de la înființarea ei. 1866—1891*, București, 1891, p. 53.

⁹⁵ „Analele Societății Academice Române”, IV, p. 138—139.

Discutarea traducerilor a prilejuit exprimarea în Societatea Academică a unor sentimente de gratitudine față de Alexandru Ioan Cuza — donatorul fondului din care se acordau aceste premii —, manifestate de Odobescu, dar însușite de întreaga societate⁹⁶. Cu prilejul acordării primului premiu Cuza, pentru comentariul lui D. Caianu la *De bello civili*, Al. Odobescu a amintit de fostul domnitor, care murise în cursul aceluși an, și a exclamat: „Fie eternă memoria marelui domnitor al României Alexandru Ioan I. Cuza”⁹⁷. De altfel, în aceeași sesiune, delegația propusese societății ca bustul lui Cuza să fie așezat în sala de ședințe⁹⁸.

În cursul activității ei, Societatea Academică și-a extins aria de preocupări și în același timp a înțeles necesitatea unor contacte științifice internaționale, pe care le-a realizat prin expedierea publicațiilor ei peste hotare — stabilind chiar depozite la anumite librării din Viena, Paris, Londra, Roma, Madrid și Petersburg⁹⁹ — și prin trimiterea acestor publicații unor savanți străini. Totodată, contactul cu lumea științifică internațională a fost accentuat prin alegerea ca membri onorari și chiar ca membri corespondenți a unor învățați străini. De asemenea, o altă cale pentru stabilirea și dezvoltarea acestor legături a reprezentat-o participarea membrilor Societății Academice la lucrările congreselor științifice internaționale. Unul din membrii onorifici ai societății, baronul d'Avril, rudă a lui Odobescu și fost agent al Franței în România, a invitat în 1874 pe colegii săi de la București la un congres internațional de geografie ce urma să se țină în anul următor la Paris¹⁰⁰. Ținând seama de problematica congresului, Societatea Academică a pus la concurs mai multe lucrări destinate a fi prezentate reuniunii internaționale menționate (emigrația galilor, apartenența etnică a dacilor, caracterele etnografice ale românilor din Macedonia, Tesalia și Epir)¹⁰¹. În 1878, Grigore Ștefănescu a participat la un congres internațional de geologie și tot în același an B. P. Hasdeu a luat parte la un congres internațional de orientalistică desfășurat în Italia¹⁰². În afara acestor participări la congrese, mai trebuie menționate misiunile de cercetare patronate de Societatea Academică. Cea dintâi dintre acestea a fost efectuată de Tocilescu în Rusia, în 1877—1878¹⁰³. Dacă în cursul sesiunii din 1878 a fost respins proiectul unei misiuni similare la British Museum¹⁰⁴, în schimb Societatea Academică a votat un fond care urma să fie pus la dispoziția lui N. Densușianu în vederea efectuării de cercetări de arhivă în Transilvania și Ungaria privind răscoala din 1784¹⁰⁵.

Întemeiată modest, biblioteca Societății Academice s-a dezvoltat treptat în cursul activității acesteia, beneficiind de un număr de donații din partea episcopului Dionisie (fondul Cornescu-Olteneanu), V. A. Urechiă, Al. Odobescu, Ghenadie Popescu etc. P. Poenaru și-a dăruit

⁹⁶ Ibidem, p. 52—54.

⁹⁷ Ibidem, VI, p. 69.

⁹⁸ Ibidem, p. 8.

⁹⁹ Ibidem, p. 6—7.

¹⁰⁰ Ibidem, VII, p. 84.

¹⁰¹ Ibidem, p. 98—99.

¹⁰² Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 18 și 81.

¹⁰³ Ibidem, p. 25—27 și 45—74.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 220.

¹⁰⁵ Ibidem, p. 211.

indemnizația sa pentru ca să fie cumpărat mobilierul necesar bibliotecii¹⁰⁶, iar Ion Ghica a deschis calea unor masive donații de manuscrise prin încredințarea la bibliotecă a manuscriselor „mult regretatului... istoric N. Bălcescu”¹⁰⁷. Documente și manuscrise au mai fost donate de Odobescu, de V. A. Urechia, care de altfel a fost primul donator de documente, de D. A. Sturdza, care a oferit în 1877 manuscrisul *Psaltirii în versuri* a lui Dosoftei¹⁰⁸. În 1878, biblioteca a fost îmbogățită prin achiziționarea bibliotecii lui Alexandru Papiu-Ilarian¹⁰⁹. Ea a ajuns să numere, la 22 septembrie 1878, 2 190 de lucrări în 3 805 volume, în afara colecțiilor de documente și manuscrise și a colecției numismatice¹¹⁰. Deosebit de interesantă a fost intervenția pe care a făcut-o la 2 septembrie 1878 D.A. Sturdza, când a subliniat „necesitatea ce este de a se colecționa la biblioteca societății cărțile, ziarele și diferitele publicațiuni contemporane, care pot să fie utile odată pentru istorie”. El exprimase totodată „desideratul a se mijloci să se facă prin corpurile legislative o lege prin care să fie obligați toți tipografii și litografii a trimite, atît societății, cît și celor două biblioteci din București și Iași, cîte două exemplare, cu portul scutit de timbrul poștal”. Era prima propunere făcută pentru crearea depozitului legal și procesul-verbal menționează că dezideratul a fost „împărțășit de majoritatea membrilor societății”¹¹¹.

Izvorită ca o expresie a luptei poporului român pentru unitatea sa națională și pentru grăbirea ritmului său de progres, Societatea Academică a fost deseori în cursul activității ei tribuna de la înălțimea căreia au fost exprimate simțăminte patriotice legate de aceste obiective generale ale poporului român¹¹². Membrii societății erau deplin conștienți de însemnătatea națională a misiunii lor și acest lucru l-a făcut pe I. C. Massim în 1870 să amintească în raportul pe care l-a întocmit pentru a analiza activitatea de trei ani a societății de „miile de cetățeni ai capitalei” care întîmpinaseră în 1867 pe membrii societății „pînă departe afară din barieră”, ca și de saluturile pe care le adresaseră noii societăți organele de presă italiene, franceze și spaniole. În același raport se sublinia că „deslegarea problemelor” care stăteau în fața societății constituia „o cestiune de viață sau de moarte pentru națiunea noastră”¹¹³.

Discursurile de recepție, rostite în ședințe solemne, au fost, de cele mai multe ori prilej de manifestare a acelorași simțăminte patriotice. Când Papiu-Ilarian a vorbit despre Șincai, el a fost „ascultat cu mult interes și adeseori întrerupt prin aplauze”, iar Heliade, elogiind pe noul membru al societății, a salutat inițiativa acestuia de a fi evocat pe unul „dintre cei mai mari români, martir al românismului”¹¹⁴. Când Sion a prezentat discursul său consacrat lui Alexandru Donici, Laurian a făcut următoarele remarcе la încheierea cuvîntării: „...Vocea d-lui Sion este

¹⁰⁶ Ibidem, V, p. 4.

¹⁰⁷ Ibidem, X, Secțiunea I, p. 5.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 77.

¹⁰⁹ Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 107–108.

¹¹⁰ Ibidem, p. 227.

¹¹¹ Ibidem, p. 90–91.

¹¹² Vezi Vasile Maciu și Vasile Netea, *Unitatea națională în preocuparea Academiei Române*, în numărul de față.

¹¹³ „Analele Societății Academice Române”, III, p. 136–137 și 141.

¹¹⁴ Ibidem, I, p. 282.

espresiunea cea mai fidelă a națiunii române în privința meritelor lui A. Donici. Nu ne rămîne dară decît să urăm României ca divină providență să o doteze cu cît mai multe talente de asemenea natură. Să trăiască România!”¹¹⁵. Discursul de recepție al lui Poenaru s-a bucurat și el de comentariul patriotic al președintelui societății, care era tot Laurian. „... Din sîngele lui Gh. Lazăr — spusese acesta — ... răsări desceptarea conștiinței naționale între români, răsări însuși românismul”¹¹⁶.

Înainte ca sarcina aceasta să fie preluată de societatea Transilvania, Societatea Academică a distribuit stipendii — burse — tinerilor români din provinciile supuse dominației străine. Chiar în luna septembrie 1867 au fost acordate astfel de stipendii unui număr de opt tineri, între care și viitorului istoric Nicolae Densușianu¹¹⁷. Trebuie precizat că fondurile necesare acestor burse erau date de orașele cu intensă activitate portuară, Galați și Brăila, ca și de județul Covurlui, iar apoi și de orașul Turnu-Măgurele. Sintetizînd scopul acestei inițiative, prefectul județului Covurlui scria în vara anului 1867 că se urmărea „a veni înaintea celei mai mari, celei mai viu simțite nevoi naționale, aceea de a se crea prin mijloacele cele mai rezezi și în toate ramurile de științe, un stat major național, o inteligență învățată și pioasă crescută în durerile și sentimentul național, edentificată cu interesele și conștiința națională, care să fie providența națiunii”¹¹⁸. La rîndul său, tineretul intelectual din provinciile aservite a fost deosebit de sensibil față de sprijinul ce i s-a oferit prin Societatea Academică. „Cultura în genere, dar mai ales cultura națională — scria Simeon Botizan societății la 24 august/5 septembrie 1867 — este garanția eternă a existenței unui popor. Aceasta este doctrina la care se închină convingerea secului presinte”¹¹⁹. „... Mă oblig — scria un alt tînăr intelectual, care solicita în același an o bursă — a servi în România liberă cu cea mai mare fidelitate pînă la ultima mea respirație”¹²⁰. „Lamentele noastre — scria un tînăr transilvan — au trecut dincolo, peste Carpați, și au îndoișat animele fraților...”¹²¹. Prin stipendiile acordate chiar în anul intrării ei în activitate, Societatea Academică a apărut intelectualilor români supuși dominației străine nu numai ca cel mai înalt for de cultură al întregului popor român, dar totodată și ca principalul centru de sprijin pentru dezvoltarea culturii naționale românești.

--

Societatea Academică a dat întreaga însemnătate problemelor din provinciile românești aservite dominației străine. În 1871 a hotărît să dea sarcină lui Sbiera și lui Kogălniceanu de a o reprezenta la serbările din Bucovina de la mănăstirea Putna¹²² și în cursul aceleiași sesiuni a distribuit membrilor ei apelul Astei referitor la sprijinul pe care asociația transilvană îl cerea de la toți românii în vederea instituirii unei Academii de drept¹²³. De asemenea, în 1872, Societatea Academică a aprobat pro-

¹¹⁵ Ibidem, III, p. 66.

¹¹⁶ Ibidem, IV, p. 110.

¹¹⁷ Arh. Academiei, dos. 1867 A 4, f. 7.

¹¹⁸ Ibidem, f. 13.

¹¹⁹ Ibidem, f. 28—29.

¹²⁰ Ibidem, f. 123—124.

¹²¹ Ibidem, f. 81—82.

¹²² „Analele Societății Academice Române”, IV, p. 12.

¹²³ Ibidem, p. 103—104. www.dacoromanica.ro

punerea lui Alexandru Roman ca primul volum din proiectul de *Dicționar* să fie trimis gratuit gimnaziilor românești din Brașov, Beiuș, Blaj, Brad și Năsăud¹²⁴.

În 1875, în raportul pe care secretarul general I. C. Massim l-a făcut referitor la activitatea acelei sesiuni, a fost evocat rolul pe care Societatea Academică îl avea în dezvoltarea culturii naționale și implicit în slujirea ideilor de unitate și independență națională. „Scientia — spunea el — și prin urmare potenția asupra propriei noastre țări nu ne-o putem da decât noi înșine prin laborioase și constatorie sacrificii din partea tuturor. Pre altariul țărilor românilor ține societatea aprinse abia cu mari dificultăți focul și lumina științei naționale; la acest altar și-a făcut și-și face și de astă dată sacra datorie de a invita toată suflarea românească, spre a vivifica focul și lumina științei propria română”. „Societatea Academică — mai adăuga el optimist — a sperat și continuă a spera cu fermitate nestrămutată în spiritul viu al națiunii”¹²⁵.

Cînd în vara anului 1877 armata română consfințea prin jertfe de sînge la sud de Dunăre independența proclamată în primăvara aceluiași an, la lucrările societății au participat, cu toată starea de război, nu numai membrii din statul român, ci și membrii transilvăni în frunte cu George Barițiu. În ziua de 8 septembrie a fost prezentat raportul comisiei speciale care fusese însărcinată să examineze activitatea delegațiunii în 1876—1877. În acest raport se exclama că „afirmarea individualității noastre naționale și declararea independenței noastre politice nu sînt fapte care să ne distragă un moment de la ocupațiunile predilecte ale timpurilor de pace, căci cultura limbei și a istoriei patriei caută să-și manifeste fecunditatea sa mai virtos atunci cînd națiunea se scoală spre a-și deschide noi căi de dezvoltare și de progres”¹²⁶. Prin aceasta Societatea Academică Română, care reprezenta pe toți oamenii de cultură români dinăuntrul hotarelor statului liber, dar și pe cei din provinciile aservite dominației străine, își exprima categorica aderare la actul de majoră însemnătate al cîștigării independenței naționale.

Noua situație politică a statului român și totodată dezvoltarea pe care o luase cultura românească în cursul existenței Societății Academice arăta însă acum, după ce independența fusese dobîndită, că necesitățile și posibilitățile de exteriorizare ale culturii românești impuneau o lărgire a cadrelor de activitate ale societății, devenite prea restrînse. Înseși lucrările Societății Academice din ultimii ei ani de ființare indicau un evident proces de transformare, mai ales de extindere a preocupărilor ei. De altfel, problema unei lărgiri a activității academice în România depășea prin importanță pe înșiși membrii societății și reprezenta una din problemele a căror rezolvare revenea națiunii întregi și îndeosebi guvernului statului român independent.

În cursul sesiunii din 1878, Ion Ghica a arătat — în calitatea sa de președinte al societății — în ședința de la 2 septembrie că el aprecia „oportun și timpuri favorabile de a se mijloci să se facă o anume lege care să confirme instituțiunea societății ca institut de stat”¹²⁷. Dezideratul reflecta,

¹²⁴ Ibidem, V, p. 25.

¹²⁵ Ibidem, VIII, p. 49—50.

¹²⁶ Ibidem, X, Secțiunea I, p. 81.

¹²⁷ Ibidem, XI, Secțiunea I, p. 82.

în afara ideii unei extensiuni de activitate, și necesitatea de a se obține o creștere a sprijinului material al statului (în bugetul pe anul 1878/1879 din 108 124 de lei doar 15 000 reprezentau subvenția statului!)¹²⁸, ca și un local propriu al societății. „Guvernul și camerele liberale de astăzi — rezumă procesul verbal intervenția lui Sion provocată de îngrijorări exprimate de Laurian — dumnealui crede că vor admite legea cea mai generoasă, care să asigure mai bine existența instituțiunii... și să-i confirme mai bine autonomia și prestigiul”. Membrii societății au purtat o „întinsă discuțiune” și majoritatea lor a decis ca delegațiunea împreună cu o comisie alcătuită din Babeș, Laurian și Sturdza să preia asupra lor rezolvarea problemei cu autoritățile superioare de stat¹²⁹.

În penultima ședință a sesiunii din 1878 s-a luat hotărîrea ca, în cazul promulgării legii referitoare la organizarea societății, președintele „să convoace în mod extraordinar societatea, spre a se reconstitui”¹³⁰. În raportul general prezentat de secretarul general Sion la încheierea sesiunii Societății Academice Române, membrii acesteia erau informați că ministrul cultelor și al instrucțiunii, apreciind activitatea „încordată” a societății și „rolul ce ea este chemată a juca în viitor pentru progresul culturii intelectuale a națiunii”, a înaintat corpurilor legiuitoare un proiect prin care „nu numai că confirmă existența societății, dar o ridică chiar la rangul de Academie, asigurându-i atît o subvențiune anuală stabilă, cît și independența ei, destinîndu-i totodată și un loc pre care să-și facă un edificiu propriu al său, astfel ca, în viitoriu, această instituțiune să ajungă a fi cu o destinată solidă, autonomă, eternă și fără nici o grijă de fluctuațiunile politice”¹³¹. Era evident că societatea înființată în 1866 și inaugurată în 1867 era pe pragul transformării ei într-o instituție mai amplă și mai temeinic organizată, într-un mod corespunzător progreselor culturii naționale, dar mai ales noii situații a României, care-și dobîndise independența.

---

¹²⁸ Ibidem, p. 252.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Ibidem, p. 226.

¹³¹ Ibidem, p. 256.

UNITATEA NAȚIONALĂ ÎN PREOCUPAREA ACADEMIEI ROMÂNE

DE

VASILE MACIU și VASILE NETEA

În timp ce academiile din Occident au avut numai un rol științific și literar — în cazul Academiei Franceze menirea de a perfecționa limba franceză —, Academiei Române i-a revenit pentru multă vreme și sarcina să contribuie la menținerea și dezvoltarea unității poporului român prin mijlocirea cultivării limbii și literaturii naționale, precum și prin cercetarea istoriei românilor și a pământului locuit de ei.

Condițiile istorice în care a viețuit i-au impus, într-adevăr, poporului român în ultimele două secole să recurgă într-o mare măsură — în afara acțiunilor politice și militare — la mijloacele culturale în lupta pentru înfăptuirea unității sale naționale în cadrul unui singur stat. Trezirea sa la conștiința națională la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea s-a făcut mai ales prin lucrările filologilor și istoricilor Școlii ardelenе. „Această deșteptare a poporului — scria istoricul democrat-revoluționar N. Bălcescu în 1850 — fu pregătită în parte de acea lucrare înțeleghătoare ce eși din munții învățatei Transilvanii, azil vecinic al naționalității române”¹.

După ce dieta feudală a Transilvaniei și împăratul habsburgic au respins în 1791 revendicările naționale ale românilor, cuprinse în memoriul manifest *Supplex libellus Valachorum*, elaborat sub influența Marii Revoluții Franceze, unii dintre autorii acestuia — între alții învățatul medic oculist Ioan Molnar Piuariu — au înființat în 1795 la Sibiu Societatea filosofoască a neamului rumânesc în mare Prințipatul Ardealului², cu meni-

¹ N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în *Opere*, t. I, partea a 2-a, ed. G. Zane, București, 1940, p. 101.

² A. Papiu-Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai*. Discursul de recepțiune al d-lui A. Papiu-Ilarian și răspunsul d-lui Georgiu Barițiu pronunțate în ședința publică a Societății Academice din 14 septembrie 1869. Cu XIII anexe și un facsimil, în *Analele Societății Academice Române*, t. II, București, 1869, p. 11. Vezi și D. A. Sturdza, *Raport asupra activității Academiei Române cu ocaziunea serbării de 25 ani a existenței sale 1866—1891*, în *Academia Română. Serbarea aniversară de la 1/13 aprilie 1891 pentru împlinirea a XXV ani de la înființarea ei. 1866—1891*, București, 1891, precum și Ioan Lupaș, *Înființarea „Asociațiunii” și conducătorii ei*, în „Transilvania”. Revista Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, Sibiu, nr. 4 jubiliar din iulie-august 1911, p. 347.

rea de a uni în lupta sa națională, prin mijlocirea culturii întregul popor român. Organizația, în care vedem, ca și A. Papiu Ilarian în 1869³, un prim germen al viitoarei Academii Române, anunța printr-o *Înștiințare* tipărită că va edita o culegere de broșuri, *Vestiri filosofice și moralicești*⁴, în care se vor publica lucrări filozofice, teologice, matematice, fizice, geografice, medicale, de economie, istorice, politice și privitoare la războaiele ce se duceau în acel timp între Franța revoluționară și restul țărilor europene. Societatea filosofească se adresa și românilor din Principate, în special învățatului poet Ianache Văcărescu, comparat cu Anacreon, precum și principilor și boierilor dintre care unii, ca și învățații transilvăneni, erau influențați de ideile luminismului⁵. Printre lucrările anunțate erau *Biografia Prinților Ugrovlahiei și ai Moldovei de la începutul ocârmuirii lor și Istoria rumânilor pre larg culeasă din cele vechi adevărate istorii*⁶.

După apariția unei prime broșuri, Societatea filosofească a fost însă interzisă de autoritățile feudale din Transilvania, conștiente de pericolul pe care desfășurarea activității ei îl constituia pentru menținerea dominației străine într-o țară locuită în majoritate absolută de românii considerați « tolerați ».

Dezvoltarea mișcării naționale în deceniile următoare făcea tot mai mult necesară organizarea unei instituții pentru îndrumarea culturală a poporului român. Refugiat la Brașov în 1821, învățatul boier luminist Dinicu Golescu a înființat în urma înfringerii mișcării revoluționare din acel an din Țara Românească, desigur nu fără sprijinul unor intelectuali brașoveni, Societatea literară⁷, reorganizată apoi cu ajutorul lui I. Heliade-Rădulescu în 1827 la București, cu scopul dezvoltării culturii naționale prin școli, ziare, lucrări literare și științifice, teatru.

Sub influența Societății literare, I. Heliade-Rădulescu a tipărit la Sibiu în 1828 valoroasa lui lucrare *Gramatică românească*, care a îmbunătățit scrierea româno-cirilică și a contribuit mult la perfecționarea limbii literare române, iar în 1829 a început să scoată la București prima gazetă românească de durată, „Curierul rumânesc”. În prefața *Gramaticii românești*, I. Heliade-Rădulescu cerea să se alcătuiască „o Academie de câțiva bărbați, a căror treabă să fie numai literatura rumânească, cari cu vremea vor pune regulă și vor desăvârși limba prin facerea unui dicșioner”.

Moartea lui Dinicu Golescu în 1830 a dus la destrămarea Societății literare. După o încercare nereușită în 1836, când Eforia școlilor Țării Românești a înființat Comitetul literar, cu scopul „să se ocupeze a cerceta cu deamănuntul duhul limbii și lipsele ce are și a îndeplini aceste lipse prin

³ A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 11.

⁴ *Ibidem*, p. 83 (anexa IV).

⁵ *Înștiințarea*, tipărită într-o broșură de cinci foi (A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 83) demonstrează necesitatea perfecționării limbii și a deprinderii învățaturii „prin care s-au înălțat firea a multor neamuri” și îndeamnă pe români să pătrundă științele, „că numai prin deprinderea acestor învățături se ascute puterea minții, ca să putem cugeta în adevăr luminat despre cele cerești văzute și nevăzute alcătuiuri”.

⁶ *Ibidem*, p. 83.

⁷ I. Heliade-Rădulescu, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie*, Paris, 1851, p. VI. Vezi și Const. Golescu, *Însemnare a călătoriei mele făcută în anii 1824, 1825, 1826*. Cu o prefață, indice de lucruri și cuvinte de Petre V. Haneș, București, 1915, p. 89–90.

introduceri sau construcții de ziceri și de fraze rezemate pă regule gramaticești și potrivite cât se va putea mai mult cu însușirea limbei românești”⁸; dezvoltarea mișcării naționale antifeudale a impus însă reînființarea Societății literare în 1845 la București sub conducerea organizației revoluționare Frăția, condusă de N.Bălcescu, Ion Ghica și Christian Tell. Ea urmărirea de fapt să pregătească, prin activități culturale, ridicarea întregului popor român la lupta revoluționară pentru răsturnarea orînduirii feudale și pentru înfăptuirea unității sale politice într-un stat național independent. Curînd după reînființare, Societatea literară s-a reorganizat, dîndu-și un nou nume, Asociația literară a României, a cărei preocupare pentru unitatea națională a românilor se dezvăluie în statutele tipărite în 1847, în care se arată că asociația se afla sub conducerea unui comitet în București în colaborare cu cîte un comitet în Moldova și în Transilvania⁹.

Așa cum arăta mai tîrziu unul dintre trimișii în Transilvania din partea Frăției, Grigore Sc. Grădișteanu, „era vorba ca sub pretext d-a se face o gramatică românească și un dicționar să se adune românii din toate provinciile cînd la București, cînd la Iași, cînd la Brașov și aiurea, și cu mijlocul acesta să se consulte pentru o acțiune generală din partea tuturor românilor dacă evenimentele ar cere-o”¹⁰.

Înăbușirea revoluției din 1848 a adus și desființarea Asociației literare a României, care era condusă de revoluționari. Necesitatea unei organizații culturale naționale îndemna însă, în anii 1851—1852, pe Aron Florian, Ioan Maiorescu și Axente Sever, toți trei foști profesori în Țara Românească, să reînființeze în Transilvania Societatea literară. În iulie 1852, adresîndu-se lui Ioan Maiorescu la Viena, Aron Florian îi scria: „Am proiectat Societatea literară”¹¹. Guvernul habsburgic n-a permis însă decît în 1861 să se înființeze la Sibiu Asociațiunea transilvană pentru literatură română și cultura poporului român, cunoscută apoi sub numele prescurtat Astra. Art. 2 al statutelor Asociației prevedea: „... Înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebite ramuri prin studiul, elaborarea și edarea de opuri prin premii și stipendii pentru diferite specialități de știință și arte și alte asemenea”¹². Filologul Timotei Cipariu, ales vicepreședinte, spunea cu prilejul ședinței de inaugurare la 23 octombrie/4 noiembrie 1861, că Asociațiunea era cel mai puternic „reazim al naționalității”¹³. În adunarea generală din anul următor, ținută la Brașov, au fost înființate trei secții: filologică, istorică, de științe fizico-naturale. Timotei Cipariu a fost ales președinte al secției filologice, G. Barițiu al secției istorice și Paul Vasici președinte al secției fizico-naturale¹⁴. Așa cum va arăta George Barițiu, secretarul asociației, în 1867, cînd întreba dacă Societatea literară română urma să devină o Academie, Astra n-a

⁸ Apud D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 16.

⁹ *Anul 1848 în Principalele Române. Acte și documente...*, t. I, București, 1902, p. 45.

¹⁰ Gr. Zossima, *Biografii politice ale oamenilor mișcării naționale din Muntenia la 1848 de ...*, București, 1884, p. 59, nota 2.

¹¹ V. Curticăpeanu, *Întemeierea societății „Astra” și rolul ei în cultura poporului român (1861)*, în „Studii”, XIV (1961), nr. 6, p. 1 442.

¹² *Ibidem*, p. 1 448.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 1 450.

putut atinge acest nivel din cauza greutăților înființării „unei asemenea Academii în Ardeal cu mijloacele de acolo”¹⁵.

Deși nici în statute, nici în cuvântările ținute la inaugurare sau ulterior, nu s-a arătat, de teama guvernului habsburgic, că Astra îmbrățișa cauza întregului popor român, din compoziția membrilor ei reiese totuși acest țel. Astfel, în afara alegerii unor învățați transilvăni stabiliți în Principatele Unite sau în altă parte, au fost aleși moldovenii M. Kogălniceanu și Gh. Sion și muntenii Al. Odobescu și C.A. Rosetti¹⁶, militanți de seamă ai mișcării pentru unirea politică a tuturor românilor.

Unirea Moldovei și Țării Românești în 1859 într-un singur stat național român modern, care nu cuprindea însă decît o parte din teritoriile locuite de români, dădea posibilitatea creării unei instituții capabile de a strînge într-un mănunchi forțele culturale ale întregului popor român în vederea dezvoltării culturii naționale și a pregătirii desăvîrșirii unității politice a românilor.

În martie 1866, ministrul instrucțiunii publice și al cultelor, C.A. Rosetti, unul din susținătorii Societății literare din 1845, a supus aprobării Consiliului de Miniștri un referat în care propunea înființarea unei Societăți literare menite „a da țării într-un timp cît mai apropiat cele două mari colonate ale templului său literar : gramatica și glosarul limbii”¹⁷. C.A. Rosetti motiva înființarea Societății literare prin necesitatea înlăturării confuziilor și anarhiei provocate de înlocuirea scrierii cirilice prin scrierea latină și de introducerea în limbă a nenumărați termeni impuși de adoptarea instituțiilor moderne. El ținea să arate că această problemă „preocupă serios nu numai pe românii din Principatele Unite, dară și pe cei din provinciile dependente de puteri străine”¹⁸.

Regulamentul societății, se arăta în referat, prevedea „formațiunea Societății literare române de membri din toate provinciile locuite de români”¹⁹ motivîndu-se că gramatica și dicționarul dorit trebuie să fie ale limbii române unitare, nu ale vreunui „dialect” provincial. Se căuta a se înlătura temerea că guvernele străine, în statele cărora se aflau teritorii locuite de români s-ar fi opus înființării Societății literare. Despre Imperiul habsburgic, unde locuia o mare parte a poporului român, C.A. Rosetti se arăta sigur „că va primi cu mulțumire împărtășirea la lucrările acestei societăți a învățaților români din Ardeal și Bucovina ”²⁰.

În Regulamentul pentru formarea Societății literare, aprobat de Locotenența domnească la 1/13 aprilie 1866, se arăta cîți membri din fiecare provincie românească trebuiau să facă parte din noua instituție (și anume 7 din Principatele Unite și 14 din provinciile de peste hotare) și se autoriza ministrul instrucțiunii publice și al cultelor să invite „la Societate de-a dreptul pre acei bărbați din țările locuite de români ce se deosebesc prin meritele și lucrările lor literare”²¹. Caracterul unitar românesc al Societății literare era subliniat și de recomandarea ca la sesiunile acesteia,

¹⁵ *Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869, p. 26.

¹⁶ V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 1 448.

¹⁷ *Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869, p. 2.

¹⁸ *Ibidem*, p. 1.

¹⁹ *Ibidem*, p. 2.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 4.

menite să stabilească principiile elaborării gramaticii și dicționarului, să se precizeze „modul cum are a se aduna materialele și formele limbii din toate țările locuite de români . . .”²². Grija guvernului român de a prezenta Societatea literară ca o instituție a întregului popor român reiese și din faptul că mai întâi au fost numiți, prin decretul din 22 aprilie/4 mai 1866 al Locotenenței Domnești²³, cei 14 membri de peste hotare și numai peste un an, prin decretul domnești din 2/14 iunie și 20 iulie/1 august 1867, au fost desemnați și membrii din România liberă²⁴. Printre membrii din Transilvania se aflau filologul Timotei Cipariu și istoricul George Barițiu, conducătorii de fapt ai Astrei, primul ca vicepreședinte, al doilea ca secretar, ceea ce permitea coordonarea activității acesteia cu aceea a Societății literare române, cum începuse a fi numită instituția proiectată în anul precedent.

Atitudinea dușmănoasă a Imperiului otoman și a Austriei față de aducerea prințului prusian Carol de Hohenzollern-Sigmaringen la tronul României, frământările țărănimii și cele din rindurile claselor conducătoare, formarea unui guvern liberal-moderat sub conducerea lui Ion Ghica fără sprijinul maselor, au făcut să se invoce pretextul holerei, ale cărei efecte nocive nu erau însă chiar așa de mari, ca să se amâne sesiunea de constituire pentru anul următor.

Între timp, Poarta a recunoscut pe Carol I, în primăvara anului 1867 Austria s-a înțeles cu Ungaria și a făcut pactul dualist — preț al compromisului fiind anexarea Transilvaniei de Ungaria, ceea ce constituia o lovitură grea dată românilor transilvăneni —, în România, guvernul liberal-moderat al lui Ion Ghica a fost silit să se retragă, făcând loc la 1/13 martie 1867 unui guvern dominat de liberali-radicali, al căror mentor era C.A. Rosetti, puternic sprijinit de masele orășenești.

Pregătirea primei sesiuni, convocată pentru 1/13 august 1867, s-a făcut de guvern, care a alcătuit un program amănunțit în acest scop, și de un comitet prezidat de Ioan Fălcoianu, însărcinat să organizeze primirea membrilor din Transilvania ai Societății literare române²⁵. Comitetul a adresat un *Apel către public*, care cuprinde și *Programa* solemnității pentru ziua primirii oaspeților de peste hotare (31 iulie/12 august 1867)²⁶. Apelul se termina cu un îndemn fierbinte către popor ca să dea un sprijin cât mai mare solemnității. „Cu ocaziunea acestei serbări — scriau semnatarii *Apelului* —, acestei primiri frățești ce voim a face în onoarea convocării Societății literare, care va da națiunii o limbă literară și va opri fatala direcțiune ce în diverse localități a apucat, facem apel la toți cetățenii români ca să binevoiască a orna casele și magazinele lor, pe unde va trece cortegiul, și a contribui cu prezința lor la serbarea aceasta mare, în onoarea unei zile de la care va data renașterea literaturii și cultivarea limbii noastre”²⁷.

Primăria Capitalei a lansat și ea la 30 iulie/11 august un apel către „Bucureșteni” pentru întâmpinarea entuziastă de a doua zi, 31 iulie/12

²² *Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869, p. 4.

²³ *Ibidem*, p. 5.

²⁴ *Ibidem*, p. 10–11.

²⁵ V. A. Urechia, *Actele și solemnitatea oficiale și neoficiale a inaugurării Societății literare române*. Culese de . . ., București, 1867, p. 37.

²⁶ *Ibidem*, p. 38.

²⁷ *Ibidem*, p. 39.

august, a învățaților români de peste hotare spre a le mărturisi „încă o dată cu cît dor și cu cîtă nerăbdare îi adăstăm”²⁸. „Capitala României va vedea mine—se scria în apelul primarului—intrunită pentru întîia oară în sînul său, întreaga limbă românească; pentru întîia oară, mine, se vor regăsi alături toți membrii aceleiași familii, toți frații de același sînge. Românii din toate unghiurile țărilor . . . se unesc mine spre a face opera cea adevărat românească, spre a ne întemeia limba, cugetul românesc”²⁹.

Caracterul de masă al primirii entuziaște a învățaților transilvăneni nu poate fi explicat decît prin sensul adînc național, politic, ce se da constituirii Societății literare române.

Din zorii zilei de 31 iulie/12 august, străzile orașului București și șoseaua ce ducea spre Ploiești, pe care trebuiau să vină cei așteptați, erau pline de oameni și de trăsuri. La rondul al doilea al șoselei fusese ridicat un pavilion decorat cu flori și verdeață, deasupra căruia filfiia drapelul României, acoperind cu flamurile sale „scudele tuturor provinciilor române”³⁰. La 20 km de Capitală, biroul societății științifice Ateneul Român, însoțit de o mare mulțime de popor, a întâmpinat pe cei așteptați, conducîndu-i la Pavilion. La sosire, muzica gărzii civice a intonat imnul revoluționar din 1848 al românilor transilvăneni *Deșteaptă-te române*³¹. Felicitîndu-i pe învățații veniți de peste hotare, în numele întregii societăți românești, președintele Comitetului de primire a spus că reunirea „celui dintîi Congres literar român va forma o epocă însemnată în istoria țării și literaturii române. Ați venit să faceți unirea limbii române; această operă — continua el — va fi piatra fundamentală a edificului măreț la care aspirăm toți”³². Luînd cuvîntul pentru a răspunde, Iosif Hodoș și-a exprimat fericirea de a se afla în România liberă. „E frumoasă libertatea voastră — spunea el. Nu v-o invidiem însă, ci o dorim și pentru noi. O dorim și lucrăm și o sperăm”³³. Mulțumind, în numele său și al celor sosiți, pentru primirea cordială ce li se făcea, orădeanul Alexandru Roman a spus că a sosit timpul ca nu numai limba să-i unească pe toți românii, ci „și cugetul și simțămintele”³⁴. Mulțimea a condus apoi pe oaspeți în oraș pînă la biserica Sf. Gheorghe Nou, unde au fost primiți de membrii Ateneului Român. Și cu prilejul banchetului oferit de Ateneul Român s-au rostit cuvîntări în care s-a scos în evidență semnificația națională a constituirii Societății literare române.

Seara, după căderea întinericului, s-a făcut oaspeților, în piața Teatrului Național, o caldă manifestație de simpatie, la care au luat parte peste 2 000 de oameni. La ieșirea oaspeților pe terasa teatrului „un foc bengalic tricolor iluminează toată piața”³⁵. Răspunzînd manifestanților printr-un călduros discurs, Alexandru Roman a declarat că membrii Societății literare române erau chemați să pună temelia unității limbii literare, „căci limba română în elementul său poporal e una și aceeași — și a pre-

²⁸ V. A. Urechia, *Actele și solemnitatea oficiale și neoficiale a inaugurării Societății literare române*. Culese de . . ., București, 1867, p. 40.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 39—40.

³¹ *Ibidem*, p. 41.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 43.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 47.

găti calea ce va duce la înflorirea României prin litere, adică prin știință, cultură, cari fac mărimea pupoarelor”³⁶. Continuînd, el a adăugat că românii, „fii ai unei mame, răsfițați în șapte țări” erau uniți prin limbă și prin suferințele îndurate³⁷. „Fie ca din unitatea limbii literare — a spus el înainte de a termina — pre calea cea pacinică a științelor, să rezulte unitatea noastră națională... Trăiască România”³⁸. Aplauze prelungite au subliniat cuvintele vorbitorului. „Conductul cu felinare și facile se retrase apoi în bună ordine”, serie un mortor al entuziastei manifestări³⁹.

Solemnitatea inaugurării Societății literare române la 1/13 august 1867, făcută în prezența majorității membrilor guvernului și a „unei afliuențe nenumărate de popor”, a constituit o puternică manifestare a unității naționale a românilor. „Reprezentanți ai limbii române — declara în cuvîntarea sa pentru deschiderea sesiunii Ștefan Golescu, președinte interimar al Consiliului de Miniștri în urma demisiei lui C.A.Kretzulescu —, pre unde Traian și Aurelian au plantat vulturii Romei, cugetați mai ales cu îngrijire d-a nu despărți prin limbă pre popor de clasele culte, căci limba nu este a unei clase, ci a națiunii; și separarea limbei ar fi un germin cu mult mai fatal decît relele ce aveți a combate astăzi”⁴⁰. După o cuvîntare a lui V.A.Urechia închinată lui Evanghele Zappa, primul mare donator pentru înființarea unei societăți academice române, a ținut un discurs învățatul filolog transilvan Timotei Cipariu, „în mijlocul aplauzelor unanime ale publicului asistent”⁴¹. Ziua de 1 august 1867, spunea el, „va face, așa credem și sperăm, o epocă nouă în viața culturii naționale române, o epocă ilustră și de memorie indelebile pentru întreaga românie...”⁴². Declarînd că deși Societatea literară română n-avea scopuri politice, el atrăgea atenția că fondatorii și membrii ei „puteau fi suspectați de inimi națiunii române” că aveau „tendințe subversive”⁴³. „Simțul național s-a deșteptat în toată românia. Națiunea română — înțarea vorbitorul cugetul său — a venit la cunoștința pozițiunii care i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această pozițiune cu demnitate”⁴⁴. Pînă la acea dată, „patria română, limba și naționalitatea” au fost călcate, spune el, de popoare străine. „Am început a ne elibera patria, spunea Timotei Cipariu, referindu-se la formarea României, am început a ne elibera limba”. E numai un început încă, rămîne ca opera de eliberare să fie terminată. Conducătorii statului român își vor îndeplini, își afirmă încrederea Timotei Cipariu, misiunea pentru deplina eliberare a patriei române „și patria română în urmă va deveni liberă”. Societatea literară se va îngriji să păstreze unitatea limbii românești „în

³⁶ V. A. Urechia, *Actele și solemnitatea oficială și neoficială a inaugurării Societății literare române*. Culese de . . ., București, 1867, p. 47.

³⁷ *Ibidem*, 48.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869, p. 13.

⁴¹ *Ibidem*, p. 15.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 16.

toate provinciile locuite de români” și va fundamenta „o literatură adevărat națională...”⁴⁵.

Profundul și cutezătorul discurs al învățatului filolog, primit cu entuziasm, exprima limpede speranța că Societatea literară română va contribui, alături de oamenii politici, la înfăptuirea unirii întregului popor român într-un singur stat independent.

La 8/20 august, Iosif Hodoș, susținut de George Barițiu, propune ca Societatea „să se declare îndată... independentă de orice guvernământ”⁴⁶.

Admițându-se în aceeași ședință din 8/20 august propunerea lui George Barițiu de a se da un caracter academic Societății literare române, în Transilvania nefiind cu putință a se înființa o Academie⁴⁷, se adăuga la protocolul ședinței o „Declarațiune” a lui George Barițiu, cu cererea ca lucrările Societății literare române să fie „scutite sub orice sistemă guvernamentale, în orice împregiurări, de oricare înrîurătoare mai înaltă și de toate valurile politice efemere, atît în totalitatea sa, cît și în fiecare dintre membrii săi, precum statul românesc încă va ști respinge orice amestec ce s-ar putea cugeta din partea acestei societăți în afacerile regimului și ale statului prin dreptul suveran ce și-a păstrat regimurile de a da sau a denega Societății aprobarea”⁴⁸.

Lărgind cadrul preocupărilor noii instituții, ședința din 24 august/5 septembrie, prin votarea statutului, i-a schimbat acesteia și numele, devenit Societatea Academică Română, „cu scopul de a lucra la înaintarea literelor și științelor între români”. Așa cum ceruseră Iosif Hodoș și George Barițiu, statutele prevăd că societatea „rămîne corp independent în lucrările sale de orice natură...”⁴⁹. Art. VIII al statutelor prevedea că membrii societății „se vor lua cu respect la specialități din toate părțile locuite de români”⁵⁰.

Lărgindu-și sfera activității, Societatea Academică Română își desfășura activitatea, ca și Astra⁵¹, în cadrul a trei secții: a) literară-filologică; b) istorică - arheologică; c) a științelor naturale⁵². Societatea cuprindea în activitatea ei întregul popor român, atît prin preocuparea secției literare - filologice de a da o gramatică și un dicționar al limbii literare a tuturor românilor, cît și prin preocupările secției istorice-arheologice și ale secției științelor naturale.

Astfel, secția istorică-arheologică avea un rol important în dezvoltarea conștiinței naționale prin cercetarea în special a istoriei poporului român, statutele prevăzînd că ea „culege orice documente din țările române sau din străinătate atingătoare de istoria românilor; organizează misiuni pentru asemenea lucrări; ia inițiativa pentru explorarea țărilor române din punctul de vedere arheologic; pune la concurs și premiază operele istorice ce se cuvine a le populariza între români”⁵³.

Închiderea sesiunii, la 15/27 septembrie 1867, a constituit un nou prilej de afirmare a solidarității naționale a întregului popor român. Munteanu

⁴⁵ *Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869. p. 24.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 26.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 27.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 61.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 62.

⁵¹ V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 1451.

⁵² *Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869, p. 61.

⁵³ *Ibidem*.

I.C.Massimu cerea ca noii instituții „națiunea întreagă să-i vină în ajutor cu mijloacele materiale de care... are nevoie spre ridicarea mîndrului edificiu al unității naționale în limbă”⁵⁴, iar transilvanul George Barițiu declara că privea onorurile și manifestațiile de bucurie din primele opt zile ale lunii august ca aduse nu lui și colegilor săi, ci „limbii noastre comune, științelor și peste tot culturii noastre naționale”⁵⁵. Sublinia apoi că la venirea la București, membrii transilvăneni ai Societății aveau conștiința vocației lor, dar de aici înainte ei se întorc străbătuți în sufletele lor de mărimea ei, determinați din nou a-și consacra tot restul vieții pentru „regenerarea națională”⁵⁶. Încheind sesiunea, Timotei Cipariu sublinia „interesul cel mare și chiar entuziasmul atât de însuflețitor, ce din zi în zi crește și mărește pentru cauza națională ...”⁵⁷.

Presa românească din țară și de peste hotare și-a ținut la curent cititorii cu lucrările de constituire a Societății Academice Române, recunoscînd semnificația lor națională. „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, „Telegraful român” din Sibiu ș.a. reproduc statutele și discursul din 6/18 august al lui Timotei Cipariu. Cum era și firesc, ziarul oficios al guvernului, „Românul”, dirijat de C.A.Rosetti, inițiatorul noii și importante instituții, a sprijinit cu perseverență primii pași ai societății. În afara numeroaselor informații despre lucrările acesteia, el a publicat la 6/18 august un valoros articol al eruditului istoric B.P.Hasdeu, fiu al lui Alexandru Hasdeu, unul din membrii Societății Academice Române, intitulat *Părțile României*, în care se demonstra nu numai unitatea limbii române, ci și aceea a teritoriului poporului român. „Moldova, Transilvania, Muntenia — seria B.P.Hasdeu, combătînd tendințele provincialiste — nu există pe fața pămîntului; există o singură Românie; există un singur corp și un singur suflet, în care toți nervii și toate suspinele vibrează unul către altul cuvintele Antigonei către soru-sa Ismena în tragedia lui Sophocle (*Antigona*, vers 4—6«... Lucru de mirare, că nu este nici o durere, nici o insultă, nici o dezonoare, pe care noi să nu fim silite a o împărți una cu alta»)”⁵⁸.

În numerele din 12 și 13 august, „Românul” reproduce impresionantul și cutezătorul discurs din 6/18 august 1867 al lui Timotei Cipariu.

Concomitent cu lucrările sesiunii de constituire a Societății Academice Române, Astra își ținea la Cluj adunarea generală pe anul 1867. La deschiderea ședinței în ziua de 15/27 august s-au citit, în aplauzele adunării, două telegrame, una de la Timotei Cipariu și alta a lui I.Heliade-Rădulescu, președintele Societății Academice Române, în care erau salutate lucrările Astei. S-a răspuns îndată telegramelor⁵⁹.

În anii următori, Societatea Academică Română și-a dezvoltat activitatea în conformitate cu programul național elaborat în sesiunea de constituire din 1867, alegînd noi membri, între alții pe istoricii M.Kogălniceanu și A. Papiu Ilarian și punînd în lucrare pe lângă secția

⁵⁴ *Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869, p. 127.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 128.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 129.

⁵⁸ „Românul”, XI (1867), 6 august. Citatul este parțial reprodus și în Dan Berindel, *Înființarea Societății Literare (Academice) (1866) și sesiunea din 1867*, în „Studii”, IX, (1956), nr. 5, p. 39.

⁵⁹ „Telegraful român”, Sibiu, XV (1867) nr. 67 din 20 august/1 septembrie.

literară-filologică, mai întâi secția istorică-arheologică și apoi secția științelor fizico-naturale.

După vii dezbateri s-a adoptat ortografia moderat etimologică propusă de Timotei Cipariu, apoi și gramatica elaborată tot de el; volumul I, tipărit în 1869, și volumul al II-lea în 1877, precum și dicționarul limbii române, compus din cuvinte de origine latină sau considerate ca atare și însoțit de un glosar al cuvintelor din limba română de altă origine decât cea latină, ambele lucrări tipărite succesiv în anii 1873—1877, fiind redactate de etimologiști extremiști A.T.Laurian și I.C.Massimu. Toate aceste lucrări doveditoare ale unei mari erudiții, deși izvorâte din voința filologilor latiniști, în majoritate transilvăni, de a da o formă cât mai specific latină limbii române, n-au putut fi acceptate de masa intelectualilor și mai ales de marii scriitori ai timpului, așa încît, după 1878, a trebuit să se renunțe la ele, ortografia moderat etimologică a lui Timotei Cipariu fiind înlocuită cu o ortografie fonetică.

O însemnătate mult mai mare pentru unitatea națională a românilor a avut-o activitatea secției istorice-arheologice, care a început să funcționeze din 1869 sub președinția lui George Barițiu. Deschiderea lucrărilor secției istorice-arheologice a fost făcută prin discursul de recepție al lui A.Papiu Ilarian, intitulat *Vieța, operele și ideile lui Georgiu Șincai*, pronunțat în ședința publică din 14/26 septembrie⁶⁰. Au urmat relațiunea prezentată de același în ședința plenară din 9/21 septembrie 1870 despre manuscrisele lui Ioan Budai-Deleanu, pînă atunci necunoscute⁶¹, lucrările lui George Barițiu, prima din 1870 intitulată *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848 și 1849*⁶², iar a doua din 1874 cu titlul *Fragmente din istoria regimentului al II-lea românesc grănicariu transilvănean*⁶³, discursul de recepție al lui Petre Poenaru, intitulat *Georgiu Lazăr și școala română*⁶⁴, rostit la 8/20 septembrie 1871, comunicarea lui Ioan Bianu, *Viața și activitatea lui Maniu Samuil Micu, alias Clain de Sadu*⁶⁵, prezentată în sesiunea din 1876⁶⁶, memoriul lui D.A.Sturdza, *Schiță biografică asupra lui Eudoxiu Hurmuzaki și operele sale*⁶⁷, comunicarea lui Vasile Maniu, *Dare de seamă despre publicațiunea domnului Jung « Români și romanii » [Römer und Romaenen, Innsbruck, 1877, în care se combate teoria lui Roesler și se susține continuitatea romană din Dacia]*⁶⁸.

Societatea Academică Română a hotărît să publice și lucrările lui Dimitrie Cantemir⁶⁹, rămase în parte necunoscute cititorilor români, și principala lucrare a lui N.Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, nepublicată în întregime.

⁶⁰ *Analele Societății Academice Române*, t. II, București, 1869, p. 1—62 și 71—138.

⁶¹ *Ibidem*, t. II, București, 1870, p. 105—116.

⁶² *Ibidem*, p. 150—159.

⁶³ *Ibidem*, t. VII, București, 1874, p. 156—236.

⁶⁴ *Ibidem*, t. IV, București, 1872, p. 111—125.

⁶⁵ *Ibidem*, t. IX, București, 1876, p. 79—109.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, sesiunea 1877, t. X, Secțiunea a II-a *Memorii și notițe*, București, 1878.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 45. 152.

⁶⁹ Indemnul pentru cercetarea operelor lui Dimitrie Cantemir, ale lui N. Milescu și ale mitropolitului Dosoftei a venit de la Alexandru Hasdeu, numit membru al Societății literare române încă din 1866, dar care nu putea participa la lucrările Societății Academice Române (*Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869, p. 65). Într-o scrisoare a lui citită în ședința din 2—14 august 1869, el a spus că la Moscova, se află în manuscris

În 1872, A. Papiu Ilarian a publicat *Descriptio Moldaviae* în cadrul colecției *Operele Principelui Demetriu Cantemir*, iar în 1875 Iosif Hodoș traducerea românească a aceleiași opere și, în 1876, *Istoria Imperiului otoman*, traducere după versiunile engleză, franceză și germană. În 1878 s-a publicat volumul al V-lea al operelor cantemiriene, în două părți: I. *Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor*; II. *Divanul lumii sau gîlceava științifică în Rusia pentru a cerceta și copia operele lui Dimitrie Cantemir*. În 1883 se tipărește *Vita Constantinii Cantemiri*⁷⁰. În 1878, Al. Odobescu a publicat prima ediție a lucrării menționate a lui N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, operă care a avut o puternică influență în dezvoltarea mișcării naționale a românilor pentru desăvîrșirea unirii lor într-un singur stat.

Și cercetarea arheologică a întregului teritoriu românesc a intrat în preocupările Societății Academice Române prin instituirea, la 24 august/5 septembrie 1871, de arheologul Al. Odobescu, a unui premiu pentru disertația *Cercetări asupra popoarelor cari au locuit țările române de-a stînga Dunării mai înainte de conștata acestor țări de către împăratul Traian*⁷¹. Teza de doctorat susținută de Gr. G. Tocilescu în 1876 la Universitatea din Praga, vasta lucrare intitulată *Dacia înainte de romani. Cercetări asupra popoarelor cari au locuit țările române de-a stînga Dunării mai înainte de conștata acestor țări de către împăratul Traian*, a fost premiată în 1877 din fondul Al. Odobescu și tipărită în 1880 (București, 954 de pagini, 38 de stampe, 4 hărți și 171 de figuri în text). Prin această erudită operă, care cuprindea întregul teritoriu locuit de români la nordul Dunării, vechea populație autohtonă era acceptată, împotriva concepției latiniste, ca bază a formării poporului român.

Cucerirea independenței României la 1878 a determinat transformarea Societății Academice Române într-o instituție de stat care să îmbrățișeze toate ramurile preocupărilor culturale ale societății românești.

Transformarea s-a produs prin Legea din 29 martie 1879, cînd Societatea Academică Română a fost declarată institut național cu denumirea de Academia Română, asigurîndu-i-se, după cum se arată în raportul secretarului general, „o poziție mai stabilă, un cerc de lucrări mai întins, o activitate mai continuă”⁷². Prin articolul 2 al legii, depășindu-se preocupă-

---

două lexicoane de limba română, unul de la finele secolului XVII și altul de la începutul secolului XVIII, cel dintîi în biblioteca Societății imperiale de istorie și antichități rusești la Universitatea din Moscua, iar al doilea în biblioteca fostă a grafului Tolstoi, iar acum a guvernului; amîndouă aceste manuscrise le presupune a fi autografele renumitului român din Moldova, spătarul Nicolae Milescu, și ale neuitatului părinte Dositei, fostul arhiepiscop al Suciavei. Apoi arată că în biblioteca Academiei de teologie din Moscua se află în limba latină manuscrisul operei lui Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. În urmă recomandă Societății a procura copia acestor opere atît de prețioase pentru români prin trimiterea unui membru din Societate la Moscua” (*Analele Societății Academice Române*, t. I, București, 1869, p. 203).

⁷⁰ Gr. G. Tocilescu, *Preocupări la Dimitrie Cantemir, Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, București, 1901, p. VIII—X.

⁷¹ *Analele Societății Academice Române, Sesiunea anului 1871*, t. IV, București, 1872, p. 140 și 147—148.

⁷² *Analele Academiei Române*, seria 1 a II-a, t. I, p. 225.

rile Societății Academice, se arată că scopul Academiei Române avea în vedere „cultura limbii și a istoriei naționale, a științelor și artelor frumoase”. Legată pînă atunci numai de sesiunile generale anuale, care țineau șase săptămîni, activitatea Academiei primește de acum înainte un caracter permanent, sistematic, consacrat tuturor științelor, alături de filologie, care constituie principala preocupare a Societății Academice, ocupînd un loc din ce în ce mai larg atît istoria, cît și științele naturale, matematicile, fizica, chimia, mineralogia și medicina. Din punctul de vedere al organizării se păstrează totuși vechile secții : literară, istorică și științifică.

Progresul și amplificarea disciplinelor științifice nu împiedică însă Academia de a urmări și în noua ei formă, fără întrerupere, problema unității naționale a poporului român și de a lupta, prin mijloace din ce în ce mai variate, pentru afirmarea unității culturale românești și pentru desăvîrșirea celei politice începute în 1859.

Problemele culturii și istoriei naționale s-au bucurat tot timpul, pînă în 1918, de o prioritate necontestată. În raportul său din 1891, D.A. Sturdza, secretarul general, spunea, cum s-a menționat mai sus, că „la noi Academia are mai mult un caracter național. Limba și istoria — sublinia el în raport — sînt principalele ei ocupațiuni, căci limba și istoria ni se contestau și ni se contestă neîncetat”⁷³. Opinia lui D.A. Sturdza primea o accepțiune și mai largă în interpretarea lui A.D. Xenopol, care în 1893 declara că Academia s-a înființat „pentru a servi ca scut întregului popor român prin cultura minții”⁷⁴. În același sens vorbea la 1908 și filologul Ioan G. Sbiera, care afirma că scopul Academiei trebuie să fie „unitatea culturală a românilor”⁷⁵.

Lupta dusă de Academia Română în această direcție a fost consecventă și fecundă. Ea s-a relevat atît prin alegerea unor valoroși membri dintre scriitorii și oamenii de știință ai diferitelor provincii românești, cît și prin publicațiile, ajutoarele, premiile și legăturile ei permanente cu societățile culturale din aceste provincii. Și într-adevăr, pe lîngă vechii membri ai Societății Academice Române, chemați în 1866 să reprezinte provinciile românești din Imperiul habsburgic, aflăm ca membri activi ai Academiei Române, aleși chiar în 1879, pe chimistul N. Teclu și pe biologul Paul Vasici, urmați de folcloristul Simion Florea Marian, de medicul Victor Babeș și de lungul șir de scriitori, istorici și filologi ca Iosif Vulcan, George Coșbuc, Ion Bianu, Andrei Bîrseanu, Augustin Bunea, I. Lupaș, Al. Lapedatu, Ion Nistor, Sextil Pușcariu, Ovid Densusianu și alții. Tot atît de remarcabil a fost și numărul membrilor corespondenți, dintre care cităm pe economistul Visarion Roman, ales în 1877, pe scriitorul Ioan Slavici, pe pedagogul Ion Popescu, pe istoricul maramureșan Ioan Mihaly, pe N. Densusianu, pe Ioan Ursu și pe Octavian Goga, ales în 1915 la propunerea lui Barbu Delavrancea și care, în 1920, va deveni membru activ, ca succesor al lui George Coșbuc. „În Academia Română — afirma B. P. Hasdeu cu gîndul atît la românii din Transilvania cît și la cei din Dobrogea — cînd cineva zice român,

⁷³ *Ibidem*, tomul XIV, p. 83—84.

⁷⁴ *Ibidem*, tomul XV, p. 103.

⁷⁵ *Ibidem*, tomul XXX, p. 148.

șterge și Dunărea și Carpații. Noi sîntem — adăuga marele filolog — și vom fi totdeauna fericiți a primi cu mîndrie în sinul Academiei pe oricare reprezentant al culturii române de oriunde ar fi”⁷⁶.

Academia Română a avut nu numai membri din provinciile de peste munți, ci chiar și un președinte, pe George Barițiu, ales la 24 martie 1893, așa cum Societatea Academică îl avusese pe August Treboniu Laurian (1870 — 1872). Comentînd alegerea lui Barițiu, Iosif Vulcan scria la 18/30 aprilie în revista „Familia” cu neobositul său entuziasm: „*Un ardelean președinte al Academiei Române din București! Iată marele eveniment a cărui glorie se revarsă asupra tuturor românilor de dincoace. Un eveniment și mai însemnat prin considerațiunea că el ne indică identitatea culturală a neamului românesc*”.

Aceeași largă preocupare pentru afirmarea unității naționale se află și în marile scrieri editate de Academia Română în această perioadă, în fruntea cărora așezăm *Etymologicum Magnum Romaniae* (4 vol. 1884 — 1898), alcătuit de B. P. Hasdeu, *Bibliografia românească veche 1508 — 1830* (3 vol. 1903 — 1912), de Ion Bianu și Nerva Hodoș și *Publicațiunile periodice românești 1820 — 1906* (1913), de Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, care oglindesc limba și progresul cultural al românilor din toate provinciile. În *Etymologicum Magnum*, care e un monument de erudiție filologică, istorică și literară, B. P. Hasdeu a utilizat cele mai vechi izvoare de limbă vorbită și limbă scrisă românească, realizînd prima anchetă a tuturor graiurilor poporului român. Pe lângă colecțiile de folclor moldovene (V. Alecsandri), muntene (G. Dem. Teodorescu), transilvănene (Jarník-Bîrseanu, Ioan Pop-Reteganul), Hasdeu și-a întocmit dicționarul și cu ajutorul unui chestionar intitulat *Programă pentru adunarea datelor privitoare la limba română*, tipărit în 10 000 de exemplare, dintre care un număr de 5 000 au fost distribuite românilor de peste Carpați. Răspunsurile acestora, după cum raporta Hasdeu în 1885 „ași putea zice că au fost din cele mai [bune]”⁷⁷. La reușita chestionarului lui Hasdeu au contribuit nu numai academicienii din aceste regiuni în frunte cu George Barițiu — care i-a asigurat prin publicațiile sale „Transilvania” și „Observatorul” o largă publicitate — Al. Roman și I. G. Sbiera, ci și strînselor legături dintre Academie și „Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român din Transilvania” și alte societăți similare.

Graiul și folclorul străvechi al acestor provincii au fost relevate nu numai prin uriașa lucrare a lui Hasdeu, rămasă din nefericire neterminată, ci și prin culegerile de literatură populară transilvane, bihorene, maramureșene, publicate de Academie în cadrul secției literare. În 1885, în urma unui raport al lui Vasile Alecsandri, s-a tipărit astfel volumul *Doine și strigături din Ardeal*, selecționate de învățatul filolog ceh Jan Urban Jarník și Andrei Bîrseanu, *Poezii populare din Maramureș* culese de Al. Ciplea (1906) și Tit. Bud (1908), *Arii românești din Bihor* (1913) înregistrate de muzicologul maghiar Bela Bartok, *Colinde din Ardeal* (1914), colecționate de Alexiu Viciu și altele. În raportul înaintat Academiei pentru publicarea colecției de *Doine și strigături* din Transilvania, Alecsandri arăta că din ele se desprinde „neîndoioasa unitate de simțire și de direcțiune a poporului

⁷⁶ *Ibidem*, tom. XIII, p. 116.

⁷⁷ *Anale...*, t. VII, p. 231.

român”, cîntecele transilvănene fiind așa de asemănătoare cu cele din Moldova, Țara Românească și Dobrogea „ca și cînd ar fi fost făcute de același autor, pentru că geniul românesc este același peste Carpați, ca și peste Dunăre. cum este dincoace și dincolo de Milcov”⁷⁸.

Constatările lui V. Alecsandri erau pe deplin confirmate nu numai de culegerile de folclor menționate mai sus, ci și de acea amplă trilogie a lui S. Fl. Marian — *Nașterea la români* (1890), *Nunta la români* și *Înmormîntarea la români* (1892) — alcătuită pe baza unui vast material comparativ, recoltat și de pe o parte și de pe alta a Carpaților, înregistrîndu-se de pretutindeni variantele și elementele caracteristice ale unității vieții populare românești.

În același spirit a fost concepută și lucrarea lui Artur Gorovei despre *Cimiliturile românilor*, publicată în 1898. Culegerilor de folclor li se adaugă tot atît de importante studii și glosare de limbă populară, dintre care menționăm pe cele alcătuite de Jan Urban Jarník și Andrei Bîrseanu (*Glossaire de chansons populaires roumaines de Transylvanie*, 1885) și Alexiu Viciu (*Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*, 1907).

Academiei Române îi revine de asemenea meritul de a fi determinat unificarea ortografiei, sistemul ei fiind adoptat între 1882 și 1905 în toate provinciile românești din Imperiul habsburgic, care, după afirmația unuia din reprezentanții lor, „nu se mai puteau izola și pe mai departe în provincialismul ortografic”⁷⁹. În 1905, după o îndelungată rezistență, datorită influenței personale a lui Timotei Cipariu și a discipolilor săi, însuși mitropolitul Blaajului, Victor Mihaly, se adresa Academiei anunțînd că a introdus în toate actele și publicațiile Mitropoliei sale sistemul fonetic stabilit la București, etimologismul latinist fiind astfel definitiv abandonat.

Tot atît de intensă a fost activitatea Academiei pe linia afirmării unității naționale și în compartimentul cercetărilor, studiilor și publicațiilor istorice. Încă din 1878, în vederea sărbătoririi centenarului marii răscoale țărănești din 1784, Nicolae Densușianu a fost însărcinat să adune documente din arhivele Transilvaniei și ale Ungariei, pe baza cărora a publicat în 1884 monografia *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria (1784—1785)* premiată cu suma de 5 000 de lei. Deși depășită astăzi de noile cercetări întreprinse în această direcție de către istoricii marxiști, monografia din 1884 rămîne una din cărțile de bază asupra vijelioasei răscoale populare⁸⁰. Stăruitoare cercetări în arhivele, muzeele și bibliotecile de peste munți, din aceeași încredințare, a întreprins și George Barițiu, care în 1885 a făcut un substanțial memoriu asupra vestigiilor și manuscriselor românești aflate la Oradea, Cluj, Tirgu-Mureș și Alba-Iulia⁸¹. Academia s-a interesat îndeaproape și de săpăturile inițiate în regiunea Sarmisegetuza de arheologii I.G. Negebauer, M. J. Ackner și N. Fodor, determinînd pe Barițiu să întreprindă două lungi călătorii de cercetare la Deva, Hațeg, Caransebeș, Reșița, Timișoara și în satele învecinate. Constatările sale cu privire la romanitatea acestor regiuni au fost cuprinse în *Raportul asupra călătoriei*

⁷⁸ *Ibidem*, t. V, p. 45.

⁷⁹ *Anale...*, t. IV, p. 104.

⁸⁰ *Ibidem*, t. VII, p. 173.

⁸¹ *Ibidem*, t. VII, p. 264.

la ruinele Sarmisegetuzei și a informațiilor adunate la fața locului⁸² și în expunerea despre *Muzeul istoric și arheologic din Timișoara*⁸³. În 1886, bătrînul istoric prezenta Academiei și o amplă disertație asupra orașului *Alba-Iulia — Apulum, Alba-Iulia — Bălgrad în Transilvania*⁸⁴, arătîndu-i străvechea origine romană și întreaga dezvoltare ulterioară. La propunerea lui Ioan Slavici, în ședința de la 27 aprilie 1890 s-a decis copierea documentelor românești aflate în arhiva orașului Sibiu, dintre care o parte fuseseră cercetate în anii anteriori de către B.P. Hasdeu și Grigore Tocilescu⁸⁵.

Cercetările de istorie românească transilvăneană, susținute de Academie, vor lua un și mai mare avînt după apariția lui N. Iorga, care în 1898 — 1899 va explora arhivele de la Brașov, Sibiu și apoi pe cele de la Bistrița, arătînd legăturile acestor orașe cu viața economică, politică și culturală de dincoace de Carpați⁸⁶. În 1905, urmărind relațiile voievozilor munteni și moldoveni cu Transilvania, el înfățișa politica lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazul în legătură cu mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, subliniind indestructibila comuniune culturală dintre Alba-Iulia, Suceava și Tirgoviște⁸⁷. Preocupat de integrarea tuturor creațiilor materiale și spirituale ale poporului român într-o mare sinteză națională, în 1911 N. Iorga prezenta Academiei *Partea românilor din Ardeal și Ungaria în cultura românească*⁸⁸, arătînd că, în ansamblul ei, „cultura românească e una singură”. Spre arhivele transilvănene de la Brașov și Bistrița și-a îndreptat atenția și Grigore Tocilescu, care în 1906 a publicat la Viena o culegere de *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul*. Munca de cercetare a arhivelor transilvănene, maghiare, austriece și ruse sprijinită de Academie se continuă apoi prin Ioan Pușcariu, Silviu Dragomir și Ioan Lupaș, care publică în „Analele” sale importante contribuții la istoria românilor transilvăneni din secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea⁸⁹. Seria se sporește în 1916 prin publicarea *Documentelor privitoare la episcopia Maramureșului* adunate de Alexandru Ciplea. În același an, Onisifor Ghibu prezenta Academiei comunicările despre abecedarele și cărțile de citire din Transilvania. Prin discursurile de recepție ale lui Atanasie Marienescu și Iosif Vulcan s-au adîncit cercetările asupra corifeilor Școlii ardeleni, Petru Maior (1883) și Dimitrie Cichindeal (1892), completîndu-se astfel studiile anterioare consacrate de A. Papiu Ilarian și Ion Bianu lui George Șincai și Samuil Micu. Prin filologi ca Iosif Popovici și Nicolae Drăgan s-au studiat vechile documente de limbă românească din Transilvania cuprinse în *Palia de la Orăștie* din 1582 (1911) și codicele Todorescu și Marțian (1914).

⁸² *Anale...*, t. V, secția a II-a, 1882—1883.

⁸³ *Ibidem*, t. VIII, secția I, 1885—1886, p. 242—248.

⁸⁴ *Ibidem*, VIII, secția a II-a, p. 85.

⁸⁵ *Ibidem*, t. XIII, 1890—1891, p. 5.

⁸⁶ *Socotelile Brașovului și scrisori românești către Sfînt din secolul al XVII, t. XXI; Socotelile Sibiului*, t. XXI; *Îndreptări și întregiri la istoria românilor după acte descoperite în arhivele săsești*; I. Brașovul, t. XXII.

⁸⁷ *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului*, t. XXVII.

⁸⁸ T. XXVIII.

⁸⁹ I. Pușcariu, *Două documente privitoare la revolta boierilor din Țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel rău, 1508—1510* (t. XXXIII, 1910—1911); Silviu Dragomir, *Contribuții la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul XVII, t. XXXIV*; I. Lupaș, *Contribuții la istoria românilor ardeleni (1780—1792) cu 84 acte și documente inedite culese din arhivele din Viena, Budapesta, Sibiu și Brașov*, t. XXXVII.

Pe lângă publicarea unor astfel de lucrări și a atîtor altora, atît secția de istorie cît și cea literară și-au manifestat solidaritatea cu viața românilor transilvăneni și prin premiarea cîtorva din cele mai reprezentative scrieri asupra luptelor și năzuințelor lor. În 1896 a fost premiată astfel „vestita lucrare”, cum o numea N. Iorga, a lui Eugen Brote, intitulată *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, tradusă și în limbile germană și italiană, în 1902 primele două volume din *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară* ale lui T. V. Păcățian, socotite ca un adevărat „steag de luptă pentru frații noștri amenințați”⁹⁰. În 1906, considerînd că prin el se „exprimă și rezumă iubirea și ura, durerile și speranțele unui neam amenințat în existența sa”, a fost premiat primul volum de *Poezii* al lui Octavian Goga⁹¹.

Din domeniul biologiei și al geografiei s-au publicat, alături de altele, studiile lui Florian Porcius despre *Flora din fostul district românesc al Năsăudului* (1885) și ale lui Ion Pușcariu despre Munții Tâmaș și Tămășel (1911).

Urmînd sfatul lui Vasile Alecsandri, care în 1881 recomanda ca Academia Română să fie „darnică, foarte darnică cu acele societăți și instituții ce se formează dincolo de hotare”⁹², Academia a sprijinit necontenit activitatea și eforturile acestora, acordîndu-le ajutoare, cărți, colecții de publicații și diferite alte daruri. Printre instituțiile din provinciile subjugate care au beneficiat de sprijinul Academiei Române se numără „Asociațiunea” de la Sibiu, reuniunile învățătoresci din aproape toate comitatele, institutele pedagogice și liceele din Arad, Brad, Brașov, Blaj, Năsăud, gimnaziul din Suceava și numeroase altele. Cu aceeași dărnicie au fost ajutați și diferiți scriitori și istorici pentru a-și putea tipări sau difuza scrierile lor, printre care amintim pe folcloriștii Ion Pop-Reteganul, S. Fl. Marian, Enea Hodoș și pe istoricii George Barițiu — la tipărirea *Părților alese din istoria Transilvaniei* — și Augustin Bunea. Acestuia din urmă Academia i-a publicat lucrarea postumă, bazată pe materiale inedite și concluzii originale *Încercare de istoria românilor pînă la 1382* (1912). Datorită inițiativei și contribuției financiare a Academiei Române s-a ridicat la Sibiu monumentul funerar al lui A. Papiu Ilarian, dezvelit la 15 august 1881, concomitent cu deschiderea adunării generale a „Asociațiunii” și a expoziției de artă, industrie și agricultură românească. Prezența unei delegații de academicieni români în frunte cu George Sion a ridicat și mai mult prestigiul și importanța acestor înălțătoare manifestații. „În cei douăzeci de ani de existență ai Asociațiunii — scria unul din cronicarii festivităților — adunare mai numeroasă nu se văzuse. Sute de familii au alergat la această întreprindere sărbătoare națională, venind din trei țări”⁹³. Monumentul lui A. Papiu Ilarian a fost construit din marmură de Carara, iar la alcătuirea epitafului și-au dat concursul A. Tr. Laurian și Alexandru Odobescu. O nouă delegație de academicieni, formată din V. A. Urechia, Petre Poni, Gr. Ștefănescu și Grigore Gr. Tocilescu, trecea din nou Carpații la 12/24 mai 1892 pentru a participa la jubileul de 80 de ani al lui George Barițiu, prezentîndu-i cu acest prilej un pergament omagial semnat de toți membrii

⁹⁰ *Anale*..., t. XXV, 1901–1902, p. 57.

⁹¹ *Ibidem*, t. XXVIII, p. 273.

⁹² *Ibidem*, t. III, p. 131.

⁹³ *Ibidem*, t. IV, p. 91. www.dacoromanica.ro

Academiei Române în frunte cu Ioan Ghica, președintele ei. Prezența la Sibiu a acestei delegații, care-i dorea lui Barițiu să trăiască încă mulți ani pentru a ne învăța „cum ne-ai învățat întotdeauna, să ne iubim neamul și a lucra pentru mărirea lui”⁹⁴, însemna solidarizarea cu întreaga luptă, desfășurată de George Barițiu timp de aproape 60 de ani, pentru apărarea limbii românești și pentru susținerea necontenită a principiului unității naționale. La 23 aprilie/5 mai 1893 o altă delegație a Academiei Române poposea la Sibiu pentru a se închina la catafalcul fostului său președinte. Omagii asemănătoare, bazate pe aceeași identitate de aspirații, s-au adus în 1904 și lui Iosif Vulcan la împlinirea a patruzeci și unu de ani de apariție a revistei „Familia” (1865 — 1904), care a fost pentru Transilvania un adevărat monitor al sesiunilor și premiilor Academiei Române.

Academia, prin N. Iorga și I. Bianu, va fi de față și la serbările de la Blaj din 28—30 august 1911, când „Asociațiunea” împlinea cincizeci de ani de existență. Deși împiedicat de autoritățile locale de a-și rosti cuvîntarea proiectată, participarea reprezentantului Academiei Române la marile serbări, prin „admiratia fără margini cu care toți l-au privit”, a fost considerată totuși, cum scria ziarul „Românul” de la Arad, prin însăși prezența lui „drept cel mai frumos discurs din cîte s-au rostit la Blaj”⁹⁵. Întors la București, N. Iorga va publica broșura *Însemnătatea politică, culturală și literară a serbărilor de la Blaj*, la care participaseră și I.L. Caragiale, George Coșbuc, Octavian Goga, Șt. O. Iosif, Aurel Vlaicu, relevînd întreita lor semnificație.

Prezentă în viața culturală a Transilvaniei, Academia Română a fost prezentă și în viața ei politică, cuvîntul său auzindu-se în toate momentele importante ale luptei de rezistență ale românilor transilvăneni. În 1894, la 1 iunie, cînd prin procesul Memorandului au fost trimiși în judecată și condamnați toți fruntașii Partidului Național Român în frunte cu Ioan Rațiu, Academia Română a adresat un *Apel către toate corpurile învățate din lume* — academii, institute, asociații culturale — *privitor la persecuțiunile românilor din Transilvania și Ungaria*. Desprindem din acest apel următorul fragment caracteristic pentru patriotismul și înălțătorul său umanitarism: „Academia Română — se afirma în Apel —, cercetătoare a istoriei neamului românesc, păstrătoare a limbii națiunei românești și centru de activitate a culturii românești, face un călduros apel la membrii institutelor de cultură ale întregului neam omenesc, ca să se intereseze de cauza cea dreaptă a românilor din Transilvania și Ungaria, care e totodată o cauză culturală generală. Numai încetînd ura dintre națiuni — se arăta în continuare — și luptele cu scop de a se distruge unele pe altele, pacinica și armonica desvoltare a omenirii prin știință și arte va fi asigurată și lumea va da un spectacol demn de eforturile ce au făcut și fac spiritele superioare, care de secole lucrează la progresul constant al omenirii”⁹⁶. În 1900, după ce cu trei ani mai înainte se ținuse la Bruxelles congresul Uniunii interparlamentare, în cadrul căruia situația românilor din Transilvania fusese discutată cu multă stăruință, A. D. Xenopol cerea Academiei să trimită la congresul internațional de istorie și diplomatie ce urma să se țină la Paris

⁹⁴ George Barițiu, *Foi comemorative*, Sibiu, 1892, p. 43.

⁹⁵ „Românul”, Arad, 1911, nr. 182—183.

⁹⁶ *Anale* ..., tomul, XVII, www.dacoromanica.ro

o importantă delegație, care să arate „dreptatea și adevărul”, „drepturile fraților noștri din Transilvania fiind și ale noastre”⁹⁷. Reluind ideea lui A. D. Xenopol în 1916, la 2 septembrie, după începerea războiului, scriitorul Barbu Delavrancea arăta că „Academia Română a avut ca scop fundamental nu numai unitatea morală și intelectuală a românilor. Prin ea, primind în sinul ei reprezentanți și din Ardeal și din Banat, am văzut neconținut, sub aceeași cupolă, de o jumătate de veac, imaginea virtuală a României. Ea — adăuga Barbu Delavrancea într-un înălțător elan —, simbol premergător al aspirațiunilor noastre, a izbutit să întreție flacăra unui patriotism integral, care nu recunoștea hotarele artificiale ale României, ci, săltînd peste Carpați, înfrătea de fapt pe cei care erau frați de drept”⁹⁸.

Aceeași dragoste, la rîndul lor, au arătat-o Academiei și românii din Transilvania, care vedeau în marea instituție de la București cea mai înaltă expresie a culturii române. „Academia Română — scria Iosif Vulcan la alegerea sa ca membru activ — îmi pare un templu măreț, ale cărui virfuri străbat depărtările și ale cărui lumini strălucesc în vecinicie”⁹⁹. În anul următor primei sesiuni a Societății Academice Române, profesorul de la Blaj S. Mihali Mibalescu, stabilit la Craiova, îi scria lui George Barițiu pentru a-l îndemna să propună Societății înființarea unei secții de științe naturale, formată din biologi de pe ambele versante ale Carpaților, pentru a studia *în comun* flora și fauna patriei¹⁰⁰. La 1 august 1871, protopopul Mihai Crișan de la Reghin dăruia Academiei 160 de monede romane, prin care s-au pus bazele colecției numismatice a Academiei Române¹⁰¹. Peste cîțiva ani gestul era repetat și de protoereul A. Tulia de la Hațeg¹⁰². George Barițiu a donat Academiei numeroase exemplare de vechi cărți românești, toate colecțiile de publicații editate de dînsul, precum și întreaga sa corespondență purtată cu cei mai de seamă fruntași ai epocii, cuprinzînd mai multe mii de scrisori și documente. Aceeași cale au luat-o și manuscrisele și scrisorile lui Ioan Barac și A. Papiu Ilarian. Prin Ilarion Pușcariu și I. Bianu au ajuns în posesiunea Academiei și manuscrisele și documentele lui George Lazăr și ale lui Simion Bărnuțiu. Folcloristul Ion Pop-Reteganul a donat, de asemenea, marea sa colecție de literatură populară, alcătuită din 21 de volume manuscrise¹⁰³. În timpul sesiunilor Academiei, toate ziarele și revistele transilvănene — „Gazeta Transilvaniei” (Brașov), „Telegraful român” (Sibiu), „Luceafărul” (Sibiu), „Transilvania” (Brașov-Sibiu), „Tribuna” (Sibiu), „Familia” (Oradea), „Românul” (Arad) etc. — consacrau coloane speciale lucrărilor și dezbaterilor ei, considerîndu-le ca adevărate evenimente culturale și naționale. Sentimentul de mîndrie pe care îl aveau transilvănenii pentru Academia Română a fost admirabil exprimat prin oda rostită de Iosif Vulcan la jubileul de 25 de ani al Academiei sărbătorit la 1/13 aprilie 1891 :

„Un neam ce-n veacuri de urgie
Părea că n-o să mai învie,

⁹⁷ *Anale*, t. XXII, p. 199.

⁹⁸ *Ibidem*, t. XXXIV, p. 40.

⁹⁹ *Ibidem*, t. XIII, p. 115.

¹⁰⁰ Bibl. Acad., ms. nr. 998, f. 246.

¹⁰¹ *Analele Soc. Academice*, t. IV, p. 16.

¹⁰² *Ibidem*, t. IX, 1886—1882, p.

¹⁰³ Vezi o descriere a conținutului lor la Vasile Netea, *De la Petru Maior la O. Goga*, București, 1944, p. 155—157.

Serbează falnic jubileu,
 Prin fapte mari pe cîmp de luptă
 Prin munca minții ne-ntreruptă
 Cuprinde-n lume locul său.
 Sus dară steagul deșteptării,
 Ca și în zarea depărtării
 Să-l vadă cei ce-s însetați;
 Toți să-l privească drept minune
 Și-n jurul lui să se adune
 Cîți sînt amici, surori și frați”¹⁰⁴

O altă odă asemănătoare a fost citită la 22 martie /2 aprilie și de membrul corespondent Zaharia Boiu, de la Sibiu.

În condițiile create de sfîrșitul primului război mondial, românii din Transilvania și Bucovina au înlăturat jugul habsburgic și au hotărît cu mare însofletire, prin delegații lor autorizați, unirea cu frații din vechea Românie pentru a constitui, prin desăvîrșirea unirii, statul național unitar. Acestei hotărîri Academia i-a consacrat la 14/27 mai 1919 prima sa sesiune din România unită, în cadrul căreia istoricii D. Onciul și N. Iorga au făcut recapitularea luptelor pentru unitatea națională, arătînd că aceasta fusese o „necesitate istorică”, ce încununa „luptele pentru viață, civilizație și progres ale tuturor generațiilor trecute” (D. Onciul), vechile frontiere nefiind decît niște „singeroase șanțuri în carne peste cuprinsul de o așa de evidentă unitate al pămîntului românesc” (N. Iorga)¹⁰⁵.

Menirea și contribuția Academiei Române în lupta pentru realizarea unității naționale au fost înfățișate cu această ocazie de octogenarul Iacob Negruzzi, secretarul general, unul din pușinii supraviețuitori ai începuturilor ei, care a arătat că „țelul unirii poporului român într-un singur stat s-a dat pe față chiar de la început fără înconjur și fără temere, deși în momentul înființării ei România se găsea încă sub suzeranitatea Turciei, iar Transilvania fusese jertfită Ungariei chiar în acel an prin proclamarea dualismului austro-ungar”¹⁰⁶.

Menirea fixată în 1866 Academia Română și-a îndeplinit-o cu prisosință. Visul întemeietorilor ei s-a realizat în 1918.

Subliniind importanța desăvîrșirii statului național român, operă la îndeplinirea căreia, în formele amintite, a contribuit și Academia Română, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, a arătat la 8 octombrie 1966 în cadrul adunării populare de la Alba-Iulia, că „unirea Transilvaniei cu România a corespuns unei necesități istorice imperioase a dezvoltării poporului român, a constituit un moment de o uriașă însemnătate în procesul de formare a națiunii, a statului național român. Ea a contribuit la crearea cadrului necesar pentru progresul economic și cultural al țării și poporului nostru”¹⁰⁷.

¹⁰⁴ *Anale*, ..., t. XIII, p. 319.

¹⁰⁵ *Anale*, t. XXXIX, p. 231–237.

¹⁰⁶ *Ibidem*, t. XXXIV, p. 226.

¹⁰⁷ *Conducătorii de partid și de stat în mijlocul oamenilor muncii din regiunea Hunedoara ... Adunarea populară de la Alba-Iulia*, în „Scnteia”, XXXVI (1966), nr. 7 126 din 9 octombrie.

ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI CHESTIUNEA ȚĂRĂNEASCĂ *

DE

de MATEI IONESCU și TRAIAN LUNGU

Momentul creării Societății Literare Române și apoi a Societății Academice Române a coincis în timp cu definitivarea în linii mari, în condițiile cunoscute, a reformei rurale din 1864. Faptul că, pe de o parte, dezerdatele majore ale noii instituții priveau cu deosebire domeniile istoriei, limbii, literaturii, iar pe de altă parte, consecințele legiurii din 1864 erau încă departe de a fi întrezărite a făcut ca prima perioadă din activitatea Academiei să nu abordeze cu prioritate actualitatea problemei țărănești. Dar încă în această etapă se remarcă inițiative ca aceea a lui V.A. Urechia, membru fondator al Societății Academice, pasionat colecționar de vestigii ale trecutului, care vizau organizarea adunării documentației în vederea studierii relațiilor agrare. La 7 septembrie 1871, Societatea Academică îl primea în rândurile sale ca membru corespondent pe Ion Ionescu de la Brad, primul mare cunoscător și cercetător al actualității din satul acelor vremuri. Evenimentul era semnificativ nu numai ca un elogiu adus fostului vicepreședinte al Comisiei proprietății de la 1848, conducătorul Școlii imperiale de agricultură de la San-Stefano sau inspectorului general de agricultură, care condusesese dificilele lucrări de aplicare a reformei din 1864, ci și ca un indiciu pentru orientarea tot mai hotărâtă a Societății Academice spre problemele fundamentale ale societății contemporane românești. De altminteri, ulterior, prezența îndelungată în fruntea Societății Academice și apoi a Academiei Române, a unui economist de prestigiu, Ion Ghica — primul președinte al Academiei Române — nu lăsa nici o îndoială asupra lărgirii cîmpului de preocupări, a extinderii lui asupra principalelor domenii ale producției de bunuri materiale și spirituale.

Încă din primii ani ai activității Academiei Române, cînd discuțiile începuseră să îmbrace forme din ce în ce mai organizate și obiectivele ei să capete profiluri tot mai precise, printre lucrările propuse spre premiere se găsea și *Țăranul român*, operă de tinerețe a viitorului academician Gr.

---

* Comunicare prezentată la sesiunea generală științifică din 21—24 septembrie 1966 consacrată Centenarului Academiei Republicii Socialiste România.

Tocilescu. Lucrarea avea drept moto un citat semnificativ din M. Costin : „Ce păcat este să robești pe frate-tău”, suficient pentru a indica orientarea lucrării¹. Prezentată la concurs pentru premiul Năsturel-Herescu, lucrarea a fost apreciată pozitiv de comisia însărcinată cu analizarea ei și, ca urmare, i s-a decernat premiul. *Țăranul român* nu a intrat însă în circuitul public datorită cererii autorului, care a găsit-o, peste câțiva ani, insuficientă sub raportul informării și chiar periculoasă pentru conținutul ei. La scurt timp a fost prezentată, în același scop o altă lucrare, cu un conținut asemănător, care aparținea tînărului socialist-poporanist C.I.Istrati, care ulterior avea să devină una din figurile strălucitoare ale științei românești. Lucrarea, intitulată *O pagină din istoria contemporană a României*, analiza principalele cauze care — după opinia sa — contribuiau la degenerarea fizică a țăranului român : hrana insuficientă și bolile, administrația, pe care o caracteriza drept „un dușman plătit pus să pustiască ce e românesc și să împiedice înflorirea țării noastre”². Lucrarea a fost însă respinsă ca dăunătoare pentru conținutul ei. Peste două decenii, d-rul C. I. Istrati, membru al Academiei, referindu-se la lucrarea sa din tinerețe, găsea că aprecierile de atunci erau confirmate de situația existentă în preajma marilor răscoale din 1907.

Problema agrară, adusă în actualitate de marile răscoale din 1888, se impune atenției tuturor.

În 1891, glasul autoritar al lui Mihail Kogălniceanu, președinte al Academiei Române, aducea în ședința solemnă din aprilie un cald omagiu țăranului român, căruia îi închinase întregul său talent de om de stat, care văzuse lucrurile departe, peste orizonturi, în adâncurile viitorului. „A face istoricul chestiunii rurale în țările române — spunea M. Kogălniceanu — este a scrie însăși istoria a trei secole de împilări făcute poporului român. Tomuri întregi ar trebui spre a arăta cum domnii țărilor române, Moldova și Muntenia, au găsit aceste țări nu pustii, ci locuite de populațiuni zdrene, moșnașe și libere ; cum acestea în cursul veacurilor și sub domnii cei mai valoroși, drept răsplată a lungilor lupte ce au susținut pentru apărarea și mărirea mării moșii, patria, au fost prefăcuți în robi, lipiți pămîntului sub nume de *rumâni* și de *vecini*. Ca țărani blînzi și răbdători, aceștia au răbdat munca și iobăgia, dar pururea, la ivirea oricărei inimi de domn mai bune, neconținut au sperat și au cerut dreptate”³. Aceste cuvinte constituiau un nou și puternic semnal de alarmă public, la numai 3 ani după izbucnirea marilor răscoale din 1888, într-o perioadă cînd se experimentau diferite formule de compromis în chestiunea agrară, formule care aveau să se dovedească pînă la urmă simple paleative.

Acesta a fost ultimul mare discurs rostit de Mihail Kogălniceanu înainte de moarte. Coincidență a făcut ca cea din urmă apariție publică a lui Kogălniceanu să fie legată tot de apărarea drepturilor acelor pe care, alături de primul domn al României unite, îi făcuse proprietari și cetățeni. Succesorul său la scaunul academic, A.D. Xenopol, și-a făcut intrarea în înaltul for printr-un strălucit discurs de recepție închinat marelui predecesor. Noul membru al Academiei spunea despre ilustrul său înaintaș : „. . . Este

¹ „An. Acad. Rom.”, seria a II-a, vol. IV, p. 170.

² Ibidem, seria a III-a (Dezbateri), vol. III, p. VI—VIII.

³ M. Kogălniceanu, *Emanciparea țăranilor*, București, 1891, p. 28.

de observat că dacă în chestiunea averilor mănăstirești Kogălniceanu a avut curajul a păși sprijinit pe țară, contra voinței unor mari puteri, în chestiunea rurală el păși în contra acestei țări *legale* însăși, spre a apăra țara reală, spre a realiza o dreptate mai mare, mai strînsă, deși nescrisă încă în codicele de legi”⁴.

În preajma unui început de secol ce anunța mari prefaceri de ordin social-economic și politic, într-o perioadă cînd anul marilor confruntări din 1907 se întrezărea cu tot mai mare ușurință, prezența Academiei în cele mai complexe probleme ale epocii era din ce în ce mai necesară. Așa se explică inițiativa luată în ședința din 2 aprilie 1899, prezidată de Petru Poni, cînd s-a aprobat propunerea de scoatere la concurs pentru premiul Al. Bodescu pe 1904 a lucrării intitulate *Monografia economică, statistică și socială a două mari comune rurale, una din Muntenia și alta din Moldova*. Discuțiile purtate în jurul acestei propuneri au arătat că o asemenea monografie era impusă de necesitatea cunoașterii în profunzime a condițiilor de muncă și de trai ale țărănimii.

Concomitent cu această inițiativă, menită să cerceteze sub aspect sociologic satul românesc, doctorul V. Babeș comunica în plenul Academiei rezultatele cercetărilor sale asupra pelagrei, pe care le însoțea cu necruțătoare aprecieri privind starea economică și socială a satului românesc⁵. Încheierile doctorului Babeș erau atît de acuzatoare și concludente, încît însuși secretarul general al Academiei s-a văzut obligat să recunoască justetea afirmațiilor făcute. „Toate legile privitoare la relațiunile dintre cultivatorii mari de pămînt și cultivatorii mici s-au făcut mai ales din punctul de privire al celor dintîi — recunoștea D. A. Sturdza —. Nevoile țărănilor și întărirea bunei lor stări au fost foarte puțin studiate la noi și legislația noastră nu a făcut decît să treacă pe lîngă dinsele, fără a le da o atențiune mai adîncă . . . La noi — spunea el în continuare — foametea e o stare de lucruri constantă, fiindcă ea există nu numai cînd țăranul nu are ce mîncea, ci și atunci cînd el e silit să mănînce porumb stricat și cînd porumbul stricat întru atîta devine nutrimentul lui exclusiv, încît îi distruge organismul”⁶.

Aceste aprecieri au rămas fără concluzii practice. Cîțiva ani mai tîrziu guvernul de sub președinția aceluiași Dimitrie Sturdza avea să trimită mii de țărani la moarte.

Societatea românească se găsea în anii de hotar ai celor două secole. Murmurul nemulțumirilor la sate creștea amenințător. De pretutindeni se ridica „zvon de revoluție”. În lunile premergătoare marilor răscoale, în incinta Academiei s-au rostit acuzații din cele mai grave care se auziseră pînă atunci într-un cadru oficial, împotriva raporturilor existente între țărănime și marea proprietate. Rînd pe rînd au luat parte la discuții pe marginea raportului comisiei Academiei însărcinate cu examinarea

⁴ A. D. Xenopol, *Mihai Kogălniceanu* (discurs de recepțiune rostit în ședința solemnă din 17 martie 1895), București, 1895, p. 59.

⁵ „An. Acad. Rom.”, seria a II-a (Dezbateri), vol. XXIII, p. 32—34.

⁶ *Ibidem*. Aceași problemă este reluată cîțiva ani mai tîrziu de doctorul Gh. Marinescu, în lucrarea *Cîteva date de patologie și igienă socială*, cu care prilej A. D. Xenopol aprecia „că nu se găsește nimeni în organismul civilizat al statului care să priveghe ca asemenea crime [consum de porumb stricat, brînză și murături mucegăite] să nu se mai comită” („An. Acad. Rom.”, vol. XXIX, p. 81).

lucrărilor din anul academic 1905—1906, prezentat la 3 martie 1906 de Victor Babeș, personalități din cele mai marcante ale vieții științifice românești : P. Poni, Sp. Haret, dr. C. I. Istrati, A. D. Xenopol, P. S. Aurelian. Discuțiile, avînd ca pretext creșterea exorbitantă a arenzii pe una din moșiile Academiei situată în județul Vaslui, s-au transformat în veritabile rechizitorii la adresa întregii orînduiri sociale. Referindu-se la „exploatarea fără margini și fără milă a țăranilor” de pe moșia Moara Grecilor, P. Poni spunea în ședința din 14 martie 1906 : „Academia trebuie să ia cunoștință de această stare de lucruri și să facă ceea ce se cuvine pentru ca pe moșiile ei să nu aibă loc asemenea exploatări neomenoase ale țăranilor. Academia trebuie să dea un exemplu atît statului, cît și marilor proprietari pentru apărarea țăranilor... Academia nu trebuie să exploateze brațele țăranilor pe care este datoră să-i lumineze și să-i ajute în ridicarea lor morală și materială”⁷.

Considerînd că discutarea unei asemenea probleme în cadrul Academiei este de o importanță capitală, A. D. Xenopol, cu viziunea sa de istoric, lega chestiunea țărănească de cea națională și conchidea : „...Academia nu e numai o instituțiune de cultură, dar ea reprezintă și centralizarea elementului românesc și România nu poate deveni un centru de atragere puternică a românilor de peste hotar cît țăranimea va fi în mizerie”⁸.

Ilustrul cercetător în domeniul chimiei, dr. Istrati, s-a dovedit și un atent observator al fenomenului social. Analizînd creșterea întretită a arenzii în mai puțin de trei ani el avertiza profetic : „Diferența de creștere, care este enormă, este luată din spinarea săteanului care este stors și istovit și a cărui răbdare e de mirat că nu se frînge. Situațiunea este astfel că noi ne găsim astăzi deasupra unui vulcan și este timpul să luăm aminte... Am teamă că răbdarea lor [a țăranilor] va fi istovită și o teribilă revoluțiune agrară va avea loc, de nu vom face nimic”⁹. Luările de poziție din plenum Academiei nu au rămas fără efect : sistemul contractărilor moșiilor Academiei a suferit unele modificări, iar în cazul Morii Grecilor noul contract s-a încheiat în condiții mai puțin împovărătoare pentru țărani.

Un loc aparte în istoria problemei țărănești la începutul veacului nostru îl ocupă ilustrul matematician Spiru Haret, a cărui activitate politică și obștească, situată pe linia aripilor stîngi, antisturdziste, a Partidului Liberal, s-a manifestat nu numai prin studii și articole despre problema țărănească dar și prin organizarea băncilor populare sătești dovedite mai tîrziu adevărate cluburi politice și focare de revoltă.

Semnificativă pentru curentul de opinie existent în această perioadă în sinul Academiei este premiarea uneia din cele mai valoroase lucrări elaborate în țara noastră pînă atunci privind chestiunea țărănească : lucrarea lui Radu Rosetti *Pămîntul, sătenii și stăpîinii în Moldova*. Atît raportul pentru premiere, cît și cel făcut în același scop pentru cealaltă lucrare a lui Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răscolat țăranii*, ambele

⁷ „An. Acad. Rom.”, seria a II-a (Dezbateri), vol. XXVIII, 1905—1906, p. 201.

⁸ Ibidem, p. 202.

⁹ Ibidem, p. 203.

aparținând lui Gr. Tocilescu, sînt de fapt o pledoarie pentru cauza țărănimii. Deși membru al Partidului Conservator, el putea totuși să se pronunțe în felul următor : „... Lucrarea domnului Rosetti conținea o parte din preocupările vii, politice, sociale și economice la ordinea zilei. Ea este pînă astăzi singura operă sumară a întregii chestiuni țărănești în legătură cu problemele actuale”¹⁰.

Deși scrisă de pe pozițiile acelei părți mai realiste a moșierimii, dispusă la concesi, totuși nu trebuie trecut cu vederea faptul capital că soluția preconizată de Radu Rosetti în lucrarea sa este identică cu cea adoptată în 1921.

Cît despre dezbaterile din Academia antebelică asupra istoricului relațiilor agrare, izvorîte — mărturisit sau nu — din actualitatea problemei, acestea au dezvăluit poziții contradictorii și o nesfîrșită gamă de nuanțe în legătură cu legitimitatea mării proprietăți, pe de o parte, și a dreptului istoric al țărănimii, pe de altă parte. La dezbateri au participat cu deosebire personalități ca Nicolae Iorga, Ion Bogdan, C. Giurescu, Ion C. Filitti și mulți alții. Sintetizarea acestor discuții, făcută de altfel de istoriografia marxistă, necesită ea însăși o expunere aparte; ar fi de amintit doar referirile directe la satul contemporan, care privesc comunicarea de față. Este astfel de observat că, spre exemplu, procesul diferențierii țărănimii după 1864, în condițiile inalienabilității lotului de improprietărire — problemă fundamentală a relațiilor agrare antebelice —, a atras atenția unor istorici care, ca de pildă Ioan C. Filitti, s-au pronunțat de fapt pentru înlăturarea barierelor ce stăteau în calea relațiilor capitaliste și implicit a consolidării burgheziei sătești¹¹.

Ceea ce dr. C. I. Istrati prevăzuse cu un an înainte avea să se adevărească în primăvara anului 1907. Din Flămînzii Botoșanilor pînă în cătunele oltenești cele mai îndepărtate, pretutindeni, la lumina purpurie a conacelor în flăcări, cei umiliți de secole se răfuiau cumplit cu asupritorii lor. Vestea răzvrătirii, această măreață ridicare la luptă, a dat naștere la reacții contradictorii în diferitele cercuri ale societății românești și, firește, și în Academie.

În afara unor slabe referiri de rigoare, din raportul lui I. Kalinderu ținut la sesiunea generală ordinară, marea frămîntare socială nu a fost pusă în discuție de conducerea de atunci a Academiei. În schimb, o săptămînă mai tîrziu A. D. Xenopol prezenta comunicarea *Evoluția în istorie*, în care susținea binecunoscuta sa poziție asupra evenimentelor : „Vedem în ele [în răscoale] un pas uriaș al evoluției, pe urma căreia va răsări o lume mai dreaptă, mai adevărată și mai frumoasă și tot către aceeași cale se îndreaptă și marea tulburare prin care trece acum iubita noastră țară”. Găsim în aceste cuvinte nu atît și nu numai o justificare istorică a răscoalelor, ci și o recunoaștere implicită, deși voalată, a căii revoluționare în rezolvarea problemei țărănești.

În același an, A. D. Xenopol făcea să apară la Iași broșura intitulată *Mijloacele de îndreptare a stării țărănimii române*, în care, cu toate limitele soluțiilor propuse, atrăgea atenția asupra realităților care nu mai puteau fi ignorate. „Trebuie să facem să înceteze o dată în realitate și nu numai în

¹⁰ „An. Acad. Rom.”, seria a II-a (Dezbateri), vol. XXXI, p. 320.

¹¹ I. C. Filitti, *Neînțelegerea chestiei țărănești și urmări dăunătoare în ultimul veac*, București, 1937, p. 4.

aparență, vechiul sistem de stăpîni și de robi în care este împărțită societatea noastră, cu toată constituția ei cea liberală... Cine nu vede încotro merg vremile este un orb și în contra puhoiului timpului nu e cu putință să ridici zăgazuri”¹². Iar la Vălenii de Munte, același Nicolae Iorga care scrisese celebrele articole *Ascundeți țărani* și *Dumnezeu să-i ierte*, același Iorga care-și începea tocmai în mai 1907 cariera sa parlamentară printr-un discurs răscolitor în apărarea victimelor represiunilor, același Iorga care era acuzat ca instigator principal alături de Vasile M. Kogălniceanu, Al. Vălescu și George Coșbuc, găsea totuși timp, în atmosfera politică apăsătoare din lunile următoare carnagiului, să scrie cunoscuta sa operă *Constatări istorice cu privire la viața agrară a românilor și politica agrară a țărilor românești*. În prefața lucrării el declara deschis: „Ultimele dezbateri cu privire la chestiunea țărănească pusă din nou pe tapet prin răscoale de un caracter general... m-au îndemnat a scrie aceste rânduri”. Un deceniu mai târziu, atunci cînd foștii răsculați din 1907 își făceau în tranșeele Mărășeștilor datoria către patrie, în nădejdea întregirii hotarelor și a unei țări noi, mai puțin vitrege decît cea veche, Iorga a reeditat la Iași în limba franceză lucrarea sa din 1908. Era vădit un mijloc de a atrage luarea aminte a acelor care trebuiau în sfîrșit să înțeleagă că vechea structură a satului românesc își trăia ultimele zile.

Nicolae Iorga contribuia astfel și pe această cale la hotărîrea de a se semna decretul de modificare a art. 17 din Constituție, care deschidea calea reformei agrare din 1921.

În condițiile înfăptuirii statului național unitar român, sub presiunea marilor frămîntări sociale și a necesităților economice obiective, s-a înfăptuit în 1921 reforma agrară, prin care puterea moșierimii a fost simțitor slăbită. Înăptuirea acestui important act a schimbat atît raporturile de forțe, cît și peisajul politic al țării. Dar, în afara granițelor, adversarii reformei au încercat să transpună lupta împotriva statului român întregit deschizînd procesul „optanților unguri”. Unui strălucit om de știință și viitor membru al Academiei Române i-a revenit atunci onoarea să apere suveranitatea statului nostru în fața forurilor internaționale. Nicolae Titulescu — acela care încă în 1907 se ridicase cu hotărîre împotriva despăgubirii proprietarilor, demonstrînd că țărani sînt insolvabili și că daunele sînt consecințele „riscului normal al dreptului de proprietate”¹³ — a apărut magistral cauza țării noastre, astfel că actul reformei agrare a fost recunoscut ca un act de suveranitate a statului român.

Între timp, noile realități din satul românesc au impus o lărgire a preocupărilor agrare și în sinul Academiei. Un loc important în studiul problemelor agriculturii și ale relațiilor agrare atît înainte de primul război mondial, cît și în perioada interbelică îl ocupă activitatea fecundă, opera vastă a savanților Traian Săvulescu și Gh. Ionescu-Șișești. Lucrările lor au servit și sîrvesc și astăzi generațiile ce construiesc noua agricultură pe baze științifice, la nivelul cerințelor moderne. În afară de lucrările științifice ale acad. Ionescu-Șișești privind tehnica agricolă, ele însele cu referiri

¹² A. D. Xenopol, *Mijloacele de îndreptare ale slării țărănimii române*, Iași, 1907, p. 45—46.

¹³ N. Titulescu, *Problema responsabilității juridice a statului și a comunelor cu privire la ultimele răscoale țărănești*, București, 1907, p. 7.

inevitabile la relațiile agrare, opera sa cuprinde studii de sinteză de valoarea lucrărilor *Politica agrară cu privire specială la România* sau *Reforma agrară și producțiunea*. Cu aproape trei decenii înaintea transformărilor socialiste ale satului românesc, Gh. Ionescu-Șișești, intuind viitorul, scria : „Judecata obiectivă științifică ne duce la concluzia că o dată cu împrăștierea obștilor vor trebui nu desființate, ci transformate în cooperative agricole... A lăsa pe săteni într-un individualism amorf și dezorganizat ar însemna să nu înțelegem cele mai poruncitoare necesități ale vremii”¹⁴.

Cercetarea și documentarea științifică asupra problemei agrare și a satului românesc în toate formele ei de manifestare a făcut un pas important o dată cu concretizarea rezultatelor operei inițiate de creatorul școlii sociologice românești Dimitrie Gusti, mulți ani președinte al Academiei. Inițiator al echipei române monografice, reluând și dezvoltând preocupări mai vechi ale Academiei, Dimitrie Gusti a lăsat urmașilor documente vii despre viața economică, socială, culturală a țărănimii, de talia strălucitului monument al culturii populare românești care este Muzeul satului, a monografiilor ca și a *Enciclopediei României*, alcătuite sub conducerea sa.

În volumul său de elogii academice, Dimitrie Gusti și-a spus cu limpezime gândurile despre stadiul problemei țărănești și despre locul ei în istoria națională. La foarte puțin timp numai după 23 August 1944, făcând elogiu lui Rebreanu, Dimitrie Gusti, președinte al Academiei, spunea : „Până astăzi au rămas nerezolvate problemele de temelie ale romanelor lui Liviu Rebreanu, problema țărănească și problema Ardealului. Din fericire, anticipa el, amîndouă [aceste probleme își vor dobîndi curînd soluțiunile lor, sperăm, definitive”¹⁵.

De altminteri, marea problemă țărănească nu fusese dezbătută în Academie numai de erudiții cercetători din domeniile științelor sociale și exacte. Căci oricît vor fi fost de elocvente și temerare dezvoltările și încercările de analiză obiectivă ale istoricului, sociologului, economistului, tabloul nu putea fi cîmpat atîta timp cît viața, istoria, problematica satului românesc nu erau cuprinse și în viziunea artistică. De aceea poate, cuvintele rostite de puținele celebrități ale condeiului care au putut urca pe tribuna vechii Academii ni se par mai apropiate nu numai fiindcă ele se adresează simțămîntelor, dar și pentru că largesc considerabil cadrul, sugerează sau chiar aduc în discuție aspecte noi. Mihail Sadoveanu își făcea în 1923 intrarea în forul academic cu tema *Poezia populară*; discursul de recepție rostit în același an de Octavian Goga evoca pe Coșbuc; Lucian Blaga făcea în 1937 *Elogiul satului românesc*, iar Liviu Rebreanu, în mai 1940, rostea binecunoscuta *Laudă țărânului român*. Cu toții prezentau satul și oamenii săi ca izvor de inspirație. Problematica socială apare împletită cu funcția națională a țărănimii. Evocîndu-l pe anonimul creator al *Mioriței*, apoi pe Alecsandri, Negruzzi, Russo, Kogălniceanu, Creangă, Eminescu și pe toți acei care, culegînd și prelucrînd artistic creația rapsozilor populari, au făurit literatura noastră cultă, M. Sadoveanu își începea cariera academică spunînd : „Aici e panteonul meu literar, simplu și rustic, fără podoabe, ca natura, însă măreț ca și dînsa”¹⁶. „Trebuie să fac mărturi-

¹⁴ *Viața agricolă* din 1 aprilie 1920.

¹⁵ D. Gusti, *Cincisprezece elogii academice*, București, 1945, p. 25.

¹⁶ Mihail Sadoveanu, *Poezia populară*, în *Acad. Rom. Discursuri de recepțiune*, LVI, București, 1923, p. 7.

sirea de credință că poporul este părintele meu literar, că trecutul pulsează în mine ca un sînge al celor dispăruți; „că mă simt ca un stejar... cu miș și miș de rădăcini înfipite în pămîntul neamului meu”¹⁷.

În același an, 1923, Octavian Goga își consacră discursul său omăgial memoriei lui George Coșbuc. Goga n-a înfățișat numai un Coșbuc „miraculos seismograf al vieții de la țară în aspectele ei senine, idilice” și nici nu a schițat de fapt o încercare de analiză literară. O. Goga a ținut să sublinieze tocmai procesul desprinderii lui Coșbuc de sub vraja viziunii idilice și trecerea sa pe poziții militante. „Pentru dînsul — spunea Goga — desrobirea satelor era mai mult decît o problemă de ordin literar, era o convingere fanatică de luptător... Întrebări de conștiință l-au năvălit, protestarea i-a zguduit toate fibrele, a fixat răspunderi, a pipăit rănile, a scormonit răul cu întreaga lui otravă și atunci, din demnitatea lui zbuciumată, din dragostea lui înfrigurată pentru cei care l-au trimis în lume, ea un țipăt desnădăjduit, ca o trîmbiță de alarmă, ca un program de luptă, s-a încheat cîntecul furtunos”¹⁸; și din celebrul manifest incendiar *Noi vrem pămînt* — găsit, cum se știe, de autorități lingă icoane în casele răsculaților de la 1907 împreună cu celălalt manifest *Dumnezeu să-i ierte* — Goga cita atunci tocmai strofa prin care milioanele de anonimi își justificau protestul social prin drepturile lor istorice de cei mai vechi fii ai țării.

Dar însăși viziunea senină a satului face din poezia lui Coșbuc o armă de luptă națională. Goga amintea că la întoarcerea lui Coșbuc în Transilvania, după o lipsă de peste două decenii, țărani din Rășinari și Săliște l-au întâmpinat cîntîndu-i în cor, cu ochii înlăcrimați, versurile intrate în folclor din poezia sa *Numai una*.

17 ani mai tîrziu Liviu Rebreanu aducea din nou în discuție, de astă dată de la tribuna Academiei, destinele eroilor săi și locul lor în istoria românească. A fost necruțător și de astă dată rostind cuvinte de acuzare: „Mila, compătimirea și dragostea pentru țărănime au creat o imagine falsă a țaranului, o idealizare ieftină și dulceagă, departe de realitate... După aproape o sută de ani de emancipare... țaranul român se află în aceeași mizerie morală și culturală, iar standardul lui de viață nu s-a îmbunătățit... La numai cîteva zeci de kilometri de București, rivalizînd în lux și risipă cu metropolele cele mai ariviste, întîlnești niște amărîte așezări cu înfățișarea aproape neolitică”¹⁹. Și totuși, fără a ocoli umbrele, ba chiar justificîndu-le istoricește, Rebreanu și-a intitulat discursul *Lauda țaranului român*. De ce? Simțind apropierea dramei naționale din august 1940, spunea răspicat: „Cu cît se înmulțeau suferințele și treceau vremurile, țaranul român s-a îndărătnicit în răbdare... Țarina se amesteca neconținut cu cenușa și oasele înaintașilor, iar văzduhul se umplea cu umbrele și sufletele lor pînă în țării. Nimeni nu-l mai putea clinti din loc, nici o putere și nici o schingiuire... Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuita-

¹⁷ Ibidem, p. 13.

¹⁸ O. Goga, *Coșbuc*, în *Acad. Română. Discursuri de recepțiune*, LIV, p. 23—24.

¹⁹ Liviu Rebreanu, *Lauda țaranului român*, în *Academia Română. Discursuri de recepțiune*, LXXVII, 1940, p. 10—11.

tea...; un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întâmpla decât în anumite manuale istorice cu tilc". Țăranul român, spunea Rebreanu, este „argumentul viu și cel mai puternic al autohtoniei noastre”²⁰.

Între timp societatea românească evoluase și curențele de gândire idealizante, exclusiviste, care prezentau satul ca motor al dezvoltării sociale, care atacau relațiile capitaliste de pe poziții retrograde și care ocupaseră un loc atât de important în viața politică și culturală pe la începutul secolului nostru, căzuseră în desuetudine. Problema relațiilor dintre sat și oraș, atât de discutată de semănătorism și poporanism, pe de o parte, și de gânditorii socialiști, pe de altă parte, a fost adusă în discuție chiar și atunci când un Lucian Blaga sau un Liviu Rebreanu făceau elogiul țăranului român. La 5 iunie 1937, Lucian Blaga, în remarcabilul discurs de recepție, își preciza poziția sa categorică față de această problemă crucială: „Fac elogiul satului românesc, creatorul și păstrătorul culturii populare, păstrătorul matricei noastre stilistice. Să nu se creadă că, dînd grai unei încîntări, aș dori să rostesc, cu ochiuri dorința de a ne menține pentru totdeauna în cadrul realizărilor satești. Îmi refuz asemenea sugestii sau îndemnuri. De o sută de ani și mai bine ne străduim toți intelectualii, pe o linie mereu înălțată, să creăm într-o epocă de tragice răspîntii o cultură românească majoră. Strădaniile au mers paralel cu procesul emancipării noastre politice, cu acela al formării statului și al întregirii neamului”.

Mai mult chiar, ideea este reluată și accentuată în finalul apoteotic al cuvîntării. Blaga conchidea: „Aș dori ca acest elogiul adus satului românesc să nu fie înțeles ca un îndemn de atașare definitivă la folclor și ca îndrumare necondiționată spre rosturi satești. Cultura majoră nu repetă cultura minoră, ci o *sublimează*, nu o mărește în chip mecanic și virtuos, ci o *monumentalizează*”²¹.

Iar Rebreanu, reluînd această problemă cîțiva ani mai tîrziu, își exprima și el punctul de vedere: „Între sat și oraș trebuie să se creeze simbioze care să potenteze toate puterile creatoare. Numai simbioza aceasta va naște marea cultură românească de care, în sfîrșit, va beneficia și țăranul român, conservatorul trecutului și tinereții noastre”²².

Asemenea concepții nu reprezentau desigur un sistem bine încheiat asupra raporturilor complexe dintre sat și oraș, și vizau mai mult fenomenul cultural. Dar, așa cum se știe, vechea Academie nu a reușit să cuprindă întreaga desfășurare a vieții intelectuale marcată de atîtea tendințe contradictorii și, firește, nici amplele dezbateri asupra istoriei și actualității problemei țărănești. Nici spațiul și nici tematica nu ne permit altceva decât de a aminti că această chestiune a făcut obiectul cunoscutelelor cercetări ale lui C. A. Rosetti, Gh. Panu, G. D. Creangă, L. Colescu, C. Stere, Șt. Zeletin, V. Madgearu, V. M. Kogălniceanu și a multor alora.

Cu ani în urmă, în 1910, remarcabilul gânditor socialist Dobrogeanu-Gherea își încheia vasta sa analiză sociologică a satului românesc, *Neoio-băgia*, scriind: „Acolo unde strigătul strident al sirenei cheamă mulțimea

²⁰ *Ibidem*, p. 6–7.

²¹ Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, în *Academia Română. Discursuri de recepțiune*, LXXI, 1937, p. 12 și 16.

²² *Ibidem*, p. 14.

muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare în mine rășcolesc măruntaele pământului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de coșuri înălțată spre cer anunță izbînda și victoria muncii omenеști asupra naturii... acolo unde fierbe și spumegă lupta uriașă dintre muncă și capital, din care trebuie să nască o lume nouă... , acolo naște viitorul”²³. Aceste cuvinte profetice nu au fost rostite de la tribuna Academiei și nici sub auspiciile ei. Dar, după decenii, realizarea lor a putut face posibilă prezența postumă a autorului în noua Academie a României, alături de Eminescu, de Vlahuță, de Creangă, de Grigorescu și de alți cunoscători ai vieții satului. Pentru toți aceștia, indiferent de fațeta cercetată, țăranul român a fost obiectul unei profunde analize, făcută cu dragoste nemărginită, cu mare pasiune pentru dreptate și adevăr. Panteonul culturii românești a fost astfel întregit, spre onoarea instituției academice care-și serbează un secol de existență.

Dacă, așadar, în decursul acestui veac, din înălțimea forului academic s-au putut rosti adevăruri mari despre satul românesc, dacă s-a evocat meritul istoric al țăranului român în trăinicia poporului nostru pe aceste meleaguri și rolul său în dezvoltarea societății, dacă năzuința sa pentru pământ și libertate s-a reflectat cu sinceritate în opera marilor cărturari ai neamului, dacă aceștia au elogiât sacrificiile lui de singe pentru independența și unitatea națională, atunci înseamnă că tradițiile vechii Academii își pot găsi pe deplin îndreptățirea acestei evocări.

---

²³ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere*, Editura Academiei, 1962, 494.

PUBLICAREA IZVOARELOR ISTORICE NAȚIONALE ÎN PREOCUPĂRILE ACADEMIEI ROMÂNE

DE

DAN SIMONESCU

În istoriografia noastră nu există o cercetare asupra atenției pe care Societatea Academică Română și Academia Română, în anii existenței lor cu aceste nume (1866—1948), au acordat-o editării izvoarelor referitoare la istoria patriei. Lucrările apărute până acum au privit problema publicării izvoarelor în ansamblu, ca preocupare nediferențiată a Academiei, dar simultan și a altor instituții și personalități științifice, din afara Academiei¹.

Bogăția edițiilor de izvoare publicate, alegerea materialelor, metoda științifică de editare și consecințele pe care le-a avut baza documentară elaborată de fosta Academie Română asupra progresului științei istorice din țara noastră merită totuși o cercetare monografică. Rîndurile care urmează încearcă a da o informare bibliografică și interpretativă asupra celor mai de seamă lucrări care dezvăluie, din partea Societății Academice Române (1866—1878) și Academiei Române (1879—1948), preocupări în legătură cu adunarea, editarea și valorificarea izvoarelor interne referitoare la istoria medie și modernă a României.

Atenția Secției istorice și Secției literare pentru publicarea izvoarelor istoriei naționale a fost permanentă, începînd încă din 1871, adică la cîțiva ani de la înființarea Societății Academice. Aceasta s-a sprijinit pe o tradiție mai veche, a istoricilor N. Bălcescu², Mihail Kogălniceanu³ și a lingvistului Timotei Cipariu⁴, ultimii doi fiind chiar membri ai înaltului

¹ N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române*, în *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șapte zeci de ani*, București, 1903, p. 1—127; A. Sacerdoțeanu, *Îndrumări în cercetări istorice*, București, 1945, p. 65—128; I. Ionașcu, *Publicarea izvoarelor medievale*, în „*Studii*”, XV (1962), nr. 6, p. 1 545—1 567; capitolele *Izvoare* din *Istoria României*, vol. I, 1960, p. XXXIX—LXVII; vol. II, 1962, p. XVII—XL; vol. III, 1964, p. XIX—XLIV; vol. IV, 1964, p. XIX—XXXVII.

² „*Magazin istoric pentru Dacia*”, sub redacția lui A. T. Laurian și Nicolae Bălcescu, București, 1845—1847, 5 volume.

³ M. Kogălniceanu, *Letopiseșele țării Moldovei...*, Iași, 1845—1852, 3 volume; idem, *Cronicele României*, a doua ediție revăzută, București, 1872—1874, 3 volume.

⁴ T. Cipariu, *Acte și fragmente...*, Blaj, 1855; idem, *Crestomația sau Analecte literare...*, Blaj, 1858; idem, *Arhivu pentru filologie și istorie*, Blaj, 1867—1872.

for științific și academic. Cercetarea teoretică a acestora asupra izvoarelor⁵, ea și realizarea practică, prin editarea cronicilor și documentelor, au fost un stimulente adesea elogiata în Academie de Al. Odobescu, D. A. Sturdza, Gr. Tocilescu, B. P. Hasdeu, N. Iorga, pentru a aminti numai pe inițiatori.

Genurile izvoarelor istorice sînt foarte variate. Clasificarea clasică a lor, aceea fixată de Ernst Bernheim⁶ și valabilă pînă azi, cuprinde izvoare narative, diplomatice, lingvistice, epigrafice (izvoare scrise), vestigii arheologice, izvoare etnografice și folclorice (izvoare nescrise). Activitatea științifică și editorială a Academiei Române a cuprins, cum vom vedea, toate aceste genuri, ceea ce îi asigură un loc de frunte în mișcarea științifică a României și un loc de cinste în istoriografia europeană. Academicienii Al. Odobescu, Gr. Tocilescu și V. Pârvan au colaborat la marea colecție *Corpus inscriptionum latinarum* a Academiei de Științe din Berlin, publicind inscripții latine de pe teritoriul Daciei romane în volumul al III-lea (4 tomuri).

Lăsînd însă în atenția specialiștilor studiul izvoarelor arheologice antice și feudale, să prezentăm celelalte genuri de izvoare, precum și cataloagele și lucrările bibliografice care valorifică zecile de mii de izvoare din tezaurul prețios, adunat în cursul anilor în fondurile speciale ale Bibliotecii Academiei Române, a cărei organizare a început încă din 1867.

Pentru publicarea izvoarelor istorice trebuia, în anii de început ai Societății Academice, o minte înțelegătoare a necesității adunării materialelor respective. Acestui moment din istoria Academiei i-a corespuns *Dimitrie A. Sturdza* (1833—1914). Numit membru al Societății Academice în 1871, el a mobilizat chiar din acest an capacitatea de muncă a oamenilor de știință ai vremii: Al. Odobescu, B. P. Hasdeu, Eudoxiu Hurmuzaki, A. Papiu-Ilarian și mai tîrziu I. Bianu, Gr. Tocilescu, N. Iorga, pentru ca toți laolaltă să strîngă și să editeze izvoarele istorice referitoare la trecutul patriei. „Privirea spre trecut — serie D. A. Sturdza spre apusul vieții — ne arată, dacă, în comparație cu prezentul, statul și poporul au adaos sau au pierdut din ființa lor. Privirea spre viitor are a ne arăta dacă acest viitor poate fi așezat și bine asigurat spre a se dezvolta și progresa în mod normal în toate direcțiunile activității omenești”⁷. D. A. Sturdza, în problema de care ne ocupăm, a fost stimulator și editor de izvoare, în plus și un generos donator de materiale vechi istorice. Acest adevăr ni-l comunică I. Bianu, N. Iorga și alți contemporani ai lui⁸. Ion Bianu a aplicat în Academie, cu aceeași severitate, politica bibliotecară și culturală a lui Sturdza, astfel că a completat editarea izvoarelor diplomatice, inițiată de precedentul, prin publicarea izvoarelor lingvistice, etnografice și folclorice.

⁵ N. Bălcescu, *Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*, în „Magazin istoric pentru Dacia”, I (1845), p. 1—14; M. Kogălniceanu, *Prefață la cele două ediții de cronici citate în nota 3*.

⁶ Ernst Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, ed. a 6-a, Leipzig, 1908; idem, *Einleitung in die Geschichtswissenschaft*, Berlin-Leipzig, 1926 (Sammlung Göschen), capit. *Quellenkunde*.

⁷ D. A. Sturdza, *Însemnăitatea divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României*, București, 1912, p. 1.

⁸ Ion Bianu, *Pomenirea donatorilor Academiei Române*. Cuvîntare rostită... în ședința plenară de la 1 iunie 1922, București, 1922, p. 12 (extras); N. Iorga, *op. cit.*, p. 99 și 102; D. A. Sturdza a fost secretar general al Academiei din 1884 pînă la moarte, în 1914.

Un mijloc eficace, care a contribuit la strângerea materialelor și pregătirea sistematică a bazei documentare, au fost *misiunile științifice* în străinătate organizate de Societatea Academică și de Academia Română. Începutul l-a făcut B. P. Hașdeu, trimis în Galiția (1876), unde a copiat numeroase documente polone și slave. A urmat Gr. Tocilescu (1877), care a cercetat biblioteci din Rusia, aducând în copii materialele exprem de importante⁹, care servesc chiar și azi celor care cercetează activitatea lui D. Cantemir. N. Densușianu (1878) a strâns din arhivele Ungariei numeroase documente. I. Bianu, între 1881 și 1883, a cules din arhiva Vaticanului și din bibliotecile din Milano materiale importante. Bianu a mai cules în Zolkiew (Galiția) și Nieswiez (Lituania) documente rămase de pe urma exilului în Polonia al învățatului și talentatului scriitor, mitropolitul Moldovei, Dosoftei.

Gian Luigi Frollo a copiat în vara anului 1883, cu abnegație și cu sacrificarea sănătății (suferea grav de ochi) la Veneția, numeroase documente¹⁰. În Italia a mai adunat materiale documentare și C. Esarcu.

Al. Odobescu (1885) și N. Iorga (1897) au explorat numeroase izvoare diplomatice (documente), primul la Paris, al doilea în mai multe biblioteci ale lumii, dar mai ales în cele germane din Berlin, Viena și Innsbruck. Cercetările acestora au dat rod bogat, fiind toate puse la îndemâna istoricilor în colecția „Hurmuzaki” și în diferite rapoarte academice¹¹.

Genul de izvoare cu care și-a început activitatea Societatea Academică a fost acela al *izvoarelor narrative*. În domeniul acesta, munca de editare a început chiar din 1871 prin A. Papiu-Ilarian și s-a continuat până în 1901. Prima grijă a fost publicarea operelor lui Dimitrie Cantemir, învățatul istoric, romancierul satiric și luminatul enciclopedist al Moldovei. Operele sale sînt publicate în opt volume, între 1872 și 1901¹². Deși unele din operele scrise în limba latină nu sînt traduse în românește (de exemplu *Compendiolum universae logices institutionis*, în *Opere*, VI, 409—468; *Vita Constantini Cantemirii*, în *Opere*, VII, 1—88; *Collectanea orientalia*, în *Opere*, VII, p. 1—32, la sfîrșitul volumului), deși sînt

⁹ Gr. Tocilescu, *Raport* (despre misiunea lui în Rusia), în „Analele Academiei române”, vol. I, s. I, 1878, p. 43—74.

¹⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 114—115, dar mai ales C. H. Niculescu, *Gian Luigi Frollo* (1832—1899), în *Studii italiene*, „Roma”, N. S., IV (1937), p. 99—100 și 115—116, și raportul însuși al lui Frollo, publicat în *Analele Academiei Române*, s. II, t. VI (1883—1884), p. 12—29, republicat în „Convorbiri literare”, XVII (1883—1884), p. 405—415, sub titlul *O exploratie la Arhiva de stat și la Biblioteca Națională din Veneția*; Mario Ruffini, *Un capitolo italiano nella storia della ortografia romana. Gian Luigi Frollo*, Genova, 1965 (extras).

¹¹ Un practic ghid informativ, deși alcătuit nu după toate exigențele tehnicii bibliografice, este *Catalogul publicațiilor Academiei Române 1867—1937. I. Cronologic. II. Alfabetic*, București, Academia Română, 1937, 214 p. (raritate bibliografică).

¹² *Descriptio Moldaviae*, 1872, vol. I, textul latin, și vol. II, cu traducerea română (1875), ambele îngrijite de A. Papiu-Ilarian. Vol. III și IV, cu paginația în continuare, *Istoria Imperiului otoman* (1876), traducere de Iosif Hodoș („Hodosiu”). Vol. V, *Evenimentele Cantacuzinilor și Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea* (1878), îngrijite (dar cu mari neglijențe) de G. Sion. Vol. VI, *Istoria ieroglicică*, urmată de *Logica* (textul latin) și *Encomium in B. Van-Helmont* (1883), text latin, în românește (traducerea proprie a lui D. Cantemir), cu litere chirilice, dar și transcrierea cu litere latine. Reproducerea directă a copiilor lui Tocilescu. Vol. VII, *Vita Constantini Cantemirii și Collectanea orientalia* (1883), numai textele latine, după copiile lui Tocilescu. Vol. VIII, *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor* (1901), ediție îngrijită de Gr. Tocilescu.

transcrise într-o ortografie latinizantă, ignorată chiar în vremea editării lor, deși nu au comentarii, nici aparat științific auxiliar, totuși ele au rămas pînă azi singurele ediții din care putem cunoaște opera lui D. Cantemir. Fac excepție numai *Descriptio Moldaviae, Vita Constantini Cantemirii*, ambele traduse în românește în mai multe rînduri, și *Istoria ieroglifică*, editată după metoda textologică cea mai nouă, de P. P. Panaitescu și I. Vrdeș (Edit. pentru literatură, 2 volume, 1965). Pe acest teren s-a mai realizat de V. A. Urechia editarea operelor lui Miron Costin (2 volume, 1886—1888) și a cronicii clucerului Dumitrache (1889)¹³. Ion Bogdan a publicat științific *Letopisețul lui Azarie* (*Anale*, ist., s. II, XXXI, 1909), în cuprinsul căruia intră și cronicile slave ale Moldovei scrise de precedenții cronicari Macarie și Eftimie, publicate de I. Bogdan încă din 1891¹⁴. G. Sion și C. C. Giurescu au publicat părți din descrierile de călătorie în China ale lui Nicolae Milescu (primul în *Anale*, ist., s. II, X, 1889 și al doilea în *Anale*, ist., s. III, t. VII, 1927).

Cum ușor se poate desprinde din rîndurile de mai sus, Academia Română nu a publicat nimic din cronicile muntene, deși Gr. Tocilescu a susținut în 1882 retipărirea cronicilor Țării Românești publicate anterior de Bălcescu. Tocilescu a fost primul istoric academician care a întreprins o comparare foarte minuțioasă a variantelor manuscriselor de cronici muntene, întrezărind necesitatea și importanța edițiilor critice¹⁵. Realizarea însă a d zideratului lui Tocilescu s-a înfăptuit, după cum se știe, abia în anii puterii populare, în condițiile muncii colective, de Institutul de istorie al Academiei Socialiste România¹⁶.

Publicarea documentelor istorice (*izvoare diplomatice*) a început a se face științific prin munca lui Eudoxiu Hurmuzaki, care a copiat, singur, din bibliotecile Vienei, documente care s-au publicat în primele șapte volume (14 tomuri) ale colecției care-i poartă numele¹⁷. Colecția a continuat și după publicarea materialelor culese de Eudoxiu Hurmuzaki, dar cu colaborări multiple: Al. Odobescu, N. Densușianu, N. Iorga, I. Bogdan ș.a., iar în zilele noastre acad. Andrei Oțetea. Deși colecția cuprinde în cea mai mare parte izvoare externe, totuși unele volume cuprind și izvoare interne: acte, socoteli, scrisori ale orașelor transilvănene Brașovul, Bistrița, Sibiul (publicate de N. Iorga) și documente slave (publicate de Ion Bogdan)¹⁸. Deosebit de bogată în materiale de istorie modernă este colecția *Acte și documente relative la istoria renașterii României* (10 volume,

¹³ Numită de editor, impropriu, *Istoria evenimentelor din Orient*. Ediția ei critică, cu studiu și note, se găsește gata de tipar la Institutul de istorie al Academiei (autor Aurora Ilieș).

¹⁴ Sub titlul *Vechile cronic moldovenești înainte de Ureche*, 1891, dar nu sub egida Academiei, ci numai cu cheltuiala lui D. A. Sturdza (cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 102).

¹⁵ Gr. G. Tocilescu, *Studii critice asupra cronicelor române. I. Cum sînt publicate cronicile române*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, III (1884), p. 244—288.

¹⁶ Dan Simonescu, *Probleme actuale cu privire la reconsiderarea cronicilor*, în „Limbă și literatură”, V, 1961, p. 139—154.

¹⁷ *Documente privilegiate la istoria românilor, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, București, 1876—1962, 22 de volume, 43 de tomuri (inclusiv suplimentele).

¹⁸ O privire generală, critică, asupra metodei de editare a documentelor în perioada de care ne ocupăm, s-a publicat sub titlul *Problema editării documentelor înainte de anul 1948*, în colecția Academiei *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. I, 1956, p. 7—21 (autorul, probabil colectivul de redacție).

11 tomuri, 1888—1901, editori D.A. Sturdză, Dimitrie C. Sturdza, C. Colescu-Vartic și Ghenadie Petrescu; vol. I—V nu sînt publicate sub egida Academiei). În afară de vol. I, care cuprinde și textul vechilor tratate ale domnilor români cu diferite țări vecine, celelalte volume au documente dintre 1841 și 1859, iar al zecelea volum cuprinde „tabla cronologică a actelor și documentelor”, un indice al numelor proprii și altul tematic. În colecția aceasta, concepută de D. A. Sturdza larg cuprinzătoare, sînt publicate, în cea mai mare parte, materiale documentare referitoare la pregătirea Unirii, începînd cu actele divanului ad-hoc, dar nu numai acte inedite pînă atunci, ci și broșuri și foi volante tipărite, devenite rarissime din multe cauze și în primul rînd din cauza tipăririi și răspîndirii lor camuflete și conspirative. Atenția acordată de Academie documentelor din vremea editorilor dovedește din partea instituției un interes meritoriu pentru temele istoriei contemporane.

Copierea și publicarea documentelor vechi slave și române (zeci de mii) nu se puteau face cu forța a 2—3 oameni, cum s-a încercat de Academia Română. De aceea volumul neterminat al lui I. Bianu, tipărit în 1907 (*Documente românești reproduse după originale...*), cu documente dintre 1576 și 1629, ca și acela tipărit de Gr. Tocilescu, la Viena (1905—1906), broșat abia în 1931¹⁹, au rămas izolate și fără continuare. Abia în zilele noastre, Institutul de istorie al Academiei a putut realiza editarea sistematică, științifică, exhaustivă a documentelor medievale din cele trei regiuni istorice: Moldova, Țara Românească și Transilvania²⁰, indiferent de limba în care au fost scrise.

Trecem la o privire sintetică a *izvoarelor lingvistice*, făcînd mai întîi o observație: adesea în incinta Academiei s-a spus că vechile texte de limbă românească (secolul al XVI-lea) sînt izvoare folositoare istoriei. Au spus-o Cipariu, Bianu, Iorga, din care citez: „Textele lingvistice date de Societatea Academică de la o vreme încoace, de cînd se convinsese că redactarea Dicționarului nu e terminată... , erau și materiale istorice”²¹. Într-adevăr, învățătura marxist-leninistă aplicată în lingvistică (mai ales în sectorul semasiologiei) a sporit considerabil importanța fenomenelor de limbă ca izvoare istorice. Pe acest cîmp au lucrat cu spor și în mod competent B. P. Hasdeu (mai mult în afara Academiei) și Ion Bianu (sub egida Academiei). Cele 3 volume din *Cuvențe den betrani* (1878—1881) au fost premiate de Academie. Textele publicate de Bianu (*Psaltirea Scheiană*, 1889; *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, 1887; cele 4 volume ale colecției *Texte de limbă din secolul XVI*) folosesc pentru reconstituirea

¹⁹ Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova, privitoare la legăturile cu Ardealul (1346—1603)*, București, 1931 (prefață de I. Bianu). Bibliografic vorbind, cartea cu titlul de mai sus este a doua ediție. Prima ediție — raritate bibliografică, o are prof. P. P. Panaitescu — cuprinde numai 527 de documente, are alt titlu și e neterminată. I. Bianu a corectat și completat ediția întîi după ce P. P. Panaitescu a arătat într-o recenzie („Revista istorică română”, I, 1931, p. 312—319) că ediția cu 527 de documente este greșită (incompletă).

²⁰ *Documente privind istoria României* (29 vol., 1951—1956). În continuare, *Documenta Romaniae historica*, 2 vol., 1965—1966.

²¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 87.

istoriei culturale a patriei noastre. Cercetarea izvoarelor lingvistice dovedește existența pe teritoriul patriei noastre a unei culturi scrise încă din vremea cuceririi Daciei de către romani, continuată și dezvoltată progresiv pînă în zilele noastre. Studiile lingvistice profunde ale lui N. Drăganu (*Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, 1933; *Cuvinte și obiceiuri*, 1933) ș.a. dovedesc în mod evident că izvoarele lingvistice ajută la studiul evoluției societății. De altfel, în problema izvoarelor lingvistice ajută istoria și în modul de transcriere exactă a vechilor documente.

Constatările și concluziile ce tragem din cuprinsul izvoarelor lingvistice sînt confirmate și îmbogățite, în ce privește perioada antică a istoriei României, cu mii de exemple, de *izvoarele epigrafice* concentrate în diferite inscripții lapidare. În perioada feudală inscripțiile au continuat sub forma însemnărilor săpate pe piatră, pe obiecte de artă metalice și apoi sub forma însemnărilor scrise marginal, pe cărți vechi manuscrise și tipărituri. Grija adunării, editării și interpretării inscripțiilor feudale s-a manifestat în Academia Română, pentru prima dată, în ședința din 16 martie 1883, cînd episcopul Melchisedec Ștefănescu a făcut propuneri concrete privitoare la inscripțiile de pe monumentele religioase (pisanile) și obiectele de metal prețioase folosite de cultului. Sugestiile lui au fost urmate, teoretic, de G. Barițiu (propuneri pentru „publicarea colecțiunii epigrafice a României”, 1887) și Gr. Tocilescu (propuneri pentru publicarea „întregului material epigrafic slavo-român, într-un *Corpus inscriptionum Romaniae*, 1890). Practic, Simion Florea Marian a publicat inscripțiile copiate de la mănăstirile Putna, Sucevița, Sf. Dimitrie din Suceava, biserica armenească din Siret. Însă publicarea inscripțiilor, ca și publicarea documentelor, este o muncă grea, ce nu se poate îndeplini în mod sistematic și exhaustiv decît cu o colaborare colectivă a specialiștilor. Un început strălucit și promițător s-a și făcut, prin publicarea de către Institutul de istorie al Academiei a 1253 de inscripții aflate pe monumente și obiecte de artă din orașul București dintre 1395 și 1800²².

Învățăutul S. Fl. Marian mai are meritul de a fi introdus în vechea Academie interesul și pentru alt gen de izvoare utile istoriei: cele *etnografice și folclorice*. O dată cu intrarea lui S. Fl. Marian în Academie (1882), s-a început publicarea a mari și exhaustive monografii etnografice și folclorice, alcătuite de el însuși: *Nunta la români*, 1890; *Nașterea la români*, 1892; trei volume despre *Sărbătorile la români*, 1898—1901 ș.a. Activitatea prodigioasă a lui S. Fl. Marian, comportarea lui prietenească cu folcloriștii contemporani au avut meritul de a fi strîns în jurul Secției literare a Academiei Române o pleiadă de folcloriști care au adunat din sinul poporului legende și amintiri istorice, balade care povestesc despre acțiuni militare și personaje istorice autentice. Astfel a luat ființă în 1907 colecția *Din viața poporului român* (40 vol., 1908—1913). La această colecție, între alții, au colaborat C. Rădulescu-Codin, culegătorul legendelor istorice despre Negru-Vodă, Tudor Pamfile, culegător al credințelor

²² *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București*. Cu studiu introductiv, repertoriu cronologic, note explicative, indicații bibliografice și indici de Alexandru Elian (redactor responsabil), Constantin Bălan, Haralambie Chircă, Olimpia Diaconescu, București, Edit. Academiei, 1965. Studiul introductiv, scris de Al. Elian, face la p. 11—44 analiza critică a încercărilor românești de a se publica inscripții; la p. 33—37 activitatea Academiei Române.

populare, Bela Bartók, care a pus pe note muzicale vechile arii țărănești din regiunea Bihorului, culegînd el însuși și textele. Volumele *Agricultura la români* (T. Pamfile, 1913) și *Cromatică poporului român* (T. Pamfile și M. Lupescu 1914) arată cele două procese de muncă, munca pe ogor și meșteșugul popular al vopselăriei, în evoluția lor istorică și socială. Mai târziu, I. Bianu și Sextil Pușcariu s-au gîndit și la un organ periodic științific pentru interpretarea izvoarelor folclorice: acesta a fost *Anuarul Arhivei de folclor* (7 volume, 1932—1945), condus de I. Mușlea. În paginile acestui *Anuar*, P. Caraman (I, 53—105, II, 21—88), V. Bogrea (I, 41—52), N. Drăganu (II, 1—19) ș.a. au publicat cele dintîi studii științifice de folclor comparat, arătînd totodată specificul românesc adăugat la fondul folcloric general, comun și altor popoare. Așa s-a creat o bază materială și științifică a izvoarelor tradiționale etnografice și folclorice, care însă s-a folosit eficient abia în anii puterii populare în tratatul de *Istoria României* (pînă acum 4, volume, 1960—1964).

Toate aceste prețioase publicații de izvoare istorice, pe care le-am exemplificat cu operele principale, nu ar fi dus la rezultatele dorite dacă la ele nu s-ar fi adăugat și fundamentale *lucrări bibliografice și de referință*, care să ne orienteze în mulțimea materialelor adunate în Biblioteca Academiei Române. Inițiatorul a fost D. A. Sturdza, cu *Bibliografia numismatică române* („Analele Societății Academice”, XI, 1879), dar meritul esențial revine bibliografului Academiei, I. Bianu, și colaboratorilor săi. Bianu a conceput bibliografia nu numai ca un instrument de lucru util cercetătorilor, dar și ca un mijloc de propagandă care să arate lumii strălucitoarea evoluție a culturii noastre naționale, dovedită prin vechi opere manuscrise, tipărite, publicații periodice, foi volante, gravuri și stampe. El recunoaște că vechea cultură românească a fost adesea „acoperită și întunecată de ceață, de nori trecători”, dar, continua el în prelegerile ce le ținea la Universitate, acești nori s-au răspîndit, lăsînd loc soarelui luminos, ori de cîte ori cultura noastră lua contact, direct sau indirect, cu romanitatea, cu latinitatea din care am coborît²³. Prefetele lui Bianu la diferitele lucrări bibliografice inițiate de el au o concepție patriotică. El a săvîrșit, împreună cu paleograful Remus Caracăș și Gh. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriptelor românești* (3 vol., 1907—1931, pînă la ms. cu cota 1061). *Catalogul manuscriptelor grecești* a fost realizat, pentru cotele 1—930, de Const. Litzița (1909—1912), iar pentru cotele 931—1 066, de Nestor Camariano (1940).

Bibliografia românească veche (4 vol., 1903—1944) cuprinde descrierea amplă, cum se obișnuiește pentru fondurile speciale, a întregii producții tipografice executate pe teritoriul României, indiferent de limbă, între 1508 și 1830, și a celei din afara hotarelor României, pentru aceeași perioadă de timp, cînd autorii cărților sînt români. Bianu a impus colaboratorilor și urmașilor lui în munca bibliografică²⁴ metoda reproducerii

²³ Dan Simonescu, *Ion Bianu*, în „Revista de istorie și teorie literară”, XV (1966), nr. 3, p. 431—439.

²⁴ Nerva Hodoș a colaborat la volumele I și II, la fasciculele I și II din vol. III, pînă la p. 192, inclusiv o mică parte din cărțile anului 1817. Dan Simonescu a colaborat la fasc. III—VIII din vol. III (cărțile din 1817—1830) și a alcătuit vol. IV, cu *addenda et corrigenda* la vol. precedente, I—III.

in extenso a titlurilor (în cărțile din evul mediu titlurile sînt foarte lungi), cu traducerea în românește a celor slave, grecești, arabe, georgiene; a cerut reproducerea predosloviilor, epilogurilor și a însemnărilor tehnice scrise de meșterii tipografi, de asemenea cu traducerea română a celor tipărite în cele 4 limbi; s-au reprodus în facsimile fotografice 525 de pagini de text, foi de titlu, gravuri și ornamente tipografice. Astfel concepută, *Bibliografia românească veche* reprezintă icoana fidelă a tuturor aspectelor culturii românești dintre 1508 și 1830, în măsura în care această cultură se manifestă în haina tiparului. Ea este un exemplu desăvîrșit de bibliografie generală, națională și retrospectivă.

Catalogul publicațiilor periodice din România, Bianu l-a conceput cronologic și alfabetic, primul alcătuit de Al. Pop, cel alfabetic de Al. Sadi-Ionescu și Nerva Hodoș; firește, pentru cititori, cele două cataloage se completează reciproc²⁵. Tot Bianu a inițiat un fel de catalog tipărit al imprimatelor din Biblioteca Academiei Române, sub titlul *Creșterea*²⁶ *colecțiunilor Bibliotecii Academiei Române* (53 de fascicule, 1907–1943). În această colecție, care cuprinde achizițiile numai dintre 1905 și 1942, mai importante pentru tema ce tratăm sînt prezentările fondurilor speciale: numismatic (C. Moisil), documente (Iuliu Tuducescu), stampe și cartografie (I. Băncilă), foi volante (Al. T. Dumitrescu). Cataloagele inițiate de I. Bianu, datorită concepției lui bibliografice, nu sînt numai simple instrumente de informare, ci sînt chiar publicații de izvoare documentare, utile pentru reconstituirea civilizației și istoriei culturale a românilor.

Bunele intenții, repetatele prospecte și propuneri făcute de diferiți academicieni în problema editării izvoarelor (cele mai multe făcute de Gr. Tocilescu și N. Iorga) au rămas însă nerealizate, pentru că Academia Română nu era ajutată de statul român și guvernele schimbătoare decît cu o sumă anuală minimă, adesea suspendată. Din această cauză, mulți membri ai Academiei au fost nevoiți să-și publice ediții de cronici, colecții de documente și publicații de izvoare sub auspiciile altor instituții de cultură (de exemplu Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor). Alți academicieni, ca de exemplu N. Iorga, au publicat colecții de izvoare diplomatice, narrative, epigrafice ș.a. cu banii unor persoane particulare²⁷.

Greutățile materiale prin care au trecut *Societatea Academică* și *Academia Română* n-au făcut decît să apară mai puține publicații decît s-au pregătit, dar ele nu au micșorat nicidecum forța și capacitatea de muncă științifică a învățaților istorici. Ceea ce Academia nu putea publica s-a publicat sub egida altor instituții și în paginile propriilor lor reviste pe care le-au înființat și le-au condus mulți academicieni („Revista pentru istorie, archeologie, și filologie” a lui Tocilescu, „Buletinul Comisiei monumentelor istorice” al lui N. Iorga, „Buletinul Comisiei istorice a României” al lui I. Bogdan și N. Iorga, „Arhiva istorică a României” a lui B. P. Hasdeu ș.a.).

²⁵ Alexandru Pop, *Bibliografia publicațiilor periodice românești și a celor publicate în limbi străine în România sau de români în străinătate, 1817–1887* (în *Anale*, s.II, t. X, debateri, 1887–1888). Nerva Hodoș și Al.-Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești* (ziare, gazete, reviste). Descriere bibliografică. Cu o introducere de Ioan Bianu, București, 1913.

²⁶ Cuvîntul *Creșterea* este înlocuit în primele fascicule cu *Creșterile*.

²⁷ Publicațiile din această categorie nu fac parte din prezentul studiu.

Condiții economice și social-politice noi create după eliberarea țării au favorizat continuarea și susținerea pe planuri mari a muncii de editare a izvoarelor istorice naționale. Nu numai atât. Institutul de istorie al Academiei a și îmbunătățit această muncă prin metode noi de editare, ridicându-le la exigența și nivelul științei moderne ; a și sporit vechile publicații cu noi colecții de izvoare, în domeniul izvoarelor arheologice antice și feudale, al izvoarelor juridice, narative și al inscripțiilor de istorie medie, al izvoarelor istoriei moderne. Cercetarea noilor și valoroaselor realizări de după 1944 pe terenul istoric și al științelor auxiliare ale istoriei nu intră în tema propusă ; ele au făcut obiectul unor studii minuțioase publicate încă din 1962, într-un volum închinat cercetării istoriei României în anii puterii populare ²⁸.

---

²⁸ Vezi „Studii”, XV (1962), nr. 6, închinat cercetării istoriei României în anii puterii populare, sub toate aspectele, în: www.dacoromanica.ro Ionașcu, p. 1551—1567).

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

DE

I. GOLIAT

I. CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

În istoria de un secol a Academiei, perioada pe care o inaugurează actul revoluționar din august 1944 se înscrie, fără îndoială, ca perioada celei mai accentuate dezvoltări, a celei mai rodnice activități. Ea marchează trecerea vieții științifice pe o treaptă superioară, ca expresie a înnoirilor pe care orînduirea socialistă le-a imprimat în toate sectoarele societății românești.

Vorbind la sesiunea din octombrie 1948 a Academiei despre misiunea științei în viața socială, Gheorghe Gheorghiu-Dej însoțea salutul adus oamenilor de știință cu următoarele indicații programatice : „Se pune azi problema descoperirii și valorificării bunurilor solului și subsolului nostru ; a industrializării țării ; a ridicării agriculturii noastre la o treaptă tehnică mai înaltă. Acestea cer o serioasă muncă de cercetare științifică, o muncă sistematică, planificată, pentru a putea înainta pe tărîmul științific în noul ritm de muncă al poporului nostru.

Împletirea activității teoretice cu cea practică creează la rîndul ei condițiuni noi pentru dezvoltarea științei”¹.

Academia, dezvoltată în condițiile înaintării victorioase a revoluției populare, a marilor exigențe pe care etapa ei socialistă le pune în fața oamenilor de știință, s-a întemeiat pe realizările și tradițiile progresiste ale vieții academice din țara noastră. Acest adevăr și-a găsit o grăitoare materializare în numirea și alegerea în 1948 ca membri ai Academiei a unui număr important de oameni de știință dintre membrii Academiei Române, Academiei de Medicină sau ai Academiei de Științe. Aceeași semnificație, a continuității științifice și culturale, o demonstrează alegerea ca membri de onoare post-mortem a unor figuri ilustre ale științei, literaturii și artelor, ca Mihail Eminescu, Ion Creangă, I. L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Vlahuță, Șt. Luchian, Teodor Neculuță, Ion Păun-Pincio, I. Andreescu, Aurel Vlaicu, Șt. Stîncă, G. Ibrăileanu, Al. Sahia, D. Bagdazar, care nu și-au găsit pe cînd erau în viață locul în Academie. Făcînd această propunere, M. Sadoveanu arată în raportul prezentat în

¹ *Analele Academiei R.P.R., 1948—1949, p. 100.*

octombrie 1948 la Prezidiul Academiei că se leagă, „și pe această cale, ce a fost sănătos în trecut cu prezentul și viitorul patriei noastre”².

Transformarea Academiei Române într-o instituție de stat a avut multe și fericite urmări asupra dezvoltării vieții științifice românești, asigurându-se condiții materiale corespunzătoare și un climat favorabil activității creatoare.

Decretul pentru stimularea activității științifice, literare și artistice (ianuarie 1949) stă mărturie pentru atenția și căldura cu care este înconjurată activitatea oamenilor de știință, munca creatorilor de artă. Acest decret prevedea instituirea a 15 premii, purtând simbolic numele unor străluciți înaintași ai științei și culturii românești, care să încoroneze anual realizări din diferite domenii ale științelor naturii și sociale și opere de valoare din creația literar-artistică. În același an a fost instituit Premiul de Stat pentru creațiile științifice, tehnice și literar-artistice care aduc contribuții de cea mai mare importanță la îmbogățirea tezaurului culturii naționale și la dezvoltarea economică a țării.

Examinarea retrospectivă a drumului parcurs de Academie scoate la iveală, după părerea noastră, câteva perioade mai importante de dezvoltare a instituției.

Prima perioadă de viață socialistă a Academiei este delimitată de sesiunea generală din iulie 1955. În această perioadă au luat ființă 17 institute de cercetări în diferite domenii ale științei; institutele de cercetări s-au consolidat cu noi cadre, s-au întărit din punct de vedere organizatoric, munca colectivă în cercetare și-a afirmat valoarea; materialismul dialectic — metodologie generală a științelor particulare — a devenit baza ideologică a întregii activități științifice. S-au obținut importante realizări în diferite domenii ale științelor naturii și societății, munca Academiei integrându-se pozitiv în frontul larg al construcției economice, al revoluției culturale. Momentul 1955 prezintă însemnătate și sub aspectul considerării mai riguroase a forțelor științifice ale țării. În sesiunea generală din 27 iunie — 2 iulie 1955 au căpătat consacrare academică eforturile creatoare a 104 savanți și oameni de cultură.

A doua perioadă este marcată de înființarea în decembrie 1965 a Consiliului Național al Cercetării Științifice. Ea se caracterizează prin extensiunea considerabilă a activității Academiei, prin înființarea de noi unități de cercetare, prin antrenarea în sfera activității științifice a unui detașament important de tineri cercetători. Din cele 53 de institute și centre ale Academiei care funcționau la sfârșitul anului 1965, un număr de 29 de unități sînt create în perioada 1955—1965.

În sesiunea generală din 18—21 martie 1963, componența Academiei a fost lărgită cu 87 de noi membri corespondenți, ceea ce a întărit apreciabil secțiile științifice ale Academiei, a condus la o mai bună reprezentare a diferitelor discipline științifice în ansamblul activității instituției.

Tematica de cercetare a fost mai puternic orientată în direcția soluționării unor probleme reclamate de dezvoltarea economică a țării noastre, de diversificarea mișcării noastre culturale, răspunzînd totodată în mai mare măsură la tendințele moderne ale cercetării științifice mondiale. Contactul dintre mișcarea noastră științifică și viața științifică internațională a devenit mai viu, iar schimbul de valori și informații mai intens.

² *Analele Academiei R.P.R.* 1948, 1949, p. 138.

Aceasta a contribuit la creșterea prestigiului științei românești peste hotare, a potențat eforturile colectivelor de muncă din institute printr-o informație mai amplă asupra direcțiilor de dezvoltare ale științei universale.

Baza materială a cercetării științifice s-a întărit și s-a modernizat datorită sprijinului generos, din ce în ce mai larg, acordat de partid și guvern muncii de cercetare.

Înființarea Consiliului Național al Cercetării Științifice (C. N. C. Ș.), for coordonator al cercetării pe plan republican, directivele Congresului al IX-lea al P. C. R. privind afirmarea mai puternică a științei românești și ridicarea pe o treaptă mai înaltă a contribuției sale la opera de desăvârșire a socialismului în țara noastră, subliniază cu claritate particularitățile noii perioade. Crearea C. N. C. Ș. a atras după sine o creștere considerabilă a rolului Academiei în viața științifică a țării. Între membrii Consiliului Național al Cercetării Științifice se numără peste 30 de membri ai Academiei, la care se adaugă un număr însemnat de membri titulari și corespondenți, precum și de cercetători din unitățile Academiei, în activitatea comisiilor sale de specialitate. Acest fapt stă mărturie că energia intelectuală a Academiei, înaltă instituție de știință și cultură, este atrasă pe făgașul larg al îndrumării, după o concepție unitară, a întregului potențial științific al țării. În afară de aceasta, este neîndoielnic că activitatea nemijlocită de cercetare a Academiei se va dezvolta mai accentuat cu sprijinul C. N. C. Ș.

Dacă acestea sînt perioadele principale ale dezvoltării Academiei, să trecem acum în revistă, pe scurt, evoluția activității științifice în diferite sectoare de manifestare.

II. COMPUNEREA ACADEMIEI. TABLOU EVOLUTIV

În iulie 1948 au fost numiți, prin decret, primii membri titulari activi și onorifici ai Academiei. În total, în cele șase secții științifice ale Academiei au fost numiți 42 de oameni de știință, litere și artă.

În același an, în sesiunea din octombrie-noiembrie 1948 s-a efectuat alegerea de noi membri, potrivit statutului și regulamentului de organizare și funcționare al Academiei. Această sesiune a proclamat alegerea a 13 membri titulari și 38 de membri corespondenți, creîndu-se astfel condiții pentru o mai bună funcționare a secțiilor științifice, pentru îndeplinirea rolului lor în orientarea și îndrumarea cercetării.

În perioada 1949—1966 s-au efectuat alegeri de membri ai Academiei : în 1952 (11 membri corespondenți); în 1955 (40 de membri titulari și 64 de corespondenți); în 1963 (87 de membri corespondenți); în 1965 (4 membri titulari și 10 membri corespondenți). În același interval de timp, 52 de membri corespondenți au fost promovați, prin vot, în rîndul membrilor titulari. În total, în perioada de care ne ocupăm au fost aleși în Academie 309 oameni de știință și cultură (152 titulari și 157 corespondenți). Din rîndul membrilor Academiei au decedat între 1948 și 1966, 56 de membri titulari și 18 membri corespondenți.

În prezent, Academia Republicii Socialiste România este compusă din 96 de membri titulari și 139 de membri corespondenți. Evoluția pe secții a membrilor Academiei este redată în tabelul alăturat (anexa 1),

lista nominală a membrilor actuali ai Academiei în anexa 2, iar lista membrilor decedați în anexa 3.

Cu diferite ocazii și în diferite sesiuni științifice Academia a proclamat ca membri de onoare și corespondenți un număr de personalități alevieții științifice și culturale de peste hotare. În septembrie 1966, numărul acestora se ridică la 81 (anexa 4). Un număr important de oameni de știință români au fost aleși membri ai altor Academii și instituții științifice și culturale de peste hotare (anexa 5).

III. CONDUCEREA ACADEMIEI. SISTEM, PERSONALITĂȚI

Sistemul de conducere al Academiei s-a păstrat în linii esențiale neschimbat. Adunarea generală a Academiei este forul suprem de conducere, în drept să hotărască în principalele probleme de organizare, funcționare și ale activității științifice. Adoptarea și modificarea statutului, alegerea organelor de conducere ale Academiei, alegerea de noi membri, aprobarea planului de cercetare și de activitate, a bugetului Academiei sint atribuții exclusive ale adunărilor generale, care, potrivit prevederilor statutare, se întrunesc, de regulă, de două ori pe an (o sesiune cu caracter de directivă, alta cu caracter de dezbateri științifică).

Între sesiuni, organul de conducere colectivă este Prezidiul Academiei. El este format din președinte, vicepreședinți, secretarul prim (secretarul general), președinții filialelor, președinții secțiilor științifice, delegatul Consiliului Național al Cercetării Științifice.

Prezidiul se întrunește, de regulă, lunar. Între ședințele de Prezidiu, organul de conducere este Biroul Prezidiului, alcătuit din președinte, vicepreședinți și secretarul general.

Organul executiv de conducere, cu sarcina pregătirii lucrărilor Prezidiului și a urmăririi și controlului îndeplinirii hotărârilor acestuia este Secretariatul Academiei, compus din secretarul general și un număr de secretari.

Prin Decretul 1 455 din 13 august 1948 a fost stabilită componența Prezidiului, avînd președinte pe acad. Traian Săvulescu și secretar general pe acad. Gheorghe Nicolau. Ca membri ai Prezidiului au fost numiți președinții secțiilor științifice ale Academiei, președinții filialelor și directorul general al Bibliotecii Academiei (Simion Stoilow, Eugen Macovschi, N. Profiri, Ștefan Nicolau, Petre Constantinescu-Iași, Mihail Sadoveanu, Emil Petrovici, Radu Cernătescu și Barbu Lăzăreanu).

La cererea sa, acad. Gheorghe Nicolau a fost eliberat, la 2 martie 1950, din funcția de prim-secretar, în locul său fiind desemnat acad. Ștefan S. Nicolau.

Sesiunea din 20 martie 1952, alegînd organele de conducere ale Academiei — președinții secțiilor, președinții filialelor, membrii Prezidiului (15 persoane) —, a reales totodată pe acad. Traian Săvulescu în funcția de președinte al Academiei. Ca vicepreședinți ai Academiei au fost aleși academicienii Petre Constantinescu-Iași, Mihail Sadoveanu și N. Profiri, iar ca prim-secretar acad. Ștefan Vencov.

Următoarea sesiune de alegeri (27 iunie — 2 iulie 1955) a încredințat din nou acad. Traian Săvulescu, ca o recunoaștere a marilor sale merite

științifice, capacității și talentului său organizatoric, mandatul de președinte al Academiei. Au fost de asemenea realeși ca vicepreședinți acad. Mihail Sadoveanu și acad. N. Profiri. Acad. Șt.-M. Milcu a fost ales prim-secretar al Academiei și acad. V. Malinschi prim-secretar adjunct. Prezidiul Academiei a fost întărit, în componența lui intrând o serie de personalități de prestigiu ale vieții noastre științifice: academicienii Simion Stoilow, Costin Nenițescu, I. S. Gheorghiu, Gheorghe Ionescu-Șișești, Alexandru Codarcea, Ștefan S. Nicolau (președinți de secții), acad. Iorgu Iordan (președintele subsecției de limbă, literatură și artă), Radu Cernătescu și Emil Petrovici (președinții filialelor Iași și Cluj) și academicienii Ion Gheorghe Maurer, Athanase Joja, Gheorghe Macovei și Barbu Lăzăreanu (aleși dintre membrii titulari).

În 1957, acad. I. S. Gheorghiu a fost ales vicepreședinte al Academiei, iar acad. Raluca Ripan președinte al Filialei Cluj a Academiei.

În sesiunea generală din 21—23 decembrie 1959 a fost ales ca președinte al Academiei acad. Athanase Joja. Vicepreședinți ai Academiei au fost aleși : acad. I. S. Gheorghiu, Gh. Ionescu-Șișești, Iorgu Iordan și I. G. Murgulescu, iar acad. Șt.-M. Milcu și acad. V. Malinschi au fost realeși ca prim-secretar, respectiv prim-secretar adjunct al Academiei. Printre membrii Prezidiului aleși în această sesiune (pentru prima dată) subliniem prezența acad. Horia Hulubei, Grigore Moisil, N. Gh. Lupu, Mihail Ralea, Constantin Daicoviciu, Vasile Mirza și Erasmus Nyárády.

Sesiunea din 18—21 martie 1963 a ales noua conducere a Academiei : acad. I. G. Murgulescu (președinte), acad. Iorgu Iordan, Șt.-M. Milcu, Șerban Țițeica și Ștefan Nădășan (vicepreședinți) și acad. D. Dumitrescu (prim-secretar). Între membrii noi aleși ai Prezidiului sînt : acad. Cristofor Simionescu (președintele Filialei Iași), acad. Remus Răduleț și Emil Pop (președinți de secții) și acad. Gh. Mihoc și Ștefan Peterfi (dintre membrii titulari).

Procedîndu-se la modificarea unor prevederi statutare, după sesiunea din 1—4 februarie 1965 au mai fost aleși ca membri ai Prezidiului acad. Gh. Vrănceanu, Eugen Rădulescu și Alexandru Philippide, președinți ai unor secții științifice.

Ultima sesiune a adunării generale, care și-a desfășurat recent lucrările (6—8 aprilie 1966), a ales președinte al Academiei pe acad. Miron Nicolescu. Ca vicepreședinți ai Academiei au fost aleși acad. Athanase Joja, Șt.-M. Milcu, Remus Răduleț și Șerban Țițeica. Sesiunea a prelungit cu un an acad. D. Dumitrescu mandatul de secretar general al Academiei (conform modificării statutului). Din Prezidiul actual al Academiei Republicii Socialiste România mai fac parte : acad. Raluca Ripan și Cristofor Simionescu (președinții filialelor Cluj și Iași), academicienii Gh. Vrănceanu, Horia Hulubei, Costin Nenițescu, Elie Carafoli, Emil Pop, Nicolae Cernescu, Sabba Ștefănescu, Aurel Moga, Vasile Malinschi, C. Ionescu-Gulian, Constantin Daicoviciu, Emil Petrovici, Al. Philippide (președinții celor 13 secții științifice), precum și acad. N. Teodorescu, delegat al Consiliului Național al Cercetării Științifice.

Amintind despre succesiunea în conducerea Academiei a unor personalități de prestigiu ale vieții științifice românești, îndeplinim o pioasă

îndatorire evocînd amintirea luminoasă a academicianului Traian Săvulescu, care a condus cu autoritate instituția timp de 11 ani (1948—1959).

Personalitatea lui științifică, caracterizată de o mare erudiție și multilateralitate, întregită de o impresionantă cultură umanistă și de un remarcabil simț al realității, i-a permis președintelui Săvulescu să îndrume cu necontestată competență secțiile și unitățile Academiei să contribuie la consolidarea organizatorică a Academiei, într-un moment în care problemele de orientare și organizare a cercetării ocupau un loc de seamă în activitatea științifică generală.

IV. SECȚIILE ȘTIINȚIFICE ȘI ROLUL LOR ÎN ÎNDRUMAREA ȘI STIMULAREA CERCETĂRILOR. EVOLUȚIA LOR ORGANIZATORICĂ

Secțiile științifice ale Academiei au jucat întotdeauna un rol important în orientarea, îndrumarea și coordonarea activității științifice din sfera competenței lor.

Statutul de organizare și funcționare al Academiei din august 1948 prevedea funcționarea a 6 secții științifice : I. științe matematice, fizice și chimice ; II. științe geologice, geografice și biologice ; III. științe tehnice și agricole ; IV. științe medicale ; V. științe istorice, filozofice și economico-juridice ; VI. știința limbii, literaturii și artelor. Aceste secții erau divizate în subsecții de specialitate (în număr de 25).

Sesiunea generală a Academiei din iunie-iulie 1955 a dat curs unor cerințe obiective ale dezvoltării vieții academice, hotărînd înființarea Secției de științe chimice (prin desprindere din Secția de științe matematice, fizice și chimice) și a Secției de biologie și științe agricole. Aceste măsuri reflectau sarcinile și rolul acestor discipline în dezvoltarea industriei chimice românești și în procesul de dezvoltare a agriculturii, de ridicare a nivelului ei tehnic și științific.

Dacă urmărim în continuare firul evoluției secțiilor științifice, trebuie să relevăm că în 1957 (în sesiunea din 17—19 ianuarie) s-a hotărît înființarea Secției de științe istorice (științele istorice fiind îndrumate anterior de subsecția de științe istorice), ca o recunoaștere a tradițiilor existente, a extensiunii și nivelului de dezvoltare atins, ca și a sarcinilor de răspundere care au fost puse de partid și guvern în fața cercetătorilor din acest domeniu.

Modificări importante pe linia unei mai precise delimitări a secțiilor științifice s-au produs în sesiunea din 1—4 februarie 1965, cînd s-a adoptat organizarea pe 12 secții științifice : științe matematice ; științe fizice ; științe chimice ; științe tehnice ; științe biologice ; științe agricole și silvice ; științe geologice și geografice ; științe medicale ; științe economice, filozofice și juridice ; științe istorice ; științe filologice, literatură și arte. Secțiile au devenit mai omogene, capacitatea lor de îndrumare și orientare mai mare.

La recenta sesiune (6—8 aprilie 1966), aceste măsuri de profilare mai riguroasă a secțiilor științifice au fost urmate de crearea Secției de științe economice și cercetări sociologice, subliniind astfel rolul de seamă al științelor economice în construcția socialismului și tradițiile cercetării sociologice din țara noastră. Cu această ocazie, Secția de științe geologice și geografice și-a schimbat denumirea în secția de științe geologice, geofizice și geografice; vechea Secție de științe economice, filozofice și juridice (din care s-au desprins științele economice, așa cum s-a arătat) a devenit Secția de științe filozofice, psihologice și juridice. Includerea expresă a științelor geofizice și psihologice în denumirea secțiilor respective este explicată atât prin conținutul de sine stătător al acestor ramuri ale științei în raport cu domeniile limitrofe care le reprezentau (geologie, filozofie), cât și prin rolul lor din ce în ce mai important în mișcarea științifică contemporană. Am stăruit asupra acestor deplasări care s-au produs în dinamica organizării Academiei, pentru că ele nu sînt creații arbitrare. Soluțiile adoptate s-au reflectat în organizarea institutelor și centrelor științifice, prin înființarea de noi unități sau dezvoltarea celor existente, s-au resimțit în perfecționarea profilului lor și în promovarea unor noi direcții de cercetare moderne.

V. DEZVOLTAREA REȚELEI UNITĂȚILOR DE CERCETARE; PROFILAREA ȘI PERFECȚIONAREA STRUCTURII LOR INTERNE

Procesul dezvoltării rețelei unităților de cercetare ale Academiei pune în evidență două tendințe contrare de creare a noilor unități: prima privește trecerea de la institute complexe, cu o structură largă pe secții și sectoare, la institute mai bine profilate pe ramuri științifice, mai bine delimitate, prin scindare în mai multe institute (sau mai rar, prin eliminarea din sfera de preocupări a unor cercetări); a doua tendință se referă la înființarea de unități de cercetare printr-o mișcare inversă, de la simplu la complex, prin transformarea unor secții și sectoare de cercetare independente, consolidate din punct de vedere științific, sau prin reunirea unor secții înrudite ca profil în centre și institute de cercetări. Perioada 1949—1966 oferă variate exemple, care ilustrează ambele tendințe. Institutul de chimie din București, existent în 1949, dezvoltîndu-și considerabil activitatea, este urmat astăzi, printr-o serie de modificări succesive de organizare, de trei unități de cercetare: Centrul de chimie fizică, Centrul de chimie organică, Centrul de chimie anorganică. Tot astfel, Institutul inițial de matematică și fizică din 1949 este reprezentat astăzi în București de cîte două unități în fiecare din domeniile matematicii și fizicii (Institutul de matematică, Centrul de statistică matematică, Institutul de fizică, Institutul de fizică atomică).

Secțiile independente din Iași de cercetări fizice și tehnice s-au transformat în centre de cercetări cu același profil, Secția de cercetări chimice din Timișoara s-a transformat în Centrul de cercetări chimice etc.

În politica de dezvoltare a rețelei de cercetare s-a ținut seama de necesitățile vieții științifice din diferite centre culturale din țară. Astfel, dacă în 1948 au funcționat în Academie 7 unități proprii de cercetare (toate

în București), în 1966 funcționează 56 de unități de cercetare, repartizate pe secții științifice și teritorial astfel :

Secția	Total	București	Iași	Cluj	Timișoara	Tg.-Mureș	Craiova
I. Științe matematice	5	3	1	1	—	—	—
II. Științe fizice	3	2	1	—	—	—	—
III. Științe chimice	6	3	1	1	1	—	—
IV. Științe tehnice	5	3	1	—	1	—	—
V. Științe biologice	5	4	—	1	—	—	—
VI. Științe agricole și silvice	1	1	—	—	—	—	—
VII. Științe geologice, geofizice și geografice	2	2	—	—	—	—	—
VIII. Științe medicale	9	6	1	1	1	—	—
IX. Științe economice și cercetări sociologice	2	2	—	—	—	—	—
X. Științe filozofice, psihologice și juridice	4	4	—	—	—	—	—
XI. Științe istorice	7	3	1	1	—	1	1
XII. Științe filologice	5	3	1	1	—	—	—
XIII. Secția de literatură și arte	2	2	—	—	—	—	—
	56	38	7	6	3	1	1

Din tabel rezultă că, o dată cu creșterea generală a rețelei de institute, s-a obținut și o creștere a numărului de unități existente în centrele de cultură regionale (de la zero unități în 1948 la 18 unități în 1966), introducându-se totodată în circuitul vieții academice, în afară de orașele Iași și Cluj, în care s-au creat filiale ale Academiei încă din 1948, orașe cum sînt Timișoara, Tirgu-Mureș și Craiova.

Creșterea numerică a institutelor a fost urmată de o dezvoltare calitativă, constînd din întărirea colectivelor de cercetare, din înzestrarea tehnică-materială a activității științifice, dintr-o mai judicioasă stabilire a structurii interne pe secții și sectoare a institutelor și centrelor de cercetări.

Se poate aprecia că profilul institutelor și centrelor de cercetare ale Academiei și structura lor internă pe secții și sectoare reprezintă o mare varietate de preocupări și, ceea ce este foarte important, un anumit echilibru între științele naturii și științele sociale. Dintre cele 56 de unități de cercetare, 20 aparțin științelor sociale și umanistice.

Imaginea de ansamblu a unităților de cercetare este întregită de existența în rețeaua Academiei a unor unități cu profil special, cum sînt : Biblioteca Academiei, Centrul de documentare științifică al Academiei, Editura Academiei, Centrul de cercetare și producție a aparaturii științifice, toate subordonate direct Prezidiului Academiei.

Biblioteca Academiei împlinește 100 de ani de existență în 1967 și este cea mai mare bibliotecă a țării, păstrătoare a unui tezaur de mare valoare privitor la istoria, limba și cultura poporului român. Colecțiile sale au fost considerabil îmbogățite în anii puterii populare și cuprind în momentul de față aproape 4 000 000 de cărți, 33 000 de colecții periodice, cuprinzînd 427 000 de volume. Printre cele mai importante colecții speciale sînt de menționat aproape 7 000 de cărți rare, 9 500 de manuscrise,

570 000 de documente, 67 000 de scrisori, 6 000 de hărți, atlase și globuri, 150 000 de monede, 132 000 de stampe și gravuri, note muzicale, discuri, colecție filatelică etc. Biblioteca Academiei întreține schimburi cu 5 000 de biblioteci și institute științifice din aproape 100 de țări, făcând cunoscute realizările științei și culturii românești și oferind totodată posibilitatea unei informări ample asupra mișcării științifice de peste hotare.

Biblioteca editează publicații speciale privind bibliografia românească pe diferite perioade și pe diferite domenii de specialitate și efectuează cercetări de numismatică, medalistică, sigilografie, biblioteconomie etc.

Editura Academiei, înființată în 1948, cu misiunea de a valorifica în principal rezultatele activității cercetătorilor Academiei, a constituit un factor de seamă al mișcării noastre științifice. Ea publică tratate, monografii, dicționare, opere clasice ale științei universale, opere alese ale savanților români și editează numeroase publicații periodice. În perioada 1949—1966 editura a realizat 4 536 de titluri de lucrări reprezentînd aproape 80 000 de coli editoriale, cu un tiraj de aproximativ 8 000 000 de volume.

Între lucrările de prestigiu publicate în Editura Academiei, menționăm marile colecții : *Fauna*, *Flora*, *Ampelografia*, *Pomologia Republicii Socialiste România*, tratatul de *Istoria României* (vol. I—IV), tratatul de *Istoria literaturii române*, *Istoria gîndirii filozofice și social-politice în România*, tratate sau lucrări de sinteză din domeniul economiei, filozofiei, dreptului, medicinei, istoriei, istoria artei etc. În Editura Academiei apar în prezent 73 de reviste, cu periodicitate de la 1 la 12 apariții pe an, din care 32 apar în limbi străine. Expoziții ale cărții academice românești sînt organizate în diferite țări socialiste, tot așa cum Editura Academiei găzduiește expoziții ale Academiei de Științe din țările socialiste. Ea participă, împreună cu alte edituri din țară, la diferite târguri internaționale de carte.

Centrul de documentare științifică desfășoară o muncă vastă de informare a oamenilor de știință asupra realizărilor științifice de peste hotare, precum și de informare a cercurilor interesate din străinătate asupra realizărilor științei românești.

În acest scop, centrul publică buletine de informare științifică și reviste de referate și recenzii, ambele în 11 serii. El asigură de asemenea apariția revistelor „Progresele științei” și „Studii și cercetări de documentare și bibliologie” (în colaborare cu Biblioteca Academiei). Centrul editează două buletine de informare științifică (în limba rusă și limbă engleză) pentru domeniul științelor naturii și științelor sociale și efectuează cercetări în ramura documentării și informării științifice.

Centrul de cercetări și producție a aparatului științifice, constituit în ultimii ani, asigură aparatură unică și de serie mică pentru institutele de cercetare științifică. Pe baza cercetărilor proprii creează noi tipuri de aparatură științifică, contribuind astfel la utilizarea mai bună a institutelor și centrelor de cercetare.

O altă categorie de unități care desfășoară o activitate meritorie de cercetare și de îndrumare și coordonare pe un plan mai larg o constituie comisiile științifice de pe lângă Prezidiul Academiei.

Pe lângă Prezidiul Academiei funcționează comisiile de acustică, astronomică, automatică, cibernetică, coroziune, hidrologie, ocrotirea monumentelor naturii, radiobiologie, spectroscopie, studiul semiconductoarelor și sudură. Comisiile au desfășurat în decursul anilor o bogată activitate, au

organizat periodic manifestări științifice care au jucat un rol de seamă în promovarea cercetării și în introducerea progresului tehnic în diferite ramuri ale economiei naționale.

VI. FORMAREA PERSONALULUI ȘTIINȚIFIC ȘI AUXILIAR

Evoluția institutelor și centrelor Academiei a fost urmată de un ritm viu de dezvoltare a cadrelor științifice și auxiliare ale cercetării. În primul raport asupra activității desfășurate de Academia Republicii Populare Române se arăta că la 1 decembrie 1949 erau încadrați în unitățile de cercetare 389 de colaboratori științifici. Preocuparea pentru formarea de noi cadre de cercetători a făcut ca, într-un timp relativ scurt, personalul științific al Academiei să înregistreze o creștere accentuată. În 1952 au fost încadrate în cercetare 1 705 persoane, personalul total ridicându-se la 2 944 de salariați.

Examinînd dinamica numărului de salariați ai Academiei, se constată în perioada 1952—1960 o creștere mai accentuată a personalului auxiliar, de desevice și administrativ în raport cu personalul de cercetare. Astfel, numărul cercetătorilor a crescut în acest interval (de la 1 705) la 1 884, în timp ce numărul de salariați a înregistrat o creștere mult mai rapidă, ridicându-se (de la 2 944) la 4 423. Fenomenul se explică prin lărgirea considerabilă a activității în domeniul bibliotecilor, al informării științifice, al activității editoriale, în paralel cu o acțiune sistematică de îmbunătățire a raportului dintre personalul de cercetare și personalul auxiliar (prin creșterea mai accentuată a acestuia din urmă).

În perioada 1961—1965, dinamica personalului științific urmează o curbă mai accentuată, foarte apropiată de dinamica întregului personal. În 1965 existau în sistemul Academiei 5 561 de salariați, din care 2 420 de cercetători.

În procesul consolidării mișcării noastre științifice, într-o strînsă colaborare de muncă între reprezentanții diferitelor generații și sub îndrumarea atentă a unor oameni de știință consacrați, s-a format un detașament puternic de tineri cercetători, între care foarte mulți cu reală vocație și pasiune pentru știință (matematică, fizică, chimie, economie, istorie, filozofie, filologie etc.). Peste 40 % din întregul personal științific al Academiei posedă titlul științific de doctor și doctor-docent sau este cuprins în sistemul doctoranturii.

VII. CONSOLIDAREA BAZEI TEHNICE-MATERIALE A CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

Baza materială pe care Academia R. P. R. a moștenit-o era în puternică contradicție cu caracterul activ al instituției și cu sarcinile de seamă pe care dezvoltarea economică, socială și politică a României le pune în fața celui mai de seamă for științific al țării.

Lichidarea carenței dintre sarcinile trasate și mijloacele existente a făcut obiectul unei preocupări susținute a conducerii Academiei și s-a bucurat de un larg sprijin din partea partidului și guvernului. Alocățiile pentru dezvoltarea bazei materiale a Academiei au fost din ce în ce mai

consistente și au contribuit la realizarea de noi obiective de cercetare și la un grad mai înalt de înzestrare tehnică-materială a celor existente. Astfel, în perioada 1951—1966 s-au alocat fonduri de investiții de 342 400 000 de lei. Numai în perioada 1961—1966, alocațiile au înregistrat 171 000 000 de lei, adică 50 % din totalul sumelor afectate pe întreaga perioadă menționată.

Între realizările obținute pe baza investițiilor efectuate de Academie menționăm : Institutul de chimie — Cluj (1951—1952), Institutul de chimie — Iași (1953—1954), Institutul de inframicrobiologie (1961—1962), Institutul de biologie — București (1963—1965) și o serie de dezvoltări, între care cele realizate la Biblioteca Academiei (aripa nouă), Institutul de endocrinologie (policlinica), Institutul de energetică (pavilionul de ardere a ligniților prin ciclone) și o serie de amenajări și extinderi la Institutul de medicină internă, Centrul de chimie fizică, Centrul de cercetări geofizice etc.

O expresie a evoluției înzestrării unităților de cercetare ale Academiei o constituie creșterea considerabilă a mijloacelor fixe în perioada 1950—1965. Pe total, mijloacele fixe au înregistrat o creștere de la 82 300 000 de lei la 547 200 000, realizându-se astfel în 15 ani o creștere de 6,6 ori. În aceeași perioadă, evoluția pe diferite categorii de mijloace fixe arată preocuparea de a asigura în principal spațiul de cercetare, aparatura necesară și colecțiile bibliotecilor. Aceste direcții de dezvoltare a bazei materiale se ilustrează prin creșterea volumului clădirilor și construcțiilor de la 36 300 000 la 173 700 000 ; a aparaturii de la 7 000 000 la 153 000 000 ; a colecțiilor bibliotecilor de la 34 800 000 la 112 900 000 de lei.

La aceste realizări trebuie adăugate eforturile materiale considerabile făcute de stat pentru punerea în funcție și dezvoltarea activității Institutului de fizică atomică, instituit cu un grad înalt de industrializare, pentru care au fost afectate din bugetul de stat surse de finanțare speciale.

VIII. EVOLUȚIA TEMATICII DE CERCETARE. PRINCIPALELE REALIZĂRI ȘTIINȚIFICE

Problematica științifică abordată de Academie a cunoscut o linie ascendentă atât ca urmare a înființării de noi institute, a întăririi colectivelor de muncă, cât și a creșterii experienței lor științifice. Tematica a evoluat de la orientarea inițială de a sluji în cât mai mare măsură, nemijlocit, cerințele de dezvoltare ale vieții economice și sociale, trecînd printr-o etapă intermediară de încurajare deosebită a cercetării fundamentale pînă la orientarea de astăzi, subordonată ideii de îmbinare armonioasă a cercetării fundamentale cu cercetarea aplicativă.

La sesiunea generală a Academiei din octombrie 1948, acad. Traian Săvulescu, președintele Academiei, referindu-se la planul de lucru al instituției, arăta : „În planul de lucru al Academiei Republicii Populare Române dăm în mod conștient înțietate problemelor științifice legate de planul economic al guvernului. Vom lua în studiu acele probleme care ni le impune realitatea de azi și care necesită muncă de echipă”. Adăugînd apoi următoarea declarație, grăitoare pentru spiritul care anima instituția academică a țării noastre : „Ne vom strădui să trecem cu succes împreună cu poporul muncitor și examenul unei creații științifice superioare, care să fecundeze toate domeniile vieții economice, culturii și artei. Numai astfel vom reuși în

adevăr să stabilim un climat științific sau un spirit științific sănătos și serios și vom izbăvi societatea de improvizațiile dăunătoare”³.

Dintre problemele numeroase cuprinse în programul de lucru al Academiei redăm, în dorința de a sublinia orientarea matură a problematicei abordate, câteva din direcțiile principale ale cercetării științifice : dezvoltarea industriei de bază : siderurgie, metalurgie și chimie tehnologică ; perfecționarea exploatărilor petroliere și miniere ; folosirea surselor de energie și a materiilor prime existente în țară ; problema irigațiilor de stepă ; producerea semințelor selecționate, combaterea paraziților culturilor ; întocmirea hărții geonomice a țării ; studiul solurilor din România ; ameliorarea culturilor agricole și a raselor de vite ; studiul florei și faunei României ; studiul bolilor sociale și combaterea lor ; studiul unor probleme de medicină a muncii, de biologie a vîrștelor, de raționalizare a serurilor și vaccinurilor ; studiul problemelor de bază din istoria României ; terminarea *Dicționarului limbii române* etc.

Ramificarea tematicii de cercetare a fost atît de mare în anii ce au urmat, încît sublinierea acestei extensiuni o vom face în însuși procesul prezentării pe domenii a unora dintre realizările dobîndite.

Științele matematice au cunoscut o puternică dezvoltare în domeniile cu tradiție, dezvoltîndu-se totodată direcții noi de cercetare, ramuri moderne ale cercetării matematice. Astfel, cercetările inițiate și dezvoltate cu succes de Gh. Țițeica, D. Pompei, T. Lalescu, S. Stoilow, A. Miller și N. Coiculescu sînt continuate și ridicate la un nivel superior de detașamentul tot mai numeros al matematicienilor români contemporani.

În acești ani s-au făcut progrese importante în domeniul teoriei funcțiilor de variabile reale, în analiza funcțională, în teoria măsurii și teoria spectrală, în domeniul topologiei și al teoriei funcțiilor de variabile complexe etc. S-au dezvoltat de asemenea cercetările de teoria ecuațiilor diferențiale și teoria ecuațiilor cu derivate parțiale. Noi contribuții au fost obținute în domeniul geometriei diferențiale și al geometriei algebrice, îndeosebi în teoria algebrică a sistemelor automate. Au cunoscut o mare dezvoltare cercetările de analiză numerică, precum și cercetările de calculul probabilităților, s-au realizat noi contribuții în cercetările matematice cu aplicații la mecanica fluidelor și mecanica corpului solid.

În afara acestor direcții de dezvoltare a cercetărilor fundamentale de matematică, s-a întărit progresiv legătura cercetărilor matematice cu cerințele de dezvoltare ale economiei. Între cercetările aplicative menționăm pe cele consacrate vibrațiilor neliniare aplicabile la suspensia autovehiculelor, cele de programare optimă a semănăturilor agricole, sistemul de ecuații privind determinarea prețului de cost, cele de statistică matematică cu privire la controlul multidimensional și teoria siguranței în funcționare etc. S-a realizat mașina electronică DACICC—1, complet tranzistorizată, folosită în soluționarea unor probleme interesînd o serie de întreprinderi industriale, și s-a elaborat un limbaj de programare automată.

În domeniul astronomiei și al astrofizicii s-au realizat o serie de lucrări importante pe linia unor cercetări tradiționale, ca și într-o serie de teme care constituie obiect de colaborare internațională.

În domeniul *științelor fizice* se remarcă în primul rînd diversificarea tematicii de cercetare, datorată abordării în cercetare a problemelor de

³ *Analele Academiei R.P.R.* 1948—1949, p. 116.

fizică nucleară, în paralel cu continuarea cercetărilor de fizică a solidului. Eforturile materiale apreciabile făcute pentru dotarea Institutului de fizică atomică au făcut ca baza materială a acestei unități să ofere teren favorabil pentru abordarea experimentală a unei tematici moderne. Existența unui reactor de cercetare de tip apă-apă de 3 500 kW, a unui ciclotron cu energie variabilă de 3,5—12,5 MeV/proton, a unui accelerător ciclic și a unui linear de electroni (de construcție proprie) caracterizează baza materială de care dispune Institutul de fizică atomică.

S-au efectuat numeroase studii de fizică a reactorilor în domeniul comportării în regim dinamic, al termalizării depline a neutronilor, metode de separare a efectului de temperatură asupra reactivității etc. Au fost studiate noi materiale nucleare, ca, de exemplu, un nou tip de combustibil vitroceramic, chimia atomilor de recul, în obținerea izotopilor radioactivi, în marcarea substanțelor cu izotopi etc. Aplicațiile radioizotopilor în industrie și în alte domenii (biologie, medicină) și construcția unei aparaturii electronice nucleare de serie mică reprezintă o alte contribuție importantă din domeniul cercetărilor aplicative.

La Institutul de fizică București s-au dezvoltat cercetări moderne de fizica plasmei privind îndeosebi fenomenele de excitare și ionizare în spațiul catodic al descărcărilor luminescente, iar ca o extensiune aplicativă a acestor cercetări s-au studiat în special tuburile electrice cu catodă rece și convertizorii termoionici. Importante sînt și cercetările de fizică a semiconductorilor, care au adus contribuții pe linia cunoașterii structurii energetice și a fenomenelor de transport, a fenomenelor de recombinare și captură în semiconductori, a structurii cristaline și a proprietăților fizice ale unor compuși oxidici etc. Alte lucrări se referă la proprietățile magnetice ale metalelor sub formă de straturi și de fire subțiri, la influența anizotropiei magnetice asupra domeniilor de magnetizare spontană la ferite, la vîscozitatea magnetică în metale și altele.

O mare importanță prezintă de asemenea cercetările de fizică teoretică orientate către teoria nucleului, teoria ciocnirilor elastice ale particulelor cu spini, teoria nucleelor deformate, teoria particulelor elementare, metoda Regge, teoria plasmei în solide, teoria iradierii solidelor, teoria cuantică a cîmpului etc.

Dezvoltarea în ritm susținut a industriei chimice și tradițiile cercetărilor românești de chimie au contribuit la ramificarea unităților de cercetare din acest domeniu. Cercetările din domeniul *științelor chimice* s-au dezvoltat cu succes în toate ramurile principale: chimie anorganică, organică, fizică și macromoleculară.

Printre realizările din domeniul chimiei anorganice menționăm elaborarea unei metode de dozare directă a uraniului în minereuri în prezența elementelor însoțitoare, cercetările asupra compușilor intermetalici ai pămînturilor rare cu metale tranzitionale, care au condus la obținerea unor compuși noi, precum și realizările dobîndite în problemele de chimie a silicaților. Institutul de chimie din Cluj a dezvoltat cercetări din clasa heteropolicominațiilor, îndreptate îndeosebi către tipuri de combinații avînd drept componentă metalică molibdenul, wolframul și cobaltul, iar ca ion central nemetalic borul, siliciul și fosforul.

În domeniul chimiei organice s-a întreprins o cercetare pe bază largă a mecanismului reacțiilor catalizate de clorură de aluminiu, s-au studiat

reacțiile de izomerizare ale alcanilor, cicloalcanilor și fenilalcanilor, precum și efectul de cocatalizator al apei, aducându-se noi dovezi în sprijinul mecanismului carbocationic al acestor reacții.

Studiul teoretic al mecanismului polimerizării olefinelor inferioare a condus la descoperirea unui sistem catalitic nou, amil-sodiu-tetraclorură de titan, pentru polimerizarea etilenei la presiune ordinară. Studiul cicloparafinelor cu inele mici a avut ca obiect principal cercetarea ciclobutadienei, sintetizându-se cei doi dimeri stereoizomeri ai ciclobutadienei, o serie de complecși metalici și alți derivați a căror structură a fost determinată.

Cercetările de chimie fizică au fost îndreptate spre determinarea funcțiilor termodinamice la amestecuri binare de săruri topite, spre studiul interacțiunii ionilor în săruri topite cu ajutorul spectrofotometriei și către studiul viscozității amestecurilor binare de săruri topite. În cinetica chimică și cataliză sint de menționat contribuțiile aduse la stabilirea mecanismului unor reacții în medii solide, în studiul oxidării unor metale la temperatură ridicată etc.

În domeniul compușilor macromoleculari s-au adus contribuții importante la studiul proteinelor vegetale, la chimizarea stufului și la obținerea viscozei din stuf. S-au realizat studii sistematice asupra chimiei lemnului, cancerului vegetal și inhibării lui cu substanțe antioxidante, au fost abordate cercetări în domeniul grefării polimerilor naturali, pentru obținerea de noi polimeri sintetici și în studiul polimerilor anorganici.

Dintre cercetările aplicative se remarcă procedeul original de obținere a polietilenei AS, oxidarea cu aer a paraxilenului pentru obținerea tereftalatului de metil, a fost experimentat cu succes în pilot un procedeu pentru fabricarea glicerinei sintetice și pentru obținerea unui cauciuc poliuretanic. Alte cercetări au avut aplicații importante în industria de medicamente, coloranți, antidăunători, acceleratori de vulcanizare, în industria metalurgiei neferoase etc.

Și în domeniul *științelor tehnice*, datorită condițiilor create în anii puterii populare, s-au afirmat valoroase școli științifice (aeromecanică, hidromecanică, lubrificație, energetică, sudură, încercări de metale și mașini hidraulice etc.). În afară de cercetări valoroase în domeniul aerodinamicii vitezelor mari, lubrificației hidrodinamice (cu lichide și gaze), stabilirea sistemelor electroenergetice, fenomenul de cavitație la turbine apreciate în mod deosebit în țară și peste hotare și distinse cu premii științifice importante, numeroase cercetări au condus la soluții practice ale unor probleme puse de dezvoltarea economiei naționale. În această direcție se remarcă cercetări cu eficiență economică ridicată ca: introducerea compresoarelor cu jet în cîmpurile de gaz metan, elaborarea și aplicarea metodei românești de sudare a șinelor de cale ferată, realizarea unor amortizoare de calitate pentru autovehiculele ce se fabrică în țară, contribuții la realizarea unor tipuri de turbine de către Combinatul metalurgic Reșița etc.

În domeniul *științelor biologice* s-au dezvoltat și afirmat în acești ani școlile de zoologie și de botanică, care au obținut importante succese în cercetările faunistice și floristice.

În domeniul morfologiei citologiei și histologiei animale au fost efectuate cercetări asupra sistemului circulator, asupra sistemului circulatoriv, asupra sistemului circulatoriv, asupra sistemului circulatoriv.

culator, s-au abordat probleme de analiză a structurilor, sub aspect funcțional, al glandelor endocrine la păsări, a gonadelor la pești etc.

Cercetările de fiziologie animală au fost axate inițial pe probleme privind metabolismul animalelor și ulterior pe probleme de fiziologie a sistemelor de autoreglare. S-au cercetat probleme referitoare la influența câmpurilor electromagnetice asupra organismului animal și asupra rolului salinității la animalele acvatice, care s-au soldat cu interesante concluzii asupra mecanismului absorbției și ecologiei animale. Rezultate importante s-au realizat în domeniul hidrobiologiei și al biologiei marine.

În domeniul geneticii au fost obținute rezultate valoroase în cercetarea acțiunii mutagene a antibioticelor și a unor substanțe sintetizate și au fost create noi soiuri de plante. Recent s-au dezvoltat cercetări de morfologie și citologie, au fost inițiate lucrări de cartare a vegetației și s-au adus contribuții privitoare la metodologia cercetărilor geobotanice în staționar.

În domeniul fiziologiei plantelor au fost cercetate probleme de citofiziologie, fotosinteză, nutriție minerală, stimulatori de creștere și foto-periodism.

În microbiologie și fitopatologie s-au adâncit studiile asupra virusurilor, bacteriilor și ciupercilor fitopatogene, precum și probleme ale raportului dintre parazit și planta-gazdă etc.

În domeniul biochimiei s-au studiat îndeosebi probleme ale biochimismului proteinelor și acizilor nucleici, hibridarea plantelor și metabolismul proteinelor, substanțelor energogeneratoare și oligocationilor din țesuturi animale în diferite stări funcționale.

Cercetările de *speologie* au fost orientate pe linia concepției lui Racoviță asupra întregului domeniu de viață subterană. Au fost descoperite și descrise 700 de peșteri noi, dintre care unele de mare interes științific și turistic.

În domeniul antropologiei, cercetările au fost axate pe problemele originii, evoluției și structurii antropologice a populațiilor, conexate cu cercetarea mediului social.

Cercetările din domeniul *științelor agricole și silvice* s-au dezvoltat considerabil în acești ani, atât în cadrul departamentelor, cât și în Academie.

Dezvoltarea agriculturii pe drumul socialismului a presupus un mare efort de organizare a institutelor de cercetare științifică și de abordare în cercetare a principalelor probleme legate de progresul economic și social al satului român.

Dintre realizările principale amintim : zonarea producției agricole din punctul de vedere al pedologiei, ampelografiei și pomologiei ; studiile complexe privind zonarea producției agricole s-au concretizat într-o serie de lucrări apărute în 1960 sub denumirea *Metode agrotehnice pentru sporirea producției agricole* și consacrate diferitelor regiuni ale țării (Transilvania, Moldova, Dobrogea, Oltenia).

S-au studiat de asemenea răspîndirea și proprietățile diferitelor tipuri de sol din țara noastră, mijloace de ridicare a fertilității solurilor cu productivitate slabă sau prezentînd un grad ridicat de eroziune, sărăturate și înmlăștinate.

Specialiștii în genetică și în ameliorarea plantelor au reușit să creeze hibrizi dubli de porumb autohtoni care, aplicați în practica agricolă, au condus la sporirea considerabilă a producției agricole. S-au obținut soiuri

valoroase rezistente la secetă și ger și noi soiuri de mazăre, fasole, sfeclă etc.

Multe dintre cercetările efectuate au fost îndreptate către stabilirea sistemului de lucru al solului și de îngrășare pentru plantele de cultură spre folosirea condițiilor favorabile în dezvoltarea legumiculturii, pomiculturii, viticulturii sau în direcția creșterii și apărării sănătății animalelor. S-au creat rase noi de oi cu lână fină, s-au ameliorat rasele de bovine și porcine.

În domeniul silviculturii, multe dintre cercetări au fost îndreptate către sistemul și metodele de amenajare a pădurilor, zonarea funcțională, realizându-se pe această bază importante instrumente metodologice cu privire la ridicarea productivității în domeniul forestier.

Cercetările în *domeniul geologiei* au continuat bogatele tradiții românești în condițiile unui puternic sprijin moral și material. În acești ani au fost făcute numeroase investigații privind cunoașterea genezei și structurii geologice a teritoriului țării noastre, cu deosebire a lanțului carpatic; cercetările asupra formațiunilor sedimentare din regiuni de cutare alpină au adus date noi privind stratigrafia, sedimentologia și tectonica formațiunilor calcaroase a flișurilor și molaselor din Carpații Meridionali, Carpații Orientali, subcarpați și bazinul Transilvaniei. Au fost efectuate cercetări stratigrafice asupra paleogenului și neogenului din bazinul Transilvaniei, s-au adus contribuții importante la orizontarea biostratigrafică a pliocenului bazinului dacic și la corelarea cu bazinele panonic și euxinic.

O mare importanță prezintă apariția în formă definitivă a hărții geologice a României, la scara 1 : 500 000, executată în colaborare cu Comitetul de Stat al Geologiei. Multe din cercetările efectuate vor fi folosite în anii viitori la elaborarea atlasului geografic național.

Cercetările de *geofizică* au cuprins preocupări de o mare diversitate : metodică prospecțiunilor geofizice, geomagnetismul, gravimetria, seismologia și fizica atmosferei etc. S-au executat măsurători magnetice și s-au construit hărți magnetice pentru anumite zone ale țării. Au fost studiate și probleme de georadioactivitate, s-au dezvoltat cercetări privind proprietățile cimpului gravitațional și seismicitatea teritoriului României. S-a alcătuit harta de raionare seismică, adoptată ca standard de stat pentru construcții în regiuni seismice.

Cercetările medicale, cu veche și rodnică tradiție, au cunoscut o puternică dezvoltare în cadrul Academiei, ca și în cadrul institutelor departamentale. Alături de școlile de prestigiu din domeniile neurologiei, endocrinologiei și microbiologiei, s-au afirmat școlile românești de fiziologie de chirurgie și de medicină internă.

În domeniul fiziologiei s-a studiat organismul ca un tot unitar și legăturile dintre fiziologie, patologie, farmacodinamie și terapeutică, ajungându-se astfel la importante rezultate științifice și concluzii practice. Rezultate importante au fost dobândite în problema metabolismului și biochimismului cerebral, precum și în corelațiile neuroendocrine prin metoda de perfuzie, a capului și creierului izolat în condiții acute și cronice, contribuind la stabilirea mecanismelor de reglare a unor funcții endocrine.

În domeniul endocrinologiei s-au obținut rezultate de seamă în problema distrofiei endemice tireopate, au fost elucidate patologia acestei boli și rolul sistemului nervos în apariția și evoluția ei. Cercetările au contribuit la elaborarea bazei teoretice și metodologice de combatere profilactică și

terapeutică. O serie de cercetări au relevat rolul inhibitor al timusului în cancerul experimental, acțiunea lui antiinsulinică, acțiunea anticirogenă a extractului de hipofiză.

În domeniul neurologiei au fost studiate cu succes accidentele vasculare cerebrale, epilepsia, nevroza astenică etc. În problema bolilor vasculare, cerebrale cercetările de fiziopatologie, morfologie, histochimie clinică și biochimie au precizat tulburările morfopatologice și metabolice în aceste afecțiuni, conducând la concluzii importante pentru terapia accidentelor vasculare.

În domeniul inframicrobiologiei au fost abordate numeroase probleme cu variate aspecte tematice. S-a stabilit pluralitatea hepatitelor virale și s-a identificat un nou tip de hepatită, hepatita sclerogenă. S-a demonstrat pentru prima oară rolul infectant al acidului ribonucleic viral extras din viroza gripală. S-au efectuat experiențe cu rezultate interesante asupra virusurilor encefalitice, asupra virusului rujeolic, poliomieltic etc.

În domeniul medicinei interne s-au studiat îndeosebi bolile cu răspîndire în masă : scleroza pulmonară, bolile cardiovasculare, boala ulceroasă, boala canceroasă. Cercetările au condus la o serie de concluzii privind profilaxia și terapia lor.

S-au obținut rezultate importante în problema mecanismului patogen în bolile ulceroasă, hipertensivă și în probleme cum sînt : reumatismul, boala hipertonica, ateroscleroza, fiziologia muncii etc.

În domeniul cercetărilor economice s-au realizat importante lucrări de sinteză, care au pus în evidență experiența valoroasă a țării noastre în domeniul planificării și conducerii economiei naționale, în domeniul industrializării socialiste și al transformării socialiste a agriculturii. S-au efectuat de asemenea cercetări privind capitalismul contemporan, s-au realizat lucrări în domeniul dezvoltării relațiilor de colaborare economică dintre țările socialiste, a crescut preocuparea pentru generalizarea gândirii economice românești și pentru studiul doctrinelor economice universale. Au fost abordate în cercetare ramuri moderne ale științelor economice, cum sînt calculul economic și cibernetica economică, s-au dezvoltat considerabil cercetările de statistică teoretică și economică, au apărut lucrări în domeniul finanțelor și creditului.

Printre principalele lucrări apărute subliniem : *Dezvoltarea economică a României. 1944—1964, Industria României. 1944—1964, Calculul economic* (1964). În ultimul timp s-au dezvoltat în mai bune condiții cercetările de sociologie, atît de sociologie rurală, cît și de sociologie a muncii. Problemele metodologice ale sociologiei au fost obiectul unor noi studii, ca și cele de valorificare a moștenirii științifice din trecut.

Cercetările în domeniul filozofiei s-au dezvoltat ascendent și s-au ramificat sub aspect tematic. Într-o primă etapă s-au dezvoltat cercetările de istorie a filozofiei, abordîndu-se gîndirea progresistă a trecutului prin publicarea unor volume de texte din operele unor mari gînditori (Aristotel, Bacon, Descartes, Spinoza, materialistii francezi, Hegel etc.). S-au publicat lucrări de interpretare asupra unor mari gînditori (*Metodă și sistem la Hegel*) și s-a dezvoltat interesul pentru gîndirea filozofică românească. Pe această linie s-au realizat trei volume de studii și cîteva monografii,

care au pregătit terenul pentru realizarea lucrării de sinteză *Istoria gândirii sociale și filozofice în România* și a lucrării *Antologia gândirii progresiste românești*.

În colaborare cu oamenii de știință din domeniul științelor naturii au fost abordate cercetări de filozofie a științelor naturii și formele logice fundamentale ale gândirii. Pe această bază au fost publicate o serie de studii de materialism dialectic, ca : *Materialismul dialectic și științele naturii*, *Dialectica cunoașterii științifice*, *Dialectica materialistă ca metodologie generală a științelor particulare*.

Cercetările de logică s-au dezvoltat considerabil, mai ales după crearea în 1964 a Centrului de logică. Continuând cercetările de logică clasică, s-au extins cercetările de metalogică, logică matematică, de istoria logicii etc. A apărut lucrarea *Studii de logică* (vol. I și vol. II).

În domeniul materialismului istoric s-au adus contribuții la generalizarea filozofică a problemelor construirii societății socialiste. Aceste cercetări au condus la publicarea unor lucrări ca : *Dezvoltarea conștiinței socialiste în R. P. R.* și *Profilul spiritual al oamenilor muncii în socialism*. S-au studiat de asemenea categorii ale materialismului istoric, cum sînt statul, dreptul, revoluția și etapele ei etc.

Alte cercetări s-au dezvoltat în domeniul eticii, esteticii, rezultatele publicîndu-se fie în lucrări monografice (*Cunoașterea artistică*), fie în studii publicate în „*Revista de filozofie*”.

Cercetările de psihologie s-au dezvoltat atît în domeniul teoretic general, cît și în domeniul aplicativ (psihologia muncii, psihologia pedagogică, psihopatologia).

Printre principalele lucrări publicate în acest domeniu menționăm : *Istoria psihologiei*, *Sociologia succesului*, precum și o serie de lucrări de psihologie a copilului și de psiholingvistică.

În domeniul *cercetărilor juridice* s-au elaborat tratate în mai multe domenii ale dreptului (drept civil, drept cooperatist agricol și drept procesual civil), precum și valoroase monografii consacrate unor probleme și instituții ale dreptului socialist.

Între principalele lucrări tipărite menționăm : *Teoria generală a contractelor economice*, *Persoana fizică în dreptul Republicii Socialiste România*. O serie de alte lucrări au fost consacrate problemelor formării conștiinței juridice socialiste, organizării și funcționării unor organisme internaționale, problemelor de arbitraj privind comerțul exterior al țărilor socialiste ș. a.

O importanță particulară prezintă *cercetările de istorie*. Tradițiile școlii noastre istorice au fost ridicate pe o treaptă mai înaltă prin muncă unui detașament important de istorici vîrstnici și tineri. Baza documentară a istoriei noastre s-a lărgit substanțial prin numeroase săpături arheologice și prin editarea documentelor medievale și moderne, din care au apărut aproape 40 de volume. Rezultatele săpăturilor arheologice, prezentate sub formă de rapoarte sau de monografii, au pus mai puternic în lumină pro-

blemele formării poporului român și a limbii române, precum și raporturile culturale pe care locuitorii teritoriului nostru le-au avut cu alte populații vecine. Se cunosc mai bine în acest fel cultura materială și spirituală a geto-dacilor, amploarea pe care au luat-o cetățile grecești pe malul Mării Negre și legăturile lor cu populația autohtonă.

O mare atenție s-a acordat momentelor cruciale din istoria țării noastre, mai puțin studiate în trecut sau prezentate denaturat. Așa sînt răscoala din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, Unirea Principatelor, războiul de independență, răscoala țăranilor din 1907, dezvoltarea clasei muncitoare din țara noastră și formarea Partidului Comunist Român etc.

Numeroase studii și cercetări parțiale și-au găsit o grăitoare expresie în tratatul de *Istoria României*, din care au apărut patru volume, alte trei fiind în curs de elaborare.

Merită să fie relevată crearea Institutului de studii sud-est europene al Academiei, ca expresie a preocupărilor pe care istoricii români le-au avut pentru studierea originalității culturii materiale și spirituale din această parte a lumii și a interesului pe care țara noastră îl manifestă față de problemele cooperării științifice în sud-estul Europei.

În *domeniul filologiei*, domeniu de puternică tradiție în Academie, cercetările s-au dezvoltat și ramificat considerabil în anii puterii populare. Alături de ramuri de tradiție ale filologiei s-au dezvoltat cercetări moderne în domeniul fonologiei, lingvisticii matematice, psiholingvisticii. Pe lângă cercetările de lingvistică românească au fost abordate în cercetare problemele lingvisticii indo-europene, probleme de orientalistă, slavistică, germanistică etc.

Între principalele realizări la loc de cinste se situează cele care au fost soldate cu elaborarea următoarelor lucrări: *Gramatica limbii române* în două volume (1954 și o ediție îmbunătățită în 1963); *Dicționarul limbii române literare contemporane* (4 volume, 1955—1957), *Dicționarul limbii române moderne* (1958). Vechile cercetări ale Academiei consacrate dicționarului general se continuă și stau la baza elaborării *Dicționarului limbii române*, din care au apărut în ultimul timp 7 fascicule. Începînd din 1956 se realizează o serie nouă din *Atlasul lingvistic român*, pe baza unor monografii dialectale și a unor anchete de teren cuprinzătoare. Una din preocupările centrale din domeniul filologiei privește elaborarea *Istoriei literaturii române*, din care a apărut volumul I. S-au efectuat cercetări individuale și colective privind curente literare, scriitorii de seamă ai țării noastre, care s-au materializat în studii și într-o serie de monografii.

În *domeniul artei* s-au desfășurat de asemenea cercetări rodnice orientate îndeosebi către problema istoriei diferitelor arte (arhitectură, artă plastică, teatru, muzică etc.). Pe baza acestor cercetări au apărut monografii fundamentale: *Nicolae Grigorescu*, *Jean Steriade*, *Ștefan Popescu*, *Teodor Aman*, *George Enescu*. S-a realizat o scurtă istorie a artelor plastice în R. P. R. (2 vol.), *Artele plastice în România după 23 August*, *Teatrul în România după 23 August*, tratatul de *Istoria teatrului în România*, vol. I.

În domeniul *etnografiei și folclorului* s-au cercetat, pe genuri și zonal, fenomenele de cultură materială și spirituală, folclorul atât de bogat al țării noastre. S-a elaborat un catalog al basmelor, legendelor și snoavelor. S-au realizat lucrări monografice consacrate folclorului din Hunedoara, Clejani, Năsăud, s-au studiat balada, doina, sub aspect literar și muzical, s-au efectuat cercetări etnografice privind viața culturală a muncitorilor, s-au adîncit cercetările privind păstoritul în Transilvania și păstoritul cooperatist din Dobrogea.

Academia își face un titlu de mîndrie din faptul că membrii ei au activat și activează în primele rînduri ale literaturii și artei românești, că mesajul creației lor s-a înscris adînc în conștiința artistică a poporului nostru. Numele lui M. Sadoveanu, George Enescu, Camil Petrescu, dintre cei dispăruți și ale lui Tudor Arghezi, Ion Jalea, Alexandru Philippide, Zaharia Stancu, Mihail Jora, dintre cei care ilustrează în prezent cultura românească, la care se pot adăuga multe alte nume de autoritate, sînt expresia grăitoare a forței pe care o reprezintă consacrarea academică.

IX. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ȘI CULTURALE ORGANIZATE DE ACADEMIE

Academia a organizat numeroase manifestări științifice și culturale reprezentative, variate reuniuni cu caracter solemn, comemorativ.

În acești ani s-au organizat congrese internaționale, conferințe naționale, consfătuiri, simpozioane și colocvii desfășurate într-un cadru tematic foarte bogat, semnificative din punctul de vedere al orientării moderne a cercetărilor românești, ca și sub aspectul participării largi a specialiștilor de peste hotare. Astfel, în 1956 s-a organizat al IV-lea Congres al matematicienilor români, la care au participat peste 500 de specialiști români și 70 de străini. La Congresul național de științe medicale (1957) au participat 2 725 de specialiști din țară și 182 de peste hotare, lucrările lui, desfășurate într-un cadru tematic larg, constituind o serioasă afirmare a școlii noastre medicale. Alte manifestări de amploare, la succesul cărora Academia și-a adus contribuția sa, au fost al VIII-lea Congres internațional de știință a solului (1964) sau Congresul național de medicină internă (1964).

Vom mai aminti, dintre manifestările importante ale acestei perioade, Conferința națională de morfologie normală și patologică (1957), Conferința națională de fiziologie (1960), Conferința națională de pedologie (1958), Conferința națională de lingvistică românească (1964), Conferința națională de fiziologie (1964), Conferința națională de mecanică (1965) etc.

Un rol de seamă în promovarea progresului tehnic și în stimularea cercetărilor științifice îl au manifestările periodice din diferite domenii ale științei: sesiunile republicane de chimie, a căror tradiție s-a instaurat trainic, consfăturirile și sesiunile de comunicări în domeniul automaticii și al aplicării teoriei algebrice în automatică, conferințele de spectroscopie, sesiunile privind aplicarea acusticii în construcții, sesiunile științifice

anuale ale Comisiei de ocrotire a monumentelor naturii, variate reuniuni privind asigurarea progresului tehnic în sudură etc.

Țara noastră a găzduit unele reuniuni desfășurate sub egida unor organisme internaționale, ca al III-lea Simpozion internațional al Comitetului editorial *Flora Europaea* (1963) și a VIII-a Consfătuire a colectivului pentru studiul limnologic al Dunării (1963). În ultimii ani s-au organizat în România conferințe cu participare internațională consacrate fizicii și tehnicii reactorilor nucleari folosiți în cercetare.

O mare importanță prezintă de asemenea diferite reuniuni științifice organizate în domeniul științelor matematice (geometrie diferențială — Timișoara (1955); probleme de cibernetică — Cluj (1958); consfătuirea de geometrie și topologie — Iași (1958); colocviul de teoria ecuațiilor cu derivate parțiale — București (1959) etc.); din domeniul științelor tehnice reținem colocviul de mecanică a fluidelor — Brașov (1961), consfătuirea privitoare la motoarele termice — Brașov și București (1961), a IV-a consfătuire de sudură și încercări de metale — Timișoara (1962), conferința de mașini hidraulice — Timișoara (1964). Variate și cu nivel științific ridicat, reprezentativ, au fost manifestările din domeniul științelor biologice și medicale etc. Și în domeniul științelor sociale, îndeosebi în arheologie, lingvistică, etnografie și folclor, s-au organizat o serie de manifestări științifice cu participare internă și internațională, care au adus contribuții importante în dezbaterea unor probleme actuale. O mare importanță științifică și însemnată educativă au avut-o sesiunile științifice consacrate unor evenimente de seamă din istoria poporului nostru. Așa au fost manifestările ocazionate de 500 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare (1957), 50 de ani de la răscoalele țărănești din 1907, 75 de ani de la declararea independenței de stat a României (1952), centenarul Unirii Principatelor (1959), 40 de ani de la înființarea P. C. R. (1961), 20 de ani de la eliberarea României de sub jugul fascist (1964) etc.

De la tribuna Academiei, oameni de știință din diferite domenii de specialitate au pus în evidență marile cuceriri științifice ale gândirii lui Marx, Engels, Lenin și valoarea teoretică și metodologică a operei lor pentru creația științifică.

În aula Academiei au fost evocate cu venerație și recunoștință figuri înaintate de învățați din toate timpurile și ai tuturor popoarelor (Avicenna, Copernic, Galileo Galilei, Lomonosov, Pavlov, Ciu-Yuan, Hegel, Diderot, Toricelli, Heraclit, Darwin, Linné etc.), oameni de litere și arte intrați în galeria culturii mondiale, a căror opere au căpătat consacrarea unor adevărate permanențe umane (Victor Hugo, Leonardo da Vinci, Gogol, Van Gogh, Cervantes, Schiller, Aristofan, Dvořák, Andersen, Shakespeare, Ibsen, Rembrandt, Goldoni, Delacroix, Mozart etc.).

Făuritorii edificiului național al culturii poporului nostru și exponenții geniului său (Eminescu, Caragiale, Cantemir, Babeș, Vuia, Grigorescu, Creangă, Iorga, Cantacuzino, Barițiu, Hasdeu) au revenit cu intensitate în amintirea noastră prin numeroase contribuții erudite, pătrunse în același timp de căldura izvorită dintr-un adânc sentiment patriotic.

X. PARTICIPAREA LA VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

Oamenii de știință și cercetătorii din Academie participă intens la viața științifică internațională. Ei sînt prezenți, în număr din ce în ce mai mare, la principalele congrese și conferințe naționale și internaționale, organizate în diferite țări ale lumii și în diferite domenii de specialitate. În perioada 1961—1965, de exemplu, s-au deplasat peste hotare 1 893 de persoane, pentru a participa la reuniuni științifice, pentru specializare sau în schimb de experiență etc., Academia găzduind în același interval de timp 1 012 specialiști străini.

În cadrul cooperării științifice internaționale, un loc de seamă îl ocupă legăturile cu țările socialiste, bazate pe acorduri, devenite tradiționale, și îmbogățite permanent în conținutul lor. Acordurile și planurile de colaborare științifică, în vigoare în prezent, cu Academiiile din țările socialiste prevăd posibilitatea trimiterii anuale de specialiști la studii, schimb de experiență și pentru specializare.

Potrivit unor înțelegeri directe cu unele instituții științifice de peste hotare (Societatea Regală din Anglia, Centrul Național al Cercetării Știin-

SITUAȚIA MEMBRILOR

Nr. crt.	Denumirea secției	Primiri de membri —					
		1948		1952		1955	
		acad.	m.c.	acad.	m.c.	acad.	m.c.
I.	Științe matematice	6	4	—	—	3	4
II.	Științe fizice	1	4	—	1	4	2
III.	Științe chimice	3	4	—	—	2	6
IV.	Științe tehnice	3	2	—	2	3	10
V.	Științe biologice	7	4	—	1	3	3
VI.	Științe agricole și silvice	—	2	—	2	1	12
VII.	Științe geologice, geofizice și geografice	1	2	—	—	—	7
VIII.	Științe medicale	11	7	—	3	5	6
IX.	Științe economice și cercetări sociologice	—	—	—	—	2	3
X.	Științe filozofice, psihologice și juridice	2	—	—	—	4	1
XI.	Științe istorice	6	1	—	1	2	1
XII.	Științe filologice	4	2	—	—	1	1
XIII.	Literatură și artă	11	6	—	1	10	8
TOTAL		55	38	—	11	40	64

țifice din Franța, Academia Națională de Științe a S. U. A. etc.), Academia dispune de posibilitatea de a trimite, pe bază de reciprocitate sau în cadrul

unor acorduri guvernamentale, oameni de știință pentru conferințe, pe termene scurte, și cercetători la specializare.

Academia Republicii Socialiste România se prezintă în anul Centenarului său ca o instituție matură, care desfășoară o activitate de cercetare multilaterală, îndreptată spre progresul economic al țării, spre propășirea științei și culturii naționale, spre slujirea devotată a poporului.

Membrii Academiei și cercetătorii ei, mândri de tradițiile făurite de savanții generațiilor trecute, conștienți de marea lor răspundere socială, au toate condițiile să dobândească realizări și mai importante în viitor. Elaborarea și adoptarea de către plenara lărgită a Consiliului Național al Cercetării Științifice a programului unitar al cercetării științifice pe anii 1966—1970 oferă o imagine grăitoare asupra drumului ascendent pe care îl străbate știința românească și cuprinde obiective de excepțională însemnată, a căror realizare presupune un mare efort și un înalt nivel de organizare și îndrumare a creației științifice.

Partidul și Guvernul au creat condiții care fac posibilă afirmarea nestingherită a talentului și capacității oamenilor de știință și manifestă o profundă încredere în spiritul lor de răspundere. „Mărețea epocă pe care o trăim — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea sa la Marea Adunare Națională — pune în fața oamenilor de știință îndatoriri de înaltă răspundere. Sîntem convinși că ei vor ști să fie la înălțimea acestei răspunderi patriotice, aducîndu-și contribuția însuflețită la dezvoltarea științei, a întregii culturi, la înflorirea continuă a societății noastre socialiste, la ridicarea vieții poporului român pe culmile înalte ale civilizației”⁴.

ACADEMIEI (1948—1966)

ANEXA nr.1

sesiunile din :				Promovări de membri coresp.	Total		Membri decedați		Situația la zi	
1963		1965			acad.	m.c.	acad.	m.c.	acad.	m.c.
acad.	m.c.	acad.	m.c.							
—	2	2	—	8	19	2	7	—	12	2
—	7	—	—	3	8	11	2	—	6	11
—	11	—	—	5	10	16	4	2	6	14
—	15	—	—	8	14	21	4	2	10	19
—	6	—	—	4	14	10	7	—	7	10
—	7	—	—	6	7	17	—	1	7	16
—	4	—	—	6	7	7	1	1	6	6
—	13	2	1	7	25	23	7	3	18	20
—	2	—	2	—	2	7	—	—	2	7
—	7	—	—	—	6	8	3	—	3	8
—	5	—	—	1	9	7	4	—	5	7
—	2	—	7	2	7	10	2	1	5	9
—	6	—	—	3	24	18	15	8	9	10
—	87	4	10	52	152	157	56	18	96	139

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la îmbunătățirea organizării și îndrumării activității de cercetare științifică*, București, Edit. politică, 1965, p. 29—30.

L I S T A

MEMBRILOR ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Numele și prenumele	anul alegerii		anul trecerii în rândul membrilor titulari
	membru titular	membru coresp.	
1	2	3	4

I. Secția de științe matematice

1. Călugăreanu George	—	1955	1963
2. Demetrescu Gheorghe	1955	—	—
3. Haimovici Mendel	—	1948	1963
4. Iacob Caius	—	1955	1963
5. Mihoc Gheorghe	—	1955	1963
6. Moșil Grigore	1948	—	—
7. Nicolescu Miron	—	1948	1955
8. Onicescu Octav	1965	—	—
9. Popovici Tiberiu	—	1948	1963
10. Teodorescu Nicolae	—	1955	1963
11. Vălcovici Victor	1965	—	—
12. Vrânceanu Gheorghe	1955	—	—
13. Drîmbă Constantin	—	1963	—
14. Marinescu Gheorghe	—	1963	—

II. Secția de științe fizice

15. Atanasiu Gheorghe	—	1948	1963
16. Bădărău Eugen	1948	—	—
17. Hulubei Horia	1955	—	—
18. Ionescu Theodor	—	1955	1963
19. Procopiu Ștefan	1955	—	—
20. Țițeica Șerban	1955	—	—
21. Agirbiceanu Ion	—	1963	—
22. Ciorăscu N. Florin	—	1963	—
23. Cișman R. Alexandru	—	1963	—
24. Friedländer M. Erwin	—	1963	—
25. Gheorghiu D. Traian	—	1948	—
26. Grigorovici Radu	—	1963	—
27. Mercea V. Victor	—	1963	—
28. Novacu Valeriu	—	1948	—
29. Petrescu C. Paul	—	1952	—
30. Sanielevici S. Alexandru	—	1955	—
31. Ursu I. Ioan	—	1963	—

III. Secția de științe chimice

32. Angelescu I. Eugen	1955	—	—
33. Drăgulescu Coriolan	—	1955	1963
34. Murgulescu Ilie	—	1948	1952
35. Nenițescu D. Costin	—	1948	1955
36. Ripan C. Raluca	1948	—	—
37. Simionescu Cristofor	—	1955	1963
38. Balaban T. Alexandru	—	1963	—
39. Bodea I. Cornel	—	1963	—
40. Bratu A. Emilian	—	1963	—
41. Ciorănescu-Nenițescu Ecaterina	—	1963	—
42. Ionescu V. Mircea	—	1963	—
43. Ionescu D. Tudor	—	1963	—
44. Isăcescu A. Dumitru	—	1955	—

Anexa nr. 2 (urmare)

1	2	3	4
45. Macarovici Constantin	—	1955	—
46. Matei Ilie	—	1955	—
47. Sahini M. Victor Emanuel	—	1963	—
48. Solacolu C. Șerban	—	1963	—
49. Spacu Gh. Petru	—	1963	—
50. Suciu V. Gheorghe Claudiu	—	1963	—
51. Zugrăvescu Gh. Ioan	—	1963	—

IV. Secția de științe tehnice

52. Avramescu V. Aurel	—	1955	1963
53. Bălan Gh. Ștefan	—	1955	1963
54. Beleş Aurel	—	1955	1963
55. Bercovici Martin	—	1955	1963
56. Carafoli Elie	1948	—	—
57. Dumitrescu Dumitru	—	1955	1963
58. Gheorghiu S. Ion	—	1948	1952
59. Nădășan A. Ștefan	—	1955	1963
60. Profiri Nicolaie	1948	—	—
61. Răduleț Remus	—	1955	1963
62. Anton M. Ion	—	1963	—
63. Antoniu S. Ion	—	1963	—
64. Aramă I. Constantin	—	1963	—
65. Avram N. Constantin	—	1963	—
66. Bărănescu S. George	—	1963	—
67. Buzdugan B. Gheorghe	—	1963	—
68. Cartianu-Popescu Gheorghe	—	1963	—
69. Dimo P. Paul	—	1963	—
70. Dinculescu N. Constantin	—	1952	—
71. Huber-Panu O. Ion	—	1955	—
72. Ioachim L. Grigore	—	1963	—
73. Manea C. Gheorghe	—	1963	—
74. Marinescu Gh. Matei	—	1948	—
75. Mateescu S. Cristea	—	1955	—
76. Patraulea Nicolaie	—	1963	—
77. Penescu I. Corneliu	—	1963	—
78. Popov V. Vasile-Mihai	—	1963	—
79. Tipei S. Nicolaie	—	1963	—
80. Voinea P. Radu	—	1963	—

V. Secția de științe biologice

81. Knechtel W. Wilhelm Karl	1955	—	—
82. Macovschi M. Eugen	1948	—	—
83. Péterfi M. Ștefan	—	1955	1963
84. Pop Emil	1955	—	—
85. Pora Eugen	—	1948	1963
86. Sălăgeanu Nicolaie	—	1948	1963
87. Săvulescu Alice	—	1952	1963
88. Băcescu C. Mihai	—	1963	—
89. Bușniță I. Theodor	—	1955	—
90. Codreanu F. Radu	—	1963	—
91. Georgescu C. Constantin	—	1948	—
92. Ionescu A. Mihail	—	1955	—
93. Jitariu V. Petre	—	1963	—
94. Necrasov Olga	—	1963	—
95. Preda G. Victor	—	1963	—
96. Radu Gh. Vasile	—	1948	—
97. Rudescu L. Ludovic	—	1963	—

1	2	3	4
<i>VI. Secția de științe agricole și silvice</i>			
98. Bordeianu D. Teodor	—	1955	1963
99. Cernescu Nicolaie	—	1955	1963
100. Constantinescu Gherasim	—	1955	1963
101. Ionescu-Șișești Gheorghe	1955	—	—
102. Obrejanu D. Grigore	—	1955	1963
103. Rădulescu Eugen	—	1948	1963
104. Vasiliu Amilcar	—	1955	1963
105. Ceapoiu E. Nichifor	—	1963	—
106. Chiriță D. Constantin	—	1955	—
107. Davidescu David	—	1963	—
108. Eliescu N. Grigore	—	1948	—
109. Gheție Gh. Vasile	—	1955	—
110. Giosan Nicolaie	—	1963	—
111. Gligor Virgil	—	1963	—
112. Manolache Constantin	—	1955	—
113. Moțoc D. Mircea	—	1963	—
114. Popescu-Zeletin Gh. Ion	—	1955	—
115. Popovici T. Ilie	—	1955	—
116. Priadcencu Alexandru	—	1952	—
117. Sandu-Ville Constantin	—	1955	—
118. Staicu D. Irimie	—	1963	—
119. Teodoreanu Nicolaie	—	1952	—
120. Velican G. Vasile	—	1963	—

VII. Secția de științe geologice, geofizice și geografice

121. Codarcea Alexandru	—	1948	1955
122. Filipescu Miltiade	—	1955	1963
123. Macovei V. Gheorghe	1948	—	—
124. Murgeanu G. George	—	1948	1955
125. Petruțian S. Niculaie	—	1955	1963
126. Ștefănescu Sabba	—	1955	1963
127. Constantinescu R. Liviu	—	1963	—
128. Gavăț P. Iulian	—	1955	—
129. Giușcă D. Dan	—	1963	—
130. Ianovici Gr. Virgil	—	1963	—
131. Morariu I. Tiberiu	—	1955	—
132. Vancea M. Augustin	—	1963	—

VIII. Secția de științe medicale

133. Benetato Grigore Alexandru	—	1948	1955
134. Burghel Th. Teodor	—	1955	1963
135. Ciucă P. Mihai	1948	—	—
136. Enescu M. Ioan	—	1952	1955
137. Făgărășanu Ion	—	1955	1963
138. Iliescu Constantin	1965	—	—
139. Kreindler I. Arthur	1948	—	—
140. Mârza Vasile	1948	—	—
141. Milcu Ștefan-Marius	1948	—	—
142. Moga Aurel	1955	—	—
143. Nicolau Gh. Ștefan	1948	—	—
144. Nicolau S. Ștefan	1948	—	—
145. Nițulescu Iuliu	—	1948	1955
146. Parhon I. Constantin	1948	—	—
147. Rădulescu D. Alexandru	1955	—	—

Anexa nr. 2 (urmare)

1	2	3	4
148. Rășcanu Vasile	1955	—	—
149. Sager N. Oscar	—	1948	1963
150. Theodorescu V. Bazil	1965	—	—
151. Ardelean I. Ilie	—	1948	—
152. Bruckner V. Ion-Emil	—	1963	—
153. Cajal M. Nicolaie	—	1963	—
154. Crăciun C. Emil	—	1963	—
155. Daniello I. Leon	—	1965	—
156. Fodor I. Octavian	—	1963	—
157. Longhin S. Scarlat	—	1963	—
158. Lupașcu O. Gheorghe	—	1948	—
159. Marinescu Gh. Voinea	—	1963	—
160. Menkes M. Benedict	—	1952	—
161. Nestorescu Nicolaie	—	1963	—
162. Nicolau Constantin	—	1963	—
163. Oeriu Simion	—	1948	—
164. Olănescu Gheorghe	—	1963	—
165. Pavel S. Ionel	—	1963	—
166. Popescu C. Valerian	—	1963	—
167. Soru D. Eugenia	—	1955	—
168. Spârchez I. Tiberiu	—	1963	—
169. Turai M. Ion	—	1955	—
170. Vancea S. Petre	—	1963	—

IX. Secția de științe economice și cercetări sociologice

171. Birlădeanu Alexandru	1955	—	—
172. Malinski Vasile	1955	—	—
173. Biji I. Mircea	—	1965	—
174. Mănescu Manea	—	1955	—
175. Moldovan Roman	—	1963	—
176. Murgescu Costin	—	1963	—
177. Rachmuth Ion	—	1955	—
178. Zaharescu Barbu	—	1955	—
179. Zane Gheorghe	—	1965	—

X. Secția de științe filozofice, psihologice și juridice

180. Ionescu-Gulian Constantin	1955	—	—
181. Joja Athanase	1955	—	—
182. Maurer Gheorghe Ion	1955	—	—
183. Barasch Eugen	—	1963	—
184. Birsănescu Ștefan	—	1963	—
185. Bădărău Dan	—	1963	—
186. Bugnariu Theodor	—	1955	—
187. Ionașcu Traian	—	1963	—
188. Roșca Alexandru	—	1963	—
189. Roșca Dumitru	—	1963	—
190. Stanciu Stoian	—	1963	—

XI. Secția de științe istorice

191. Condurachi Emilian	—	1948	1955
192. Constantinescu-Iași Gh. Petre	1948	—	—
193. Daicovicu D. Constantin	1955	—	—
194. Oțetea C. Andrei	1955	—	—
195. Prodan I. David	1948	—	—
196. Berza T. Mihai	—	1963	—
197. Maciu I. Vasile	—	1963	—

1	2	3	4
198. Nestor I. Ion	—	1955	—
199. Nicolăescu-Plopșor Const.	—	1963	—
200. Pascu I. Ștefan	—	1963	—
201. Pippidi M. Dionisie	—	1963	—
202. Ștefan Dumitru Gheorghe	—	1952	—

XII. Secția de științe filologice

203. Graur Alexandru	—	1948	1955
204. Iordan T. Iorgu	1948	—	—
205. Panaitescu-Perpessicius Dumitru	—	1948	1955
206. Petrovici Emil	1948	—	—
207. Rosetti P. Alexandru	1948	—	—
208. Balaci C. Alexandru	—	1965	—
209. Cazacu Gr. Boris	—	1963	—
210. Cioculescu N. Șerban	—	1965	—
211. Coteanu C. Ion	—	1965	—
212. Dima Al. Alexandru	—	1963	—
213. Ivănescu P. Gheorghe	—	1965	—
214. Livescu C. Jean	—	1965	—
215. Macrea Dumitru	—	1965	—
216. Mihăescu Haralambie	—	1965	—

XIII. Secția de literatură și arte

217. Argezi Tudor	1955	—	—
218. Beniuc Mihai	1955	—	—
219. Bogza Geo	—	1948	1955
220. Eftimiu Victor	1948	—	—
221. Jalea Ion	—	1948	1963
222. Jora Mihail	1955	—	—
223. Opreșcu George	1948	—	—
224. Philippide Alexandru	—	1955	1963
225. Stancu Zaharia	1955	—	—
226. Andricu Mihail	—	1948	—
227. Baba Corneliu	—	1963	—
228. Botez Demostene	—	1963	—
229. Caragea Boris	—	1955	—
230. Ciucurencu Alexandru	—	1963	—
231. Drăgoi Sabin	—	1955	—
232. Jebeleanu Eugen	—	1955	—
233. Nagy Istvan	—	1955	—
234. Socor Matei	—	1952	—
235. Vătășianu Virgil	—	1963	—

L I S T A

MEMBRILOR ACADEMIEI DECEDAȚI ÎN PERIOADA 1948–1966

I. Secția de științe matematice

1. Ghika Alexandru	1902–1964	academician
2. Miller Alexandru	1879–1965	„
3. Pompei Dimitrie	1873–1954	„
4. Popovici Constantin	1878–1956	„
5. Sanielevici Simion	1870–1963	„
6. Stoilow Simion	1887–1961	„
7. Mayer Octav	1895–1966	„

Anexa nr. 3 (urmare)

II Secția de științe fizice

8. Vasilescu-Karpen Nicolae	1870—1964	a academician
9. Vencov Ștefan	1899—1955	„

III. Secția de științe chimice

10. Cernătescu Radu	1894—1958	„
11. Spacu George	1883—1955	„
12. Tănăsescu Ion	1892—1959	„
13. Vlădescu Radu	1886—1964	„
14. Gheorghiu Constantin	1894—1956	membru coresp.
15. Ionescu Constantin	1905—1956	„ „

IV. Secția de științe tehnice

16. Budeanu Constantin	1886—1959	academician
17. Micloși Cornel	1887—1963	„
18. Negrescu Traian	1900—1960	„
19. Nicolau George	1886—1950	„
20. Bărglăzan Aurel	1905—1960	membru coresp.
21. Tănăsescu Tudor	1901—1961	„ „

V. Secția de științe biologice

22. Bujor Paul	1862—1952	academician
23. Caradja Aristide	1861—1955	„
24. Prodan Iuliu	1875—1959	„
25. Săvulescu Traian!	1889—1963	„
26. Teodorescu Emanucl	1867—1949	„
27. Voinov Dimitrie	1867—1951	„
28. Nyárády Erasmus Juliu	[1881—1966	„

VI. Secția de științe agricole și silvice

29. Spînul Petre	1894—1962	membru coresp.
------------------	-----------	----------------

VII. Secția de științe geologice, geofizice și geografice

30. Savul Mircea	1895—1964	academician
31. Ghica-Budești Ștefan	1904—1959	membru coresp.

VIII. Secția de științe medicale

32. Combiescu Dumitru	1887—1961	academician
33. Danielopolu Daniel	1884—1955	„
34. Hațieganu Iuliu	1885—1959	„
35. Hortolomei Nicolae	1885—1961	„
36. Ionescu-Mihăiești Constantin	1883—1962	„
37. Nasta Marius	1890—1965	„
38. Lupu Nicolae	1884—1966	„
39. Iagnov Simion	1892—1958	membru coresp.
40. Nicolau Ion	1885—1963	„ „
41. Niculescu T. Ion	1895—1957	„ „

X. Secția de științe filozofice, psihologice și juridice

42. Rădăceanu Lotar	1899—1955	academician
43. Rădulescu Andrei	1880—1959	„
44. Ralea Mihail	1896—1964	„

XI. Secția de științe istorice

45. Balmuș Constantin	1898—1957	academician
46. Lăzăreanu Barbu	1881—1957	„
47. Moisil Constantin	1876—1958	„
48. Roller Mihail	1908—1958	„

XII. Secția de științe filologice

49. Călinescu George	1899—1965	academician
50. Vianu Tudor	1897—1964	„
51. Pașca Ștefan	1901—1957	membru coresp.

XIII. Secția de literatură și arte

52. Agribiceanu Ion	1882—1963	academician
53. Antonescu Petre	1873—1965	„
54. Enescu George	1881—1955	„
55. Gaal Gabor	1891—1954	„
56. Galaction Gala	1879—1961	„
57. Iser Iosif	1881—1958	„
58. Murnu George	1868—1957	„
59. Marcu Duiliu	1885—1966	„
60. Petrașcu George	1873—1949	„
61. Petrescu Camil	1892—1957	„
62. Petrescu Cezar	1892—1961	„
63. Resu Camil	1880—1962	„
64. Sadoveanu Mihail	1880—1961	„
65. Steriadi Al. Jean	1880—1956	„
66. Toma Alexandru	1875—1954	„
67. Baraschi Constantin	1902—1966	membru coresp.
68. Camilar Eusebiu	1910—1965	„ „
69. Constantinescu Paul	1909—1963	„ „
70. Georgescu George	1887—1964	„ „
71. Grigorescu Lucian	1894—1965	„ „
72. Isar Emil	1886—1954	„ „
73. Medrea Cornel	1888—1964	„ „
74. Zambaccian Krikor	1889—1962	„ „

T A B E L

CUPRINZÎND MEMBRII DE ONOARE ȘI CORESPONDENȚI STRĂINI AI ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Secția de științe matematice

1. Bompiani Enrico	Italia	Membru de onoare
2. Godeaux Lucien	Belgia	Membru de onoare
3. Keldiș Mstislav Vsevolodovici	U.R.S.S.	Membru de onoare
4. Kolmogorov Andrei Nikolaevici	U.R.S.S.	Membru de onoare
5. Montel Paul	Franța	Membru de onoare
6. Picone Mauro	Italia	Membru de onoare
7. Sierpinski Waclaw	Polonia	Membru de onoare
8. Villat Henri	Franța	Membru de onoare
9. Denjoy Arnaud	Franta	Membru corespondent
10. Hajós György	Ungaria	Membru corespondent
11. Morse Harold Marston	S.U.A.	Membru corespondent
12. Petrovski Ivan Gheorghievici	U.R.S.S.	Membru corespondent

Secția de științe fizice

13. Bernal John Desmond	Anglia	Membru de onoare
14. De Broglie Louis	Franța	Membru de onoare
15. Hahn Otto	R. F. Germană	Membru de onoare
16. Heisenberg Werner	R. F. Germană	Membru de onoare
17. Hertz Gustav	R. D. Germană	Membru de onoare
18. Néel Louis	Franța	Membru de onoare
19. Raman Sir Chandrasekhara Venkata	India	Membru de onoare
20. Scherrer Paul H.	Elveția	Membru de onoare
21. Seitz Frederick	S.U.A.	Membru de onoare
22. Siegbahn Manne	Suedia	Membru de onoare
23. Rudberg Erik	Suedia	Membru corespondent

Secția de științe chimice

24. Erdey-Grüz Tibor	Ungaria	Membru de onoare
25. Nesmeianov Aleksandr Nikolaevici	U.R.S.S.	Membru de onoare
26. Pauling Linus	S.U.A.	Membru de onoare
27. Robinson Sir Robert	Anglia	Membru de onoare
28. Semenov Nikolai Nikolaevici	U.R.S.S.	Membru de onoare
29. Shibata Yuji	Japonia	Membru de onoare
30. Sorm František	Cehoslovacia	Membru de onoare
31. Zaheer Syed Husain	India	Membru de onoare
32. Hornig Donald	S.U.A.	Membru corespondent
33. Prigogine Ilya	Belgia	Membru corespondent
34. Semerano Giovanni	Italia	Membru corespondent
35. Soemantri Raden Mas	Indonezia	Membru corespondent

Secția de științe tehnice

36. Groszkowski Janusz	Polonia	Membru de onoare
------------------------	---------	------------------

Secția de științe biologice

37. Chagas Carlos	Brazilia	Membru de onoare
38. Koentjaraningrat	Indonezia	Membru de onoare
39. Palladin Alexandr Vladimirovici	U.R.S.S.	Membru de onoare
40. Roche Jean	Franța	Membru de onoare
41. Thimann Kenneth	S.U.A.	Membru de onoare
42. Tiselius Arne	Suedia	Membru de onoare
43. Mothes Kurt	R. D. Germană	Membru corespondent
44. Peters Sir Rudolf Albert	Anglia	Membru corespondent
45. Prát Silvestr	Cehoslovacia	Membru corespondent
46. Prenant Eugène Marcel	Franța	Membru corespondent

Secția de științe agricole și silvice

47. Tîlîn Nicolai Vasilievici	U.R.S.S.	Membru de onoare
48. Stubbe Hans	R. D. Germană	Membru corespondent

Secția de științe geologice, geofizice și geografice

49. Coching Chu	China	Membru de onoare
50. Jiménez Antonio Núñez	Cuba	Membru de onoare
51. Orcel Jean François	Franța	Membru de onoare
52. Stille Hans	R. F. Germană	Membru de onoare
53. Kettner Radim	Cehoslovacia	Membru corespondent
54. Ping-Wei Huang	China	Membru corespondent

Secția de științe medicale

55. Hill A. V.	Anglia	Membru de onoare
56. Miskolczy Dezideriu	Ungaria	Membru de onoare
57. Parin Vasili Vasilievici	U.R.S.S.	Membru de onoare
58. Ruszniak Istvan	Ungaria	Membru de onoare
59. Cernigovski Vladimir Nikolaevici	U.R.S.S.	Membru corespondent
60. Konorski Jerzy	Polonia	Membru corespondent
61. Lacassagne Antoine	Franța	Membru corespondent

Secția de științe filozofice, psihologice și juridice

62. Todor Dimitrov Pavlov	Bulgaria	Membru de onoare
63. Radhakrishnan Sarvepalli	India	Membru de onoare
64. Ganovski Sava Tolov	Bulgaria	Membru corespondent

Secția de științe istorice

65. Carcopino Jérôme	Franța	Membru de onoare
66. Lugli Giuseppe	Italia	Membru de onoare
67. Novak Grga	Iugoslavia	Membru de onoare
68. Henry Paul	Franța	Membru corespondent
69. Iablonski Henryk	Polonia	Membru corespondent
70. Labrousse Ernest	Franța	Membru corespondent
71. Pernice Angelo	Italia	Membru corespondent

Secția de științe filologice

72. Frings Theodor	R. D. Germană	Membru de onoare
73. Monteverdi Angelo	Italia	Membru de onoare
74. Pidal Ramón Menéndez	Spania	Membru de onoare
75. Devoto Giacomo	Italia	Membru corespondent
76. Krauss Werner	R. D. Germană	Membru corespondent
77. Lombard Alf	Suedia	Membru corespondent
78. Tagliavini Carlo	Italia	Membru corespondent
79. Vinogradov Viktor Vladimirovici	U.R.S.S.	Membru corespondent

Secția de literatură și arte

80. Go Mo-Jo	China	Membru de onoare
81. Vidmar Iosip	Iugoslavia	Membru corespondent

Anexa nr. 5

L I S T A

MEMBRILOR ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA ALESI CA MEMBRI
AI UNOR ACADEMI ȘI INSTITUȚII DE CULTURĂ DE PESTE HOTARE

Nr. crt.	Numele și prenumele	Instituția la care este ales
1	2	3
1	Demetrescu M. Gheorghe	Membru al Uniunii Astronomice Internaționale; membru al Uniunii Internaționale de Geodezie-Geofizică
2	Moisil C. Grigore	Membru corespondent la „Accademia delle Scienze del Instituto di Bologna”
3	Hulubei Horia	Membru corespondent la „Académie des Sciences (Institut de France)”, Paris; membru corespondent la „Academia das Ciencias, Lisboa”

1	2	3
4	Țițeica G. Șerban	Membru corespondent la „Akademia Nauk S.S.S.R.“
5	Murgulescu G. Ilie	Membru de onoare la „Akademia Nauk S.S.S.R.” și la „Československa Akademie Věd”
6	Nenițescu D. Costin	Membru de onoare la „Akademia Nauk S.S.S.R.”; membru corespondent la „Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin” și la „Bayerische Akademie der Wissenschaften”, München
7	Ripan C. Raluca	Doctor honoris causa al Universității „N. Copernic” din Torun (R. P. Polonă)
8	Carafoli N. Elie	Membru al Academiei Internaționale de Astronautică; membru corespondent la „Académie des Sciences et des Arts de Toulouse” (Franța)
9	Dumitrescu T. Dumitru	Membru corespondent la „Académie des Sciences et des Arts de Toulouse” (Franța)
10	Nădășan A. Ștefan	Membru de onoare la „Magyar Tudományos Akademia”
11	Răduleț V. Remus	Președinte al Comisiei Electrotehnice Internaționale de la Geneva
12	Pop A. Emil	Membru titular la „Académie Internationale d'Histoire des Sciences” (Paris)
13	Pora A. Eugen	Membru la „New York Academy of Sciences”
14	Săvulescu I. Alice	Membru la „New York Academy of Sciences”
15	Cernescu C. Nicolae	Membru corespondent la „Deutsche Akademie der Landwirtschaftswissenschaften zu Berlin”
16	Constantinescu Gh. Gherasim	Membru corespondent la „Accademia Italiana della vite e del vino” Siena (Italia)
17	Ionescu-Șișești C. Gheorghe	Membru corespondent la „Vsesoiuznaia Ordena Lenina Akademia Selskohozaistvennih Nauk imeni V. I. Lenina”
18	Obrejanu D. Grigore	Membru de onoare la „Československá Akademie Zemédelských Věd”
19	Gheție Gh. Vasile	Doctor honoris causa la „Karl Marx Universität” (Leipzig)
20	Macovei V. Gheorghe	Membru la „Real Academia de Ciencias, Bellas Letras y Nobles Artes” Cordoba (Spania)
21	Benetato Grigore Alexandru	Membru de onoare la „Československa lékařska společnost J. E. Purkyně” (Praga); membru titular la „Académie Internationale d'Astronautique” Paris
22	Burghelle Th. Teodor	Membru corespondent la „Académie nationale de Médecine” și la „Académie de Chirurgie” Paris
23	Ciucă P. Mihai	Membru corespondent la „Académie Suisse des Sciences Médicales” (Bâle); membru la „Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene” Londra
24	Făgărășanu M. Ion	Membru la „Royal Society of Medicine” (Londra); membru de onoare la „Association of Surgeons of Great Britain and Ireland” (Londra)
25	Kreindler I. Arthur	Membru de onoare la „Royal Society of Medicine” (Londra); membru de onoare la „Československa lékařska společnost J. E. Purkyně” (Praga)

1	2	3
26	Milcu Ștefan-Marius	Membru la „Royal Society of Medicine” (Londra) și la „Bălgarska Akademia na Naukite”; membru al Academiei Tiberina din Roma
27	Moga A. Aurel	Membru de onoare la „Societatas Doctorum Medicinae Internae” (U.R.S.S.)
28	Nicolau Gh. Ștefan	Membru de onoare, titular sau corespondent al societăților de dermatologie din Franța, Italia, S.U.A., Cehoslovacia
29	Nicolau S. Ștefan	Membru titular la „Akademia Meditsinskih Nauk S.S.S.R.”; membru de onoare la „Société de Biologie” (Paris)
30	Parhon I. Constantin	Membru de onoare la „Magyar Tudományos Akadémia” și membru de onoare la „Bălgarska Akademia na Naukite”; membru corespondent la „Akademia Nauk S.S.S.R.”; membru corespondent la „Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin”
31	Rădulescu D. Alexandru	Membru la „Académie de Chirurgie” Paris; membru de onoare al Societății de ortopedie și traumatologie de la Bordeaux și Sofia
32	Theodorescu V. Bazil	Membru corespondent la „Académie Nationale de Médecine” (Paris)
33	Cajal M. Nicolae	Membru activ la „New York Academie of Sciences”
34	Crăciun C. Emil	Membru afiliat la „Royal Society of Medicine” (Londra); membru de onoare la „Ceskoslovenska lékařska společnost i J. E. Purkyne” (Praga); membru de onoare la „Société Anatomique de Paris”
35	Longhin S. Scarlat	Membru de onoare la „Ceskoslovenska lékařska společnost i J. E. Purkyne” (Praga)
36	Marinescu Gh. Voinea	Membru de onoare la „Bălgarska Akademia na Naukite”
37	Popescu C. Valerian	Membru la „Royal Society of Medicine” (Londra); membru de onoare la „Société de stomatologie de France” (Paris); membru activ la „New York Academy of Sciences”
38	Spârchez I. Tiberiu	Membru la „New York Academy of Sciences”
39	Maurer Gheorghe Ion	Doctor honoris causa al Universității din Teheran (Iran)
40	Ionașcu R. Traian	Membru asociat la „Académie internationale de droit comparé” de la Haga
41	Condurachi Emilian	Membru al Institutului Internațional de Arheologie clasică din Roma; membru corespondent al Institutului arheologic din Berlin; doctor honoris causa al Universității din Bruxelles
42	Constantinescu-Iași Gh. Petre	Membru corespondent la „Bălgarska Akademia na Naukite”; doctor honoris causa al Universității „Lomonosov” din Moscova
43	Daicoviciu D. Constantin	Membru corespondent la „Österreichische Akademie der Wissenschaften”
44	Nestor I. Ion	Membru corespondent al Institutului arheologic din Berlin
45	Pippidi M. Dionisie	Membru corespondent al Institutului arheologic din Berlin; doctor honoris causa al Universității din I. J.

Anexa nr. 5 (urmare)

1	2	3
46	Iordan T. Iorgu	Membru corespondent la „Sächsische Akademie der Wissenschaften“, Leipzig; membru corespondent la „Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin“ și la „Österreichische Akademie der Wissenschaften“ Viena; doctor honoris causa al Universității „Humboldt“ din Berlin și al Universității din Montpellier
47	Petrovici V. Emil	Membru corespondent la „Bălgarska Akademia na Naukite“
48	Rosetti P. Alexandru	Doctor honoris causa al Universității din Lyon; membru la „Kungl. Svenska Vetenskapsakademien“; membru corespondent la „Jugoslovenska Akademija Znanosti i Umetnosti“ (Zagreb)
49	Jora Mihail	Membru corespondent la „Max Reger— Institut“ (Bonn am Rhein)
50	Oprescu George	Membru corespondent la „Real Academia de Bellas Artes de San Fernando“ (Madrid); membru corespondent la „Académie des Beaux Arts“ (Paris)
51	Baba G. Corneliu	Membru de onoare la „Akademia Izobrazitelnih Iskustv Moskva“; membru corespondent la „Deutsche Akademie der Künste“ (Berlin)

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI GH. ȘINCAI (CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 150 DE ANI DE LA MOARTE)

DE

M. NEAGOE

Datorită importanței pe care a avut-o activitatea lui Gh. Șincai pe tărîmul dezvoltării școlii și culturii românești, dar mai ales datorită aportului său esențial în domeniul istoriografiei noastre, sărbătorirea a 150 de ani de la moartea sa cunoaște o amploare deosebită, acest eveniment fiind integrat și în calendarul U. N. E. S. C. O. de comemorări pe 1966.

Viața și activitatea lui Șincai se desfășoară în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primii ani din secolul al XIX-lea, cînd în istoria poporului nostru, ca urmare a prefacerilor de ordin social-economic din Transilvania, are loc o dezvoltare pe plan cultural pe care N. Iorga o caracterizează ca o „răpede reabilitare intelectuală a unui neam nobil, multă vreme ținut în loc sau prigonit de împrejurări vrăjmașe”¹. Condițiile noi social-economice permit crearea unei păтури de intelectuali care, în contact cu cultura europeană, reușesc să creeze o operă ce se încadrează în aria iluminismului european. Reprezentanții de seamă ai acestei mișcări culturale (cunoscută sub numele de Școala ardeleană) — Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ioan Budai-Deleanu —, au realizat lucrări de istorie, de filologie și literare care, prin valoarea lor, stau la baza culturii noastre moderne.

Gh. Șincai, una din figurile proeminente ale Școlii ardelenе, s-a născut, după propria sa mărturisire, la Șamsud ² (azi comuna Șincai), raionul Sărmaș, regiunea Cluj. Ultimele cercetări stabilesc, pe baza documentelor de arhivă, că Șincai s-a născut în 1754 la Riciul de Cîmpie, în Comitatul Turda ³, sat la nord de Șamsud. După tatăl său, Ioan Șincai, istoricul nostru se trage dintr-o veche familie de nobili din Țara Făgărașului, originară din satul Șinca. Mama lui, Ana, era fiica lui Nicolae Ghereg (Grecul) din Riciul de Cîmpie. Cu toate că era un om simplu, Ioan Șincai a stăruit ca fiul său să învețe carte.

¹ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. a 2-a, vol. III, partea 1, București, 1933, p. 5.

² Gh. Șincai, *Cronica*, vol. I, p. 487; vol. II, p. 183 (cităm întotdeauna pagina manuscrisului *Cronicii* care se află sub tipar).

³ Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, *Studiu introductiv la Gheorghe Șincai, Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*, București, 1964, p. 21.

Primii ani de școală i-a făcut în satele Săbed și Șamsud ⁴, după care și-a continuat studiile la Colegiul reformat din Tîrgu-Mureș, unde a învățat temeinic limba latină și maghiară. În 1768 merge la Cluj, la Seminarul iezuiților „Sf. Iosif”, unde studiază timp de patru ani, ca bursier, gramatica și poetica, pentru ca în 1772 să-și continue învățătura la Bistrița, unde-și însușește limba germană. Terminînd studiile, este primit, în 1773, în mănăstirea de la Blaj și predă la școala românească de aici retorica și poetica. Peste un an, împreună cu Petru Maior, Șincai este trimis la Roma, la colegiul *De Propaganda Fide*, unde studiază filozofia și teologia.

După terminarea studiilor la Roma, Șincai se întoarce acasă, prin Viena, unde se oprește pentru un an. Acolo, la Seminarul „Sf. Barbara”, unde-l întâlnește pe Samuil Micu, studiază metoda de a conduce școlile naționale, precum și dreptul politic, natural și ecleziastic ⁵.

Întorcîndu-se la Blaj, Șincai depune o muncă susținută pentru alcătuirea unor manuale școlare. La 9 aprilie 1782 este numit catihet la Școala normală din Blaj, iar la 15 octombrie „director principal al acestei școli” ⁶, ca apoi să devină director al școlilor românești greco-catolice. În această calitate el a străbătut Transilvania în trei rînduri și a reușit să ridice la 300 numărul școlilor românești ⁷.

Pentru a avea o cît mai mare libertate de acțiune, dar și pentru faptul că încă de la începutul activității sale la Blaj, se afla în raporturi încordate cu episcopul Bob, Șincai părăsește rasa călugărească la 3 august 1784, o dată cu Petru Maior. După izbucnirea Revoluției franceze, în întregul Imperiu austriac, dar mai cu seamă în Transilvania, are loc o creștere a reacțiunii nobiliare față de reformele lui Iosif al II-lea. Acesta, la sfîrșitul domniei, este forțat să revocă o parte din reformele sale, iar urmașul lui, Leopold al II-lea, din pricina războaielor pe care le duce împotriva Franței revoluționare, este constrîns să facă mai multe concesii nobilimii maghiare. Românii sînt destituiți din funcții, se fac arestări și se pronunță sentințe capitale. Vechea constituție a celor trei nații și patru religii recepte este reînviată. În fața acestui val reacționar, românii prezintă împăratului, în 1791, *Supplex Libellus Valachorum*, memoriu prin care cereau să li se acorde drepturi egale cu celelalte națiuni ⁸. La redactarea *Supplex*-ului a participat, alături de alți intelectuali de frunte, și Șincai. În afară de aceasta, în momentul în care Eder, istoricul sas din Transilvania, s-a ridicat împotriva cererilor formulate de români în *Supplex*, Șincai a alcătuit o anticritică, prin care-i demonstra istoricului sas că ignoră în critica sa, în mod intenționat, documentele care atestă cu toată evidența drepturile pe care le au românii în Transilvania. În asemenea împrejurări, cînd unitatea de acțiune era cerută imperios de nevoile social-politice și culturale ale românilor transilvăneni, Bob profită de evoluția situației interne favorabilă reacțiunii și nu numai că refuză să ia conducerea politică a românilor, așa cum o făcuse mai înainte Inocențiu Micu, dar refuză să sprijine materialicește

⁴ *Elegia Nobilis Transilvani, Georgii Șinkai de eadem...*, în A. Papiu-Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca*, București, 1869, p. 106—127, nota 5. În continuare se va cita numai *Elegia*.

⁵ *Elegia*, nota 13, 14.

⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 207.

⁷ *Elegia*, nota 23.

⁸ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Cluj, 1948.

lupta politică a acestora⁹. În vara anului 1794, la 24 august, datorită relațiilor sale și fără să mai aștepte confirmarea guvernului transilvănean, Bob îl arestează pe Șincai¹⁰. După o detențiune de aproape un an de zile, este eliberat și încearcă să-și recâștige vechile sale drepturi și funcții, însă guvernul transilvănean îi respinge cererile¹¹.

Convins de dreptatea cauzei sale, Șincai merge la Viena în 1796, unde adresează Curții imperiale două memorii asupra activității sale. Ambele memorii sînt însă respinse și înlăturarea lui Șincai din funcția avută rămîne irevocabilă¹².

Încercările lui Șincai de a găsi un post în administrația școlilor¹³ sau de traducător¹⁴ eșuează, din care pricină, timp de șase ani este silit să meargă la curtea comitelui Daniel de Vass din Țaga. Aici se îngrijește de educația celor trei fii ai comitelui și de administrarea bunurilor familiei Vass¹⁵.

După terminarea instrucțiunii copiilor lui Vass, Șincai vine în 1803 la Oradea, la episcopul și prietenul său I. Darabant.

De la Oradea, cu sprijinul material pe care i-l dau prietenii, pleacă la Budapesta unde se angajează, pentru început, ca secretar literar al „celeberimului” Kovachichi.

Neputînd să lucreze decît foarte puțin timp pentru Cronică¹⁶, Șincai îl părăsește pe Kovachichi și intră în calitate de corector la Tipografia Universității. Deși prost remunerată, noua slujbă îi lăsa totuși suficient timp să se ocupe de strîngerea unor noi materiale în vederea redactării *Cronicii*¹⁷.

Murind Samuil Micu în mai 1806, Șincai cumulează pînă în iulie 1807 și funcția de cenzor, după care se retrage din nou la curtea comiților Vass din Sinea, unde reia redactarea *Cronicii*. Revine la Oradea în 1811. Din acest an și pînă în 1814 ne sînt cunoscute încercările lui Șincai de a-și tipări *Cronica*, după care nu se mai știe nimic despre istoricul ardelean pînă la 2 noiembrie 1816, cînd moare.

Ca și ceilalți reprezentanți ai Școlii ardelenе, Șincai și-a desfășurat activitatea în multiple domenii. Pentru că dezvoltarea intelectuală a românilor reclama ca necesară alcătuirea unor gramatici, Șincai a colaborat în timpul șederii sale la Viena cu Samuil Micu la elaborarea și publicarea gramaticii : *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*. Șincai a scris prefața acestei gramatici și, cu acest prilej, și-a manifestat punctele sale de vedere în legătură cu originea limbii și poporului român. Șincai afirma că limba română se trage din limba latină, este soră cu limba

⁹ Z. Pclîșanu, *Contribuții la biografia lui Gheorghe Șincai. Legăturile lui cu episcopul I. Bob*, în „Transilvania”, LIII, 1922, nr. 4, p. 298.

¹⁰ Z. Pclîșanu, *Contribuții la biografia lui Gheorghe Șincai. Legăturile lui cu episcopul Bob*. (După documente inedite), în „Adevărul literar și artistic”, 1922, seria a II-a, an. II, nr. 63, p. 4; I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 86.

¹¹ Z. Pclîșanu, *op. cit.*, p. 4.

¹² Lucia Protopopescu, *Contribuții la biografia lui Gh. Șincai*, 1962, extrase din culegerea *Limbă și literatură*, vol. VI, p. 494, publicație a Societății de științe istorice și filologice.

¹³ Gh. Pascu, *Istoria literaturii române, secolul al XVIII-lea*, partea a 3-a, p. 113.

¹⁴ Z. Pclîșanu, *op. cit.*, p. 4.

¹⁵ *Elegia*, nota 24.

¹⁶ Gh. Pascu, *op. cit.*, p. 165; N. Iorga, *op. cit.*, p. 216.

¹⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 217.

italiană și indică limitele geografice în care este vorbită limba română. Românii sint urmașii coloniștilor romani. Prin Elementa, Samuil Micu și Gh. Șincai încercau să pună baza unei scrieri etimologice care apropia sensibil limba română de limba latină, ca formă, ceea ce în ochii lor constituia un argument al nobleței poporului român¹⁸.

În anul 1805 Șincai scoate, cu aprobarea lui Samuil Micu, o nouă ediție a Elementelor. În noua ediție, Șincai renunță, în parte, la etimologismul rigid profesat în 1780 și se apropie de sistemul unei scrieri fonetice¹⁹.

Pornind de la premisa că rolul culturii este esențial în procesul de emancipare socială — idee caracteristică a iluminismului european — intelectualii de frunte din Transilvania au depus eforturi susținute pentru dezvoltarea școlii, pîrghie importantă în propășirea intelectuală a poporului român. Are loc o activitate remarcabilă de redactare și publicare a unor manuale — în cadrul căreia locul cel mai important îi revine lui Șincai²⁰.

Din 1782 și pînă în 1785 el tipărește mai multe manuale : *A. B. C. sau Alphavit pentru folosul și procopseala școalelor celor normalicești a neamului românesc...*, Blaj, 1783 ; *A. B. C. sau Bucoavna*, Sibiu, 1783 ; *Prima principia latinae gramaticae...*, Blaj, 1783 ; *Îndreptarea către aritmetică*, Blaj, 1785. Autorul acestor manuale dorea ca prețul lor să fie modest „ca nu cumva făcîndu-se cartea mai mare, prețul încă să i se suie, și dintr-aceia să se nască pricină, pentru care cei săraci, de carii mai mulți se află în neamul nostru, decît bogați, să nu și-o poată cumpăra”²¹. În legătură cu activitatea lui Șincai din această epocă, merită să fie subliniate eforturile lui pentru a învinge greutățile de limbă care-i stăteau în față, atunci cînd redacta manualele școlare. Așa cum o mărturisește el însuși : „În care muncă a mea m-am sîrguit cît am putut ca de la cuvintele și vorbele cele tocma românești nicicum să nu mă abat și depărtez, ci să le aleg, după cum pe unele locuri mai bine vorbesc românește decît pe altele”²². Metoda aleasă de Șincai contrastează cu etimologismul și latinismul afirmat în *Elementa*... În legătură cu scrierea, Șincai a mai tipărit o broșură ca răspuns la o scrisoare a unui ofițer austriac, care întocmea o hartă a Transilvaniei în care găsește ca formulă optimă scrierea toponimicelor românești cu alfabet latin²³. Cît de temeinic au fost întocmite aceste manuale ne-o dovedește viabilitatea unora dintre ele. De exemplu, *Prima principia* este aprobată, spre 1820, chiar de Bob, adversarul neîmpăcat al lui Șincai²⁴.

¹⁸ L. Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966, p. 181.

¹⁹ *Ibidem*, p. 182.

²⁰ R. Munteanu, *Contribuția Școlii ardeleni la culturalizarea maselor*, București, 1962, p. 136.

²¹ Gheorghe Șincai, *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*, ediție critică și studiu introductiv de D. Ghișe și P. Teodor, București, 1964, p. 26.

²² Din *Cuvîntul înainte al Catehismului cel Mare*, apud Popa Dionis, Gh. Șincai, Blaj, 1944, p. 58.

²³ *Epistola Georgii Sinkai de Eadem ad Spectabilem, et clarissimum Virum Ioannem de Lipszki, Capitaneum Caesaro-Regii Regiminis Equestris Hungarici Quondam Vecsyani, nunc Hasso-Homburgensis. Mappae Geographicae Provinciarum ad S. Coronam Regni Hungariae pertinentium Elucubratorum*, Budae, Typis Regiae Universitatis Pestanae, 1804.

²⁴ N. Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania*, 1944, p. 261.

Cu toată formația lui teologică, Șincai n-a făcut decît o singură lucrare cu conținut religios : *Catehismul cel Mare*, care apare la Blaj în 1783. Deși autorul acestei lucrări a fost elevul unor școli catolice, Catehismul a fost gîndit și scris în spiritul dogmelor bisericii ortodoxe²⁵.

Pentru românii din Transilvania, în marea lor majoritate țărani lipsiți de învățătură, care nu puteau aborda lucrări de filozofie sau cu un conținut științific prea abstract, se cerea crearea unei literaturi pe măsura receptivității lor, care să-i ajute la dezvoltarea economiei agrare. În acest scop, Șincai tipărește la Buda, în 1806, *Povățuire către economia de cîmp*. Această lucrare este o prelucrare după scrieri străine, meritul lui Șincai fiind acela de a le tălmăci și adapta în limba și la nevoile românilor din Transilvania. Pe linia acelorasi preocupări el a mai întocmit încă o lucrare : *Istoria naturei sau a firei*, în manuscris și *Vocabulariu ce se ține de istoria naturei*, tot în manuscris.

Combaterea superstițiilor a constituit o preocupare deosebit de importantă pentru intelectualii transilvăneni din sec. al XVIII-lea. În Transilvania se dusesse și mai înainte o luptă pentru combaterea superstițiilor dar temeiurile acestei lupte erau de natură religioasă : multe superstiții au fost respinse pentru că erau contrarii dogmelor oficiale ale bisericii creștine²⁶. Abia în secolul al XVIII-lea, sub influența iluminismului s-au creat condiții pentru combaterea superstițiilor de pe poziții raționaliste²⁷. Din rîndul lucrărilor scrise pe această temă locul cel mai important îi revine operei lui Șincai *Învățătură firească spre surparea superstițiilor norodului*²⁸. Cu toate că este o lucrare de fizică, Șincai s-a străduit să aleagă din legile fizicii numai acele elemente care explicau fenomene naturale ce dăduseră naștere unor superstiții²⁹. În afară de acest aspect, menționăm scopul practic pentru care a fost scrisă *Învățătura firească* : „Folosul învățăturei ceii firești sau al fizicei mai mare e decît a-l putea spune pentru că, între altele, prea mult ni-l întrebuițăm la economie. Căci acele carele e deprins în fizică, învățătura fizicei îi dă știință de a-și lucra ca mai bine țarinile, de a-și sădi și înmulți cu rînd bun tot felul de pomi și de plînte, și de a-și agonisi cele mai sinătoase și mai hrănoase notrețe pe sama dobitoacelor sale. Știința fizice și acestea arată plugarilor : care pluguri și care unelte sînt mai bune spre lucrarea fieștecării țarini, care barem de le-ar socoti plugarii românești”. Datorită calităților ei, învățătura firească este socotită ca „unul din monumentele cele mai reprezentative pe care le-a produs iluminismul românesc de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea³⁰.

Pe lângă manuale sau lucrări cu caracter științific, Șincai este și autorul unor încercări în versuri. Prima și cea mai importantă dintre ele este *Elegia Nobilis Transilvani Georgii Sinkai data ad auctorem Orodidiadis, magno Varadino ipso festo die S. Michaelis Archangeli* (8 noiembrie 1803). Scrisă în limba latină, poezia este publicată în 1804. Dacă valoarea

²⁵ I. Lungu, *Gheorghe Șincai, învățat și gînditor iluminist*, în „Cercetări filozofice“, 1963, nr. 2, p. 397.

²⁶ L. Blaga, *op. cit.*, p. 183.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ D. Prodan, *Un manuscris al lui Gheorghe Șincai împotriva superstițiilor*, în „Studii și cercetări“, Cluj, I (1950), fasc. 2.

²⁹ R. Munteanu, *op. cit.*, p. 141.

³⁰ D. Ghișe și P. Teodor, *Studiu introductiv la Gheorghe Șincai, Învățătura firească spre surparea superstițiilor norodului*, 1900.

ei poetică este discutabilă, elegia este foarte importantă pentru datele bogate pe care le cuprinde în legătură cu viața și activitatea lui Șincai.

În 1805 Șincai compune și tipărește o poezie în românește, cu litere latine, sub forma unui dialog între păstorii Oprea și Bucur în care este evocată într-o lumină favorabilă perioada de reforme din vremea lui Iosif al II-lea³¹.

După ce am prezentat succint viața și opera lui Șincai, se cuvine să insistăm asupra lucrării sale capitale, *Hronica românilor și a mai multor neamuri încît au fost iale așa de amestecate cu românii cît lucrurile, întîmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înțeles, din mai multe mii de autori în cursul de 34 ani culeasă și după anii de la nașterea Domnului nostru Is. Hs. alcătuită de Gheorghe Șincai din Șinca, doctorul filozofiei și al teologiei, fostul director al școalelor naționale din Țeara Ardealului și diortositoriul cărților în crăiasca Typografie a universității ungurești*. Șincai a conceput planul alcătuirii unei istorii a românilor încă din timpul studiilor sale la Roma. La Roma și la Viena el a reușit să strîngă o colecție impunătoare de documente. Scrupulos cu sine însuși, el a strîns în continuare noi materiale, a făcut o primă redactare a *Cronicii* — în 1804 ajunsese cu expunerea evenimentelor pînă la 1660 — și nu a ezitat s-o reia și s-o recompună în lumina unor noi materiale adunate, o dată cu retragerea sa la Sinea în anul 1808³². În anii 1807 — 1808 Șincai reușește să publice o parte din primul volum al *Cronicii* în „Calendarul de la Buda” pe anii 1808, 1809³³. În 1811 ajunge cu noua redactare pînă în jurul anului 1614. În februarie 1811 Șincai vine la Oradea, termină de redactat întreaga *Cronică* (pînă la 1739), iar la 2 noiembrie cere lui Samuil Vulcan să numească pe cineva ca s-o revizuiască. La 6 martie 1812 Anton Szerdahelyi, cenzorul din Oradea Mare, dă aprobarea pentru tipărirea *Cronicii* în cuprinsul Ungariei. Între timp, Șincai traduce în limba latină o parte din primul volum al *cronicii*, pînă la 1183.

La oferta lui Șincai, tipografia din Buda acceptă să-i publice *Cronica*, cheltuielile fiind însă suportate de autor. Neavînd fondurile necesare, Șincai încearcă să-și publice opera la Oradea, apoi la Sibiu. Deoarece era necesară aprobarea cenzurii guvernului transilvănean, în 1813 Șincai trimite manuscrisul românesc și latinesc spre a fi cenzurat. La 5 martie 1814 *Cronica* era înaintată guvernului cu referatul negativ al lui Iosif Martonfi³⁴. Fiind considerată ca periculoasă, *Cronica* este confiscată și depusă în arhiva Principatului din Cluj.

Se poate afirma că opera lui Șincai marchează începutul istoriografiei moderne românești. Acest aspect a fost subliniat, îndată după apariția ei, de către Edgar Quinet. Istoricul francez considera *Cronica* istoricului transilvănean ca o operă modernă, care se încadrează perfect exigențelor istoriografiei secolului al XIX-lea. Socotindu-l pe Șincai ca pe unul din creatorii școlii istorice din secolul al XIX-lea, Quinet remarcă : „Nici o dorință a efectului, a strălucirii, ci o nevoie excesivă a adevă-

³¹ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, p. 22.

³² A. Veress, *Tipografia română din Buda*, în „Boabe de grîu”, an. III, nr. 12 (dec. 1933), p. 598.

³³ M. Tomuș, *op. cit.*, p. 180 — 181, 186.

³⁴ *Ibidem*, p. 184.

rului demonstrat, și toate acestea într-un limbaj ingenuu, original, brusc, viu, popular, plin de vigoare și simplitate aproape rustică”³⁵.

Caracterul modern al *Cronicii* se datorește concepției pe care Șincai o avea despre istorie³⁶. În ochii săi istoria era o știință. De aceea se impune, după părerea sa, o circumscriere precisă a subiectului³⁷, o documentare temeinică și folosirea materialului informativ în original. El considera ca o datorie a istoricului stabilirea adevărului și se ridica împotriva istoricilor care „nu cearcă să scrie adevărul, ci numai cum se înalță pre un neam, ca să-i dobîndească bunăvoința și să surpe pe altul, căruia îi pizmuesc urzita, virtutea și lauda”³⁸.

Pornind de la asemenea premise, Șincai are marele merit de a fi lărgit considerabil informația istorică, opera lui fiind rodul unei îndelungate munci de cercetare a arhivelor și bibliotecilor. Față de înaintași, care fuseseră constrînși să întrebuinteze un număr restrîns de izvoare, Șincai, așa cum ne-o mărturisește în însuși titlul *Cronicii*, a reușit să depășească din punct de vedere calitativ și cantitativ tot ceea ce se realizase pînă la el în domeniul istoriografiei. Datorită acestui fapt, *Cronica* poate fi considerată ca prima sinteză a istoriei românilor, alcătuită după criterii științifice, pînă la apariția, la finele secolului al XIX-lea, a sintezei lui A. D. Xenopol. Cu toate că în acest răstimp s-au realizat și alte lucrări, nici una nu se ridică la nivelul *Cronicii*. Acest lucru l-a subliniat M. Kogălniceanu, el însuși autorul unei lucrări istorice de sinteză, o dată în „Dacia literară” (1840), iar a doua oară în „Arhiva românească” (1843): „Hronica lui Șincai este un lucru atît de mare, atît de prețios, încît cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea. Mii de documente necunoscute rare se află adunate; și nu stau la îndoială de a zice că cît *Hronica* aceasta nu va fi publicată românii nu vor avea istorie”³⁹.

Încă un merit al lui Șincai este acela de a fi abordat unitar istoria românilor și, cu toate proporțiile vaste pe care le impunea un atare mod de tratare, să ducă această muncă la bun sfîrșit. Realizarea științifică a *Cronicii* n-a constituit pentru Șincai un scop în sine. El urmărea prin redactarea istoriei românilor în primul rînd un scop politic: fundamentarea drepturilor politice și sociale pe care le aveau românii din Transilvania, prin demonstrarea originii lor nobile, a continuității lor în limitele geografice pe care le locuiau atunci cînd autorul își alcătuita opera și, în fine, în ceea ce privește pe românii din Transilvania, egalitatea lor în drepturi cu ungurii și celelalte minorități privilegiate.

În demonstrarea originii poporului român, Șincai se apropie sensibil de punctul de vedere al lui Dimitrie Cantemir, exprimat în *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor*. După istoricul transilvănean, dacii au fost stîrpiți de către romani, încît românii sînt numai urmași romaniilor. Acest punct de vedere greșit constituia o reflectare a împrejurarilor în care Șincai își scria opera. În gîndirea epocii, din care influențele feudale nu dispăruseră încă, noblețea unui popor nu consta numai în reali-

³⁵ Edgar Quinet, *Les Roumains*, în „Revue des deux mondes”, Paris, 1856, an. XXVI, vol. II, p. 7.

³⁶ *Cronica*, vol. III, p. 285.

³⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 585.

³⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 172, N. Iorga, *op. cit.*, p. 229.

³⁹ M. Kogălniceanu, *Gheorghe Șincai*, în „Dacia literară” 1840, partea a 2-a, p. 217.

zările pe care acesta le înfăptuise pe plan politic și cultural, ci și în vechimea lui. Grecii erau socotiți ca popor nobil datorită atât vechimii lor, cât și culturii ce se impusese de-a lungul secolelor asupra structurii spirituale a Europei. Pentru că grecii îi socoteau pe toți vecinii lor ca barbari, s-a impus ca necesară înobilizarea romanilor prin stabilirea unei descendențe grecești. Troia fiind socotită cetate grecească, iar Eneas, singurul supraviețuitor, întemeietorul poporului roman, însemna că și romanii erau un popor nobil. Cum dacii nu se bucurau de acest calificativ, reprezentanții Școlii ardelenene au încercat să demonstreze numai originea română a poporului român.

Cucerirea și colonizarea Daciei de către romani întrunesc numai aprecieri pozitive, mai ales că prin extirparea dacilor nu putea fi vorba de un conflict între cuceritori și cucerii. De aceea stăpânirea romană în Dacia corespunde, în concepția lui Șincai, cu perioada de formare a poporului român.

Continuitatea romanității în Dacia este tratată în mod magistral de Șincai. Discutind izvoarele narative referitoare la „părăsirea Daciei”, Șincai demonstrează imposibilitatea practică pentru realizarea unui asemenea fenomen⁴⁰, „pentru că cei mai mulți dintre coloni au trebuit să fie dați spre economie, care așa lesne știu că nu s-au lăsat, mai virtos după atîta mulțime de vreme cît au fost întră Traian și Aurelian”⁴¹. Un argument în favoarea continuității el îl caută în folclor, așa cum o făcuse și Cantemir⁴². După Șincai, stăpînirea romană la nordul Dunării a continuat să existe măcar parțial și nu a încetat în mod efectiv decît în anul 602⁴³. În dorința lui de a demonstra continuitatea românilor, Șincai întreprinde, pentru prima dată, o muncă de identificare a lor sub numele arhaizante pe care autorii greci le-au dat populațiilor de la nordul Dunării. De asemenea, Șincai se străduiește să încadreze istoria noastră, pentru perioada dintre secolele al IV-lea și al XIII-lea, în limitele uneia mai largi, care cuprinde întreg sud-estul european. Această metodă presupune o muncă apreciabilă pentru istoricul nostru, dar era singura care putea să dea roade. Mergînd pe această cale, Șincai ajunge la rezultate deosebit de valoroase. După el nici un popor migrator, inclusiv slavii, nu au fost decît în trecere în Dacia și n-au lăsat urme în viața spirituală și economică a poporului român⁴⁴. Vorbind de relațiile româno-bulgare între secolele al VIII-lea și al XIII-lea, cu toate că la un moment dat, acceptînd teza lui Engel, admite că bulgarii au stăpînit în nordul Dunării⁴⁵, pînă la urmă consideră, pe bună dreptate, că în tot acest răstimp se poate vorbi cel mult de o colaborare româno-bulgară⁴⁶.

Pentru demonstrarea continuității poporului nostru, izvoarele bizantine — Cinamos, Anna Comnena, Gh. Acropolitul și N. Choniates — au o importanță cu totul deosebită. Bazîndu-se pe aceste izvoare, în

⁴⁰ *Cronica*, vol. I, p. 36.

⁴¹ *Ibidem*, p. 42—43.

⁴² *Ibidem*, p. 44.

⁴³ *Ibidem*, p. 169.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 89.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 183—184.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 193, 197 și 198.

care românii din sudul Dunării apar frecvent ca păstori, adversarii continuității au încercat să demonstreze caracterul nomad al românilor. Odată făcută această demonstrație, se putea merge mai departe și afirma că în peregrinările lor cu turmele de oi românii au ajuns mult mai târziu la nordul Dunării. Dându-și seama de pericolul pe care-l reprezenta această teză, Șincai se ridică, pentru prima dată în istoriografia noastră, împotriva ei și, luînd ca argument informațiile din Anna Comnena referitoare la un oraș locuit de români, îi demonstrează lui Eder că „românii în comun au avut lăcașuri și orașe cu mult mai vestite decît sașii din Ardeal; măcar că pentru mărirea și lățimea neamului românesc, carea nici Eder o poate tăgădui, mulți dintre români îmbla razna și atunci, ca și acum”⁴⁷. Reliefind rolul pe care l-au jucat românii în răscoala Asăneștilor, Șincai conchide „că noi, românii care sîntem de-a stînga Dunării..., tot de un neam sîntem cu românii cei de-a dreapta Dunării”⁴⁸.

Demonstrînd originea poporului român și continuitatea lui, nu însemna că au fost respinse toate argumentele aduse de cei care negau că românii din Transilvania ar fi avut drepturi egale cu celelalte nații. Se înlătura principiul dreptului primului ocupant, dar rămînea dreptul cuceritorului. Sub influența ideilor iluministe — în speță este vorba de ideea contractului ca normă de reglementare a antagonismelor —, istoricii Școlii ardelenice au căutat să prezînte raporturile dintre unguri și români, la venirea ungarilor în Transilvania, nu ca raporturi de la supus la cuceritor, ci ca raporturi de conviețuire pașnică ce s-au stabilit în urma unor înțelegeri între cele două popoare. Ca argument era adus cronicarul ungar Notarul anonim al regelui Bela⁴⁹. O dovadă a drepturilor egale de care se bucurau românii și ungurii din Transilvania o reprezintă documentele cancelariei regale, în care nobilii români au aceleași drepturi ca și nobilii unguri. Citînd documentul pe care regele Ungariei îl dă magistrului Ugrin în 1291 și în care se menționează faptul că la judecățile prezidate de rege nobilii români erau obligați să participe alături de nobilii unguri, de sași și de secui, Șincai amintește lui Eder că „în Antihrisul meu au fost respuns la toate birfelile lui, ci dacă nu s-au putut tipări pentru teleagă, îl întreb acum din căruță, au nu e primit un neam în țeara aceea în care șede și judecă dinpreună cu craiul său?”⁵⁰.

Dintre problemele importante ale evului mediu, Șincai abordează și explică apariția statelor feudale românești. Cu toate că acceptă în mod greșit ca dată a întemeierii antului 1215, iar ca întemeietor persoana legendară a lui Negru vodă, el respinge însă povestea care s-a ținut în jurul lui Dragoș și se străduiește să stabilească o cronologie cît mai exactă pentru domnia primilor voievozi⁵¹. Remarcabil pentru gîndirea istorică a lui Șincai este și faptul că, deși acceptă teza descălecatului, nu admite ipoteza populării Moldovei și Munteniei cu români veniți de peste munți din Maramureș sau Țara Făgărașului⁵².

⁴⁷ *Cronica*, vol. I, p. 309.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 367.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 247.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 435.

⁵¹ *Ibidem*, p. 369 și 493—498.

⁵² *Ibidem*, p. 431.

Perioada cuprinsă între secolele al XIV-lea și al XVI-lea îi îngăduie lui Șincai să evocă cu mândrie luptele pline de glorie pe care românii le-au dus pentru independența statelor lor. Pentru acest răstimp el nu acceptă teza cronicarilor străini sau a istoricilor contemporani lui, potrivit căreia Moldova și Țara Românească au fost dependente față de coroana maghiară sau polonă⁵³. Omagiul unui domn moldovean nu este socotit ca un semn al supunerii sau subordonării, ci ca un act de împăcare, pentru că voievodul „nu perde ce-au avut mai înainte, fără numai se poftesc de la dînsul, ca se plătească pagubele care le-au făcut”⁵⁴. Pentru Șincai, actele prin care voievozii români recunosc suzeranitatea polonă sau ungară sînt acte de alianță⁵⁵. Dovadă că e vorba de alianță și nu de supunere este și faptul că atît ungurii, cît și polonii n-au putut cuceri niciodată cele două țări românești, deși au încercat-o. De asemenea, regii celor două țări n-au putut schimba pe domnii români, așa cum îi puteau schimba pe palatinii și voievozii din propriile lor țări⁵⁶.

Începutul decăderii politice a celor două țări românești este fixat la mijlocul secolului al XVI-lea. Cauzele acestei decăderi sînt externe și interne⁵⁷, dar accentul nu cade pe fenomenul social-economic, ci, potrivit unor idei comune secolului al XVIII-lea, factorul moral este socotit ca jucînd un rol esențial în acest proces.

Începînd tot cu secolul al XVI-lea, trebuie remarcat faptul că intervenția lui Șincai în comentarea faptelor se face din ce în ce mai puțin simțită. Se poate ca la aceasta să fi contribuit în primul rînd abundența materialului informativ. Cronicile și documentele se înmulțesc, oglindirea evenimentelor în aceste izvoare devine mult mai amplă. Firul gîndirii lui Șincai și, mai ales, poziția lui față de trecutul nostru trebuie căutate adeseori în însuși actul de opțiune pentru un izvor sau altul. Pentru că ceea ce-l interesează pe Șincai, atunci cînd își redactează *Cronica*, este demonstrarea unor adevăruri care să nu îngăduie discuții sau posibilitatea unor multiple comentarii. De aceea el se ferește să facă excese în comentarea documentelor și faptelor și efortul lui merge constant pe linia prezentării documentului însuși. Prezentarea analitică a faptelor, metodă pe care și-a ales-o în mod deliberat, cu toate că ridică dificultăți în ceea ce privește fluenta narațiunii, era singura care-i îngăduia, în primul rînd, să stabilească o cronologie cît mai exactă a istoriei noastre și, în al doilea rînd, putea să prezinte pentru fiecare eveniment în parte toate mărturiile capabile să-l lămurească deplin.

În afară de problemele fundamentale ale istoriei noastre, în *Cronica* se întîlnesc o serie de probleme sociale sau ideologice față de care Șincai ia atitudine, îngăduindu-ne în felul acesta să surprindem esența gîndirii lui.

Cu toate că se oprește cu descrierea faptelor în 1739 și deci cu greu putem să ne dăm seama de atitudinea lui față de răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan, cu toate că în momentul redactării *Cronicii* exista o cenzură aspră, atitudinea lui Șincai față de problemele sociale poate fi surprinsă în

⁵³ *Ibidem*, p. 460, 479, 509 și 532; vol. II, p. 16 și 141.

⁵⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 580.

⁵⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 16.

⁵⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 532; vol. II, p. 149—150.

⁵⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 563; vol. II, p. 65.

mai multe rînduri. Comentînd înțelegerea survenită între nobilii unguri, sași și secui în 1437, Șincai observă că ea n-a fost făcută împotriva întregului neam românesc, după cum nu era nici în favoarea întregului neam unguresc. Subliniind aspectul de clasă al acestei înțelegeri, el afirmă că aceea înțelegere „numai împotriva proștilor iaste”⁵⁸. Referindu-se la războiul țărănesc al lui Gheorghe Doja și la urmările lui pentru iobagi, el crede că anul 1514 este cel mai nefericit pentru românii din Transilvania⁵⁹. Analizează înrăutățirea progresivă a situației iobagului, care începe cu legarea de glie din 1514 și se continuă pînă în zilele autorului, cînd iobagii ajunseseră să se vîndă „ca dobitoacele fără de loc, nu cu locul pe care-l lăcuia împreună”⁶⁰. Rezolvarea problemei țărănești o vede pe calea reformelor pornite de sus în jos⁶¹.

Interesantă și definitorie pentru gîndirea lui Șincai este atitudinea lui față de religie, de biserică și, mai ales, față de problema unirii românilor cu biserica Romei. Deismul istoricului, afirmat mai ales în *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*, este prezent și în *Cronică*. Elementul divin nu intervine în explicarea evenimentelor, gîndirea istoricului fiind laică și raționalistă⁶². Șincai se ridică împotriva puterii lumești a bisericii⁶³. El vede în papalitate un element de discordie între popoare și de aceea se ridică împotriva încercărilor acesteia de a subjugă pe români⁶⁴. Are o atitudine ostilă față de ordinele religioase. Definind iezuitismul, se ridică împotriva practicilor prin care acest ordin urmărea să controleze viața spirituală publică și privată a celor care cădeau sub controlul lui⁶⁵.

Abordînd problema Unirii cu biserica Romei, Șincai își dă seama că ea era făcută în interesul Curții de la Viena, care urmărea să contracareze numeric pe calvini și luterani în conducerea treburilor politice și administrative ale Transilvaniei⁶⁶. Cu precauțiune, el își afirmă nemulțumirea față de faptul că prin unire situația românilor nu s-a îmbunătățit conform promisiunilor făcute. Nu numai atît, dar el remarcă un regres în ceea ce privește organizarea ecleziastică a românilor.

Arătînd că unirea n-a adus nici o îmbunătățire de ordin social pentru români, demascînd felul necinstit în care a fost înfăptuită, ridicîndu-se împotriva episcopului unit din Transilvania și a autorității papale, Șincai se ridică în principiu împotriva unirii.

Se cuvine să mai remarcăm încrederea pe care Șincai o are în cultură⁶⁷, preferința sa pentru monarhia luminată ca formă ideală de guvernămînt⁶⁸; aversiunea față de tiranie; egalitatea oamenilor în fața justiției, ca și egalitatea pe plan moral etc.⁶⁹.

⁵⁸ *Idibem*, vol. I, p. 248.

⁵⁹ *Ibidem*, vol. II, p. 181—182.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 183.

⁶¹ *Ibidem*, p. 184.

⁶² I. Lungu, *op. cit.*, p. 903.

⁶³ *Cronica*, vol. II, p. 299; L. Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966, p. 173.

⁶⁴ *Cronica*, vol. I, p. 388—389; vol. II, p. 350.

⁶⁵ L. Blaga, *op. cit.*, p. 174.

⁶⁶ *Cronica*, vol. III, p. 246 și 252.

⁶⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 12 și 40; vol. III, p. 159—160.

⁶⁸ I. Lungu, *op. cit.*, p. 903; *Cronica*, vol. I, p. 151.

⁶⁹ *Cronica*, vol. I, p. 503—504.

Din prezentarea noastră se poate desprinde o constatare de principiu : activitatea creatoare a lui Șincai s-a desfășurat pe trei direcții esențiale care privesc viața politică, economică și socială a românilor din Transilvania.

În primul rînd, contribuția lui la dezvoltarea învățămîntului — atît ca muncă de organizare cît și ca activitate în dotarea școlilor cu manuale care să corespundă cerințelor epocii respective — are o însemnătate inestimabilă.

Lucrările lui cu caracter științific au avut un scop practic — dezvoltarea economiei satești. Fiind destinate țăranului român, ele urmăreau să ridice puterea acestuia de înțelegere a fenomenelor naturale pentru a le folosi în interesul său. Ocupîndu-se de acest lucru, Șincai a reușit să creeze și un vocabular științific, viabil în mare parte.

Înlăturat din viața socială pentru convingerile și ideile lui, avînd de învins piedici care se ridicau în calea activității sale ca istoric, toate acestea nu-l fac să abdice de la idealul pe care și-l propusese încă din tinerețe : realizarea unei istorii a poporului său.

Ceea ce menține mereu vie flacăra creatoare a acestui mucenic al culturii noastre este patriotismul său fierbinte. Datorită acestui sentiment puternic, care se împletește organic cu tot ceea ce a făcut și căruia Șincai i-a sacrificat totul, el a reușit să realizeze *Cronica*, ca o încoronare a operei sale.

Judecată în ansamblul ei, opera lui Șincai trebuie socotită ca o cheie de boltă a culturii noastre moderne. Valoarea ei, raționalismul care străbate de la un capăt la altul această operă, ne îngăduie să-l considerăm pe autorul ei ca pe un reprezentant de seamă al iluminismului românesc. Apărută într-un moment de reдеșteptare națională, rolul acestei opere este dintre cele mai importante în procesul de cristalizare a conștiinței noastre naționale.

Pe măsură ce activitatea și ideile lui Șincai sînt mai bine cunoscute și studiate în contextul social-politic în care au luat ființă, ele capătă noi semnificații, iar personalitatea autorului, judecată în perspectiva celor 150 de ani care s-au scurs de la moartea sa cîștigă noi dimensiuni.

ACTIVITATEA LUI C. A. ROSETTI CA MINISTRU AL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNII PUBLICE ÎN 1866

DE

N. ST. ISAR

Centenarul Academiei Republicii Socialiste România aduce în primul plan figura lui C. A. Rosetti, omul politic care, în calitate de ministru al cultelor și instrucțiunii publice în perioada 11 februarie — 15 iulie 1866, a dat viață inițiativei de înființare a Societății Literare (Academice).

Activitatea lui C. A. Rosetti în diferite domenii social-politice este deosebit de vastă. De aceea, pînă cînd vom avea o monografie amplă¹, care să trateze activitatea sa în întregime și să explice toate contradicțiile pe care ea le conține, cercetarea unor anumite aspecte din această activitate și din anumite perioade constituie calea cea mai firească.

Contribuția lui C. A. Rosetti la înființarea cu o sută de ani în urmă, la 1 aprilie 1866, a Societății Literare² — viitoarea Academie Română — constituie momentul cel mai important din activitatea sa de ministru al cultelor și instrucțiunii publice în această perioadă³.

Ca om politic, C. A. Rosetti, de la început, a sesizat rolul important pe care noua instituție avea să-l aibă în lupta pentru unitate și independență națională a poporului român.

¹ Ca lucrări închinat în mod special vieții și activității lui C. A. Rosetti, vezi, mai ales: A. Ștefănescu-Galați, *C. A. Rosetti*, București, 1922; Ulbach Louis, *C. A. Rosetti*, Paris, 1885; A. Rotaru, *C. A. Rosetti*, Vaslui, 1939; Borănescu Lahovary, *C. A. Rosetti*, București, 1946; Dr. Nicolae I. Angelescu, *C. A. Rosetti, prim staroste al negustorilor bucureșteni, 1816—1885*, București, 1932; P. Cincea, *Disidența liberal-radicală condusă de C. A. Rosetti (1878—1885)*, în „Studii”, nr. 2, 1965, p. 363—381.

² Ideea înființării Societății Literare era mult mai veche. (Vezi în acest sens lucrarea lui D. Berindei, *Proiecte de înființare a unei societăți academice în vremea lui Alexandru Ioan Cuza*, București, 1961.) În timpul domniei lui Cuza se făcuse încercarea de întemeiere a acestei societăți. Arh. ist. centr., Min. Instrucțiunii, dos. 740/1865, f. 2 și 10, adresa din 21 august 1864 către Consiliul superior al instrucțiunii; ibidem, f. 3, adresa din 19 iulie, st. n., 1865, către același consiliu.

³ C. A. Rosetti mai fusese ministru al cultelor și instrucțiunii publice sub domnitorul Al. I. Cuza, în Țara Românească, în perioada 28 mai — 13 iulie 1860, în guvernul condus de N. Goleescu, din care mai făceau parte, printre alții, Ioan Brătianu, Dimitrie Brătianu și Vasile Boerescu. Cf. D. Berindei, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1860—1866). Lista de miniștri*, în „Revista arhivelor”, II (1959), nr. 1. Guvernul a căzut datorită discuției pe marginea validării mandatului de deputat al lui Cezar Bolliac. Vezi volumul omagial *Lui C. A. Rosetti 1816—1916*, București, 1916, p. 32, studiul lui A. Ștefănescu-Galați.

Acțiunea de întemeiere a Societății Literare se încadra — în primăvara anului 1866 — în ansamblul eforturilor depuse de C. A. Rosetti, pe plan politic, pentru păstrarea și consolidarea Unirii, realizată mai înainte, sub domnitorul Al. I. Cuza. Într-un apel din 15 martie 1866, în calitate sa de ministru al cultelor și instrucțiunii publice, el cerea ca profesorii și învățătorii, intelectualii în general, „prin cursuri publice pentru toate clasele sociale să lumineze poporul . . . , să facă pe toți să înțeleagă nu numai că Unirea este puterea, dară încă că pentru Principate unirea este viața. . . ”⁴. În această situație, elaborarea decretului de înființare a Societății Literare, la 1 aprilie 1866, și apoi pregătirile făcute în vederea aplicării sale, în lunile imediat următoare, în împrejurările de atunci⁵ aveau să constituie un prilej de manifestare a solidarității naționale și, în acest sens, aveau să fie un moment al luptei pentru consolidarea tînărului stat național român.

Dar înființarea Societății Literare, în afara însemnătății de moment pe care ea o reprezenta în primăvara și vara anului 1866, își avea rosturi deosebit de însemnate în viitor. Limba națională — de care urmau să fie legate principalele sarcini ale societății⁶ — trebuia să contribuie la ridicarea conștiinței naționale a poporului român; ea trebuia deci să fie un instrument de mare însemnătate în lupta pentru unitate și independență națională.

În referatul adresat Consiliului de Miniștri în vederea înființării Societății Literare, C. A. Rosetti sublinia caracterul politic-național al acestei instituții. Limba și literatura, arăta el, au o mare însemnătate asupra spiritului și caracterului național și de aceea limba poporului român „reclamă imperios cultul său, sub pedeapsa de a nu mai putea servi de vehiculă cugetărei naționale în noua sa dezvoltare”⁷. Rosetti observă că necesitatea unificării terminologiei limbii române preocupa serios pe românii din toate provinciile românești.

Deși în referat Rosetti, numai pentru a evita complicațiile de ordin extern, ținea să afirme că „e vorba de instituirea unei societăți exclusiv filologice”⁸, scopul politic-național al acestei instituții era limpede. Sub pretextul caracterului „strict filologic” al viitoarei societăți — această explicație ascunzînd, de fapt, adevăratul caracter politic-național —, Rosetti își exprima speranța că oricare dintre puterile străine sub care se aflau provincii românești va privi cu bunăvoință această inițiativă⁹; el

⁴ „Mon. of.”, nr. 59, 15/27 martie 1866, p. 262. De observat că, în sensul cerințelor impuse de menținerea și consolidarea Unirii, C. A. Rosetti își justifică însăși prezența sa în guvern; cînd la 2 aprilie un alegător, printr-un articol publicat în ziarul „Românul”, îi cerea să demisioneze, el răspundea că ar demisiona imediat dacă un raționament superior, de ordin politic, nu l-ar opri în acel moment: puterile străine, spunea el, ar găsi un prilej de intervenție „cînd prin retragerea unora din miniștri ar putea zice că nu este unire în țară, nici chiar între membrii guvernului lui”. Cf. „Românul” din 21 aprilie 1866, p. 209.

⁵ La Iași izbucnise mișcarea separatistă, cu caracter reacționar, avînd în vedere ca domn moldovean pe N. Rosetti Roznovanu; vezi *Istoria României*, vol. IV, București, Edit. Acad., 1964, p. 526.

⁶ Societatea Literară își propunea să determine ortografia limbii române, să elaboreze gramatica și dicționarul limbii române. Cf. „Mon. of.”, nr. 73, 5/17 aprilie 1866, p. 325.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

spera în mod deosebit că Austria va permite viitorilor membri din Transilvania și Bucovina să participe la lucrările societății.

La 1/13 aprilie 1866, Locotenența Domnească — pe baza referatului întocmit de C. A. Rosetti — a elaborat decretul de înființare a Societății Literare¹⁰. Ea trebuia să fie compusă, inițial, din câte 2—3 membri din fiecare provincie română, iar prima sa întrunire, de constituire, trebuia să aibă loc la 1/13 august 1866¹¹.

Salutînd acest moment, ziarul „Românul” din 6/18 aprilie 1866 arăta că el este „de cel mai mare interes pentru naționalitatea noastră” și că va avea pentru viitor cele mai însemnate rezultate¹². Deosebit a fost ecoul înființării Societății Literare în rîndurile românilor din Transilvania. Într-un articol publicat de Iosif Vulcan în revista „Familia” — articol republicat în „Românul” — se spunea, printre altele: „Salutăm cu bucurie acest act național al Locotenenței Domnești din România, și deosebi aducem tributul recunoștinței noastre eminentului ministru al cultelor dl. C. A. Rosetti, care a mijlocit realizarea unei dorinți ferbinte a bărbaților noștri de litere și a tuturor amicilor literaturii noastre . . . Măreață va fi acea zi, în care reprezentanții națiunii. . . se vor aduna laolaltă”¹³.

Prin decretul locotenenței Domnești din 22 aprilie, contrasemnat de C. A. Rosetti, se numește prima serie de membri ai Societății Literare¹⁴. La 9 iunie 1866, C. A. Rosetti, în vederea deschiderii sesiunii la 1 august, făcea încă apel la presa română, cu rugămintea ca opinia publică să desemneze noi membri ai societății¹⁵ dar, curînd, la 21 iulie, noul ministru I. Strat, datorită izbucnirii epidemiei de holeră, întocmește referatul de amînare a sesiunii societății pînă la 1 august 1867¹⁶. Cînd, în sfîrșit, la această dată sesiunea se va deschide, ea va fi — așa cum prevedea Iosif Vulcan — un prilej de sărbătoare națională de mare însemnătate¹⁷.

¹⁰ Ibidem. Vezi și Arh. ist. centr., Min. Instr., dos 740/1865, f. 4.

¹¹ Despre momentul înființării Societății Literare și începutul activității ei — asupra căroră nu ne propunem a insista — vezi, mai ales: D. Berindei, *Înființarea Societății Literare (Academice) (1866) și sesiunea din 1867*, extras din revista „Studii”, IX. nr. 5/1956 (în continuare se va cita D. Berindei, *Înființarea Societății Literare...*); D. Berindei, *Înființarea Societății Academice și localurile Academiei*, București, 1958; Anibal Teodorescu, *Gînduri și planuri pentru înființarea Academiei Române*, București, 1947; vezi și Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 474/1867.

¹² „Românul” din 6 aprilie 1866, p. 157.

¹³ Ibidem, din 27 aprilie 1866, p. 227.

¹⁴ Aceștia erau: Iosif Hodoș, Alex. Roman, T. Cipariu, C. Munteanu, G. Barițiu, A. Mocioni, Vincentin Babeș, Alex. Hurmuzaki, A. Dimitrovici, Alex. Hasdeu, I. Stamate, I. Străjescu, I. Caragiani și D. Cozacovici. Cf. Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 740/1865, f. 5 și 8, și „Analele Academice Române”, 1869, t. I, p. 5. La 11 iunie 1866, în locul lui A. Dimitrovici demisionat este numit Ion Sbiera. Cf. Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 740/1865, f. 13 și 20, și „Analele Academice Române”, t. I, 1869, f. 6.

¹⁵ „Mon. of.”, nr. 124, 9/24 iunie 1866, p. 551.

¹⁶ Cf. Arh. ist. centr., Min. Instr., dos 740/1865, f. 14, 15 și 19, și „Analele Academice Române”, 1869, t. I, p. 6—7. În 1867, în ajunul deschiderii sesiunii sînt desemnați alți membri, la 2 iunie, din Moldova: V. Alecsandri, C. Negruzzi, V. Alexandrescu-Urechia; din Muntenia: I. Heliade-Rădulescu, August Treboniu Laurian, I. C. Massim și C. A. Rosetti („Analele Academice Române”, t. I, 1869, p. 10—11), iar la 20 iulie, Titu Maiorescu și N. Ionescu (ibidem, p. 11); C. A. Rosetti a demisionat, motivînd că meritele sale nu l-ar recomanda pentru o asemenea cinste. Cf. Dan Berindei, *Înființarea Societății Literare*, p. 27.

¹⁷ Vezi D. Berindei, *Înființarea Societății Literare*.

Înființarea Societății Literare fusese un deziderat al epocii ; meritul lui C. A. Rosetti constă în faptul că el, în calitate de ministru, a concretizat acest deziderat ¹⁸. De altfel, proiectul de lege privind funcționarea Societății Literare, în forma în care a fost aprobat la 1 aprilie 1866 de Locotenența Domnească, fusese elaborat mai înainte, în timpul domniei lui Al. I. Cuza.

Înființarea Societății Literare a constituit momentul cel mai de seamă din activitatea lui C. A. Rosetti ca ministru al cultelor și instrucțiunii publice, dar acest moment nu este singurul care merită a fi relevat, ci constituie doar corolarul unei bogate și multilaterale activități progresiste desfășurate în domeniul învățămîntului și culturii. Din primele zile ale instalării sale la minister, C. A. Rosetti a trecut la o activitate multilaterală pe planul învățămîntului, activitate care avea la bază întreaga sa concepție cu privire la ridicarea maselor populare la viața politică și culturală prin intermediul școlii și educației.

Încă la 18 februarie, hotărîrea sa prin care destitua pe directoarele școlilor centrale de fete din București și Iași ca fiind necorespunzătoare sarcinilor și numea o comisie de reorganizare a acestor școli ¹⁹ era un semn că noul ministru al instrucțiunii publice avea să meargă pe linia punerii în practică a prevederilor Legii instrucțiunii publice din 1864 ²⁰. La 11 martie 1864 el a lansat prima circulară, adresată primarilor comunelor rurale, cărora le cerea să depună toate eforturile pentru ca în satele lor să se deschidă școli, astfel încît, în conformitate cu prevederile legii instrucțiunii, „să nu rămîie nici o comună fără de școală și nici un băiețan sau copil fără de știință de sintă carte” ²¹.

În vederea cunoașterii situației școlilor din București și din provincie, el cere dări de seamă amănunțite ²², iar apoi, în urma rapoartelor primite despre starea deplorabilă a acestor școli, se adresează primăriilor cerîndu-le insistent ca să amenajeze localuri proprii pentru școli ²³.

În vederea aplicării obligativității învățămîntului primar în lumea satelor, conform prevederilor legii instrucțiunii publice, în spiritul întregii sale concepții social-politice, el se adresează, la 12/24 aprilie, printr-o circulară, și proprietarilor din județe.

El încearcă să-i convingă pe moșieri și arendași că luminarea săteanului privește nu numai interesele acestuia, ci înseși interesele lor, căci, „după cum machinele cele mai perfecționate sînt cele mai căutate de agricultori ca mai producătoare, asemenea devin cu mult mai producătoare brațele săteanului cînd sînt conduse d-o minte luminată și deșteptată” ²⁴. De aceea cei bogați trebuie să fie generoși, să deschidă ei înșiși școli publice

¹⁸ D. Berindei, în studiul *Înființarea Societății Literare*, p. 25, observă, pe bună dreptate, spre deosebire de Anibal Teodorescu că meritele înființării Societății Literare revin nu numai lui C. A. Rosetti, ci și celui care l-a sprijinit în această operă, lui V. A. Urechia, director al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.

¹⁹ „Mon. of”, nr. 46, 27 februarie/11 martie 1866, p. 207.

²⁰ Vezi, despre legea instrucțiunii publice din 1864, lucrarea lui I. Popescu Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1963.

²¹ „Românul” din 11 martie 1866, p. 82.

²² „Mon. of”, nr. 53, 8/20 martie 1866, p. 235 ; raport al inspectorului Constanța Dunca.

²³ Ibidem, nr. 77, 9/21 aprilie 1866, p. 342.

²⁴ Ibidem, nr. 79, 12/24 aprilie 1866, p. 349—350.

pentru săteni, cu atît mai mult cu cît, adaugă Rosetti, țăranul este temelia țării, „este națiunea română în întregimea ei”²⁵.

În vederea pregătirii corpului didactic menit să contribuie la aplicarea Legii instrucțiunii din 1864, Rosetti propune înființarea unei mari școli pedagogice în București, din care cele cîteva sute de învățători noi, mai bine pregătiți, „vor forma primul batalion sacru al luminei și al luptei pentru reorganizarea școalelor primarii”²⁶. De asemenea, el cere printr-o adresă din 25 mai 1866 Consiliului permanent al instrucțiunii aplicarea articolului din lege privind hotărîrea ca în orașele unde există mai multe școli primare una din ele să fie transformată în școală primară normală²⁷.

Sperînd în crearea unei stări de emulație a factorilor chemați în opera de luminare a poporului, care ar fi putut face ca el să nu-și calce legămîntul făcut sie-și²⁸ ca pînă în toamna anului școlar următor fiecare comună să aibă școala sa, C. A. Rosetti dă dovadă de multă insistență.

Trimite institutorilor superiori o adresă, cu data de 14 mai, prin care le cere să raporteze în cel mai scurt timp asupra felului cum au îndeplinit prevederile articolului 47 din Legea instrucțiunii privind îndatoririle lor speciale în domeniul realizării obligativității învățămîntului primar²⁹. Într-o circulară cu aceeași dată, 14 mai, se adresează din nou primarilor comunelor rurale. E silit să constate, arată el aici, că apelurile sale adresate autorităților pentru a sprijini aplicarea obligativității învățămîntului primar prin asigurarea bazei sale materiale „n-au aflat un ecou cît de slab”³⁰. Condamnînd „nepăsarea” și „uitarea de datorie” a autorităților locale, C. A. Rosetti cerea acestora să-i trimită de urgență dări de seamă asupra măsurilor luate și situații cu numărul de copii care, o dată cu începerea anului școlar 1866—1867, împlinind vîrsta de 8 ani, conform Legii instrucțiunii, vor urma școala. Le cere totodată să ia măsuri hotărîte pentru popularizarea dispozițiilor Legii privind obligativitatea învățămîntului primar, „prin placarde, prin foi publice, prin batere de darabană”³¹.

În altă circulară, publicată la 20 mai, adresată prefectilor, își exprima de asemenea dezamăgirea că apelurile sale la acțiune și generozitate, făcute autorităților și proprietarilor, au rămas fără ecou; pe drept, el se plîngea că marea majoritate a acestora nu a luat în considerație circularele trimise de el³². El cere cu vehemență prefectilor să-i răspundă de urgență ce au de gînd să facă pentru ca comunele rurale să aibă localuri de școli pînă la începutul apropiatului nou an școlar; speră că, măcar de data aceasta, în urma acestei noi circulare, prefectii se vor „întrece” în a face propuneri „pentru instrucțiunea și educațiunea poporului din județele respective”³³ și avertizează că, dacă rugămintile sale din nou ar rămîne fără rezultat, ar fi silit — ca și în alte rînduri — a demasca în ochii opiniei publice, prin presă, „pe culpabilii de asemenea indiferințe și a cere publice-

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, nr. 93, 29 aprilie/11 mai 1866, p. 407.

²⁷ Ibidem, nr. 113, 26 mai/7 iunie 1866, p. 499.

²⁸ Ibidem, nr. 79, 12/24 aprilie 1866, p. 350.

²⁹ Adresa nr. 3 936 din 14 mai; „Mon. of.”, nr. 107, 18/30 mai 1866, p. 473.

³⁰ „Mon. of.”, nr. 107, 18/30 mai 1866, p. 473.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, nr. 109, 20 mai/1 iunie 1866, p. 483.

³³ Ibidem.

pilduirii unor asemenea agenți, cari prin așa purtare vor fi probat că sunt neamicii cei mai periculoși ai României”³⁴.

Circularele din 14 mai, adresate primarilor și institutorilor, cu cerea de a se stabili numărul de elevi ce urmau să frecventeze școala o dată cu începerea noului an școlar — într-o măsură mai mare decît o circulară asemănătoare dată încă în luna martie³⁵ — au impus trimiterea de urgență a răspunsurilor către ministru. Există în arhive numeroase rapoarte cuprinzînd astfel de situații³⁶.

Cei care au dovedit zel și patriotism în chemările lui Rosetti la opera de luminare a poporului — așa cum el singur remarcă — au fost însă învățătorii, dar — date fiind slabele lor mijloace materiale — asigurarea materială a învățămîntului nu putea să fie opera lor. Sutele de rapoarte ale învățătorilor condamnă lipsa de sprijin a autorităților și a tuturor acelor factori — proprietari sau arendași — în al căror sprijin material Rosetti își pusesese mari speranțe; „indiferința și nepăsarea din toate părțile pentru interesele morali și materiale ale școalelor publice, iată ce au întîmpinat, pînă acum autoritățile școlare de prin districte”, se arată într-un raport din 21 mai 1866³⁷. Cele mai multe rapoarte de acest fel sînt publicate de C. A. Rosetti în „Monitorul oficial”, cu stipulația că se publică „spre a se vedea cum d-nii institutori devin fără voia lor călcătorii legii”³⁸. Aceeași formulă o găsim și în multe adrese trimise de C. A. Rosetti ministrului de interne, căruia îi reclamă atitudinea de indiferență a autorităților locale, cerîndu-i insistent intervenția³⁹.

Această orientare a lui C. A. Rosetti spre îndeplinirea punctului esențial al Legii din 1864 — obligativitatea învățămîntului primar — este un aspect din cele mai importante care relevă contribuția adusă de el la progresul societății românești a vremii. Dar C. A. Rosetti a avut în vedere de la început nu numai punerea în practică a prevederilor Legii instrucțiunii din 1864, ci și întreaga administrație a învățămîntului public, cu toate problemele pe care ea le presupunea. Se îngrijea de starea sănătății elevilor, cerînd medicilor de internate, în acest sens, dări de seamă lunare⁴⁰ sau constituind comisii speciale de inspecție⁴¹. În urmărirea calității procesului de învățămînt punea un accent deosebit pe conduita morală a cadrelor didactice, relevînd însemnătatea exemplului personal în procesul de educație a copiilor⁴². În vederea controlului activității de zi cu zi a cadrelor didactice și a urmăririi ridicării pregătirii profesionale a acestora, C. A. Rosetti ia măsuri de ordin administrativ din cele mai amănunțite⁴³.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Vezi, la Arh. ist. centr., fond. Min. Instr., dos. 493/1866, 12 martie, rezultatele circularei 505, relativ la numărul de elevi de ambele sexe aflați la acea dată, pe clase, cit și numărul ce ar rezulta din punerea în aplicare a obligativității instrucțiunii.

³⁶ Vezi Arh. ist. centr., fond. Min. Instr., mai ales dos. 493/1866.

³⁷ Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 512/1866, f. 43; raport al institutorului superior al școlii de băieți din Caracal.

³⁸ „Mon. of.”, nr. 122, 7/19 iunie 1866, p. 542; raportul institutorului superior din Caracal.

³⁹ Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 512/1866, f. 49, 50; „Mon. of.”, nr. 119, 3/15 iunie, p. 529.

⁴⁰ „Mon. of.”, nr. 108, 19/31 mai 1866, p. 479: adresa către medicii internatelor.

⁴¹ „Mon. of.”, nr. 95, 1/13 mai 1866, p. 419: darea de seamă a comisiei însărcinate cu inspecția internatului liceului Sf. Sava.

⁴² „Mon. of.”, nr. 108, 19/31 mai 1866, p. 479.

⁴³ Astfel, reintroduce la școli trei categorii de registre: de prezență, de inspecție și de activitate zilnică („Mon. of.”, nr. 119, 3/15 iunie 1866, p. 529).

Pentru ridicarea calității învățământului sub raportul interesului elevilor, el ia inițiativa de a se face concursuri cu premii între elevii cei mai buni ai diferitelor școli, desemnați în urma rezultatelor fiecărui an școlar, concursuri menite să creeze o stare de emulație „chiar și între școalele de aceeași categorie”⁴⁴. Răspunzând acestei chemări, Consiliul permanent al instrucțiunii publice elabora încă la începutul lunii iunie regulamentul acestor concursuri generale, în vederea susținerii lor chiar în acel an școlar⁴⁵.

În afara învățământului public, primar, secundar⁴⁶ sau universitar⁴⁷, C. A. Rosetti a sesizat, în raport de condițiile materiale ale păturilor de jos ale populației, necesitatea unui învățământ cu program special. Este foarte importantă în acest sens adresa din 9 aprilie către primarul capitalei, căruia îi aduce la cunoștință că pune la dispoziția lui întregul corp didactic din București, pentru a se deschide de urgență școli duminicale și școli serale pentru cetățenii adulți neștiutori de carte⁴⁸. C. A. Rosetti îndeamnă mai ales pe meseriași să se înscrie la aceste școli serale și comunică dorința directorului de minister V. Alexandrescu-Urechia de a fi primul care va începe o astfel de școală⁴⁹.

Alături de acest element progresist pe care îl aflăm în activitatea lui C. A. Rosetti, stă un altul, în legătură cu direcția de dezvoltare a învățământului nostru. Încă de la sfârșitul lunii aprilie, pornind de la ideea că școlile nu trebuiau să fie „pepiniere de candidați la budgetul statului”, ci „un mijloc d-a servi și d-a face gloria țarei”, C. A. Rosetti sublinia necesitatea de a se înființa în toate regiunile școli profesionale, de meserii și de agricultură⁵⁰, iar într-o adresă din luna mai către Consiliul permanent al instrucțiunii arăta: „Să nu mărginim școalele noastre superioare la învățatură teoretică, ci să dăm acestei învățături o direcțiune practică, de aplicațiune”⁵¹. El cere Consiliului permanent să trimită propuneri urgente, pentru a pune în practică prevederea din legea instrucțiunii cu privire la înființarea pe lângă Facultatea de științe a mai multor școli de aplicație, pentru silvicultori, ingineri etc.

Atitudinea lui C. A. Rosetti de încurajare a învățământului privat — școala privată, în concepția sa, nu era un mijloc de a compromite școala publică și Legea instrucțiunii din 1864 — privea mai ales cerințele învățământului profesional. Până când statul, cu posibilitățile sale financiare, va putea să organizeze școli bune profesionale, el apreciază că deschiderea de ateliere-școli pentru însușirea meseriilor nu numai că nu este oprită,

⁴⁴ „Mon. of.”, nr. 97, 4/16 mai 1866, p. 427.

⁴⁵ „Mon. of.”, nr. 122, 7/19 iunie 1866, p. 542.

⁴⁶ C. A. Rosetti, printre altele, încă din februarie 1866, numea o comisie de arhitecți, avînd ca sarcină construirea unei noi clădiri pentru „Academia” de la Sf. Sava, prin preluarea lucrărilor unei foste comisii numite în 1864. Cf. „Românul”, 24 februarie/8 martie 1866, p. 38. Vezi și Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 1 119/1866, f. 1.

⁴⁷ Au loc noi numiri la Universitatea din Iași și se declară concursuri pentru numeroase posturi universitare, cf. „Mon. of.”, nr. 40, 20 februarie/14 martie 1866, p. 179; nr. 52, 6/18 aprilie, p. 231; nr. 54, 9/21 martie, p. 243.

⁴⁸ „Mon. of.”, nr. 77, 9/21 aprilie 1866, p. 342.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, nr. 93, 29 aprilie/11 mai 1866, p. 408.

⁵¹ Ibidem, nr. 113, 26 mai/7 iunie 1866, p. 499.

dar mai mult : ea trebuie să fie subvenționată de stat, întrucât astfel de „începuturi de școli profesionale” contribuie la „prosperitatea și înflorirea industriei naționale, atît de căzute”⁵².

Se impune, în legătură cu atitudinea lui C. A. Rosetti față de învățămîntul privat, observația că deși el accepta soluția școlilor private în spiritul principiilor sale privind „libertatea absolută”⁵³, nu înțelegea ca astfel de școli născute din inițiative particulare să aibă alte scopuri decît cele ale școlilor publice (de stat). Cu cît libertatea de învățămînt este mai mare, spune Rosetti, adresîndu-se directorilor școlilor private, cu atît mai mult sporesc „răspunderea și datoriile către țara unde deschideți școli private”⁵⁴. Cît timp s-ar dovedi că aceste școli „alterează morala și sănătatea copiilor” sau dovedesc un „spirit antinațional”, ministrul învățămîntului public își rezervă dreptul de a închide astfel de școli.

În legătură cu sfera învățămîntului trebuie subliniat că C. A. Rosetti, cu autoritatea sa, a încercat să dea viață și unor inițiative de caracter legislativ, menite a contribui la progresul societății din vremea sa ; el este autor al cîtorva proiecte de legi, care, în ansamblul activității sale din această perioadă, au o anumită însemnătate.

Încă în mesajul Locotenentei Domnești adresat Adunării Deputaților aleasă în aprilie 1866 și devenită Constituantă, cu ocazia deschiderii sesiunii de la sfîrșitul lunii aprilie, în partea consacrată instrucțiunii publice, C. A. Rosetti arăta că „spre a se da școalelor toate garanțiile, că chiar și la carierile politice se vor prefera pe viitor numai capacitatea și meritele”, el pregătise un proiect de lege privind admisibilitatea la funcțiile statului, avînd drept scop să pună capăt „arbitrariului și nepotismului” în domeniul administrației de stat, precum și să fie „un îndemn mai mult la frecventarea școlilor”⁵⁵. La 21 aprilie proiectul de lege privind admisibilitatea la funcțiile statului era publicat în ziarul „Românul”⁵⁶. Punctele cele mai importante ale acestui proiect contribuiau, pe de o parte, la ridicarea calificării prin școală a funcționarilor publici, pe de altă parte, la mai buna organizare a administrației statului. Se preconiza ca nimeni să nu fie admis într-o funcție a statului salariată peste 100 de lei — valoarea de atunci — dacă nu posedă dovezi de aptitudine, adică diplome eliberate de școală ; funcțiile plătite între 50 și 100 de lei mai puteau fi ocupate pe baza simplei dovezi că posesorii lor știu să scrie și să citească, dar din 1870 chiar și pentru aceste funcții se vor cere diplome. Se stabilește totodată o ierarhie a preferinței diverșilor candidați la funcții pe

⁵² Ibidem, nr. 108, 19/31 mai 1866, p. 479.

⁵³ Mai ales pe marginea interpretării articolului din Legea instrucțiunii publice privitor la condițiile de deschidere a școlilor private s-a ajuns la o dispută cu Consiliul permanent al instrucțiunii publice, dispută care a luat sfîrșit printr-o încheiere a Consiliului de Miniștri în favoarea lui Rosetti (Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 492/1866, f. 2, 4 și 5). O altă neînțelegere cu Consiliul permanent privind competența numirii în posturi a unor profesori sau revizori școlari a solicitat din nou o intervenție asemănătoare a Consiliului de Miniștri (Ibidem, f. 11, 12, 14, 17 și 18).

⁵⁴ „Mon. of.”, 27 mai/8 iunie 1866, p. 503 ; Vezi și referatul din 28 mai 1866, în legătură cu disputa dintre Rosetti și Consiliul permanent, pe marginea condițiilor de deschidere a școlilor private, cf. Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 492/1866, f. 4.

⁵⁵ „Mon. of.”, nr. 93, 29 aprilie/11 mai 1866, p. 408.

⁵⁶ Vezi textul proiectului de lege în „Românul” din 21 aprilie 1866, p. 210 ; vezi și Arh. Ist. Centr., Min. Instr., dos. 1 063/1866.

baza nivelului lor de pregătire școlară⁵⁷. Cu asemenea elemente, acest proiect de lege — conceput poate din timpul domniei lui Cuza — putea să aibă un efect pozitiv la acea dată asupra dezvoltării societății.

Acest proiect de lege a fost trimis de primul ministru în dezbaterea Consiliului de Stat, dar între timp, în iulie 1866, Consiliul de Stat desființându-se, proiectul a fost lăsat de o parte⁵⁸.

Era firesc ca sfera funcțiilor din domeniul învățămîntului să stea, în primul rînd, în centrul atenției lui C. A. Rosetti. Una din condițiile ridicării nivelului învățămîntului o constituia stimularea morală și materială a corpului didactic român. Astfel, Rosetti a pregătit un proiect de lege privind salarizarea diverselor posturi școlare, care, la 2 iunie 1866, era publicat în ziarul „Românul”⁵⁹.

Pornind de la premisa că învățătorii și profesorii nu au deschisă perspectiva unor cariere propriu-zise, C. A. Rosetti, în proiectul său, încearcă să realizeze o diversificare a funcțiilor didactice pe bază de vechime, dar, mai ales, să facă din salariu „un stimul mai mult la perfecționarea din ce în ce pentru fiecare membru al corpului profesoral”⁶⁰. Se preconizează conform acestui proiect patru categorii de funcții didactice: provizorie, de gr. I, II și III. Salarizarea pentru funcția provizorie este de 2/3 din cea rezervată gradului I, care este precis stabilită. Salarizarea gradului al II-lea se face adăugîndu-se $\frac{1}{2}$ din salariul gradului I, după 12 ani de serviciu, iar salarizarea gradului al III-lea se face duplicîndu-se suma gradului I, după o vechime de 20 de ani.

Dar, așa cum subliniază însuși C. A. Rosetti, în interesul progresului literaturii, științei și culturii, precum și „al claselor care nu mai sunt în vîrstă d-a frecvența școala”⁶¹ sînt prevăzute în acest proiect — pentru a fi stimulat interesul învățătorilor și profesorilor — excepții în privința numărului de ani în vederea trecerii de la un grad la altul. Trec la gradul al II-lea numai după 6 ani vechime profesorii care au reușit să publice manuale sau diverse cărți, au avut mereu elevi premianți sau au obținut grade academice superioare funcțiilor lor; dintre învățători se bucură de această excepție cei care dovedesc că au învățat a scrie și a citi pe 120 de persoane adulte din comună, în „cursuri de seara și duminicale”. Trecerea la gradul al III-lea se face numai după 4 ani de la obținerea gradului al II-lea, dacă profesorii au obținut titluri academice în țară și străinătate sau sînt autori de opere premiate de mare valoare. În cazul învățătorilor, această excepție se admite dacă ei pot proba că 3/5 din populația adultă a comunei rurale a învățat să scrie și să citească și are

⁵⁷ Este important de observat că în concepția lui C. A. Rosetti, corespondența dintre cei doi factori — capacitatea, avînd la bază școala, și funcția — a fost privită ca o necesitate și în privința cultelor, cel de-al doilea domeniu al sferei lui de activitate (Arh. ist. centr., dos. 1 066/1866, f. 196; „Mon. of.”, nr. 114, 27 mai/14 iunie 1866, p. 503; adresă către episcopi în privința numirii în posturile vacante de preoți). Hotărîrea luată de el ca în funcțiile administrative de ordin ecleziastic să fie numiți numai absolvenții școlilor ecleziastice a stat la baza proiectului său de lege privind înființarea Facultății de teologie și organizarea Seminarului teologic din Iași („Românul”, 29 mai 1866, p. 323).

⁵⁸ Arh. ist. centr., dos. 1 063/1866, f. 1, 2; V. A. Urechia sugera în septembrie 1867 să se caute acest proiect în arhivele fostului Consiliu de Stat și să se repună în discuție.

⁵⁹ „Românul” din 2 iunie 1866, p. 334.

⁶⁰ Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 499/1866, f. 2, 7: procesul-verbal al ședinței Consiliului de Miniștri din 28 mai 1866.

⁶¹ Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 499, f. 2 și 7.

noțiuni de istoria patriei; de asemenea, dacă la școala acestor învățători, timp de 6 ani la rând, $\frac{4}{5}$ din copiii de școală au frecventat școala fără a li se da amendă; de asemenea, dacă învățătorii sau învățătoarele pot dovedi că au ținut cel puțin 6 ani cursuri pentru adulți.

Proiectul de lege — cu asemenea prevederi înaintate — era menit să joace un rol important în dezvoltarea învățământului public și, în general, corespunzător ideilor lui C. A. Rosetti, în opera de ridicare a poporului prin cultură. Și acest proiect, ca și cel privind admisibilitatea la funcțiile statului, ajuns la Consiliul de Stat, a rămas în suspensie, o dată cu părăsirea ministerului de C. A. Rosetti ⁶².

Un alt proiect de lege privind examinarea titlurilor și capacităților medicilor, farmaciștilor și veterinarilor cu diplome în străinătate, care cer dreptul de a funcționa în România ⁶³, aprobat prin decret la 27 iunie 1866, este, de asemenea, opera lui C. A. Rosetti.

În activitatea sa de ministru al cultelor și instrucțiunii publice, C. A. Rosetti, acordând importanța cuvenită învățământului public, mai ales celui primar, a avut în vedere, în același timp, necesitatea dezvoltării tuturor instituțiilor menite a duce la dezvoltarea culturii în țara noastră.

Pînă la începerea funcționării Societății Literare, așa cum se arăta într-o adresă către Consiliul Permanent al Instrucțiunii, era necesară stimularea activității literare și științifice; în acest scop, Rosetti alocă din bugetul ministerului fonduri de premiere a celor mai bune scrieri ⁶⁴ și cere consiliului întocmirea urgentă a unui regulament pentru susținerea de concursuri literare.

Necesitatea educării maselor populare în spiritul cerințelor luptei pentru unitate și independență națională l-a dus pe Rosetti la ideea realizării unei deosebit de importante lucrări, un tratat de istorie națională, care să fie instrumentul acestei opere de educație patriotică. În vederea scrierii istoriei românilor — așa cum arăta încă la sfîrșitul lunii aprilie 1866 —, el urma „a chema concursul tuturor istoricilor noștri de renume din toate unghiurile României” ⁶⁵.

Orice aspect al activității artistice și cultural-științifice îl interesează pe Rosetti. Pentru a constata starea predării desenului în școli numește o comisie de inspecție în frunte cu pictorul Th. Aman, directorul școlii de bele-arte ⁶⁶. Se interesează de activitatea corurilor bisericești din București și de activitatea muzicală din diferite localități ⁶⁷. Cînd un monument istoric oarecare este lăsat în părăsire, el cere autorităților să nu uite că „asemenea monumente veri-cît de modeste în aparență ele sunt mari și scumpe românului” ⁶⁸ și cere autorităților să ia, ca atare, măsurile cuvenite. De la bibliotecile publice cere dări de seamă cu date privind creșterea fondului de cărți ⁶⁹, iar muzeelor de științe naturale le cere dări

⁶² Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 499, 1866, f. 4 și 9.

⁶³ Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 516/1866, f. 3 și 4; vezi și „Buletinul Instrucțiunii publice”, 1869, p. 599—561.

⁶⁴ „Românul”, 4 mai 1866, p. 251.

⁶⁵ „Mon. of.”, nr. 93, 29 aprilie/11 mai 1866, p. 408.

⁶⁶ Ibidem, nr. 107, 18/30 mai 1866, p. 473; nr. 128 din 14/26 mai 1866, p. 569 și Arh. ist. centr., Min. Instr., dos. 512/1866, f. 93, 94 și 106.

⁶⁷ „Mon. of.”, nr. 108, 19/31 mai 1866, p. 480.

⁶⁸ Ibidem, nr. 97, 4/16 mai 1866, p. 427.

⁶⁹ Ibidem, nr. 107, 18/30 mai, p. 473; nr. 108, 19/31 mai 1866, p. 479; nr. 119, 3/15 iunie 1866, p. 529.

de seamă cu date privind creșterea colecțiilor și privind formarea personalului de laborator ⁷⁰.

Toată această multilaterală activitate, desfășurată de C. A. Rosetti de-a lungul a câteva luni de zile în domeniul învățămîntului și culturii, dovedea nu numai competența sa în acest domeniu, dar constituia o premisă care putea să fie temeiul speranței că într-adevăr C. A. Rosetti, continuînd această activitate, ar fi reușit, în viitor, să aibă — mai ales în domeniul învățămîntului public — realizări dintre cele mai fericite pentru progresul societății românești.

Dar la 15 iulie 1866 această activitate ia sfîrșit ; C. A. Rosetti, intrînd în dezacord cu politica conservatorilor, demisionează din guvernul condus de Lascăr Catargiu — o dată cu I. C. Brătianu — și își reia activitatea sa de publicist ⁷¹.

Însemnătatea acestei activități, desfășurată în răstimpul a numai câteva luni de zile, nu trebuie privită atît din punctul de vedere al unor rezultate concrete, cît, mai ales, din punctul de vedere al implicațiilor ei pentru viața politică a vremii.

În domeniul central al activității lui C. A. Rosetti — care privea învățămîntul public — legămîntul său de a face cu orice preț ca pînă la 1 septembrie 1866 să existe școli primare în fiecare sat nu va fi realizat nici pe departe ; acest legămînt se dovedise nerealist, căci apelurile sale la generozitatea celor avuți de a contribui din punct de vedere material la ridicarea școlii rămăseseră fără ecou. Dacă starea învățămîntului primar la începutul anului școlar următor — cînd C. A. Rosetti nu mai era ministru — nu se schimbase în general, în măsura în care totuși un oarecare progres, un început, se făcuse în privința aplicării obligativității învățămîntului primar, aceasta se datora, fără îndoială, și lui C. A. Rosetti ; cel puțin popularizarea pe plan larg a principiului obligativității învățămîntului primar de către Rosetti era una din condițiile progresului care avea să se înfăptuiască în viitor.

În activitatea sa — mai ales în domeniul învățămîntului public primar — C. A. Rosetti apelase permanent la opinia publică prin intermediul presei. Într-o circulară din luna iunie, în ajunul demisiei sale, el arăta : „Fac cel din urmă apel nu numai la toți funcționarii administrațiunei, a-mi da concursul lor cel mai sincer și cel mai activ, dar încă și la toți cetățenii români spre a mă ajuta, fiecare în felul său și cu mijloacele sale, precum și d-a-mi face cunoscut, prin epistole sau prin foile publice, orice rău vor cunoaște și ce trebuie spre a se curma . . . Fără concursul tuturilor, eu unul cel puțin declar că nu crez că se poate face un bine și mai cu seamă că s-ar putea consolida binele” ⁷². Astfel de apeluri adresate opiniei publice, demascarea în ochii acesteia a autorităților din treptele cele mai de sus ale administrației statului, ca și întreaga lui activitate în domeniul ridicării poporului prin cultură, toate acestea au o anumită semnificație ; ele pledează pentru constanța convingerilor democratice ale lui C. A. Rosetti, chiar și pentru perioada la care ne referim ; apelul său la opinia publică nu era un simplu act demagogic, așa cum a fost deseori interpretat, cu

⁷⁰ Ibidem, nr. 108, 19/31 mai 1866, p. 480.

⁷¹ „Românul”, 17 iulie 1866 ; telegrama de demisie poartă data de 11 iulie ; „Mon. of.”, nr. 156, 17/29 iulie 1866, p. 699, adresa către împiegații ministerului ; este numit ministru I. Strat („Mon. of.”, nr. 153, 20 iulie/1 august 1866, p. 708 și „Românul” din 22 iulie 1866, p. 474).

⁷² „Mon. of.”, nr. 121, 5/17 iunie 1866, p. 537.

atît mai mult cu cît C. A. Rosetti nu era un om politic oarecare, ci un factor important al regimului aflat la putere, pe care un astfel de apel, desigur, îl angaja.

În cadrul guvernului instaurat la putere în februarie 1866, în domeniul specific al activității sale de ministru al cultelor și instrucțiunii publice, C. A. Rosetti — spre deosebire de majoritatea celorlalți miniștri — a abordat sarcinile noului regim în spiritul aceluiași principii ale unei largi democrații burgheze, pentru care mărturisea că luptă. Democratismul său, manifestat în direcția învățămîntului — în acel moment istoric —, deși nede-pășind cadrul orînduirii burgheze, a avut o influență pozitivă asupra direcției de dezvoltare a vieții politice românești.

Elementele de progres pe care le-am relevat în activitatea lui C. A. Rosetti în domeniul învățămîntului și culturii — elemente inerente dezvoltării ascendente a societății românești în epoca respectivă —, anul acesta, la o sută de ani de la înființarea Societății Literare (Academice), impun amintirea sa.

ANIVERSAREA CENTENARULUI ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fondarea Societăţii Literare acum o sută de ani a constituit unul dintre cele mai însemnate acte pe plan spiritual din istoria poporului nostru. Scopul acestei societăţi, care în scurt timp a devenit Academia Română, a fost acela de a asigura unitatea de acţiune pe plan ştiinţific şi cultural, de a organiza şi mobiliza forţele creatoare din ţara noastră pentru propăşirea ştiinţei şi culturii noastre naţionale, pentru ridicarea nivelului de cultură al poporului român. Ca un semn de preţuire a activităţii desfăşurate în cadrul Academiei în cei o sută de ani de la înfiinţarea ei, conducerea partidului şi a statului au hotărât să se organizeze ample manifestări de natură să pună în lumină însemnătatea deosebită a acestui înalt for de cultură în istoria poporului nostru. Pe această linie se înscrie Sesiunea solemnă din 26 septembrie a. c., la care au participat conducătorii de partid şi de stat. Cu această ocazie, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a rostit cuvântul de salut din partea Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a Consiliului de Stat şi a guvernului. În continuare, acad. Miron Nicolescu, preşedintele Academiei, a prezentat raportul *Centum anni Academiae*. În cadrul manifestărilor închinat centenarului Academiei, în ziua de 21 septembrie a. c. a avut loc Sesiunea generală ştiinţifică. După şedinţa de deschidere, la care au luat parte conducători de partid şi de stat, au fost prezentate de către vicepreşedinţii Academiei referate-despre realizările şi perspectivele din diferite domenii de cercetare. În după-amiaza aceleiaşi zile şi pînă luni 26 septembrie, cînd a avut loc sesiunea solemnă, s-au ținut şedinţe de referate şi comunicări ştiinţifice pe secţii. Prezentăm mai jos lucrările desfăşurate în cadrul Secţiei de ştiinţe istorice.

Prima comunicare, *Dezvoltarea ştiinţelor istorice în România*, ținută de acad. G. Daicoviciu, a dat prilej autorului să desfăşoare o amplă frescă a realizărilor fundamentale pe care le-a înregistrat istoriografia noastră ca ştiinţă în cadrul şi sub egida Academiei Române, iar în ultimele decenii în cadrul Academiei Republicii Socialiste România.

G. S. Nicolăescu-Plopşor şi Dardu Nicolăescu-Plopşor au prezentat comunicarea *Dovezi şi contribuţii noi privind existenţa unui comportament uman în Villafranchianul de la Bugiu-leşti*. Autorii au subliniat şi cu acest prilej importanţa pe care o are descoperirea celor mai vechi urme de cultură materială atît în ce priveşte istoria omenească din cuprinsul hotarelor ţării noastre, cît şi interesul pe care această descoperire îl prezintă pentru antropologie în general.

În referatul *Noi puncte de vedere privind istoria tracilor de nord în epoca hallstattiană*, Al. Vulpe a reuşit să contureze, pe baza ultimelor cercetări arheologice, cu mai multă precizie caracteristicile culturii populaţiei din ţara noastră din prima epocă a fierului, cînd s-au realizat condiţiile pentru constituirea dacilor ca putere politică.

M. Petrescu-Dîmbovița, în *Cultura Cucuteni și Europa sud-estică*, a scos în evidență unele trăsături comune dintre cultura Cucuteni și culturile neololitice din sud-estul Europei. Pe baza acestor trăsături comune, autorul crede că se pot trata cu mai multă precizie limitele culturii Cucuteni și subliniază necesitatea studierii culturilor neololitice din spațiul carpatodunărean, în strînsă legătură cu culturile contemporane lor din spațiul sud-est european.

De asemenea, în referatul *Asupra artei tracice la Dunărea de Jos*, D. Berciu a insistat asupra anumitor coordonate pe care s-a dezvoltat cultura traco-geților de la Dunărea de Jos în perioada timpurie a celei de-a doua epoci a fierului, particularitățile acestei civilizații și importanța ei în formarea bazei etnografice a poporului nostru.

H. Daicoviciu, în comunicarea *Dacii așa cum îi cunoaștem*, a prezentat aspectele caracteristice ale culturii daco-gete, nivelul social-economic la care a ajuns statul dac în perioada Burebista-Decebal, prezentarea oprindu-se în anul 106, anul cuceririi Daciei de către romani.

Într-un studiu de strictă specialitate, *Dacia pe timpul lui Severus Alexander (222—235)*, acad. Constantin Daicoviciu fixează, în urma unei analize complexe și minuțioase, limitele în timp ale unor instituții romane din Dacia superioară.

Gheorghe Ștefan, în referatul *Avarii și Bizanțul la Dunăre la sfîrșitul secolului al VI-lea e. n.*, încearcă să stabilească cadrul în care s-au desfășurat relațiile bizantino-avare, limitele pe care le-a atins stăpînirea avară și identifică unele toponimice — de exemplu Tomis — în opera istoricilor bizantini.

În comunicarea *Fortificații feudale în Moldova și Țara Românească*, Al. Andronic a făcut o prezentare a modului în care s-au construit cetățile feudale de pe pămîntul țării noastre, specificul arhitectural al acestora, evidențiind contribuția elementului local la construirea cetăților.

A. Sacerdoțeanu, în *Originea băniei și a „banilor” la români*, a căutat să stabilească cea mai veche dată a apariției și caracteristicile acestei instituții.

N. Grigoraș, în comunicarea *Amenzi judecătorești în Moldova în vremea grînduirii feudale*, a definit conținutul acestora și rolul lor în evoluția relațiilor feudale.

În comunicarea *Aspecte preiluministe din dezvoltarea culturii juridice românești în secolul al XVIII-lea (biblioteca Mavrocordaților)*, V. Al. Georgescu a stabilit, pe baza unor lucrări existente din biblioteca Mavrocordaților, legătura dintre unele idei din cultura juridică românească din această epocă și lucrările de specialitate străine, cu caracter iluminist, care au circulat în țările române în secolul al XVIII-lea, reliefind măsura în care ideile iluministe au putut pătrunde în cultura juridică de la noi în acea vreme.

Comunicarea lui Al. Dușu, *Luminismul moldovenesc în contextul istoric sud-est european*, se înscrie în seria lucrărilor consacrate dezvoltării culturii în țara noastră. Al. Dușu încearcă să definească direcțiile de dezvoltare ale iluminismului moldovenesc, influențele care s-au exercitat din afară, rolul acestui iluminism în cadrul țărilor românești în contextul cultural sud-est european.

Ion Ionașcu, în *Academia domnească de la Sfîntul Sava și importanța ei în propagarea culturii în Peninsula Balcanică pînă la 1821*, a identificat amploarea pe care această școală a avut-o de la înființare și pînă în 1821. Stabilind naționalitatea elevilor care au urmat la această școală, autorul a putut să tragă interesante concluzii în legătură cu rolul pe care Academia domnească l-a avut în dezvoltarea culturii în sud-estul Europei.

M. Dan a prezentat *Rolul intelectualilor români transilvăneni în înființarea unor societăți culturale-științifice în Principatele Române (pînă la întemeierea Societății Literare Române)*, arătînd că la toate proiectele de înființare a unor societăți culturale-științifice au luat parte și cărturarii transilvăneni, după cum în cadrul societăților înființate, oricît de efemeră a fost existența lor, au fost prezenți și intelectuali transilvăneni, încît crearea Academiei apare ca rezultatul unui lung proces, la care transilvănenii și-au adus contribuția lor alături de moldovenii și de munteni.

În comunicarea *Participarea muncitorimii din Tirgu-Mureș și Valea Mureșului la lupta pentru crearea P. C. R.*, S. Fucs a reliefat importanța pe care o are studiarea regională a mișcării muncitorești în perioada de avânt revoluționar care a dus la crearea P. C. R.

Șt. Pascu, în lucrarea *Colegii și academii în țările române în evul mediu*, a făcut o succintă trecere în revistă a principalelor instituții de cultură care au luat ființă și și-au desfășurat activitatea pe cuprinsul țării noastre, a subliniat rolul pe care acestea l-au jucat în dezvoltarea spirituală a poporului român, legătura dintre aceste școli și curentele culturale contemporane, rostul lor în dezvoltarea conștiinței naționale la români.

Societăți cultural-științifice în Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea au format subiectul comunicării ținute de I. Kovacs și P. Teodor, ceea ce a îngăduit autorilor să surprindă aspectul general al unei perioade de plin avânt cultural al societății românești transilvănene, efortul susținut de crearea a unor societăți culturale naționale. Autorii s-au oprit asupra proiectului de societate literară menit să ducă la înflorirea culturii, întocmit de Florian Aron, și au prezentat în continuare societățile de lectură din Cluj, Societatea literară vieneză, Asociația transilvăneană pentru literatura română și cultura poporului român „Astra”.

A. Deac, în comunicarea *C. Dobrogeanu-Gherea și problemele fundamentale ale societății românești*, a căutat să circumscrie personalitatea complexă a lui Gherea și rolul lui în mișcarea revoluționară din țara noastră, precum și contribuția sa la dezvoltarea culturii românești în limitele epocii în care Gherea și-a desfășurat activitatea, limite impuse de dezvoltarea generală a societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În concluzie, autorul a subliniat că activitatea lui Gherea nu trebuie nici supraestimată, nici subestimată, ci judecată în lumina realităților social-economice și ideologice în care aceasta s-a desfășurat.

În lucrarea *Izgonirea trupelor hitleriste din Oltenia în august 1944*, Ileana Petrescu a făcut o prezentare a principalelor acțiuni pe care trupele române le-au dus împotriva trupelor hitleriste care se aflau sau acționau pe teritoriul Olteniei.

T. Georgescu, în comunicarea *Partidul Comunist Român, apărător și promotor al culturii*, a reliefat acțiunea intelectualilor români care, sub influența și conducerea partidului comunist, au dus o luptă permanentă pentru salvarea valorilor culturale, pentru triumful ideilor umaniste și progresiste în literatura noastră de după 1930 și înfrângerea curentelor iraționale, obscurantiste, antiomane, promovate de fascism. În timpul celui de-al doilea război mondial și după terminarea lui, Partidul Comunist Român a știut să câștige încrederea și adeziunea intelectualilor, datorită idealurilor de libertate și umanitariste pe care partidul le promova în cadrul programului său de dezvoltare culturală a poporului român.

Au mai ținut comunicări D. Simonescu, *Publicarea izvoarelor istorice naționale în preocupările Academiei Române*, Tr. Lungu și M. Ionescu, *Chestiunea fărâncască în preocupările Academiei Române*, V. Maciu și V. Netea, *Academia Română și problema unității naționale*, comunicări publicate în numărul de față al revistei noastre.

Ultimul referat, *De la cărturarii democrați și socialiști ai veacului trecut la intelectualii comuniști ai construcției socialismului*, a fost ținut de I. Popescu-Puțuri. Autorul a subliniat ca o trăsătură constantă a intelectualității românești faptul că, încă din 1848, reprezentanții săi de frunte au avut preocupări de natură politică sau a participat activ la lupta de eliberare social-politică a poporului nostru. Încă o calitate a intelectualității noastre a fost receptivitatea acesteia față de noua clasă care se dezvoltă impetuos în a doua jumătate a secolului al XIX-lea : proletariatul (V. Conta a fost membru al primei internaționale ; Eminescu scrie *Împărat și proletar* etc.). În secolul nostru, intelectualii români au intrat în contact cu marxismul și s-au ridicat împotriva propagării ideologiei fasciste, iar în timpul celui de-al doilea război mondial au luat o atitudine curajoasă împotriva politicii antonesciene, care ducea țara spre prăpastie, au aderat la insurecția din august 1944 și, pregătiți să contribuie

la prefacerile ce trebuiau să se înfăptuiască, au urmat mersul ascendent al revoluției noastre populare.

În încheiere, acad. C. Daicoviciu, președintele Secției de științe istorice, a apreciat calitățile comunicărilor prezentate în cadrul secției și a subliniat semnificația pe care o are sărbătorirea solemnă a celor o sută de ani de la înființarea Academiei.

M.N.

EXPOZIȚIA „DEZVOLTAREA ȘTIINȚEI ÎN ROMÂNIA”

Printre alte manifestări cu prilejul aniversării Centenarului Academiei a fost deschisă în sala Dalles din capitală o expoziție care prezintă o imagine de ansamblu asupra dezvoltării științei și culturii de-a lungul veacurilor.

În cele patru săli ale expoziției, cu ajutorul a numeroase panouri, hărți, vitrine, documente, machete și fotografii, sînt înfățișate momente mai importante din evoluția științei și culturii în țara noastră. Astfel, vizitatorul poate să-și facă o imagine completă asupra începuturilor civilizației dacice privind o hartă mare a Daciei, reprezentînd așezări, bogății naturale, ocupația, legăturile economice ale populației din secolul al III-lea î.e.n. — secolul I e.n., și vitrine în care sînt expuse uneltele de fier, ceramică, machete care vorbesc de iscusința strămoșilor noștri în prelucrarea metalelor, a ceramicii, a materialelor de construcții etc. Sînt expuse piese arheologice, documente privind viața populației daco-romane, formarea poporului român și a limbii române, evoluția activității culturale în țările române între secolele al XIV-lea și al XVII-lea, de la Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Ioan de Hunedoara la umanismul și iluminismul românesc din secolele XVII—XVIII evidențiind scrisul și tiparul, începuturile învățămîntului, cronicarii. Numeroase expozate redau activitatea cărturarilor care au dat o atenție deosebită cultivării limbii naționale, istoriei poporului român, precum și crearea unor societăți cu caracter cultural-științific, printre care un loc de seamă ocupă în expoziție stolnicul C. Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, reprezentanții Școlii ardeleni, prodigioasa activitate de istoric și revoluționar a lui N. Bălcescu. Relevăm ca piese de valoare, provenite din fondurile Bibliotecii Academiei sau ale altor instituții cultural-științifice din patria noastră, Tetraevanghelul din 1435—1436 caligrafiat de Gavril Uric pentru Mănăstirea Neamț, Evangheliarul slav din 1512 tipărit de Macarie la Tîrgoviște, Tetraevanghelul în limba greacă în secolul al X-lea, ș. a. Vizitatorii apreciază modul de prezentare a materialului muzeistic, din care se vede preocuparea organizatorilor pentru înfățișarea evoluției vieții culturale și științifice în strînsă legătură cu lupta poporului român pentru progres, pentru afirmarea unității naționale și crearea României moderne.

Trecînd apoi direct la evenimentele legate de constituirea Societății Literare Române, moment de la care se împlinește un secol de rodnică activitate și afirmare a științei și culturii naționale, în expoziție găsim mărturii despre prima sesiune a societății din vara anului 1867, în urma căreia aceasta s-a transformat în Societatea Academică Română, fapt întîmpinat de opinia publică cu mult entuziasm și manifestări sărbătorești, în speranța că unitatea de cultură realizată prin componența societății va constitui un sprijin de nădejde al unității naționale și de stat.

Prezintă interes, expuse pe panouri, decretul din 1867 pentru numirea celor 24 de membri fondatori ai societății academice, figuri proeminente ca Ion Heliade-Rădulescu, primul ei președinte, Timotei Cipariu, Vasile Alecsandri, C. A. Rosetti, V. A. Urechia, Titu Maio-

rescu, Al. Hasdeu, C. Negruzzi, Vincențiu Babeș și alții. Sînt redat de asemenea primirea sărbătorească făcută la sosirea în București a membrilor transilvăneni ai societății și ședința de inaugurare.

O dată cu înființarea Societății Academice Române, viața științifică se polarizează tot mai mult în jurul acesteia. Sînt ilustrate convingător activitatea depusă de personalități ca August Treboniu Laurian, Ion Massim, Grigore Tocilescu, Grigore Ștefănescu, Atanase Fătu, în cadrul Secțiilor literară, istorică și științifică ale societății, etapele de realizare ale unora dintre obiectivele consemnate în documentele constitutive, ca stabilirea ortografiei și crearea dicționarului limbii române, adunarea de izvoare istorice, dezvoltarea științelor naturale, începutul unor activități geografice. Este înfățișată în continuare pe numeroase panouri activitatea celor trei secții. Relevăm în mod deosebit la Secția istorică activitatea prodigioasă a lui Eudoxiu Hurmuzaki, inițiatorul colecției de *Documente privind istoria României*, a lui Grigore Tocilescu, la care ne-am referit mai sus, lucrările în cele mai diverse ramuri ale istoriografiei ale lui Alexandru Xenopol, Ion Bogdan, C. Giurescu, D. Onciul, V. Pârvan și, mai ales N. Iorga, savant de renume mondial, membru al unor academii și societăți științifice străine. Completînd panourile, vitrinele Secției istorice prezintă o serie de lucrări care dovedesc amploarea crescîndă a cercetărilor istorice. Sînt așezate în vitrine scrisori, referate, diplome, fotografii care atestă legăturile noastre cultural-științifice cu alte țări, ceea ce denotă aprecierea de care s-a bucurat școala istorică românească peste hotare. Sînt expuse Referatul autograf al lui Al. Odobescu din 13 noiembrie 1874 către Societatea Academică privitor la lucrările sale în legătură cu tipărirea operei lui N. Bălcescu „Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul” cît și Procesul-verbal al ședinței din 9 august 1871 al Societății Academice în care se ia hotărîrea de a se delega M. Kogălniceanu și I. Sbierea să reprezinte Societatea Academică la Adunarea tinerimii române de la Mănăstirea Putna pentru comemorarea lui Ștefan cel Mare, Legea de reorganizare a învățămîntului superior propusă de N. Iorga în 1932 ș. a.

Panourile consacrate Secției literare descriu activitatea laborioasă a unor filologi și scriitori de mare talent ca : Bogdan Petriceicu Hasdeu, Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, George Coșbuc, Octavian Goga, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu și alții, nume ce s-au înscris pentru totdeauna în patrimoniul cultural al poporului nostru.

Activitatea Secției științifice este ilustrată de panourile înfățișînd viața și opera unor savanți de prestigiu, ca matematicienii Spiru Haret, Gheorghe Țițeica, Dimitrie Pompei, fizicienii Emanoil Bacaloglu, Nicolae Vasilescu-Carpen, chimiștii Petru Poni, Nicolae Teclu, Constantin Istrati, geologii Ludovic Mrazec, Sabba Ștefănescu, Grigore Cobălcescu, medici Victor Babeș, Gheorghe Marinescu, Ion Cantacuzino, C. I. Parhon, naturaliștii Dimitrie Brîndză, Grigore Antipa, Emil Racoviță, Dimitrie Voinov și alții. Pe măsura progresului economic și social al țării, cercetările în domeniul științelor naturii și al științelor tehnice s-au diversificat, iar valoarea lor a crescut, multe din aceste cercetări înscriindu-se drept contribuții la dezvoltarea științei mondiale.

Astfel, în vitrinele din mijlocul sălii se află expozate care evidențiază capacitatea de creație tehnică și spiritul inventiv al unor oameni de știință români, ca machetele aparatelor de zbor construite de Aurel Vlaicu și Traian Vuia și macheta avionului monoreactor al lui Henri Coandă. Se mai pot vedea de asemenea microscopul la care a lucrat V. Babeș, costumele de explorator al lui E. Racoviță și numeroase alte mărturii ale vieții și activității unor cunoscuți oameni de știință români.

Mulți dintre savanții enumerați mai sus și-au continuat munca și în deceniile trei și patru ale secolului nostru, iar poziția antifascistă și antirăzboinică a multor membri ai Academiei și corpului didactic universitar a constituit o altă pagină din activitatea democratică, progresistă, apropiată năzuințelor poporului, oamenilor de știință din țara noastră.

În ultimele două săli se pot urmări, pe baza unor exponate ingenios plasate, înflorirea activității științifice din ce în ce mai diversificate în anii puterii populare, imagini luate recent de la Sesiunea științifică generală a Academiei, care și-a desfășurat lucrările în cadrul centenarului. O hartă de proporții ce domină aproape întreaga sală dă o imagine completă asupra activității științifice ce se desfășoară pe întreg cuprinsul țării, prin cele 57 de discuri luminoase ce reprezintă localitățile unde activează institute de cercetare. Numeroase grafice, machete, aparate originale, produse industriale, fotografii etc. redau succesele obținute de oameni de știință și cercetători în diferite ramuri de știință, în strânsă legătură cu dezvoltarea sectoarelor corespunzătoare ale producției materiale, ca matematică, fizică, chimie, metalurgie și metrologie, energetică, foraj și extracția de petrol, geologie, hidrotehnică, construcții, medicină, științe agricole, biologie ș. a. m. d.

Sînt prezentate principalele obiective de viitor cuprinse în programul unitar al cercetării științifice pe perioada 1966—1970 elaborat de Consiliul Național al Cercetării Științifice. Expoziția oglindește momente importante ale vieții științifice din ultimii ani, sprijinul acordat de partid și guvern oamenilor de știință, rolul P. C. R. în îndrumarea și orientarea activității științifice în țara noastră.

Sala a patra este consacrată activității ce se desfășoară în domeniul științelor sociale și umanistice — economie, filozofie, sociologie, istorie, științe juridice, filologie, arte și literatură, — sugestiv reprezentate prin fotografii, grafice, lucrări elaborate în cursul ultimilor ani în cadrul institutelor respective ale Academiei.

Un loc important în frontul ideologic îl ocupă și științele istorice, bine reprezentate în expoziție prin fotografii: Institutul „N. Iorga”, aspecte de la Sesiunea festivă consacrată celei de-a 20 aniversări a eliberării României, cea prilejuită de aniversarea Unirii Principatelor, cît și de la Sesiunea generală care a avut loc în preajma Centenarului, lucrări fundamentale, ca tratatul *Istoria României*, *Brève histoire de la Transylvanie*, *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, numeroase lucrări apărute în colecția „Biblioteca Historica Romaniae” etc.; alte cărți și reviste relevînd o susținută activitate în domeniul istoriografiei în capitală și provincie.

Exponatele din sectorul bibliotecii, editurii, cele privind informarea și documentarea științifică arată efortul deosebit pe care statul nostru îl face pentru dezvoltarea acestor instituții de știință și cultură care au menirea de a populariza noile cuceriri ale științei și tehnicii contemporane.

Alte piese muzeistice se referă la relațiile pe care Academia și institutele ei le au cu foruri științifice similare de peste hotare, vizitele reciproce care s-au făcut și interesul pe care realizările institutelor noastre de cercetare le stîrnește în străinătate.

Expoziția „Dezvoltarea științei în România” organizată cu prilejul sărbătoririi Centenarului Academiei, pe lîngă o imagine a evoluției culturii de-a lungul secolelor, reflectă nivelul atins de cercetarea științifică în actuala etapă de dezvoltare și perspectivele de viitor pe care Congresul al IX-lea al P. C. R. le-a trasat științei și culturii românești.

I.A.

CEL DE-AL XIII-lea CONGRES INTERNAȚIONAL DE STUDII BIZANTINE, Oxford (5—10 septembrie 1966)

Vechea cetate universitară britanică, Oxford, cu colegiile sale întemeiate începînd din secolul al XIII-lea, a găzduit în primele zile ale lunii septembrie lucrările celui de-al XIII-lea Congres internațional de studii bizantine. Prilej de întîlnire pentru cercetători din numeroase

țări, congresul a dezbătut trei teme principale, stabilite anterior : situația Bizanțului în secolul al XI-lea ; relațiile sale cu popoarele și statele formate în sud-estul Europei în secolele VII—XIV ; discipline speciale reflectând aspecte ale istoriei și ale culturii bizantine. Toate aceste teme au făcut obiectul unor rapoarte principale sau suplimentare, care au fost tipărite din timp și distribuite la deschidere participanților la congres, spre a fi discutate în ședințe plenare. Pe lângă rapoartele amintite, s-au prezentat numeroase comunicări în ședințele de secții, organizate după cum urmează : artă și arheologie (trei secții paralele) ; istorie (două secții paralele) ; muzicologie, numismatică, lingvistică, diplomatică și geografie istorică ; drept, paleografie și artă ; literatură și matematică ; istoria bisericii și teologie ; istorie, artă și arheologie. Numărul mare de rapoarte și comunicări prezentate a obligat pe organizatori să programeze adesea două sau trei ședințe pe zi, și acestea paralele.

Deschiderea congresului a avut loc într-un cadru solemn la Sheldonian Theatre, în ziua de 5 septembrie, ora 17. Au rostit cuvântări de salut : sir Kenneth Wheare, vicecancelar al Universității din Oxford ; lordul-maior (primar) al orașului Oxford, vicemareșal al Aerului W. F. Mac-Neece Foster ; sir Steven Runciman, președintele congresului ; prof. Joan M. Hussey, președinta Comitetului Național Britanic ; prof. G. Ostrogorsky (Belgrad) din partea invitaților străini ; prof. Paul Lemerle (Paris), președintele Comitetului internațional de studii bizantine.

La lucrările congresului a luat parte și o delegație a țării noastre, care a prezentat trei rapoarte și trei comunicări. Astfel, în ședința din 6 septembrie, acad. prof. Emil Condurachi a dezvoltat ideile cuprinse în raportul *Nouvelles recherches sur le limes byzantin du Bas-Danube aux Xe-XIe siècles*, raport redactat în colaborare cu I. Barnea și P. Diaconu, scoțind în evidență informațiile noi aduse de cercetările arheologice recente cu privire la datarea și determinarea caracterului valului de piatră din Dobrogea.

În aceeași ședință, prof. Alexandru Elian a prezentat raportul suplimentar *Byzance et les Roumains à la fin du Moyen Age*, analizând relațiile politice, comerciale, ecleziastice și culturale care au contribuit la preluarea moștenirii bizantine de către țările române la sfârșitul evului mediu.

Ultimul raport suplimentar al delegației române a fost cel prezentat în ședința din 9 septembrie de către conf. univ. Eugen Stănescu, sub titlul *Solutions contemporaines de la crise. Un quart de siècle de réformes et contre-réformes impériales (1057—1081)*, tratind despre încercările împăraților bizantini din această perioadă de a face față crizei politice și economice a imperiului.

În afară de rapoartele menționate mai sus, delegația română a prezentat și următoarele comunicări : prof. Ion Nestor, *L'influence byzantine au nord du Bas-Danube aux VIe—XIe siècles* ; prof. Francisc Pall, *Contributions à la question de l'aide occidentale accordée à Byzance à la veille de son effondrement* ; Octavian Iliescu, cercetător științific principal, *L'hyperpère byzantin au Bas-Danube du XIe au XVe siècle*. Atât rapoartele, cât și comunicările prezentate de delegația română au fost urmărite cu mult interes de către specialiștii străini participanți la ședințele respective.

Variatatea și numărul mare de probleme tratate în rapoartele și comunicările prezentate la acest congres fac imposibilă o relatare mai amplă. Ne vom mărgini de aceea să semnalăm titlurile rapoartelor principale și suplimentare ale celorlalți delegați (în ordinea în care au fost prezentate) : Gy. Moravcsik (Budapesta), *Byzantinische Mission im Kreise der Türkvölker an der Nordküste des Schwarzen Meeres* (raport principal) ; L. Müller (Tübingen), *Byzantinische Mission nördlich des Schwarzen Meeres vor dem elften Jahrhundert* (raport suplimentar) ; G. Ostrogorsky (Belgrad), *Problèmes des relations byzantino-serbes au XIVe siècle*, cu un raport suplimentar cu aceeași temă redactat de George C. Soulis (Berkeley, California, S. U. A. ; decedat la 18 iunie 1966) ; G. G. Litavrin, A. P. Kajdan și Z. V. Udaltova (Moscova), *Relațiile vechii Rusii cu Bizanțul din secolul al XI-lea pînă în prima jumătate a secolului al XIII-lea* (în l. rusă, raport principal) ; I. Șevcenko (Washington), *Russo-Byzantine relations after the eleventh century* și

F. von Lilienfeld (Jena), *Russland und Byzanz im 14. und 15. Jahrhundert* (rapoarte suplimentare); M. Velimirović (New Haven, Connecticut, S. U. A.), *The influence of the Byzantine Chant on the music of the Slavic countries* (raport principal), cu un raport suplimentar pe aceeași temă prezentat de D. Stefanović (Belgrad și Oxford); D. Angelov (Sofia), *Die bulgarischen Länder und das bulgarische Volk in den Grenzen des byzantinischen Reiches im XI.—XII. Jahrhundert (1018—1185)* (raport principal); A. Dostál (Praga), *Les relations entre Byzance et les Slaves, en particulier les Bulgares, aux XIe et XIIe siècles du point de vue culturel* (raport suplimentar); K. Weitzmann (Princeton, S. U. A.), *Byzantine miniature and icon painting in the eleventh century* (raport principal); Ch. Delvoye (Bruxelles), *L'architecture byzantine au XIe siècle* și A. V. Bank (Leningrad), *Cîteva probleme privind arta Bizanțului în secolul al XI-lea* (în l. rusă) (rapoarte suplimentare); O. Strunk (Grottaferrata, Roma), *Byzantine music in the light of recent research and publication* (raport principal); G. Schirò (Roma), *Problemi himnologhici* și M. Huglo (Paris), *Relations musicales entre Byzance et l'Occident* (rapoarte suplimentare); E. Kriaras (Salonic), *Diglossie des derniers siècles de Byzance: naissance de la littérature néo-hellénique* (raport principal); J. Irmscher (Berlin) și A. Mirambel (Paris), rapoarte suplimentare cu aceeași temă; Ph. Grierson (Cambridge), *Byzantine Coinage as source material* (raport principal); A. R. Bellinger (Washington), *Epigraphy of the Byzantine Coinage* și T. Bertelè (Verona), *Il titolo degli imperatori della zecca di Nicea* (rapoarte suplimentare); F. Halkin (Bruxelles), *L'hagiographie byzantine au service de l'histoire* (raport principal); Enrica Follieri (Roma), *I rapporti fra Bisanzio e l'Occidente nel campo dell'agiografia*, și I. Duicev (Sofia), *Les rapports hagiographiques entre Byzance et les Slaves* (rapoarte suplimentare); N. Svoronos (Paris), *Société et organisation intérieure dans l'Empire byzantin au XIe siècle: les principaux problèmes* (raport principal); A. Guillou (Roma), *Recherches sur la société et l'administration byzantine en Italie au XIe siècle*; H. Evert-Kappesowa (Łódź) (rapoarte suplimentare); G. Toumanoff (Washington), *The Background to Mantzikert* (raport principal); S. Der Nersessian (Paris), *Armenia in the tenth and eleventh centuries*, R. W. Thomson (Cambridge, Massachusetts, S. U. A.), *The influence of their environment on the Armenians in exile in the eleventh century* și F. Sümer (Ankara), *The Turks in Eastern Asia Minor in the eleventh century* (rapoarte suplimentare); P. Charanis (New Brunswick, New Jersey, S. U. A.), *Observations on the Demography of the Byzantine Empire* (raport principal); Hélène Ahrweiler (Paris), *Les problèmes de la géographie historique byzantine* și Hans-Georg Beck (München) (rapoarte suplimentare).

În timpul congresului, celebra Biblioteca Bodleiana din Oxford a organizat o expoziție de manuscrise grecești, latinești și slave, datînd din secolul al VI-lea pînă în timpul Renașterii. Printre alte manuscrise prețioase, era expus și *Evangeliarul* slav din 1429, scris și împodobit cu miniaturi de către călugărul Gavril Uric de la mănăstirea Neamțu pentru Doamna Marina, soția lui Alexandru cel Bun. Manuscrisul, cu o versiune greacă marginală adăugată în secolele XVI—XVII, a putut fi văzut mai de aproape de către membrii delegației române, grație amabilității organizatorilor. Un catalog tipărit, bine pus la punct, al manuscriselor figurînd în această expoziție a fost distribuit participanților la congres.

Sedinta de închidere a celui de-al XIII-lea Congres internațional de studii bizantine a avut loc la 10 septembrie. În aplauzele întregii asistențe, s-a hotărît, la propunerea delegației române, ca viitorul Congres internațional de studii bizantine să se întrunească în 1971 în țara noastră. Reamintim că la București s-a ținut în 1924 primul Congres internațional de studii bizantine, din inițiativa lui Nicolae Iorga. Preocupările constante ale marelui savant român privitoare la istoria Bizanțului și a moștenirii bizantine au constituit în repetate rînduri obiectul unor studii strălucite, al căror ecou stăruie și astăzi, la fiecare întîlnire a bizantinologilor din întreaga lume.

O. Iliescu

C R O N I C A

În ziua de 9 iulie 1966, la Focșani, într-un cadru festiv, s-a inaugurat Muzeul Unirii. Clădirea care-l adăpostește, una din cele mai vechi din oraș, a găzduit între 1859 și 1862 Comisia centrală de pregătire a Unirii, înființată în urma convenției de la Paris din 1858.

Lupta pentru Unirea Principatelor și independența poporului român este larg prezentată în cele opt săli ale muzeului prin diferite obiecte, fotocopii și documente inedite. De actul Unirii sînt legate numele lui Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Vasile Alecsandri și ale multor altor patrioți. Vizitatorilor le sînt prezentate casa lui Dimitrie Dăscălescu, unde se întruneau cei 200 de membri ai comitetului unionist de la Focșani, sosirea lui Alexandru Ioan Cuza în acest oraș, desființarea graniței de pe Milcov dintre cele două țări surori, diferite acte normative ale Comisiei centrale, obiecte personale aparținînd unor personalități care au militat activ pentru Unire etc. În sălile muzeului sînt prezentate peste 1 000 de exponate. La alcătuirea tematicii colecției noului muzeu și-au adus contribuția aproape toate muzeele regionale din țară.

La Roșiorii de Vede s-a deschis la 19 iulie 1966 Muzeul „Răscoala țăranilor din 1907”, primul lăcaș din țară în care sînt adunate mărturii despre neuitatul an. La inaugurare se aflau numeroși locuitori ai orașului, țărani din fostul județ Teleorman, veterani ai răscoalei. Au fost prezenți Gheorghe Necula, prim-secretar al Comitetului regional București al P. C. R., Vasile Mateescu, președintele Sfatului popular regional, Ion Moraru, vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, reprezentanți ai Comitetului raional de partid, activiști de partid și de stat. Au luat cuvîntul Anghel Bodirlău, președintele Sfatului popular raional Roșiorii de Vede, Cornel Băjenaru, secretar al Comitetului regional București al P. C. R.

Asistența a vizitat apoi muzeul, care înfățișează numeroase aspecte ale situației economice, sociale și politice a țăranimii de la începutul secolului nostru, lupta sa pentru pămînt și libertate, sprijinul acordat acestuia de către clasa muncitoare, munca și viața fericită a țăranimii de azi, stăpînă pe pămîntul pentru care s-au jertfit înaintașii ei.

La 27 iulie a. c. a avut loc în sala de ședințe a Institutului de istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Republicii Socialiste România ședința organizată cu prilejul împlinirii a 145 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu. Au prezentat comunicări acad. Andrei Oțetea, directorul Institutului de istorie „N. Iorga”, și Nestor Camariano, cercetător principal. Au luat parte profesori universitari, cadre didactice, cercetători.

Cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la crearea Comisiei Generale a Sindicatelor din România, Consiliul Central al Uniunii Generale a Sindicatelor, Academia de științe social-politice „Ștefan Gheorghiu” de pe lîngă C. C. al P. C. R. și Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R. au organizat în ziua de 15 august a. c. un simpozion.

După cuvîntul de deschidere rostit de Dumitru Gheorghiu, vicepreședinte al Uniunii Generale a Sindicatelor, au prezentat referate Augustin Deac, director-adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R., privind *Conferința organizațiilor muncitorești din România 13—15 august 1966*. Arh. Patriș, profesor al Academiei de științe

social-politice „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C. C. al P. C. R., cu privire la *Făurirea unității mișcării sindicale din România*; Ion Preoteasa, secretar al Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor, cu privire la *Sindicatele din România și rolul lor în etapa actuală*.

La simpozion, care a avut loc la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, au luat parte vechi militanți ai mișcării muncitorești, fruntași în întrecerea socialistă din întreprinderile capitalei, activiști sindicali din întreprinderi și instituții.

În cadrul activităților consacrate aniversării a 100 de ani de la primul congres al Internaționalei I, a avut loc un simpozion organizat de Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P. C. R. și Academia de științe social-politice „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C. C. al P. C. R.

Cu acest prilej au fost prezentate comunicările: *Insemnătatea istorică a Congresului de la Geneva (1866) al Internaționalei*, de dr. N. Copoiu; *Importanța înfringerii proudhonismului pentru dezvoltarea luptei de clasă a proletariatului*, de prof. M. Oişteanu; *Problemele luptei de eliberare națională și ale suveranității de stat oglindite în lucrările Congresului de la Geneva al Internaționalei I*, de I. Ilincioiu și A. Harșa.

La simpozion au luat parte activiști de partid, cercetători științifici, cadre didactice, vechi militanți ai mișcării muncitorești, doctoranți, studenți.

LUCIAN BLAGA, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*,

București, Edit. științifică, 1966, 230 p.

Poet, dramaturg, eseist, critic de artă, filozof, memorialist, profesor la Universitatea din Cluj și membru al Academiei Române, Lucian Blaga (1895—1961) s-a afirmat în perioada dintre cele două războaie ca una din cele mai remarcabile personalități ale culturii românești. Spirit cu largi orizonturi, format în contactul direct cu tradițiile și creațiile folclorice ale poporului român și cu valorile autentice ale filozofiei europene, Lucian Blaga, prin arta și gîndirea sa, a contribuit într-o însemnată măsură la ridicarea culturii românești pe o treaptă superioară, relevînd specificul și originalitatea ei.

Autor a peste 30 de volume de versuri — primul său volum, *Poezele luminii*, a apărut în 1919 —, piese de teatru, printre care una consacrată lui Avram Iancu (1934), și filozofie originală¹, Blaga s-a remarcat cu aceeași strălucire, îndeosebi după 23 August 1944, și în domeniul tălmăcirilor, oferind literaturii române traducerea completă a lui *Faust* (1955), o antologie intitulată *Din lirica universală* (1957), *Opere* de Lessing (1958) și altele.

Moartea, survenită la 6 mai 1961, l-a surprins cu mult înainte de a-și fi putut considera încheiată activitatea literară și filozofică, în urma sa rămînînd numeroase

scrieri nepublicate, printre ele și continuarea sistemului său filozofic, iar unele în stare de gestație, precum și o bogată corespondență. O bună parte din cele dintîi, în frunte cu romanul autobiografic *Hronicul și cîntecul vrstelor* (1965) și *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea* (1966), au fost publicate recent prin grija istoricului și criticului literar George Ivașcu. O *Antologie de cîntece populare* se află în curs de apariție.

Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea ca și piesa *Avram Iancu*, a fost inspirată din trecutul de luptă al Transilvaniei, trecut în a cărui desfășurare s-au împletit deopotrivă atît elementele de ordin cultural, cît și cele politice naționale. Fără a fi istoric și fără a-și face din cercetarea acestor fenomene o preocupare esențială, Lucian Blaga, datorită adîncii cunoașteri a dezvoltării culturii românești și a luptelor pentru afirmarea principiului libertății naționale și sociale, a izbutit să construiască una din cele mai veridice imagini asupra ideologiei românești transilvănene din secolul al XVIII-lea — secol dominat pe plan european de mișcarea iluministă — și să sublinieze efortul cărturarilor români de a crea o terminologie științifică românească și de a face din iluminism una din armele cele mai indicate pentru emanciparea poporului român. Deși restrînsă numai la cercetarea iluminismului transilvănean, considerat de dînsul în ceea ce privește

¹ Vezi pentru titluri și cronologie, Lucian Blaga, *Poezii*, ediție îngrijită de George Ivașcu, București, Edit. pentru literatură, 1966, p. XIX.

secolul al XVIII-lea ca un atribut exclusiv al istoricilor și filologilor ardeleni, sinteza lui Blaga, tocmai prin această apreciere a sa aduce, adăugându-se ca studiu transilvan la cercetările mai noi consacrate mișcării iluministe din Moldova și Țara Românească, o contribuție concludentă la cunoașterea generală a iluminismului românesc, în această perioadă el manifestându-se pe ambele laturi ale Carpaților. Ea reprezintă apoi, după cum pe bună dreptate remarcă George Ivașcu în studiul său introductiv, „o importantă mărturie cu privire la orientările și căutările autorului spre noi poziții ideologice și metodologice, dezvăluind un efort de apropiere față de explicația materialistă a istoriei și a fenomenelor de suprastructură” (p. 6). Și, într-adevăr, în această lucrare mai mult decât în oricare altele, Blaga urmărește realitățile social-economice ale epocii studiate arătând desfășurarea lor și consecințele pe care le-au avut asupra dezvoltării ideologiei, culturii și luptelor politice transilvănene. Aceste realități, sub forma unui „tablou al situației sociale și economice din Transilvania”, apar îndeosebi în capitolele consacrate unirii religioase a unei părți a românilor transilvăneni cu biserica Romei (p. 19–24) și răscoalei țărănești din 1784, despre care, arăta Blaga, „nu se poate vorbi fără să se arate în prealabil formele excesive — robota, dijma, censul, prestațiile publice, contribuțiile militare — pe care regimul feudal le-a îmbrăcat aici” și care „constituie pentru oricine un prilej de a se transpune în cea mai cumplită suferință și mizerie umană” (p. 62–66). Ele apar și în capitolul destinat formării burgheziei din Transilvania, în care ni se oferă prețioase referințe asupra comerțului, meseriilor, manufacturilor și exploatărilor miniere din această epocă (p. 82–85). Prin condițiile social-politice se explică și apariția curentului Școlii ardeleni, caracteristic prin iluminismul și orientarea sa națională.

Sintza lui Blaga se deschide cu o expunere asupra împrejurărilor în care, la sfârșitul secolului al XVII-lea, în urma înfringerii turcilor, Transilvania a fost ocupată de către austrieci, „principatul” transilvănean, prin

supunerea principelui Mihail Apafi, intrând în 1688 sub suzeranitatea Imperiului habsburgic. „Ocupația austriacă — remarcă autorul — a prilejuit dezamăgiri în Transilvania”, viitorul acesteia, atât sub raport economic, prin înțetirea obligațiilor fiscale care „secătuiau fără milă resursele acestui colț de pământ”, cât și sub cel spiritual, arătându-se deopotrivă de „întunecos” (p. 16). Românilor îndeosebi, cărora și sub noul regim li se păstra aceeași situație de populație „tolerată”, lipsită de drepturile „națiunii politice”, „nu le surdea nici o perspectivă de schimbare în bine” (p. 16). Ei au avut de suportat, în vederea unei schimbări a situației lor politice, presiunea convertirii, în evidente limite dogmatice, la catolicism. Acceptarea unora din punctele primite s-a făcut însă sub condiția satisfacerii unor revendicări de natură economică, socială, politică și culturală. „Trata-tivele — subliniază Blaga — aveau semnificația unei tranzacții făcute sub auspiciile unei cunoscutre «zicale»; *do ut des*” (p. 38). Proclamată în 1700 de către o parte din cler (38 de protopopi) în frunte cu mitropolitul Athanasie Anghel, „unirea” religioasă, prin menținerea vechiului sistem politic, s-a transformat într-o iritantă decepție care va da naștere, grefată pe un puternic fond social, insuficient relevat însă de autor, la numeroase frământări și răscoale țărănești. Campionul apărării drepturilor ignorate avea să devină episcopul Inochentie Micu, pe care Blaga, anticipând expunerea și concluziile lui D. Prodan din 1964², îl înfățișează, cu toate că se manifesta, „în vestmintă vlădicesc și în forme teologale și ecleziastice,” ca „un luptător pentru interesele politice, economice, sociale și culturale ale poporului român, un mare luptător, în condiții istorice și locale date, care a agitat programul de revendicări față de clasele și «națiunile politice» privilegiate din Transilvania” (p. 39). Considerând actul unirii religioase — prin care s-a pus în discuție problema drepturilor politice ale românilor transilvăneni — ca „un act important în istoria românilor din Transilvania” (p. 32), Blaga nu uită să releve și aspectele

² *Istoria României*, vol. III, București, Edit. Academiei, 1964, p. 492–498.

sale negative și, în primul rând, „despicarea țărânimii române în două grupuri, care mult timp nu vor mai reacționa unitar față de nobilime”, precum și „izolarea unei părți a poporului român de poporul român în totalitatea sa” (p. 37).

Răscoala țărănească din 1784, continuând răscoalele anterioare al căror lanț constituie un preludiu al răscoalei lui Horia (p. 70), „poartă în toate privințele — scrie Lucian Blaga — pecetea condițiilor locale istorice în care i-a fost dat să izbucnească” (p. 80). Autorul relevă cu vădită satisfacție și mândrie ecoul european al răscoalei lui Horia, arătând că aceasta, prin cele două memorii de protest împotriva execuției lui Horia adresate în 1785 de publicistul francez Jean Pierre Brissot, unul din viitorii conducători ai revoluției franceze din 1789, împăratului Iosif al II-lea, a constituit o reală preocupare pentru unele cercuri politice din Franța. Prin memoriile lui Brissot, subliniază Blaga, răscoala țărănească din Transilvania și-a câștigat o justificare europeană, ecourile ei — adăugate la scrierile revoluționare ale epocii — contribuind la elaborarea „doctrinei” dreptului la revoltă al celor împiați. „Nu ne putem sustrage impresiei — mărturisește scriitorul român — că unele idei pe care i le-a inspirat lui Brissot răscoala lui Horia, au ajuns în *Declarația* prin care Adunarea Națională Franceză proclama drepturile omului” (p. 78).

Capitolele următoare ale sintezei sînt consacrate formării burgheziei române din Transilvania, ideilor sociale și ideii naționale stimulate de dezvoltarea burgheziei, conceptului de „națiune”, burgheziei europene a secolului al XVIII-lea, filozofiei luminilor, reformismului iosefin, *Supplexului* din 1791, și Școlii ardelen, studiată prin gîndirea și scrierile lui Samuil Micu, George Șincai, Petru Maior și Ion Budai-Deleanu. Deși lucrînd pe baza unor informații cunoscute, autorul izbutește să aducă în problemele studiate numeroase interpretări și aprecieri originale, concludente, care conferă sintezei sale un nivel de înaltă gîndire istorică și politică. Spre deosebire de unii istorici maghiari și români ca Zoltan Tóth și Augustin Bunea,

care vedeau începuturile conștiinței naționale la românii din Transilvania în actul „unirii” și în activitatea lui Inochentie Micu, sau ca N. Iorga, care le identifica în lupta ortodoxiei împotriva „unirii”, Lucian Blaga, considerînd că aceste aserțiuni „au prea puțin de-a face cu procesele reale” (p. 89), afirmă că la baza conștiinței naționale se afla „conștiința de neam”, „comunitatea de grai” și elementele de viață care „deosebeau pe români de celelalte neamuri cari locuiau alături”, și a căror cunoaștere venea „de prin veacuri” (p. 89) fiind anterioară „unirii” din 1700. Pe baza acestei conștiințe s-a elaborat conceptul de națiune politică valahă (*natio valachico*), născut din năzuințele unui întreg popor (p. 106), în opoziție cu conceptul feudal de națiune, care se întemeia pe drepturile politice exclusive ale clasei nobililor, iobagii maghiari, secui și sași nefăcînd parte din națiunile politice respective. Spre deosebire de conceptul feudal, remarcă Blaga, „static” în esența lui, închis și viabil numai în cadrele sistemului feudal, „conceptul de națiune, așa cum îl găsim la românii din Transilvania încă de la începutul secolului al XVIII-lea, are, în ciuda peripețiilor sale de aspect feudal, o dezvoltare deschisă spre conceptul modern despre națiune” (p. 108).

În secolul al XVIII-lea, „națiunile politice” feudale, sub presiunea burgheziei, încep să-și lărgescă conținutul și în același timp să devină purtătoarele de cuvînt ale limbii și culturii naționale. La această transformare a contribuit într-o largă măsură și iluminismul apusean, pătruns în Transilvania îndeosebi sub forma iluminismului german, reprezentat de Leibniz, Wolff și Lessing. Caracteristica acestui iluminism, în raport cu cel francez și englez, este „moderația” și tendința de integrare în feudalism prin compromisuri și tranzacții. În Transilvania, arată Blaga, ideile iluministe „soseau domolite îndeobște prin răsfrîngerile ce le îndurau prin mediul austriac al reformismului imperial iosefin. O dată ajunse în Transilvania, ele se adaptau la împrejurări locale” (p. 120). Intelectualii români care au redactat *Supplexul* de la 1791 au fost

influențați în atitudinea și aspirațiile lor tocmai de aceste împrejurări locale, căutând „egalitatea de la națiune la națiune” în cadrul reformismului iosefin. Citind pe D. Prodan³, Blaga face constatarea că generația acestora aștepta „ridicarea națiunii române de la o reformă de sus și nu de la vreo mișcare de jos, o aștepta de la iluminism, dar nu de la revoluție” (p. 126–127).

În sinteza lui Blaga, Școala ardeleană nu mai este reprezentată exclusiv prin „naționalismul” și „latinismul” său, el fiind, după cum remarcă George Ivașcu, „primul ceretător care atrage atenția asupra unui întreg filon raționalist și laic de importanță cel puțin egală” (p. 10) cu acestea. El este de asemenea și cel dintâi care consacră un amplu studiu (40 de pagini) ideilor și scrierilor filozofice ale lui Samuil Micu — *Logica, Metafizica, Legile firii* —, considerându-l ca „un spirit cu adevărat universal” (p. 136). Admirația lui Blaga pentru polihistorul de la Blaj, pornind de la lupta sa pentru a crea o limbă filozofică românească, se ridică pînă la comparația cu însuși Faust. „Citind *Logica* — scrie Blaga — nu te poți sustrage îndemnului de a apropia figura lui Samuil Clain de aceea a lui Faust din scena cînd magicianul medieval încerca să traducă începutul Evangheliei lui Ioan — «la început a fost cuvîntul»” (p. 140). Deși traduse după *Elementele de filozofie* ale lui Frederic Christian Baumeister (*Elementa philosophiae*), scrierile filozofice ale lui Micu, care a fost „poate cel mai harnic tîlmăcitor pe care l-a cunoscut literatura noastră” (p. 137), au declanșat „o măreață inițiativă românească” (p. 165), la care autorul german nici nu s-ar fi putut gîndi. Din activitatea lui George Șincai, Blaga reține pe cea de director de școli, scrierile *Cronica, Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae* (1780) precum și traducerea cu precizări din domeniul fizicii, *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*. Vorbind despre aceasta din urmă, după ce menționează și traducerea *Fizicii* lui Helmuth, Blaga relevă faptul că „Șincai a fost printre reprezentanții Școlii

ardelene acela care a arătat interesul cel mai mare științelor naturii, încercînd să compună și un dicționar de termeni românești, germani, latini și ungurești cu privire la cele trei regnuri ale naturii” (p. 184). Se relevă de asemenea și importanța lucrării pentru stabilirea unei terminologii științifice românești, Șincai aflîndu-se „în această privință pe linia începută de Samuil Clain” (p. 187). Petru Maior, deși e urmărit în totalitatea operei sale istorice, filologice și omiletice, trecîndu-se însă peste scrierile de popularizare științifică, e remarcant îndeosebi pentru cartea sa de gîndire antipapală, *Procanonul*, prin care învățatul istoric „a încercat o «umanizare» a creștinismului instituțional de tip feudal” preconizînd o biserică „fără de supremație papală, fără de stat papal, fără de infailibilitatea papală și fără de inchiziție” (p. 198–199). În legătură cu această scriere, Blaga nu împărtășește vechea opinie a istoricului literar Gh. Bogdan-Duică, după care *Procanonul* lui Maior ar fi fost un „ecou românesc” al scrierii lui Iustinus Febronius, *De statu ecclesiae*, publicată în 1763, și nici a cercetătorilor care îl consideră pe Maior ca un „discipol” al acestuia (p. 196). Nu e nici un raport causal, constată Blaga, între tratatul lui Febronius și *Procanonul* lui Maior, tratatul nefiind pentru istoricul român, care nici nu-l amintește, decît o „sursă incidentală de informație. El se simțea probabil — precizează Blaga — un discipol cel mult al ideilor cuprinse în tratatul lui Febronius, dar nu al tratatului și autorului acestuia” (p. 197).

Ultimele pagini ale lucrării lui Blaga sînt consacrate „Societății filosofice a neamului românesc în mare principatul Ardealului”, înființată în 1795, care îi oferă prilejul de a vorbi despre oculistul Ioan Piuariu-Molnar, și despre *Țiganiada*, opera în versuri a lui Ion Budai-Deleanu. Analizînd din punct de vedere ideologic opera lui Budai-Deleanu, Blaga constată că ea se încadrează în iozefinismul epocii, autorul cochetînd însă și cu „unele idei ceva mai radicale” (p. 225).

Privit în ansamblul său, Lucian Blaga consideră secolul al XVIII-lea transilvan ca un secol de „trezire” pentru români,

³ D. Prodan, *Supplex libellus Valachorum*, Cluj, 1948, p. 148.

„trezire” determinată de lupta cu „națiunile politice” feudale care nu voiau să recunoască drepturile poporului român. Punctul culminant al „trezirii” s-a atins prin opera reprezentanților Școlii ardelenne, care reflectă în scrierile lor „în dozaj ce diferă de la scriitor la scriitor — alături de elemente teologice — puternice elemente de gîndire, de orientare iluministă” (p. 227), caracteristice pentru năzuințele burgheziei române aflate în curs de „devenire”.

Cartea lui Blaga, după cum arată editorul în introducere, nu este o carte de „erudiție”, ci de „talent” (p. 9). Din punct de vedere documentar ea conține evidente lacune iar aparatul critic are și el anumite lipsuri. Cele mai multe din ele au fost completate în mod critic de către George Ivașcu, care a făcut numeroase precizări și confruntări ce conferă ediției și o remarcabilă valoare științifică. De la scrierea cărții (1950) și pînă la tipărirea ei (1966), secolul al XVIII-lea a fost studiat pe o bază cu mult mai largă, îndeosebi cu privire la lupta de clasă ignorată de Lucian Blaga, rezultatele noilor cercetări publicîndu-se în lucrări de o mai mare amploare: *Istoria României* (vol. III, 1964), *Din istoria Transilvaniei*, *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*. S-au tipărit o parte din scrierile nepublicate rămase de la corifeii Școlii ardelenne, pe care L. Blaga le-a putut cerceta numai în stare de manuscris,

fără aparatul critic necesar: Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor* (1963); George Șincai, *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului* (1964) editată de Pompiliu Teodor și V. Ghișe. S-au identificat numeroase din lucrările de popularizare științifică scrise sau traduse de Petru Maior (Cf. N. A. Ursu, în „Limba română”, 1961, nr. 2, p. 135—143). Studii noi au apărut și în legătură cu activitatea lui Ioan Piuariu-Molnar și a lui Ion Budai-Deleanu (în revista „Studii”, 1960, nr. 1, p. 83—90 (Al. Neamțu); 1960, nr. 4, p. 183—192 (Lucia Protopopescu); „Limba română”, 1958, p. 11—42 (F. Fugaru) etc. Mișcarea iluministă, cu largi referințe la toate țările românești, a fost studiată de către Al. Piru, Adrian Marino, Ion Lungu, Romul Munteanu, Paul Cornea și alții.

Cu toate acestea, sinteza lui Lucian Blaga, prin interpretările ei originale, prin largul spirit patriotic și filozofic care o străbate și prin tendința de a încadra gîndirea românească din secolul al XVIII-lea în „matricea” gîndirii europene contemporane, constituie o lucrare de netăgăduită valoare, care completează în mod armonios nu numai activitatea autorului, ci și istoriografia română legată de această epocă.

V. Netea

* * * *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921,*

București, Edit. politică, 1966, 790 p.

Problema publicării instrumentelor de lucru, a apariției unor volume de documente pe baza celor mai riguroase criterii științifice, conform metodologiei marxiste, a constituit o preocupare de seamă a istoriografiei românești în ultimele două decenii, avînd în vedere tradițiile bogate pe care le avem în acest domeniu.

Alcătuirea unei istorii veridice a patriei și a partidului necesită cunoașterea cît mai exactă a realităților, dezvoltarea legilor generale și particulare de dezvoltare a societății românești, care nu se poate face decît pe baza unui bogat material documentar, de arhivă, presă etc.

Apariția în Editura politică a volumului de documente ce cuprinde materiale oglin-

dind perioada dintre 1916 și 1921, provenind în mare parte de la Partidul Socialist din România, Consiliul general al sindicatelor, Uniunea tineretului socialist ș. a., constituie un succes al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C. G. al P. C. R., care s-a îngrijit de stringerea, selectarea și pregătirea materialelor pentru tipar. Culese din arhivele de partid și de stat din București și provincie, din presa centrală și locală, programele, rezoluțiile, hotărârile, directivele, declarațiile, manifestele, apelurile și dările de seamă emenate de la P. S. R. și organizațiile sale, precum și numeroase inemorii revendicative ale muncitorilor diferitelor întreprinderi din țară, relații și aprecieri referitoare la acțiuni muncitorești, redau situația economică, socială și politică din România în acea perioadă. Un mare număr de pagini este consacrat în volum unor materiale care reflectă activitatea amplă a mișcării muncitorești, dezvoltarea rapidă a avântului revoluționar, manifestată în puternica mișcare grevistă, marile demonstrații și acțiuni conduse de clasa muncitoare, care au culminat, în 1921, cu crearea partidului comunist. Un grup de documente, în mare parte inedite, se referă la lupta de opinii foarte ascutită desfășurată în cadrul procesului de clarificare ideologică și politică care s-a încheiat cu victoria curentului revoluționar de stînga asupra celui social-democrat de dreapta și curentului centrist unitar, concretizat în transformarea partidului socialist în partid comunist în mai 1921.

În perioada la care ne referim, o caracteristică a dezvoltării pe plan politic a României era aceea că construcția ei de stat în direcția burghezo-națională nu era terminată; se punea în fața poporului român, a mișcării muncitorești, ca o sarcină importantă, desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și rezolvarea principalelor probleme ale dezvoltării țării pe calea democrației și progresului; înfăptuirea statului național unitar, aspirație de secole a poporului nostru.

Încă înainte de intrarea României în război, consecințele dezastruoase ale acestuia se resimțeau cu pregnanță și în situația mase-

lor populare din țara noastră. Numeroase documente din 1916, inserate în volum, în afara celor care tangențial ating problema, se referă la lupta împotriva scumpirii traiului, la încercările P. S. D. R., a sindicatelor, organizațiilor de femei de a organiza muncitorii și populația nevoiașă pentru acțiuni și demonstrații împotriva autorităților care nu luau măsuri în scopul fixării prețurilor la alimentele de primă necesitate, împotriva scumpetei și a speculei. Într-un manifest al C. E. al P. S. D. R. și al C. G. S. R. pentru demonstrațiile de 1 Mai, după ce arată că ele trebuiau să fie o dovadă vădită a întregii mișcări muncitorești de a dobîndi ieftinirea traiului, pacea și votul universal, se subliniază că „scumpetea face progrese amănitoare și alături de dînsa, și mai rău decît dînsa chiar, apare acum un alt flagel: lipsa completă a unor alimente”¹.

Clasa muncitoare, P. S. D. R., sindicatele au desfășurat o activitate susținută împotriva urmărilor nefaste ale războiului (șomajul, specula, scăderea puterii de cumpărare a salariului, etc). În lupta sa proletariatul se radicalizează, trece la greve de mare amploare, unii fruntași pun chiar problema revoluției, a întregirii naționale pe calea revoluției. Una din acțiunile de amploare în această perioadă a fost demonstrația muncitorilor din Galați, care la 13 iunie 1916 au manifestat pașnic pentru pace și pline. Ea a fost reprimată cu cruzime prin asasinarea a 9 muncitori. Mai multe documente relevă cauzele și unele aspecte ale luptei muncitorilor gălățeni, precum și puternica mișcare de solidaritate a muncitorimii și altor pături ale populației din întreaga țară.

O dată cu intrarea României în război alături de puterile Antantei, mișcarea muncitorească a primit o grea lovitură: numeroși militanți socialiști au fost concentrați, alții arestați, au fost interzise mitingurile, demonstrațiile și grevele, presa socialistă a fost în cea mai mare parte suprimată, masele largi populare au trebuit să suporte calamitățile

¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921, București, Edit. politică, 1966, p. 27 (în continuare, trimiterile se vor da în text).

războiului, cu toate lipsurile, greutatea și mizeria care descurgeau din ele. Pe cînd în celelalte țări, în parlament și în afara lui, prin presă și întruniri, socialiștii au putut în cursul războiului să-și spună cuvîntul asupra problemelor la ordinea zilei, România — arată un manifest al Comitetului de acțiune social-democrat român din Odesa în iulie 1917 — a fost singura țară din Europa în care partidul socialist a fost interzis.

Refăcîndu-se treptat, acumîlînd noi forțe, avînd în vedere situația economică și socială dezastruoasă în care ne aflăm, cînd cea mai mare parte din teritoriul țării era ocupată de imperialismul german, iar în Moldova unde autoritățile cu greu mai făceau față împrejurărilor, militanți ai mișcării socialiste, muncitori apropiați idealului socialist din teritoriul ocupat, din Moldova și sudul Rusiei, unde au fost evacuate mai multe întreprinderi, au desfășurat lupta pentru încetarea războiului, pentru pace, arătînd poziția socialiștilor români în această situație. Astfel, unele documente relevă poziția social-democrației române față de cele mai arzătoare probleme. După cum se arată într-un material, toate grozăviile pe care masele le îndură, zecile de mii de răniți și morți pe cîmpul de bătălie, sărăcia, panica și refugiul sînt rezultatul masacrului mondial în care clasele dominante au tîrît poporul nostru, menționîndu-se în același timp că social-democrația este „pentru transformarea societății actuale în societate socialistă, pentru că e singura care va lecui societatea omenească de toate relele de care suferă și va pune la îndemîna tuturor oamenilor mijloace de dezvoltare politică și economică, va da libertate neprecupețită pentru toată lumea și va îndepărta pentru totdeauna orice urmă și motiv de ură și războaie între nații, conflictelor și luptelor între clase, care nu vor mai exista” (p. 51).

Făcînd un aspru rechizitoriu stării economice, sociale și politice existente, de care se fac vinovate clasele exploatare, manifestele, apelurile și articolele social-democrației din vechea Românie și Transilvania militau pentru drepturi și libertăți democratice, pentru reforma agrară și vor...

blinau că lipsurile și nemulțumirea crescîndă a maselor vor duce la răsturnarea oligarhiei.

După ce în februarie 1917 proletariatul român salutase vestea revoluției burghezodemocratice din Rusia, victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a „cucerit inimile tuturor popoarelor asuprite”, și a deschis o nouă eră în istoria omenirii, a fost primită cu mare bucurie și entuziasm de mișcarea socialistă din țara noastră.

Într-un manifest din decembrie 1917, după ce se arată că revoluția rusă a făcut primul pas, că proletariatul a cucerit puterea în țara cea mai întinsă din Europa, că socialismul a devenit dintr-un vis o realitate, că acolo totul e guvernat de popor pentru popor, sînt menționate sarcinile care stau în fața clasei muncitoare de la noi. „De noi depinde totul! Noi vom cuceri totul! Eliberarea noastră poate și trebuie să fie numai opera noastră proprie! Muncitorimea din satele și orașele României nu mai poate da destinele ei în mîinile clasei stăpînitoare. Interesele muncitorilor și țăranilor sînt tocmai potrivnice intereselor celor două mii de boieri și fabricanți din România” (p. 72).

Parcurgînd documentele incluse în volum pentru anul 1918, istoricul poate să constate preocupările organizațiilor muncitorești, feburile activității lor, efortul lor de organizare, poziția lor față de problemele vieții politice contemporane. Astfel, dintr-o dare de seamă a C. C. Român al P. S. D. din Ungaria despre activitatea sa între 1913 și mai 1918, ne putem da seama de situația din Transilvania, iar din rezoluțiile și moțiunile primului Congres regional al organizațiilor socialiste și sindicale din Moldova din iulie și ale celui de-al doilea din noiembrie 1918 sîntem puși în temă cu cele petrecute în Moldova, fapt ce reiese și din alte documente. Alte materiale vorbesc despre poziția clasei muncitoare față de conducerea țării, ca de exemplu cel care se referă la demonstrația împotriva guvernului Marghiloman, răspunderile ce revin guvernului burghez-moșieresc al lui Brătianu în urma dezastrului în care a fost adusă țara din cauza războiului, consecințele acestuia și caracterul încheia, condițiile grele pentru

proletariatul român în care urmau să aibă loc alegerile din 1919 ș. a.

Problemele de organizare și ideologice ale mișcării socialiste se reflectă în materiale referitoare la formarea sindicatului muncitorilor cefești din Iași și București, la o scrisoare a socialiștilor din București către cei din Iași, în care se dezbate refacerea forțelor proletariatului răzlețit de război, la reorganizarea mișcării tineretului muncitor, la țelurile P. S. D. R., la proiectul de program al Partidului Socialist din România din decembrie 1918, reprodus în întregime în volum. Cititorul parcurge cu interes materiale privind solidaritatea clasei muncitoare din România cu Rusia sovietică sau articole teoretice reproduse din „Socialismul” despre condițiile obiective necesare pentru trecerea la noua orînduire socială și altele în care se ia poziție împotriva tendințelor reformiste din mișcarea muncitorească. Mișcarea grevistă a tipografilor din 13 decembrie 1918 și crima săvîrșită de regimul moșieresc atunci, a provocat o vie frămîntare în rîndurile multor detașamente ale clasei muncitoare, ale păturilor populare din capitală și provincie, care au demascat cu curaj neputința claselor dominante de a mai conduce folosind vechile metode.

Desăvîrșirea unității naționale la sfîrșitul anului 1918 a fost salutată de mișcarea socialistă de pe ambele versante ale Carpaților. În declarația Partidului Socialist și a Uniunii sindicale din România din 13 februarie 1918 în problema națională se sublinia că „Partidul Socialist din România ca reprezentant al clasei muncitoare își ia angajamentul de a lupta împreună cu muncitorimea din teritoriile alpine pentru respectarea libertăților și drepturilor cucerite . . .” (p. 166), iar în rezoluția Congresului Partidului Social-Democrat din Ardeal și Banat din ianuarie 1918 se menționează: „Congresul constată că unirea poporului românesc într-un singur stat independent este o necesitate istorică, bazată pe dreptul de liberă dispoziție al tuturor popoarelor și social-democrația, cînd a aderat la înfăptuirea acestui ideal al românilor de pretutindeni, n-a depășit [nu s-a abătut] întru nimic de la principiile stabi-

lite de congresele socialiste internaționale, care totdeauna au recunoscut dreptul fiecărei națiuni asupra și divizate sub mai multe stăpîniri străine de a lupta în primul rînd pentru independența sa” (p. 157).

Anii 1918—1919 — 1920 sînt cunoscuți în istoria patriei ca perioada unui puternic avînt revoluționar, în care combativitatea maselor a crescut în intensitate ca urmare a situației economice foarte proaste cauzate de război și a ascuțirii contradicțiilor regimului burghezo-moșieresc. Pentru a-și exprima protestul și indignarea împotriva condițiilor de muncă și de trai, proletariatul a folosit cele mai variate forme de luptă, de la memorii adresate conducătorilor întreprinderilor pe plan local pînă la greva generală pe întreaga țară. Numeroase memorii și relatări incluse în volum vorbesc de acțiunile întreprinse de personalul C. F. R. în decembrie 1918 și martie 1919, de lucrătorii de la manufactura de tutun din București, de textiliștii din Iași, de petroliștii din Valea Prahovei în vara anului 1918, de muncitorii forestieri din Buzău în ianuarie 1920, de metalurgiștii de la „Wolf”, „Vulcan” și „Lemattre” din București în martie 1920, de petroliști în vara anului 1920 și multe altele, care revendică condiții mai omenești de muncă, creșterea salariului, acordarea unor drepturi specifice muncii în diferite ramuri de producție.

Ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc a fost sărbătorită cu mult entuziasm de clasa muncitoare în toată țara în 1919, iar în 1920 ea a cunoscut o amploare deosebită. Moțiuni, relatări și articole redacționale apărute în volum redau aspecte multiple de la sărbătorirea zilei de 1 Mai 1920 în capitală, la Turnu Severin, Craiova, Galați etc.

Probleme ale organizării sindicale, ale muncii cu tineretul sînt reflectate în documente ce relatează despre Conferința Uniunii în fier și metal, în care se cere organizarea metalurgiștilor pentru obținerea de noi drepturi și revendicări din iulie 1919; despre progresul făcut de mișcarea sindicală din Transilvania pe linia organizării; despre apelul către funcționarii din întreprinderile

petroliere din România, prin care sînt chemați la organizarea sindicală; despre Congresul tipografilor din București din noiembrie 1919 și cel al minerilor ținut la Sibiu în decembrie 1919, cît și despre constituirea Uniunii petroliștilor la Congresul de la Climpina din martie 1920. O dată cu dezvoltarea mișcării muncitorești se intensifică activitatea grupurilor și cercurilor tineretului muncitor, a studenților socialiști din București și Iași, participarea tineretului la grevele din capitală, după cum reiese dintr-un raport al comitetului Cercului tineretului socialist din mai 1920, cresc posibilitățile lui de organizare, după cum arată relatarea asupra Congresului tineretului socialist din Transilvania, ținut la Cluj în iulie 1920 și instrucțiunile privind convocarea Conferinței tineretului socialist pe întreaga țară din octombrie 1920, reproduse în lucrare. Cititorul poate constata eforturile depuse de P. S. R. privind propaganda la sate și mobilizarea țărănimii alături de clasa muncitoare pentru obținerea drepturilor sale vitale, parcurgînd materialele care se referă la această chestiune.

Amploarea mișcării greviste din 1919, ca și a celei din 1920, premergătoare grevei generale din octombrie, reiese din memoriile de revendicări, relatările și informările asupra acestor acțiuni. Grevele, aproape generale pe ramuri, din vara anului 1919, ca de exemplu cea a ceferiștilor, care a paralizat pentru un timp circulația, sau a petroliștilor, cu care s-au solidarizat lucrătorii din alte ramuri de producție, a metalurgiștilor din 1919 și a minerilor din martie 1920, arată proporțiile pe care mișcarea grevistă o ia și spiritul de combativitate al principalelor detașamente ale clasei muncitoare din România în această perioadă.

Reușita grevei generale din 21 iulie 1919, proclamată în semn de solidaritate a proletariatului român cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și cu revoluția proletară din Ungaria arată caracterul profund internaționalist de care era animat P. S. R. „Socialismul” din 23 iulie relatează: „Muncitorimea a dat ieri dovada celei mai desăvîrșite conștiințe de clasă, căci, în disprețul tuturor măsurilor vexatorii luate de organele

administrative, a încrucișat brațele, arătînd încă o dată forța extraordinară a sa” (p. 226). Alte materiale cuprinse în volum vorbesc despre apelul grupului comunist român din Odesa, prin care muncitorii, țărani și soldații români aflați pe teritoriul Rusiei sovietice sînt mobilizați să se înscrie ca voluntari în batalioanele revoluționare, despre faptul că un regiment roșu român luptă pe Don sau despre aniversarea cu regularitate a Revoluției din Octombrie, atestînd spiritul internaționalismului proletar de care era pătrunsă mișcarea socialistă din România.

Adoptarea de către parlament în august 1920 a legii Trancu-Iași, prin care se îngrădea indirect dreptul muncitorilor la grevă, a produs un val de indignare în toată țara, atît în rîndurile clasei muncitoare, cît și în ale altor categorii sociale. Volumul prezentat reproduce moțiuni, relatări și manifeste împotriva acestei legi pe care „o săptămîină întreagă deputații socialiști, cu toată căldura de care erau capabili, au căutat să convingă guvernul de inutilitatea, de absurditatea [ei]” (p. 460). Cu toate aceste acțiuni de intimidare, de îngrădire a drepturilor de organizare din partea claselor dominante, proletariatul român a desfășurat mai departe, cu toate forțele, lupta pentru revendicări economice și politice. Creșterea spiritului combativ și a gradului de radicalizare al luptei maselor pe baza experienței obținute s-a manifestat în organizarea și declanșarea grevei generale, cel mai important moment din istoria mișcării muncitorești pînă la crearea P. C. R., care a cuprins aproape întregul proletariat din țara noastră. Un spațiu larg este rezervat în volum documentelor contemporane evenimentului, care atestă atît pregătirea acestei largi acțiuni de masă în București, Iași, Cluj și alte orașe importante, cît și cauzele, desfășurarea și concluziile care s-au desprins din analiza grevei generale din octombrie 1920.

Adresîndu-se opiniei publice pentru a explica adevărata stare de lucruri în perioada grevei generale, un manifest al Comisiei generale a sindicatelor arată: „Nu cerem sporiri de salariu, nici micșorarea zilei de muncă. Nu interese egoiste, profesionale, ne-au deter-

minat să intrăm în marea luptă care este greva generală, ci interese de ordin superior și general: aplicarea strictă a legilor țării pentru toți. Lupta noastră nu este pentru noi, ci pentru toți și în interesul tuturor” (p. 518). Principalul învățămînt care se desprindea din analiza grevei din 1920 era crearea partidului de tip nou, care să conducă cu competență și fermitate lupta maselor pînă la capăt pentru cucerirea puterii politice și înlăturarea exploataării omului de către om. Făurirea partidului comunist a necesitat însă un îndelungat proces de lămurire a maselor muncitoare, un proces de clarificare în cadrul mișcării muncitorești, o luptă ascuțită de opinii între curentele din mișcare, care se desfășura cu mult înaintea primului război mondial. Dacă acest proces de clarificare ideologică și politică s-a intensificat în perioada 1918—1920 și mai cu seamă după greva generală, el a avut un trecut în victoriile parțiale ale aripilor de stînga din mișcare, prin aceea că P. S. D. R. s-a situat în rîndul grupărilor de stînga din Internaționala a II-a, care au condamnat declanșarea războiului imperialist, a avut un rol pozitiv în cadrul conferințelor interbalcanice, a participat la pregătirea și reușita Conferinței de la Zimmerwald. Documentele și materialele incluse în volum relevă pregnant faptul că P. S. D. R. și apoi P. S. R., prin reprezentanții lor autentici, au preconizat soluții revoluționare problemelor majore care se ridicau în etapa aceea în fața poporului nostru, ca de exemplu: crearea statului național unitar, lichidarea moșierimii prin înlăptuirea reformei agrare, votul universal, proclamarea republicii etc. „Partidul Socialist din România — se menționa în declarația de principii din decembrie 1918 — este un partid de clasă care, inspirîndu-se de la ideile socialismului științific, urmărește desființarea exploataării muncii sub orice formă, prin trecerea mijloacelor de producție și de schimb în stăpînirea societății” (p. 123), în finalul declarației arătîndu-se că: „va depune toate eforturile pentru trezirea, educarea și organizarea muncitorimii de la sate și din orașe, pentru ca, făcînd-o conștientă asupra idealului comunist — idealul ei de clasă —, s-o

pregătească pentru momentul decisiv al realizării societății socialiste” (p. 127).

Cei mai autorizați reprezentanți ai clasei muncitoare, pornind de la analiza obiectivă a realităților economice, sociale și politice din țara noastră, militau, în cadrul dezbaterilor din sînul P. S. R., pentru transformarea acestuia în partid comunist și afilierea lui la Internaționala a III-a, care luase naștere în martie 1919 la Moscova. Pentru afiliere se declaraseră încă din ianuarie 1920 adunarea generală a secțiunii București, care invita secțiunile P. S. R. din țară și Comitetul executiv să se pronunțe în același sens. La fel puneau problema și alte materiale pregătite pentru Congresul P. S. R. ce urma să se țină în august 1920 la Cluj, dar care s-a amînat. Au aderat de asemenea la Internaționala a III-a Congresul P. S. din Ardeal și Banat din august 1920. Delegația socialiștilor români la Moscova, din care făcea parte și Gh. Cristescu, C. Popovici, E. Rozvany, tratînd în toamna anului 1920 condițiile aderării mișcării muncitorești din România la Internaționala Comunistă, exprimîndu-și acordul în general cu principiile ei, au avut unele obiecții privind aprecierea realităților din țara noastră, ca și asupra amestecului Cominternului în stabilirea componenței organelor conducătoare ale P. C. R., aceasta fiind atributul inalienabil al partidului nostru. Procesul de clarificare ideologică, politică și organizatorică a continuat cu intensitate, numeroase secțiuni din țară pronunțîndu-se pentru afiliere, articole din presă dezbătînd principiile partidului de tip nou, curentul de stînga devenind tot mai predominant în mișcare. Lucrările Consiliului General al Partidului Socialist și ale Comisiei generale sindicale din 30 ianuarie — 2 februarie 1921 au evidențiat acest lucru, iar rezoluțiile, hotărîrile și moțiunile adoptate relevă deosebirile fundamentale dintre curentul de dreapta, care era împotriva convocării congresului partidului și părăsesc consiliul, centristii care se numeau și unitari dorind să mențină cu orice chip unitatea și stînga revoluționară, ale cărei moțiuni au fost adoptate cu majoritate de voturi.

Valoroase documente incluse în volum arată măsurile care s-au luat pentru pregătirea congresului. Articole redacționale din „Socialismul” dezbăt problema transformării partidului socialist în partid comunist, declarații și moțiuni ale adunărilor generale și secțiunilor partidului din țară se pronunță pentru afiliere la Internaționala a III-a; circulări ale conducerii P. S. către secțiile sale le invită să discute ordinea de zi și să trimită delegați pentru Congres, procese-verbale întocmite pentru alegerea delegaților, toate redau atmosfera de intensă activitate organizatorică, politică și ideologică din preajma ținerii congresului și faptul că majoritatea membrilor P. S. se declarau pentru crearea P. C. R. și aderarea lui la Internaționala a III-a. Aceleași pregătiri se făceau de către Comisia Generală a Sindicatelor din România, al cărui congres urma să se țină în zilele de 12—14 mai.

Volumul reproduce relatările ample din „Socialismul” despre dezbaterile Congresului general al Partidului Socialist din România, care și-a început lucrările la 8 mai 1921 și la care erau reprezentați 45 086 de membri. Au fost incluse în volum documentele propuse a fi dezbătute în cadrul ordinii de zi: Raportul de afiliere la Internaționala a III-a, Proiectul de statut, Proiectul de statut al sindicatelor, Raportul asupra problemei agrare și Programul agrar, Proiectul de program al Partidului Socialist-Comunist din România în chestiunea naționalităților. Aceste documente cu caracter programatic întocmite pe baza principiilor leniniste ce urmau să îndrume activitatea viitoare a partidului comunist prevedeau cucerirea puterii de către clasa muncitoare și trecerea a dictatura proletariatului, exproprierea mij-

loacelor de producție și a proprietăților mai mari de 30 de ha, se declarau pentru realizarea economiei colective prin transformarea mentalității țărănimii muncitoare și cu acordul acesteia.

Hotărîrea delegaților de a transforma Partidul Socialist într-un puternic partid comunist s-a reflectat, așa după cum reiese și din documentele incluse în volum, în discuțiile asupra dării de seamă morale și materiale a Comitetului Executiv, prezentată de Gh. Cristescu. Subliniindu-se rolul pozitiv al Partidului Socialist în conducerea luptelor muncitorești, al aderării membrilor lui la ideile comuniste, se combăteau totodată unele teze reformiste incluse în programul P.S.R. din mai 1919, insuficienta pregătire a grevei generale din 1920 și alte lipsuri ale partidului în ce privește atragerea maselor țărănești la lupta proletariatului. Dezbaterile asupra proiectului de program și afilierii la Internaționala Comunistă au dovedit prin cele 428 de mandate pentru afiliere fără rezerve și 111 mandate cu rezerve, privind obligativitatea hotărîrilor Cominternului pentru partidele componente, — că majoritatea clasei muncitoare s-a declarat pentru crearea Partidului Comunist Român și adoptarea principiilor fundamentale care stăteau la baza Internaționalei a III-a.

Însoțit de adnotări, indici de nume, indici geografici, de instituții și organizații, volumul de documente, mult îmbogățit comparativ cu cele tipărite anterior, constituie un prețios instrument de lucru pentru specialiști, fiind de un real folos publicului larg cititor dornic să se informeze mai temeinic asupra condițiilor economice și social politice ale creării Partidului Comunist Român.

I. Apostol

* * * *Deutsche Geschichte in drei Bänden. Band. 1 — Von den Anfängen bis 1789. Band. II — Von 1789 bis 1917,*

Berlin, VEB. Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1965, XXI+774 p. (I); XVII+881 p. (II)

O cerință a fiecărei națiuni socialiste este aceea de a cunoaște cât mai bine trecutul ei istoric, ceea ce se realizează, printre altele, și

prin alcătuirea de lucrări de sinteză mai mult sau mai puțin cuprinzătoare și care, bazate pe concepția materialismului istoric, contri-

buie la cristalizarea unei adevărate conștiințe istorice întemeiate pe o bază științifică.

Răspunzând acestei cerințe, s-au întocmit în aproape toate țările socialiste astfel de sinteze de istorie națională. Recenta lucrare *Deutsche Geschichte in drei Bänden* reprezintă tocmai efortul unui colectiv de autori, printre care se numără Joachim Streisand, Hans-Joachim Bartmuss, Ernst Engelberg, Leo Stern, Karl-Heinz Otto, de a da „prima sinteză mai cuprinzătoare a istoriei germane pe baza materialismului istoric”. Ca atare, lucrarea se bazează pe lucrările clasicilor marxism-leninismului, pe lucrări istoriografice marxiste mai vechi, în special pe cele ale lui Franz Mehring, și pe istoriografia din Republica Democrată Germană. Editarea unei istorii germane de acest gen a fost o preocupare mai veche a istoricilor marxiști din R.D.G. În acest scop s-au scris cunoscutele *Beiträge für das Lehrbuch der deutschen Geschichte*, care se adresează oamenilor de știință și studenților. Autorii acestor „Contribuții...” s-au bazat la rândul lor pe o serie de cercetări de specialitate și chiar pe disertații întocmite în acest scop.

În cursul acestor lucrări s-au cristalizat noi păreri asupra istoriei Germaniei care-și găsesc expresia în lucrarea de față. Autorii au folosit „Contribuțiile...” incluzându-le prelucrat în sinteza aceasta, renunțând la aparatul critic și biografia indicată în aceste „Contribuții...” ; ei fac trimerile necesare la fiecare capitol mai mare la contribuția corespunzătoare.

Lucrarea este împărțită în secțiuni (10 : vol. I și 6 : vol II). La rândul ei, fiecare secțiune cuprinde mai multe capitole, subcapitole și paragrafe.

Primele două secțiuni cuprind istoria Germaniei de la cele mai îndepărtate timpuri până la trecerea la feudalism (sfârșitul secolului al V-lea începutul secolului al VI-lea), adică istoria comunei primitive germane, și snt scrise de prof. dr. Karl-Heinz Otto. Autorul consideră că prima ființă omenească a apărut pe teritoriul Germaniei acum 500 000 de ani și că ar fi posibilă reconstituirea vieții sale în linii mari. El urmărește apoi evoluția antropologică a ființei omenești în strînsă legătură cu

clima, condițiile naturale, fauna și flora. Se prezintă în linii mari dezvoltarea economică și socială a omului primitiv. Se accentuează trăsăturile dezvoltării locale care-și vor pune amprenta asupra evoluției ulterioare. Autorul înfățișează succesiunea diferitelor tipuri de culturi materiale, arătînd, printre altele, că la începutul neoliticului (mileniul al IV-lea) în Germania au venit triburi de agricultori din sud-estul Europei aducînd cu ei cultura dunăreană a ceramicii cu benzi. O dată cu trecerea la epoca metalelor, societatea de pe teritoriul Germaniei cunoaște adînci transformări în toate sferele vieții. O atenție deosebită se acordă contactelor cu lumea romană sclavagistă și influențelor directe sau indirecte ale Romei sclavagiste asupra Germaniei primitive.

Societatea germană a cunoscut sclavagismul de tip patriarhal, care însă nu s-a putut impune ca orînduire socială, astfel încît autorul consideră just că Germania nu a cunoscut orînduirea sclavagistă.

Autorul consacră capitole speciale culturii spirituale și artei vechilor germani, precum și evoluției limbii. În fine, merită să fie relevată apariția pentru prima dată în scris a termenului de german, și anume în anul 98 î.e.n. în *Historia* lui Posidonius din Apamea. E drept că autorul arată că nici această dată nu e sigură, așa cum nici pînă astăzi nu s-a găsit o explicație satisfăcătoare a originii și sensului termenului de „german”.

Prezentarea acestei perioade mari se încheie cu un capitol destinat legității dezvoltării istorice în comuna primitivă și cu trimiteri bibliografice.

Secțiunea a III-a e consacrată perioadei cuprinse între sfîrșitul veacului al V-lea și anul 919. Ea începe cu justificarea limitei inițiale adoptate pentru începuturile feudalismului german. Cauza principală pentru care în Germania nu s-a ajuns la o orînduire sclavagistă trebuie căutată, după autorul secțiunii, dr. Hans-Joachim Bartmuss, în împrejurarea că atunci cînd lumea germană, aflată în stadiul descompunerii societății comunei primitive, a ajuns în contact cu Imperiul roman, forma sclavagismului antic fusese deja depășită din punct de vedere al istoriei universale. Astfel, feudalismul occidental s-a format din sinteza

elementelor feudale din sinul societății sclavagiste romane (colonatul, patronatul, precariul ș.a.), și a elementelor de diferențiere socială din sinul orînduirii gentilice germane și slave (sclavia patriarhală, cetele de războinici aflate în slujba unui conducător, începuturile regalității ș.a.). Aceste elemente feudale din sinul societății sclavagiste și gentilice au cauzat destrămarea definitivă a orînduirii gentilice germane și constituirea statului feudal la germani (în special la franci) și cu aceasta s-au creat premisele pentru saltul dialectic al elementelor feudale într-o nouă calitate, feudalismul.

Tocmai trecerea de la secolul al V-lea la al VI-lea reprezintă momentul acestui salt dialectic pe teritoriul Germaniei.

După ce a explicat deci în lumina materialismului istoric geneza și trecerea la feudalism, autorul urmărește evoluția societății feudale timpurii de pe teritoriul Germaniei pînă la cristalizarea statului feudal timpuriu german. El tratează forțele și relațiile de producție, instituțiile feudale și situația slavilor între Elba, Saale și Oder pînă în secolul al X-lea, apoi urmărește evoluția politică din această perioadă.

Aceluiași autor i se datorează și secțiunea a IV-a „Germania de la 919 pînă la mijlocul veacului al XI-lea”. În această perioadă procesul de feudalizare se intensifică și se încheie; ca urmare, lupta țărănimii împotriva feudalizării și a exploatarei feudale se intensifică. Comerțul cunoaște un avînt deosebit și se înființează numeroase târguri, care ulterior vor deveni aproape toate orașe feudale.

Urmează evoluția statului german timpuriu de la Henric I Păsărarul pînă la Konrad al II-lea. O atenție deosebită se acordă lui Otto cel Mare, întemeietorul Imperiului german în 962. Politicii față de Italia i se dă o explicație exclusiv economică. E drept că Italia a fost în veacul al X-lea cea mai bogată țară din Europa. Dar, dacă politica împăraților germani față de Italia avea, firește, în primul rînd motive economice, nu trebuie neglijate nici cele politico-ideologice medievale. Italia, și în special Roma, simboliza imperiul universal și deci doar stăpînirea Italiei și a Romei conferea legitimitatea pretențiilor de hege-

monie. Această latură a politicii italiene e neglijată în tratarea politicii imperiale de la Otto I și pînă la Ludovic Bavarezul

Secțiunea aceasta se încheie cu un capitol despre cultura perioadei avîntului și consolidării feudalismului, tratîndu-se filozofia, istoriografia, evoluția limbii, educația și construcțiunea, literatura și artele plastice. Nu se remarcă cele două perioade de avînt ale culturii, cea din timpul lui Carol cel Mare și așa-zisa „Renaștere ottoniană”.

Secțiunea a V-a este consacrată feudalismului dezvoltat (mijlocul secolului al XI-lea — mijlocul secolului al XIII-lea). Se trec în revistă progresele forțelor de producție, inovațiile tehnice, începuturile orașelor feudale și ale vieții orășenești atît de complexe. Pe plan social se remarcă „ameliorarea relațivă și trecătoare a situației țărănimii”, schimbările intervenite în structura și componența claselor dominante. Un capitol special e consacrat curentelor eretice și reformelor bisericești. Urmează tratarea politicii puterii centrale și opoziția princiară față de politica de centralizare în prima perioadă de la Henric al III-lea pînă la Henric al IV-lea inclusiv (începutul veacului al XII-lea), înțelegerea principiilor cu papalitatea, lupta acestora împotriva lui Henric al IV-lea și victoria opoziției principilor.

Secolul al XII-lea reprezintă în ansamblu o perioadă de înviore și de consolidare a puterii centrale, pentru ca în prima jumătate a secolului al XIII-lea, centrul politicii imperiale să se mute în Italia, iar în Germania puterea centrală să decadă. Dacă politica lui Frederic Barbarossa este prezentată pe scurt, dar totuși atotcuprinzător, nu același lucru se poate spune despre politica lui Frederic al II-lea și mai ales despre concepțiile și ideile sale politice, care îl caracterizează ca pe un bărbat de stat ce a depășit în multe privințe evul mediu și care ne apare oarecum ca un om anticipînd umanismul și Renașterea.

Urmează evoluția, rezultatele și consecințele politicii feudale de expansiune în răsărit în secolele XII — XIII.

Ultimul capitol tratează dezvoltarea spirituală și culturală în perioada feudalismului.

mului dezvoltat, accentuându-se victoria spiritului laic asupra celui ecleziastic.

Secțiunea a VI-a este scrisă de Erhard Voigt și se ocupă cu istoria Germaniei de la mijlocul secolului al XIII-lea până în 1476. În această perioadă, orașele medievale germane au cunoscut o deosebită înflorire. Strâns legată de această înflorire este apariția capitalului negustoresc și cămătăresc. Autorul se ocupă pe larg cu realitățile atât de specifice pentru orașele germane care au existat în interiorul lor și cu relațiile dintre orașe.

Un capitol se ocupă cu înrăutățirea situației țăranilor. Se afirmă fără nici o rezervă că în secolele al XIV-lea și al XV-lea a avut loc o gravă criză agrară. Foarte importante și semnificative au fost transformările petrecute în sinul clasei dominante. În această perioadă începe declinul papalității, iar biserica e cuprinsă de numeroase curente reformatoare. De cele mai multe ori mișcările sociale îmbracă haină religioasă: se enumeră principalele curente, fără a se arăta substratul social-economic al lor și fără a le explica.

La sfârșitul secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea se constată, pe de o parte, fenomene de stagnare în domeniul urban, iar pe de altă parte se observă numeroase progrese, invenții și inovații tehnice, precum și apariția unor forme incipiente ale modului de producție capitalist.

Puterea centrală, începând cu Rudolf de Habsburg, adoptă o nouă politică de centralizare statală și o nouă politică imperială. Sub Carol al IV-lea de Luxemburg această nouă politică își găsește apogeul, dar totodată cunoaște și eșecul ei. Ca urmare, în secolul al XV-lea fărâmițarea politică a Germaniei progresează foarte mult, iar primele încercări de reorganizare a imperiului eșuează. Neputința puterii centrale culminează în timpul îndelungatei domnii a lui Frederic al III-lea de Habsburg.

În această perioadă limba germană medievală cunoaște o nouă fază de dezvoltare, iar cultura germană se laicizează și mai mult, mai ales datorită răspîndirii tiparului și participării active la crearea valorilor culturale ale păturilor orășenești. Alt monopol al bisericii cade: cel al instrucțiunii; în 1348 se înființează prima universitate la nord de

Alpi, după care urmează cele de la Viena (1365), Heidelberg (1386), Colonia (1388), Erfurt (1392), Leipzig (1409), Rostock (1419) și până în 1477 alte șapte.

Secțiunea a VII-lea, este intitulată „Germania în perioada revoluției burgheze timpurii 1476 până la 1535” și e scrisă de prof. dr. Max Steinmetz. Începe cu descrierea situației economice și sociale a Germaniei în preziua Reformei, dezvoltarea unei crize naționale atotcuprinzătoare, exprimată prin avîntul răscoalelor țărănești, prin frământări la orașe, prin încercări de reforme a imperiului inițiate de sus, prin umanismul german, artele plastice și literatura germană contemporană și prin ideologiile social-revoluționare din Germania anului 1500.

Urmează principalele momente ale Reformei și Războiului țărănesc înfățișate ca *frühbürgerliche Revolution*, care se bazează în tratarea lor, ca de altfel și capitolul anterior, aproape în exclusivitate pe lucrarea lui Engels *Războiul țărănesc german*.

Se urmărește apoi evoluția Reformei, a luptelor de clasă la Münster și Lübeck și politica lui Carol al V-lea până la 1535.

Secțiunea a VIII-a „Germania de la 1535—1608”, scrisă tot de același autor, examinează istoria Germaniei de la înfrîngerea „revoluției burgheze timpurii” până la împărțirea Germaniei în două tabere politice-confesionale.

Se urmărește evoluția protestantismului, începuturile contrareformei, războaiele religioase și pacea de la Augsburg. Apoi se tratează istoria Germaniei în a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Acum se cristalizează la est de Elba o nouă stăpînire funciară și cu relații corespunzătoare celei de-a doua iobăgii. Se trece apoi la dezvoltarea politică a Germaniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea unde nu se pomenește nimic de lupta antiotomană de la sfârșitul secolului al XVI-lea, și deci și de rolul și locul țărilor române, în special al lui Mihai Viteazul, în această luptă. Ultimele capitole se ocupă cu contrareforma și calvinismul în Germania, precum și cu dezvoltarea culturală din această perioadă.

Secțiunea a IX-a se ocupă cu antecedentele și cu istoria Războiului de 30 de ani și este semnată de prof. dr. Roland Franz Schmiedt, iar ultima secțiune, a X-a cu perioada 1648—1789 și aparține prof. dr. Gerhard Schilfert

Se remarcă caracterul Războiului de. 30 de ani, desfășurarea sa, precum și urmările apropiate și îndepărtate. Se urmărește apoi evoluția economică, socială, politică și culturală. Foarte bine este explicat absolutismul local german, iar ca o noutate se arată că toate trăsăturile specifice și caracteristice ale Germaniei secolului al XVIII-lea își au rădăcina în secolul precedent, în special după 1648. De asemenea se remarcă faptul că în secolul al XVII-lea, care se caracterizează printr-o stagnare economică, are loc un avânt remarcabil al științelor, artelor și literaturii, care se amplifică apoi în secolul al XVIII-lea.

Volumul al II-lea cuprinde perioada dintre revoluția franceză și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Prima secțiune tratează istoria Germaniei de la 1789 pînă la 1815. După o scurtă prezentare a economiei, prof. dr. Joachim Streisand trece în revistă principalele momente din istoria Germaniei în strînsă legătură cu evenimentele din Franța și apoi cu războaiele napoleoniene. Sub influența revoluției franceze se constituie la Mainz prima republică democratică pe teritoriul Germaniei, ca urmare a unei mișcări democratice de masă din Germania, condusă și orientată de intelectuali democrați-revoluționari germani. După evenimentele din 1805—1807 începe o amplă mișcare patriotică, care exprimă o înaintată conștiință națională germană, mișcare ce va duce în cele din urmă la eliberarea națională. O importanță mare în această perioadă o au mișcările revoluționare democratice și naționale din diferitele părți ale Germaniei și reformele inițiate de oamenii de stat din Prusia. Opera de reforme inițiată, începînd cu 1807, de Stein și colaboratorii săi a avut urmări pe care autorii lor nici nu le bănuiau în momentul inițierii lor, consecințe ce l-au determinat pe Engels să numească aceste reforme „începutul revoluției burgheze din Prusia”.

O mare importanță în această perioadă revine și curentului literar romantic din teritoriile germane. Romanticismul, prin țelurile sale, a sprijinit într-o mare măsură trecerea de la conștiința unității culturale la revendicarea unui stat național german unitar, trecere pe care au făcut-o în acești ani ai catastrofei naționale cercuri largi ale burgheziei germane, dar și ale maselor populare.

Secțiunea a II-a analizează trăsăturile istoriei germane din 1815 pînă în 1848. Prof. dr. Karl Obermann arată că trăsătura principală a istoriei germane din această perioadă a fost lupta pentru unitatea națională a Germaniei cu aspectele ei complexe. Lupta pentru realizarea acestei unități cunoaște trei etape: pînă în 1830 mișcarea națională pentru unitate este dusă în primul rînd de intelectualitatea burgheză din universități; sub influența revoluției franceze din 1830 și a răscoalei polonezilor din 1830—1831, în a doua fază, se constituie o mișcare mai largă, la care iau parte burghezia liberală și mai ales mica burghezie, muncitori și țărani. Această mișcare duce uneori la răscoale locale și culminează în cunoscutul „Hambacher Fest” (1832). A treia fază începe cu 1840 și duce la revoluția burghezo-democratică.

Ultima parte a acestei secțiuni este consacrată începuturilor mișcării muncitorești din Germania, ca urmare a afirmării puternice a forțelor și relațiilor de producție capitaliste, precum și a situației generale a Germaniei în prețuia revoluției. Un capitol special este consacrat avîntului creației artistice, literare și muzicale din această perioadă.

Același autor tratează în secțiunea a III-a istoria revoluției burghezo-democratice din 1848—1849 în Germania: sarcinile ei, poziția diferitelor clase față de revoluție, începutul și afirmarea ei, înfrîngerea, consecințele și învățămintele. Corespunzător cu situația economică a Germaniei din ajunul revoluției se prezintă și cea socială. Burghezia, fracționată în mai multe categorii, cea mică fiind totuși cea mai numeroasă, tinde spre puteri politice corespunzătoare situației și importanței lor economice. Prin însăși natura ei de clasă, ea tindea spre realizarea interesului național, care în condițiile Germaniei nu se putea

face fără adinci reforme democratice și sociale, dar pentru aceasta burghezia nu intenționa să apeleze la mijloace violente, ci prefera calea tratativelor și compromisurilor. Proletariatul, la rîndul său, cu toate că nu reprezenta o clasă încheagată și cu o conștiință de clasă înaintată, dispunea în ajunul revoluției de o teorie revoluționară elaborată de Marx și Engels, socialismul științific, care a avut darul să indice proletariatului german singura cale justă pentru eliberarea lui.

Clasa conducătoare, reprezentînd reacțiunea și contrarevoluția, se compunea din principii, nobilime și în special moșieri prusaci și deținea o apreciabilă putere economică și puterea politică, în special posturile-cheie în armată și administrație.

Interesele vitale naționale ale poporului german cereau răsturnarea revoluționară a absolutismului feudal și distrugerea completă a pozițiilor economice și politice ale feudalilor și militarilor. Înainte de toate trebuia desființat statul reacționar prusac și regimul lui Metternich din Austria; fără acestea nu se putea realiza problema centrală a națiunii, anume unirea pe baze democratice.

Înlăturarea relațiilor economice și politice nu era posibilă fără o schimbare a raporturilor sociale în care tocmai relațiile politice își aveau rădăcinile lor.

Pentru a face posibilă o dezvoltare unitară a economiei și culturii într-un stat german unitar, care să asigure și progresul social, trebuiau create relații democratice. Rezolvarea acestor probleme revenea revoluției din 1848 din Germania. Din relatările etapelor principale ale acestei revoluții pe teritoriile germane, precum și din rolul și poziția fiecărei clase sau categorii sociale față de cursul evenimentelor, autorul aduce noi completări și totodată afirmări și întăriri la cele spuse în capitolul introductiv.

Cu toată înfringerea ei, cauzată în primul rînd de situația socială și politică a Germaniei, care nu a permis unirea forțelor revoluționare, ci le-a păstrat izolate și acționînd paralel, revoluția din 1848 a avut consecințe importante, care se vor manifesta mai ales în următoarele perioade ale istoriei germane. Totodată,

proletariatul german a tras învățăminte extrem de prețioase, care i-au permis în viitor să joace un rol crescînd în evenimentele istorice ale Germaniei.

Perioada de la înfringerea revoluției burghezo-democratice pînă la înființarea imperiului este tratată de prof. dr. Ernst Engelberg în secțiunea a IV-a. Se analizează în strînsă legătură și unitate dialectică fenomenele economiei capitaliste germane, structura socială caracteristică pentru Germania, reacția claselor dominante față de lupta și revendicările proletariatului și țărănimii, politica antidemocratică dusă de Prusia pentru unitatea Germaniei, atitudinea proletariatului față de aceasta, precum și principalele faze ale constituirii imperiului. Concomitent se urmărește evoluția mișcării muncitorești și activitatea lui K. Marx și F. Engels.

Același autor tratează și perioada 1871—1897, perioada trecerii la imperialism. Se analizează caracterul ciclic al economiei germane, politica internă și externă a lui Bismarck, etapele mișcării muncitorești, lupta pentru o teorie științifică a mișcării revoluționare proletare, precum și știința, literatura și artele pînă la sfîrșitul veacului al XIX-lea.

În ultima secțiune a volumului al II-lea, dr. Fritz Klein urmărește drumul Germaniei militarist-imperialiste către războiul mondial, precum și lupta proletariatului german pentru a bara acest drum și situația Germaniei în primul război mondial pînă la Marea Revoluție din Octombrie. Volumul se încheie cu un capitol despre dezvoltarea culturii germane de la 1898 pînă la 1917.

Autorii acestei *Istории a Germaniei* și-au propus mai multe țeluri cînd au început redactarea ei. „Lucrarea noastră — arată autorii — vrea să demonstreze că trecerea de la capitalism la socialism, care s-a efectuat într-o parte a Germaniei, nu este un fapt întîmplător, ci corespunde acelei necesități istorice care s-a impus și în acțiunea istorică a forțelor progresiste din trecut și deci, în felul ei, vrea să promoveze acest proces. Or, impresia generală pe care o lasă cititorului cele două volume ale *Istoriei Germaniei* confirmă pe deplin faptul că autorii și-au atins acest scop. În ceea ce privește celelalte țeluri

enunțate în prefață, este neapărat nevoie de studierea volumului al III-lea pentru a vedea modul realizării și rezolvării sarcinilor propuse.

Istoria Germaniei are un element comun și unitar pentru diferiții autori care au pregătire de specialitate, metode și stiluri diferite — concepția materialismului istoric, datorită căreia lucrarea se prezintă ca un tot unitar.

Lucrarea dă o sinteză logică a dezvoltării, de la începuturi până în zilele noastre, a

economiei, structurii sociale, culturii și mai puțin a evoluției politice din Germania. Valoarea științifică ridicată a lucrării este sporită și prin numeroase reproduceri și hărți¹ într-o prezentare grafică ireproșabilă; valoarea ei ar fi fost mai mare dacă indicațiile bibliografice ar fi fost mai ample și dacă ar fi cuprins și prelucrat critic și lucrări din istoriografia occidentală care este în general neglijată.

Adolf Armbruster

ROGER RÉMONDON, *La crise de l'Empire romain de Marc-Aurèle à Anastase*

Paris, Presses Universitaires de France, 1964, 363 p. („Nouvelle Clio”. L'Histoire et ses problèmes, nr. 11)

Trecerea de la antichitate la evul mediu constituie unul din domeniile care rețin cu predilecție atenția nu numai a specialiștilor istoriei antice și medievale, dar și a celor care studiază fenomenul succesiunii și substituirii orînduirilor și civilizațiilor. De la apariția sintezelor de mare anvergură ale lui F. Lot, E. Stein și F. Altheim, masa cercetărilor de detaliu și a monografiilor a reinnoit considerabil cunoștințele și perspectivele de înțelegere a epocii. Interesul suscitât în rîndurile specialiștilor de problema sfîrșitului lumii antice și a genezei societății medievale s-a reflectat în cadrul colocviilor devenite tradiționale, organizate la Spoleto de Centrul italian de studii asupra evului mediu timpuriu; o sesiune specială consacrată trecerii de la antichitate la evul mediu în Occident a reunit specialiști de mare prestigiu (H. I. Marrou, E. Sestan, R. Latouche etc.), a dezbătut probleme esențiale ale temei (problema revalorizării sociale în faza finală a lumii antice, periodizarea antichității tîrzii și a evului mediu timpuriu, aspectele social-economice ale trecerii de la societatea romană la cea merovingi-

ană)². Este meritul istoricului francez Roger Rémondon de a fi întreprins o sinteză, la nivelul inițierii — conform cerințelor colecției „La Nouvelle Clio” —, care pune la îndemîna cititorilor, într-o prezentare schematică și sistematică, principalele rezultate dobîndite în această direcție de cercetările ultimelor decenii.

Respectînd structura stabilită pentru întreaga colecție, autorul și-a organizat lucrarea în trei subdiviziuni: 1. *Instrumente de cercetare, izvoare și bibliografie*; 2. *Expunerea*

¹ La p. 239 se găsește harta „Drumuri comerciale și centre economice din Europa în secolele XI—XII”. Pentru spațiul țării noastre se indică Aradul, ceea ce e greșit, Aradul nefiind în acea epocă un centru economic important. Mai bine ar fi fost dacă autorii ar fi indicat Timișoara, care într-adevăr a fost în această perioadă un centru economic și comercial însemnat. Cf. A. Țintă, M. Bizerea, Al. Rusu și C. Rudeanu, *Daten zur Entstehungsgeschichte Temesvars*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, IX (1966) 1 p. 111—118.

² Vezi vol. *Il passaggio dall'Antichità al Medio Evo in Occidente*, Spoleto, 1962 (*Settimane di Studio del centro italiano di studi sull'alto Medio Evo*, IX).

liniilor generale de dezvoltare a perioadei;
 3. *Probleme și direcții de cercetare.*

Cel dintîi capitol este consacrat caracterelor generale ale crizei societății romane. Stabilității caracteristice Imperiului roman pînă la domnia lui Marc-Aureliu îi succede o lungă perioadă de instabilitate și destrămare, care, deși întreruptă de eforturi restauratoare de eficacitate și durată variată, s-a încheiat nu numai cu dezagregarea sistemului de guvernare tradițional, dar și cu dispariția unei întregi civilizații. Forța și vitalitatea Imperiului roman pînă la mijlocul veacului al II-lea s-a manifestat printr-un remarcabil echilibru între mijloacele și sarcinile cărora era chemat să le facă față. „Echilibrul între rezistența *limes*-ului și presiunea barbarilor, între solicitările războiului și resursele statului, între cheltuieli și venituri, între producție și consum, între lumea rurală și oraș, între autoritatea senatului și puterea imperială și, înăuntrul acesteia din urmă, între rămășițele republicane și tendințele monarhice, între tradiția clasică și irațional” (p. 71).

Ruperea de echilibru, a cărei primă manifestare majoră se constată în epoca lui Marc-Aureliu, s-a amplificat în deceniile următoare; reformele succesive au reușit să împiedice timp de încă trei secole prăbușirea imperiului, cu prețul însă al unei profunde transformări structurale, în desfășurarea căreia se manifestă trăsăturile caracteristice ale lumii medievale.

Vastitatea materialului condensat în expunerea istoricului francez sfidează orice încercare de prezentare amănunțită; reținem, în cadrul unei expuneri cu necesitate selective, cîteva din direcțiile esențiale ale lucrării.

În controversa istoriografică dintre partizanii priorității factorului intern și a celui extern în prăbușirea Imperiului roman, autorul își afirmă fără nici un echivoc poziția: pentru el, criza a fost generată de agravarea primejdiei și a presiunii externe. Germanii de criză anterior constatați nu și-ar fi dat roadele dacă nu ar fi dobîndit mediul cel mai prielnic în supralicitația forțelor de pe urma agravării presiunii externe: „Războiul — conchide istoricul francez — se află la originea acestei zguduirii” (p. 74).

Este incontestabil că aspectul cel mai evident al crizei — dar nu cum consideră autorul și cel primordial — e furnizat de presiunea externă; dar, nu trebuie uitat, criza imperiului, începută încă din a doua jumătate a veacului al II-lea, a cuprins progresiv toate zonele vieții societății romane. Organismul statal roman subminat de ravagiile crizei interne a fost din ce în ce mai puțin capabil să opună rezistență presiunii externe. Raportul dintre acțiunea celor doi factori este invers celui admis de autor (dintre numeroșii predecesori ai autorului în afirmarea acestui punct de vedere, Franz Altheim a dat interpretarea cea mai recentă și mai largă). Dacă invaziile barbare — care nu „au asasinat” Imperiul roman (formula Piganiol) — au avut urmări catastrofale pentru destinul său, aceasta s-a datorat faptului că popoarele migratoare au întîlnit o societate în plin proces de dezagregare internă. Succesele penetrației barbare în spațiul roman coincid cu etapele majore ale crizei interne.

Autorul identifică criza externă cu atacul general și permanent al *limes*-ului de către popoarele migratoare; trăsăturile caracteristice ale asaltului pe care-l suferă fruntariile imperiului sînt: permanenta încercuire a imperiului, joncțiunea dintre năvălitori și simultaneitatea atacurilor. Domnia lui Marc-Aureliu cunoaște primul mare asalt al lumii germanice împotriva Imperiului roman (168—180). Procesul de grupare și regroupare a triburilor germanice în formațiuni etnice cuprinzătoare — sau, în formula autorului, „trecerea de la dispersiunea anarhică la gruparea organizată” — a supus *limes*-ul romano-dunărean unei apăsări disproporționate în raport cu mijloacele militare ale imperiului; conjugat cu presiunea exercitată de părți în Orient, pericolul germanic nu a fost conjugat decît datorită unui vast și epuizant efort militar. Preludiului din veacul al doilea i-a urmat marele asalt din veacul al III-lea, cînd atacurile persane intensificate o dată cu substituirea dinastiei Arsacide prin Sasanizi se alătură invaziilor germane din Europa pentru a crea o situație deosebit de gravă la frontierele imperiului. Dacă pînă la sfîrșitul veacului al IV-lea stabilirea germanilor în

imperiul — în afara celor introduși din inițiativa conducerii imperiale — a putut fi evitată, înfrângerea și moartea lui Valens sub zidurile Adrianopolei au făcut ireversibilă așezarea lor și luarea în stăpânire a unora dintre teritoriile romane, independent de formulele juridice elaborate. Respingerea peste hotare a invadatorilor depășea în această perioadă puterile imperiului; soluției militare îi succed soluțiile — adică „concesilele” — politice.

Acuitatea crizei externe nu-și capătă înțelesul și explicația decât în cadrul larg al crizei generale a imperiului. Subminată grav de factorii de disoluție internă, societatea romană era tot mai puțin aptă să răspundă solicitărilor externe cu un efort de energie corespunzător. Criza a lovit toate sectoarele esențiale ale vieții sociale; cu varietate de timp și intensitate, toate manifestările crizei s-au îmbinat în cele din urmă pentru a provoca destrămarea imperiului și a tipului de organizare socială dezvoltat în cadrele sale teritoriale.

Principalele componente ale crizei au fost: criza de producție, criza transporturilor, criza monetară, aspecte variate ale aceleiași realități fundamentale: convertirea economiei de schimb în economia naturală. Scăderea producției cerealiere și miniere a imperiului — se poate vorbi de o adevărată criză de subproducție — a fost determinată de declinul demografic acut, rezultat direct al epidemiilor, războaielor civile și al invaziilor; întreținerea rețelei rutiere a imperiului solicita un quantum masiv de muncă sustras activității productive. Starea de insecuritate a drumurilor paralizează schimburile economice al căror volum, în plină scădere, produce progresiva atrofie a funcției economice a orașelor. Criza producției și cea a transporturilor au drept consecință, între altele, o accentuată penurie de metal prețios — agravată de tendința de tezaurizare —, penurie care, alături de inflație, provoacă criza monetară. Siliți să-și procure cu orice preț mijloace de plată, împărații au fost constrânși să recurgă la o politică inflaționistă, cu urmarea ei inevitabilă, creșterea prețurilor.

Hotărâtoare pentru o societate în chip covârșitor agrară a fost evoluția formulei dominante de organizare a vieții rurale,

marele domeniu. Expansiunea latifundiilor în detrimentul micii proprietăți rurale a fost un proces continuu, ale cărui începuturi sînt fără îndoială anterioare epocii studiate, dar care capătă acum proporții și intensitate excepționale; urmările acestui proces decisiv se fac simțite în ansamblul vieții social-politice. Subminată de criza economică și demografică, puterea de rezistență a micii proprietăți cedează în fața presiunii marelui domeniu în rapidă expansiune.

Beneficiarii ai procesului de regrupare și concentrare a proprietății funciare, un grup restrîns de potențai — *honestiores*, în terminologia epocii — tinde să devină forța dominantă a societății.

Efortul imperial de soluționare a crizei se conturează încă din timpul lui Gallienus și al succesorilor săi — Aurelian și Probus — prin tentativele de redresare economică și consolidare a autorităților centrale. Dioclețian avea să dezvolte într-un sistem coerent măsurile de reformă ale predecesorilor săi și propriile sale inițiative de reorganizare. Remediile adoptate de Dioclețian au oferit cadrul de stabilitate în interiorul căruia Constantin avea să introducă elementele noi impuse de evoluția evenimentelor: „Concepția lui Constantin — arată autorul — apare ca o sinteză coerentă a aportului reformelor lui Dioclețian, a eșecurilor înseși ale acestor reforme, a evoluției religioase a epocii, a propriei evoluții a lui Constantin și a acțiunii sale” (p. 135).

Dificultățile interne ale imperiului în perioada succesorilor lui Constantin, conflictele religioase care destramă unitatea bisericii creștine, reacția păgînă din timpul lui Iulian Apostatul formează obiectul unui capitol special. După moartea lui Iulian, situația imperiului devine din nou critică în urma presiunii exercitate de perși și germani. Războiul și necesitățile sale își pun amprenta pe evoluția sistemului de guvernare a imperiului. Autorul urmărește repercusiunile pe planul structurilor politice și administrative ale imperiului, al situației create de stingerea dinastiei constantiniene și de slăbirea autorității centrale. Armatei, care devenise încă din epoca Severilor factorul

de putere hotărâtor, autorul îi consacră o prezentare amănunțită. Apărarea imperiului necesită o autoritate centrală puternică, eliberată de orice concurență; în acest scop, împărații au încercat să limiteze autoritatea dobândită de latifundiari prin extinderea patronatului. Caracterul dramatic al luptei împăraților din veacul al IV-lea împotriva forțelor de subminare a autorității centrale divulgă limitele reale ale puterii imperiale care a ieșit înfrântă din această confruntare.

După o amplă prezentare a soluțiilor preconizate în lunga domnie a lui Theodosius I — consacrate celor două aspecte majore: patronatul și problema germanică —, autorul își încheie prima parte a lucrării cu un capitol închinat individualizării Imperiului bizantin în timpul lui Anastasie. Ca și predecesorul său Zenon, el a încercat să consolideze fracțiunea de imperiu ale cărei trăsături specifice se conturează tot mai pronunțat, combătând primejdiile care-i periclitaau stabilitatea: tendințele separatiste ale provinciilor orientale, îndeosebi ale Egiptului, ostilitatea imperiului sasanid și apariția statelor arabe.

În a doua secțiune a lucrării, autorul reia, în cadrul unei discuții istoriografice, problemele tratate în partea expozitivă. Cele mai recente rezultate ale cercetărilor privind aspectele esențiale ale crizei Imperiului roman și ale structurii social-economice pe care se întemeia sînt discutate și o dată cu ele sînt indicate direcțiile principale în care urmează a se angaja studiile în viitor. După cum era de așteptat, un prim capitol este consacrat atît de amplei istoriografii a crizei imperiului. Precedată de o expunere a opiniei contemporanilor asupra cauzelor crizei pe care o trăiau, prezentarea punctelor de vedere emise de istoriografia modernă și contemporană, începînd cu veacul al XVIII-lea, se distinge prin claritatea expunerii diverselor ipoteze și teorii și prin observațiile critice care fixează locul fiecăreia dintre interpretările enumerate.

În prezentarea problemelor crizei, autorul structurează expunerea pe cele trei faze ale procesului studiat: distrugerea echilibrului în vremea lui Marc-Aureliu și Commodus, epoca Severilor, al cărei sens rămîne încă controversat — reînnoire sau restaurare —, în

sfîrșit epoca anarhiei, căreia i-a pus capăt domnia lui Gallienus. Cercetările noi (îndeosebi lucrarea lui H. G. Pflaum) au pus în lumină măsurile de reorganizare ale lui Gallienus, care au cuprins toate domeniile vieții sociale, măsuri care aveau să fie reluate de Aurelian și Probus, sistematizate de Diocetian și definitivitate de Constantin. Fidel concepției sale, autorul începe expunerea acestei probleme prin prezentarea modificărilor care au afectat raporturile dintre imperiu și barbari.

În chip firesc însă, autorul își îndreaptă atenția asupra reformei fiscale. Numeroasele explicații oferite măsurilor de reorganizare a fiscalității, îndeosebi mult controversatul sistem de impunere *jugatio-capitatio*, sînt prezentate sintetic, dar exhaustiv. Autorul subliniază că în starea actuală a surselor de care dispun cercetătorii este imposibil de construit o interpretare de ansamblu (Egiptul singur oferă o documentare abundentă, dar este evident că realitățile egiptene au caracter mult prea specific pentru a fi extinse asupra întregului imperiu). O situație similară se constată și în ceea ce privește reformele administrative. Multitudinea soluțiilor locale și ritmul caracteristic fiecărei regiuni imprimă o varietate care face dificilă degajarea trăsăturilor generale ale măsurilor imperiale de reorganizare a aparatului de stat.

Din ansamblul activității reorganizatoare a lui Constantin, întemeierea noii capitale la Constantinopol continuă și astăzi să se afle în centrul discuțiilor. Autorul trece în revistă elementele care au determinat autoritatea imperială să abandoneze vechea capitală. Îndepărtată de fronturile de luptă, amenințată de barbarii veniți din Germania sau Illyria, Roma — care încetase de a mai fi axul vieții comerciale a Mediteranei — pierde primatul politic în ansamblul imperiului. Centrul politic principal devine Constantinopolul, unde monarhia de tip oriental — *dominatus* — își găsea terenul firesc de dezvoltare. Așezarea noii capitale este lesne de explicat prin considerente strategice și economice. Autorul observă că, pe marea diagonală terestră fixată de necesitățile militare, poziția care corespundea în gradul cel mai

nalt considerentelor militare și strategice amintite mai sus era punctul de întretăiere a acestei diagonale cu calea maritimă Mediterana-Marea Neagră. Centru de convergență a drumurilor terestre și maritime ale întregului Orient mijlociu — zona de maximă prosperitate a imperiului — regiunea strimtorilor se desemna singură drept capitală a noului imperiu.

Un amplu capitol este consacrat de autor stadiului actual al cercetărilor în problemele economice ale veacului al IV-lea. Elucidarea problemelor producției agricole în această perioadă implică studierea a trei aspecte fundamentale ale cultivării pământului: extinderea teritoriilor pustiite, declinul demografic și, implicit, restrângerea forței de muncă agricole, regresul tehnicii agricole. Problema esențială a studiului structurilor agrare ale imperiului este determinarea locului ocupat de marele domeniu în economia rurală. Raportul dintre marea și mica proprietate înregistrează variații regionale foarte accentuate, care fac imposibilă o caracterizare de ansamblu. Cercetările recente pun tot mai mult în lumină ampla supraviețuire a proprietății rurale mici și mijlocii, pe care istoriografia mai veche, sub influența textelor literare, le considera practic eliminate de expansiunea marelui domeniu. Probleme ca întinderea *latifundium*-ului și regimul obligațiilor colonilor, în ciuda numeroaselor contribuții mai vechi și mai recente, așteaptă încă un studiu critic al izvoarelor.

Dacă în Egipt 3,5 % din proprietari stăpneau mai mult de jumătate din pământuri,

în alte regiuni ale imperiului proporția era mult mai favorabilă micii proprietăți.

Consecințele constituirii regimului domestical asupra evoluției economice, îndeosebi a economiei urbane, rămân încă o problemă deschisă. Incontestabil, caracterul autarhic al marelui domeniu a restrâns sfera de activitate și schimb a orașelor, dar autorul consideră că este necesar să nu fie ignorate și elementele stimulatoare ale domeniului în raport cu viața urbană: apelul la mîna de lucru a meșteșugarilor urbani, importul obiectelor de lux, patronatul economic și cultural exercitat de latifundiarilor asupra orașelor din apropierea stăpînilor lor funciari (de exemplu în Egipt legăturile dintre familia Apionilor și orașul Oxyrynchos).

Un ultim capitol discută cîteva din problemele fundamentale ale structurii imperiului: raporturile dintre stat și civitas în epoca tîrzie (cu specială referire la problema *autopragiei* și îndeosebi la raporturile dintre locuitorii care beneficiau de acest statut și *pagarii* — *praepositus pagi*), raporturile statului cu aristocrația senatorială și cele dintre stat și biserică; în cadrul ultimei probleme, autorul stăruie asupra necesității cercetării cauzelor nedoctrinale ale arianismului.

Lucrarea este însoțită de o anexă de 10 hărți și de un indice util; bibliografia care deschide volumul este chemată să aducă însemnate servicii cercetătorilor uneia dintre cele mai complexe perioade ale istoriei universale.

Șerban Papacostea

„Revue Roumaine d'Histoire”

București, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, t. III, 1964, nr. 1—4, 837 p.; t. IV, 1965, nr. 1—6, 1260 p.

Principala publicație istorică românească destinată străinătății, „Revue Roumaine d'Histoire”, și-a atras încă de la început aprecierile unui număr important de cititori de peste hotare, precum și din țară¹. Revista răspunde într-o măsură sporită sarcinilor ce revin istoriografiei românești actuale, în special celei de a informa în mod constant, permanent, opinia științifică internațională asupra celor mai recente rezultate dobândite de istoricii din România, precum și asupra metodelor de lucru prin care s-au obținut aceste rezultate. Sumarul publicației conține o tematică amplă, de interes major, distribuită în rubrici ce se adaptează diferitelor manifestări științifice din țară și de peste hotare; între acestea, cum e și firesc, rubrica de studii rămâne centrul de greutate. E remarcabil efortul redacției de a-și asigura colaborarea celor mai cunoscuți și competenți istorici, de a atrage pe unii dintre cercetătorii mai tineri, iar — uneori — de a publica studii semnate de savanți de peste hotare care abordează subiecte de interes comun, aducând noi mărturii asupra relațiilor poporului român cu celelalte popoare, în trecut și în prezent. Răspunzând cerinței crescânde de sinteză ce se manifestă în întreaga viață științifică internațională, precum și pentru a-și putea îndeplini misiunea cât mai deplin, revista publică articole de în-

tindere medie, cu un aparat critic strict necesar, în care se expun însă în mod condensat concluziile autorului și se fac generalizări istorice și teoretice la obiect. Unele materiale cu adresă mai precisă nu sînt publicate obligatoriu în limba franceză, ci și în alte limbi de largă circulație internațională (engleza, germana, italiana), ceea ce înlesnește desigur consultarea lor de către un cerc mai mare de specialiști și alte persoane din străinătate, care se interesează, ocazional sau mai îndeaproape, de istoria poporului și a țării noastre. Revista acordă o atenție deosebită problemelor de istorie modernă și contemporană, în special marilor teme din istoria luptei de eliberare națională și socială, istoriei mișcării muncitorești din țara noastră, îndreptîndu-și totodată grija spre publicarea unor lucrări de largă respirație din domeniul istoriei vechi și medii a patriei noastre.

Întrucît în străinătate mai apar uneori diferite lucrări în care istoria României este necorespunzător tratată — mergînd de la ignoranță pînă la denaturare și chiar la mai mult, autorii acestora făcîndu-se nu o dată purtătorii de cuvînt ai unor interese străine — „Revue Roumaine d'Histoire” și-a luat misiunea de a aborda aspecte controversate din istoria noastră națională și de a face precizările cuvenite pe marginea lucrărilor amintite; este de relevat în acest sens ținuta sobră, academică, argumentația strînsă, irefutabilă, a autorilor respectivi, fie că e vorba de recenzii, fie că e

¹ Vezi prezentarea făcută asupra primilor doi ani de apariție a revistei (1962, 1963) de Marina L. Vlasiu în „Studii”, tom. 17, 1964, nr. 5, p. 1187—1193.

vorba de materiale care necesită expuneri mai ample la rubrica „discuții”.

Un merit, am spune aproape particular publicației — și aceasta nu numai datorită profilului —, îl constituie, după părerea noastră, faptul că în paginile sale se întâlnesc numeroase articole de istoriografie, care expun bogata activitate a celor mai reprezentativi istorici români din trecut, analizează rezultatele la care s-a ajuns pînă acum în istoriografia marxistă românească sau dezbat unele dintre problemele actuale cele mai importante ale acesteia. Este de asemenea notabilă preocuparea pentru unele discipline ce își fac loc tot mai mult în știința contemporană; ne referim mai ales la statistica istorică și la demografie. De un real folos sub aspect informativ este rubrica de bibliografie — concepută selectiv și adaptată misiunii revistei —, precum și rubrica „Viața științifică”.

Marilor manifestări și aniversări științifice și culturale din țară sau de peste hotare, destul de frecvente în ultimii ani, li se consacră materiale, rubrici sau chiar numere întregi, elaborate cu o exigență corespunzătoare. Menționăm faptul că revista a rezervat articole sau rubrici speciale sărbătorii centenare a unor evenimente ca : reforma agrară din 1864, Internaționala I, crearea Universității din București, a Muzeului național de antichități, precum și centenarul unor personalități cum au fost Simion Bărnuțiu sau Ioan Bogdan. În ordinea lor cronologică, alte evenimente și manifestări științifice, dintre care unele de dată mai recentă, s-au bucurat de o atenție deosebită în paginile publicației : comemorarea istoricului D. Onciul, aniversarea Societății numismatice române, a douăzecea aniversare a eliberării României de sub jugul fascist și apoi a victoriei împotriva Germaniei hitleriste, sărbătorirea acad. A. Oțetea, al XII-lea Congres internațional al științelor istorice de la Viena, comemorarea lui N. Iorga. Prezența activă a revistei la asemenea manifestări de actualitate cultural-științifică internă și internațională, ținuta materialelor consacrate acestor manifestări conferă un spor de interes publicației în ansamblul ei, fapt care are o importanță deosebită, dacă ținem seama că principalul public cititor este cel din străi-

nătate ; de altfel, această preocupare constantă a redacției a atras atenția și aprecierile unor participanți la manifestări internaționale cum au fost amintitul congres de la Viena (cărui revista i-a consacrat un număr deosebit de interesant, axat pe expunerea etapelor de bază ale luptei de eliberare națională a poporului român ; numărul se deschide cu o privire de ansamblu asupra istoriografiei marxiste românești actuale și cuprinde de asemenea un util îndrumar bibliografic selectiv destinat cercetărilor din alte țări, care se preocupă de istoria țării noastre) și mai ales la recentul Congres de studii sud-est europene de la Sofia. Se poate afirma că asemenea ecouri au o rezonanță mai amplă, exprimînd în ultimă analiză aprecieri dintre cele mai pozitive asupra activității de ansamblu a istoricilor din țara noastră. Frecvența din ce în ce mai mare a acestor evenimente reprezintă de fapt un indiciu al intensificării generale a vieții culturale și științifice. Multiple satisfacții va produce publicarea în continuare a unor studii semnate de savanți de peste hotare. În ceea ce privește forma actuală sub care se înfățișează revista, mai ales traducerea (uneori greoaie, stereotipă, departe de spiritul limbii și alături de gîndul autorului, neredactată unitar), există încă multe posibilități de organizare mai bună.

Începînd cu al patrulea an al apariției sale (1965), „Revue Roumaine d'Histoire” și-a intensificat periodicitatea apariției de la 4 la 6 numere pe an, ceea ce obligă la o grijă sporită, atît pentru calitatea studiilor și materialelor publicate, cît și pentru ritmicitatea, de dorit cît mai exactă, a apariției numerelor, ținîndu-se de asemenea cont și de faptul că revista este destinată străinătății, iar pentru a parveni în diferite colțuri ale lumii este necesar un interval suplimentar de timp. În aceeași ordine de idei am sugera ca numerele consacrate — integral sau parțial — anumitor evenimente și comemorări să apară și să poată ajunge la destinație cu un anumit interval înaintea manifestării respective, pentru a fi eficiente, a atrage atenția în timp util asupra acestor manifestări și, eventual, chiar pentru a stimula, a produce ecouri în viața științifică

internațională în legătură cu evenimentul sărbătorit sau comemorat.

Grupul studiilor apărute în cei doi ani care fac obiectul prezentării de față (1964 — 1965), se poate lesne constata că nu a scăpat atenției nici una din marile teme ale istoriei patriei noastre.

Din domeniul istoriei vechi și al arheologiei se remarcă contribuțiile cu caracter de sinteză semnate de prof. I. Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain* (nr. 3/1964), și de acad. E. Petrovici, *Toponymie et histoire* (nr. 1/1965). D. Protase publică un studiu mai amplu, în două părți, consacrat permanenței dacilor în Dacia romană, pe baza datelor arheologice (nr. 2/1964) și a celor numismatice (nr. 2/1965). *Le substrat thraco-dace et illyrien dans le processus de l'ethnogenèse des Roumains* constituie obiectul preocupărilor articolului semnat de arheologul și filologul I.I. Russu, în nr. 5/1965. O cercetare de etnografie istorică comparativă, consacrată vieții pastorale străvechi, în special din zona vechiului district al Mehedinților, dar avînd de fapt implicații mult mai largi, cu caracter de generalitate, aparține lui Romulus Vulcănescu (*L'évolution des abris pastoraux chez les Roumains*, nr. 4/1965). Adăugînd unele articole și materiale publicate la alte rubrici ale revistei (istoriografie, discuții, note ș.a.), se poate aprecia că problemele fundamentale ale acestei importante perioade din istoria poporului nostru — cum ar fi cercetarea vieții sociale, economice, politice și culturale a vechilor daci, apoi a ocupației romane, a simbiozei daco-romane avînd ca rezultat formarea limbii și a poporului român —, precum și combaterea unor aserțiuni străine, neștiințifice, tendențioase de dată mai veche sau, mai ales, mai recentă în legătură cu aceste chestiuni, au stat în centrul preocupărilor membrilor redacției și colaboratorilor publicației „Revue Roumaine d'Histoire”.

Epoca medie este ceva mai amplu reprezentată, prin studii de istorie socială, politică, instituțională, culturală, dintre care desprindem pe cele semnate de prof. Ștefan Pascu, care formulează caracteristicile principale ale răscoalelor țărănești din Transilvania în evul mediu (nr. 1/1964), de Eugen Stănescu (*Ten-*

dances politiques et états d'esprit au temps d'Etienne le Grand, à la lumière des monuments écrits, nr. 2/1965), de Șt. Ștefănescu (*L'institution de la dignité de ban en Valachie*, nr. 3/1965), precum și articolele sau comunicările semnate de M. Holban (nr. 1/1964 și în special nr. 5/1965: *Variations historiques sur le problème des cnèzes de Transylvanie*), de prof. P.P. Panaitescu și N. Stoicescu (despre participarea românilor la bătălia de la Varna din 1444, în nr. 2/1965). Remarcăm, de asemenea, comunicarea lui L. Demény asupra primului text românesc tipărit (nr. 3/1965). Unele dintre materialele de istorie medie, ca și cîteva din cele referitoare la alte epoci și probleme — de exemplu istorie contemporană sau istoriografie — publicate în „Revue Roumaine d'Histoire”, reprezintă de fapt reluarea unor preocupări ale autorilor respectivi, concluziile unor cercetări anterioare sau, în unele cazuri, așa cum am menționat, chiar republicarea pentru străinătate de obicei a unor studii cu caracter de sinteză, referitoare la aspecte sau probleme de interes major, precum și rezultate deosebite ale unor cercetări recente.

Sînt de relevant, în legătură cu epoca destrămării feudalismului, articolele de istorie socială și politică semnate de F. Constantiniu (*Quelques aspects de la politique agraire des Phanariotes*, nr. 4/1965), Emil Virtosu (despre ideile politice ale lui I. Tăutul nr. 2/1965) și V. Mihordea (*Les pourparles de Grigore Al. Ghica, prince régnant de Valachie, avec les confédérés polonais, en 1769*, nr. 4/1965), precum și rezultatele unor cercetări statistice și demografice referitoare, în general, la aceeași perioadă: informațiile asupra populației românești din Dobrogea din hărțile medievale și moderne, prezentate amplu de prof. C.C. Giurescu (în nr. 3/1965) și datele privitoare la Țara Românească în anul 1838, pe baza unui izvor statistic inedit, studiat de Ion Donat și G. Retegan (nr. 5/1965).

O atenție deosebită a acordat conducerea revistei publicării unor studii și articole care tratează documentat temele și etapele istoriei luptei de eliberare națională, punînd în lumină comunitatea istorică a românilor din toate cele trei țări românești, începînd de la zorii conștiinței naționale, din evul

mediu, și continuând pînă în zilele noastre. „Revue Roumaine d'Histoire” a publicat astfel, în numărul 3/1965, două interesante studii aparținînd prof. P. P. Panaitescu (*L'union des Pays Roumains sous le règne de Michel le Brave*) și acad. D. Prodan (*La lutte de Inochentie Micu pour le relèvement politique des Roumains de Transylvanie*), după ce Ș. Papacostea înfățișase manifestările concludente ale conștiinței romanității românilor din evul mediu (nr. 1/1965). Firul acestor preocupări este continuat și completat în mod firesc de studiile care tratează dezvoltarea, în amploare și adîncime, a luptei de eliberare națională și socială a poporului român, în epoca modernă și contemporană, culminînd cu marile evenimente, momente și etape reprezentate de revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, Războiul de independență, desăvîrșirea unității naționale, eliberarea țării de sub jugul fascist și trecerea la construirea societății socialiste. În această ordine de idei remarcăm studiile și articolele publicate de G. Platon (despre frământările social-politice premergătoare anului 1848 în Moldova, în nr. 5/1965), Cornelia Bodea (care tratează aspecte ale luptei pentru unitatea națională a românilor între 1845 și 1848, în nr. 3/1965), acad. A. Oțetea (*L'accord d'Osborne, 9 août 1857*, nr. 4/1964), prof. G. Zane (*La loi rurale de 1864 et l'héritage idéologique de l'an 1848*, nr. 2/1964) și V. Netea (despre Simion Bărnuțiu, luptător pentru drepturile poporului român, în nr. 3/1964).

În numărul 4/1964, „Revue Roumaine d'Histoire” publică, cu prilejul sărbătoririi Centenarului Universității din București, un studiu aparținînd prof. Ion Ionașcu și un articol care tratează succint istoricul bibliotecilor acestui focar de știință, cultură și educație patriotică, semnat de Irina Valasoglu, precum și o dare de seamă asupra sesiunii științifice care a avut loc cu prilejul amintit și asupra inaugurării busturilor lui Hasdeu, Pârvan și Iorga.

Din domeniul relațiilor de prietenie mai recente sau mai îndepărtate, ale poporului român cu celelalte popoare, se desprinde în primul rînd articolul lui Raffaele Ciasca

(*Fraternità italo-romena nella lotta per l'unità e l'indipendenza durante il Risorgimento*, în nr. 4/1964), precum și o suită de contribuții consacrate unor aspecte noi din istoria relațiilor româno-americane: George Fotino despre un proiect de tratat „de prietenie, comerț și navigație între Principatele Unite și Statele Unite ale Americii de Nord”, din 1859 (nr. 4/1964), regretatul Liviu Patachi despre participarea românului Gheorghe Pomuțiu la războiul civil din America, 1861—1865 (nr. 1/1965) și I. D. Suciu despre ecoul aceluiași război civil din S. U. A. în România (nr. 4/1965). Incontestabila valoare și interesul justificat al unor asemenea materiale se vor putea întregi în viitor, spre a se evita impresia de întîmplător sau unilateralitate, prin preocupări mai largi, îmbrățișîndu-se o sferă mai cuprinzătoare de probleme și aspecte referitoare la relațiile cu multe alte popoare, mergînd de la începuturile lor și pînă în perioada contemporană, care, din acest punct de vedere, după cum s-a văzut, apare mai slab reprezentată. Asemenea articole vor putea pune în valoare date noi referitoare la aportul poporului nostru la tezaurul spiritual al umanității. Considerăm, de altminteri, că o publicație cum este „Revue Roumaine d'Histoire”, prin specificul și profilul ei, este chemată să publice în mod frecvent studii și alte materiale consacrate diferitelor aspecte și etape ale istoricului relațiilor poporului român cu celelalte popoare.

O constatare privind de asemenea echilibrarea tematicii se desprinde în legătură cu prezența, într-o proporție pe care o considerăm încă susceptibilă de îmbunătățire, a studiilor privind istoria mișcării muncitorești și a partidului comunist. Făcînd abstracție, după cum e firesc, de faptul că numeroase studii cu caracter mai larg, referitoare în special la perioada contemporană, sau alte materiale abordează și aspecte ale mișcării muncitorești, rezultă că în acești doi ani „Revue Roumaine d'Histoire” a publicat din domeniul propriu-zis al istoriei mișcării muncitorești doar două articole distincte, ambele în același număr, tratînd subiecte din epoca modernă și aspecte ale relațiilor

internaționale ale mișcării noastre muncitorești: *Internaționala I în paginile presei muncitorești din România*, de D. Hurezeanu și I. Felea (nr. 4/1964) și articolul semnat de A. Deac și Gh. Matei, *La révolte de 1907 des paysans de Roumanie et le mouvement ouvrier international* (nr. 4/1964). Oricum, este prea puțin, există posibilități mult mai mari în această direcție.

Relevăm valoarea deosebită a unei întregi serii de studii care tratează, sub diferite aspecte, istoricul cuceririi independenței de stat a României (prof. V. Maciu, nr. 3/1965) și al luptei pentru desăvârșirea unității naționale a poporului român: articolele prof. Miron Constantinescu din nr. 2/1965 și 3/1965 care examinează mesajul lui V. I. Lenin din 3 noiembrie 1918 către muncitorii și popoarele din Austro-Ungaria și, respectiv, un document necunoscut privind lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania (pactul de la Găiceana, 5—9 august 1907), apoi articolele semnate de V. Netea despre antecedentele și lupta „Ligii culturale” pentru unitatea națională (nr. 3/1965), Eliza Campus (*La lutte pour l'achèvement de l'unité nationale roumaine, 1914—1918*, nr. 4/1965) și acad. Petre Constantinescu-Iași în colaborare cu prof. L. Bányaï despre rolul maselor populare în constituirea și desăvârșirea statului național român (nr. 3/1965).

O altă grupă de studii și articole tratează unele aspecte din perioada de după anul 1933, din istoria contemporană a României. N. Copoiu și Titus Georgescu expun, în articole distincte, aspecte ale poziției și acțiunilor antifasciste ale intelectualității din România (nr. 2/1964 și, respectiv, 4/1965); ambele articole aduc date interesante, însă, în ansamblul tematic al revistei — care, după cum am mai văzut, ridică unele probleme de echilibru, de cuprindere a unei arii cât mai vaste —, publicarea la un interval relativ scurt a două articole cu conținut asemănător creează impresia de repetare.

N. N. Constantinescu cu un articol despre exploatarea și jefuirea economiei românești de către Germania hitleristă în perioada 1939—1944 (nr. 1/1964), Ion Popescu-Puțuri

despre principalele caracteristice ale regimului politic din România în timpul dictaturii militare-fasciste și al agresiunii hitleriste (nr. 1/1964), Gheorghe Zaharia cu date privind teroarea fascistă în România între 1940 și 1944 (nr. 1/1964) și, în fine, D. Tuțu cu studiul său consacrat pregătirii și înlăptuirii insurecției armate din august 1944, precum și participării României la războiul antihitlerist (nr. 3/1964) contribuie la crearea unei imagini de ansamblu asupra eroice lupte duse de masele populare din România, având în frunte cele mai înaintate elemente, sub conducerea P. C. R., în înclăștarea hotărâtoare cu excreșcența fascistă. Editorialul prilejuit de cea de-a XX-a aniversare a victoriei coaliției antihitleriste asupra Germaniei fasciste (nr. 2/1965) și articolul *La Roumanie socialiste* semnat de Ion Popescu Puțuri în nr. 3/1965, prezintă, în mod sintetic, întregul drum istoric parcurs de poporul român în cele două etape ale revoluției populare din țara noastră, în care România s-a angajat ferm, definitiv și ireversibil pe făgașul luminos al socialismului.

În privința cuprinderii preocupărilor de istorie contemporană în paginile revistei istorice românești destinată străinătății, considerăm că ar fi binevenită și abordarea unor teme din perioada 1919—1933. Din trimiterile făcute mai sus a rezultat faptul că, în special cu prilejul unor aniversări sau al unor manifestări cu caracter deosebit, revista publică o serie de articole axate pe o tematică generală înrudită sau comună, iar apoi, vreme mai mult sau mai puțin îndelungată, nu mai apar articole din același domeniu. Preocupări de perspectivă și profil mai susținute, un efort constant îndreptat spre asigurarea unui conținut echilibrat al publicației și al fiecărui număr în parte vor scoate în evidență într-o măsură sporită însăși semnificația materialelor publicate cu prilejuri deosebite.

Pentru că am subliniat încă de la început ca deosebit de pozitiv aportul revistei la informarea opiniei științifice din străinătate asupra problemelor istoriografiei românești, vom aminti articolele consacrate expunerii activității unor istorici cum au fost: B. P

Hasdeu (de prof. Vasile Maciu, în nr. 1/1964), Dimitrie Oncuț (de Șt. Ștefănescu, în nr. 2/1964), Vasile Pârvan (de acad. Emil Condurachi, în nr. 2/1965) și Ioan Bogdan (de prof. P. P. Panaitescu, în nr. 5/1965); în nr. 2/1965 a apărut un alt material, despre unele dintre manifestările prilejuite de centenarul Ioan Bogdan. Sărbătorirea a două decenii de la eliberarea României de sub jugul fascist a prilejuit un moment de amplu bilanț în paginile revistei, care a publicat (nr. 3/1964) prezentări ale volumelor al III-lea și al IV-lea din tratatul de *Istoria României*, făcute de înșiși cei care au condus laborioasa activitate colectivă de elaborare — acad. A. Oțetea și, respectiv, prof. Vasile Maciu —, precum și priviri sintetice asupra dezvoltării cercetării istorice în anii puterii populare, în domeniile arheologiei (de acad. Emil Condurachi), istoriei medievale (de acad. Andrei Oțetea), istoriei moderne (prof. Vasile Maciu), contemporane (acad. P. Constantinescu-Iași), precum și în domeniul restaurării monumentelor istorice (arh. Grigore Ionescu). Gheorghe Cronț semnează un bilanț asemănător, cu privire la dezvoltarea cercetărilor referitoare la istoria statului și dreptului (nr. 1/1965). În numărul consacrat Congresului internațional de la Viena al științelor istorice, acad. A. Oțetea dezbate problemele istoriografiei marxiste românești (nr. 3/1965), înfățișând sintetic drumul parcurs și perspectivele care stau în fața istoricilor români. Încoronarea preocupărilor de istoriografie o reprezintă însă nr. 6 1965 din „Revue Roumaine d'Histoire”, consacrat în întregime comemorării a 25 de ani de la asasinarea eminentului istoric, om de cultură și umanist român Nicolae Iorga. După un *Hommage à N. Iorga*, rostit de acad. Iorgu Iordan la ședința solemnă a Academiei Republicii Socialiste România din 27 noiembrie 1965, consacrată comemorării lui Iorga, „Revue Roumaine d'Histoire” înmănușiază un însemnat număr de articole valoroase, semnate de personalități ale istoriografiei românești actuale, care tratează câteva din multiplele fațete sub care se înfățișează vasta operă lăsată moștenire de Nicolae Iorga : istoric al românilor, de acad. Andrei

Oțetea ; *Nicolas Iorga et les autochtones*, de acad. Constantin Daicoviciu ; *N. Iorga et le problème de la romanité orientale*, de acad. Emil Condurachi ; *Nicolas Iorga, historien du moyen âge roumain*, de prof. Ștefan Pascu ; *Histoire et sociologie d'après Nicolas Iorga*, de Al. Elian ; N. Iorga ca scriitor și istoric literar, de Șerban Cioculescu ; începuturile activității marelui istoric (1890—1894), de Eugen Stănescu ; Nicolae Iorga ca istoric al vechiului drept românesc, de George Fotino ; atitudinea lui N. Iorga în fața problemelor sociale ale epocii sale, de prof. G. Zane ; Iorga ca istoric al țărănimii, de Ștefan Ștefănescu ; ultimul studiu, semnat de Ion Popescu-Puțuri și intitulat *Nicolas Iorga contre l'hillérisme*, pune în lumină poziția patriotică, democratică și umanistă a marelui cărturar în fața pericolului fascist, căruia el însuși avea să-i cadă victimă. Numărul 6/1965 se încheie cu o bogată cronică a vieții științifice, consacrată manifestărilor publice care au avut loc cu prilejul comemorării lui N. Iorga. Revista a mai publicat un articol despre personalitatea și activitatea lui Iorga, în nr. 1/1965, semnat de Vasile Netea.

Spațiul limitat de care dispunem nu ne permite să zăbovim asupra unor comunicări interesante, publicate la rubrica „Mélanges”, care tratează, de obicei, aspecte concrete, mai restrinse, ale relațiilor poporului român cu alte popoare, în special în epoca modernă a istoriei universale, sau înfățișază profilul, preocupările și rezultatele activității unor instituții, în special muzeale, care interesează în mod deosebit pe specialiștii din străinătate.

Un aspect deosebit de viu imprimă revistei articolele și dărilor de seamă asupra unor lucrări apărute în străinătate, care abordează unele aspecte din istoria țării noastre ; cele mai multe dintre aceste articole sînt publicate la rubrica „Discuții”. Atrag atenția cu deosebire două categorii de probleme, dezbătute de obicei mai amplu : cele referitoare la formarea limbii și a poporului român, la continuitatea acestuia în spațiul în care este așezat, precum și unele probleme ale istoriei moderne și contemporane a României,

În special cele legate de lupta de eliberare națională, pentru desăvârșirea statului național român. Considerăm ca pozitiv faptul că redacția revistei și colaboratorii săi abordează lucrările amintite în mod cît mai nuanțat și întotdeauna cu o preocupare deosebită pentru ținuta și rigurozitatea științifică a expunerii. O parte din aceste articole reprezintă unele puneri la punct, aducînd precizări suplimentare, dar relevînd, în general, tonul civilizat, obiectiv, al preopinrentului: e vorba de materiale ca acelea semnate de prof. Constantin C. Giurescu (nr. 5/1965), Henri H. Stahl (nr. 4/1964), Ludovic Demény (nr. 2/1964), Mihail Guboglu și Nestor Camariano (în nr. 5/1965) sau chiar Ion Sabău (în nr. 4/1964) asupra unor lucrări aparținînd, respectiv, lui J. D. Bernal, Marcel R. Reinhard și André Armengaud, V. P. Șuşarin, Boris Nedkov, Botzaris Notis sau Konrad Müller (cu mențiuni suplimentare speciale asupra contribuției științifice aduse în domeniile care preocupă pe primul și pe ultimul dintre autorii citați imediat mai sus). Alte dări de seamă, semnate de Eliza Campus (nr. 2/1964 și 1/1965), Carol Göllner (nr. 3/1964), Vasile Netea (nr. 4/1964), Valeriu Bulgaru (nr. 5/1965) sau Octavian Iliescu (nr. 4/1964), discută unele lucrări aparținînd, respectiv, lui Hubert Ripka, Sherman David Spector, Robert A. Kann, Ch. d'Eszlary, T. P. Vukanović și Günther Probszt: aici este vorba de teze ale ultimilor autori, nefondate documentar, de necunoașterea unor adevăruri fundamentale la care a ajuns istoriografia românească, de afirmații tendențioase, necesitînd discuții mai ample, ce pot lua uneori și forma polemicii ascuțite.

Partea a doua a revistei, avînd un caracter informativ, reflectă în general într-un mod cuprinzător, bogata activitate a istoricilor din România: recenzii asupra lucrărilor apărute, prezentări ale revistelor de specialitate și ale sesiunilor științifice ordi-

nare și festive, activitatea diferitelor societăți științifice, aportul unor instituții, ca arhivele statului, muzeele (de ce nu și bibliotecile?), la intensificarea cercetărilor, bibliografii etc. Merită relevat faptul că și în asemenea materiale este prezentă, la locul ei, critica științifică obiectivă. Considerăm că redacția trebuie să acorde acestor rubrici o atenție mai mare în privința închegării lor, a operativității informării, căci, de pildă, bibliografia istorică pe 1963 a fost publicată fragmentat și la distanță, în numerele 2 și 6/1965 (cu intercalarea altei bibliografii, mai generale, în nr. 3), ajungînd, în forma ei completă, la cititorul din străinătate în 1966, deci după trei ani! Trebuie de asemenea ținut seama de bogata activitate editorială de specialitate destinată străinătății, care făcea necesară, de pildă, recenzarea, în nr. 5/1965, a volumului despre *Destrămarea monarhiei austro-ungare*, nu după versiunea românească, ci după ediția franceză (apărută deja), care se bucură de o audiență mult amplificată peste hotare.

Dincolo de observațiile de detaliu făcute mai sus se impune constatarea deosebit de îmbucurătoare că „Revue Roumaine d'Histoire” a parcurs în cel de-al treilea și în cel de-al patrulea an al apariției sale un drum mereu ascendent, că a acumulat o experiență proprie, că și-a lărgit cercul colaboratorilor și aria tematică, răspunzînd din ce în ce mai bine profilului și destinației sale, toate acestea reflectîndu-se în sporirea periodicității de apariție, în prezența activă a revistei la marile manifestări științifice de specialitate din țară și de peste hotare. Asemenea constatări reprezintă în același timp o garanție temeinică a continuării acestui drum, spre deplina satisfacție a cercetătorilor istoriei din țara noastră, care pot beneficia astfel de o tribună calificată pentru valorificarea activității lor, contribuind și în acest mod la stringerea legăturilor de colaborare științifică internațională.

Al. Porțeanu

„Историјски часопис“

Орган Историјског Института, кн. XIV—XV, 1963—1965, Београд, 1965, 668 p.

Volumul XIV—XV al revistei centrale de istorie de la Belgrad „Историјски Часопис“ cuprinde bogate și variate materiale privind mai mult istoria medie și modernă, în parte și istoria contemporană, a Iugoslaviei, cu precădere a Serbiei, Muntenegrului și Macedoniei.

În primele pagini ale volumului se găsește interesantul studiu al lui Miloš Blagojević despre *Zabel-ul medieval*. Punând la îndoială, pentru întâia oară, sensul exclusiv de „branște” atribuit de P. J. Šafařík, C. Jiřeček și alții termenului de *zabel* (засѣнак) întâlnit în actele medievale sîrbești, autorul stabilește că acest termen are în realitate următoarele patru accepții: parte de lac destinată pescuitului; munte cu codru, folosit fie pentru pășune, fie pentru exploatarea lemnului; parte de orice fel de teren acoperit cu codru și folosit numai pentru exploatarea lemnului; în cele mai multe cazuri el indică pășune, izlaz. În continuare, autorul desprinde din documente caracterul și evoluția istorică a *zabel*-ului. Se constată că suprafețele cu astfel de denumire sînt stăpînite de feudali, inclusiv regele, acaparate fiind din pămînturile satului destinate pășunilor sau (într-un singur caz) din teritoriul unui cătun vlah. De obicei, *zabel*-ul era situat pe șes sau pe coline fără codri, cu surse de apă în apropiere. În hotarul unui sat puteau exista mai multe *zabel*-uri. Uneori ele sînt formate din suprafețe folosite anterior în comun de mai multe așezări și devenite ulterior independente față de acestea. Indicat prin semne de hotar, *zabel*-ul se deosebea de restul suprafețelor cu iarbă, chiar de alte pășuni: el era un fel de rezervație a stăpînului, în care acesta scotea primăvara iepile și oile la pășunat. Uneori, însemnătatea lui economică o egala pe aceea a unui cătun de păstori vlahi. De altfel, puterea centrală a fost nevoită să ia măsuri pentru a stăvili invadarea acestor *zabel*-uri de către vlahi. Cînd această putere nu a

mai existat, după cucerirea otomană, *zabel*-urile au fost luate de cătunele vlahe sau au fost transformate în ogoare. Autorul deduce aceasta din faptul că termenul de *zabel* dispare din documente. Constatările lui sînt importante pentru studii comparative.

Credem că Dăsn Sindik reușește să rezolve problema dacă au existat *Unul sau două hrisoave la Žiža*? Se știe că prin acest hrisov (hrisoave) se înțeleg două inscripții de la mănăstirea sîrbească cu numele de mai sus. Cei care s-au ocupat în trecut de aceste texte (printre ei: I. Vujić, G. Magarašević M. S. Šafařík) au oscilat între cele două ipoteze privind natura textului, unii socotind că este vorba de un singur hrisov, alții considerînd că sînt două hrisoave. D. Sindik compară cele două texte și constată serioase deosebiri între ele, mai cu seamă la titlatură și la invocație. Printre altele, el remarcă faptul că în timp ce în inscripția de pe peretele nordic sînt menționați 220 de vlahi, pe inscripția sudică se vorbește de „toți vlahii acestui regat”. Uneori aceeași dispoziție are sensuri contrarii în cele două texte. Ținînd seama și de deosebirile de stil, autorul conchide că este vorba de două hrisoave deosebite: unul emis de regele Ștefan Primul încoronat (fiul lui Ștefan Nemanja) în 1219 și celălalt emis de succesorul său Radoslav între 1224 și 1227 (mai de grabă în 1224, cînd el s-a căsătorit cu prințesa bizantină Ana). Pe zidurile mănăstirii textele au fost scrise după vreo 70 de ani.

Sub titlul *Un izvor interesant din vremea regelui sîrb Ștefan de la Dečani*, N. Radojčić, acum decedat, prezintă scrierea *Itinerarium fratrum Symonis Semeonis et Hugonis illuminatoris Ordinis fratrum Minorum professorum ad Terram Sanctam A. D. 1322*, tipărită în 1778, dar astăzi inaccesibilă. Printre altele, călătorul a descris amănunțit portul femeilor din orașul Zara, a notat cu deosebită atenție informații de ordin numis-

matic la Ragusa, are relatări despre populația din Durazzo etc.

Conferința lui J. Tadić, rostită la Institutul de studii balcanice din Salonic și publicată în acest volum, tratează despre *Grecia și Dalmația în secolul al XVI-lea*. Se constată că în această vreme se intensifică schimbul de mărfuri între Levant și Apus, el antrenând tot mai mult pe greci și dalmatini. Îndosebi crește exportul de cereale grecești în Mediterana, fapt datorat desigur intensificării exploatarei țărănimii din Grecia și alte regiuni balcanice subjugate de turci. Creșterea prețurilor la mărfuri a stimulat interesul negustorilor din occident pentru Balcani, unde prețurile au rămas neschimbate timp de două secole. Turcia era împinsă spre dezvoltarea relațiilor comerciale deoarece în această vreme ea nu mai dispune de prăzi de război. În aceste condiții crește rolul de intermediar al Raguzei care în secolul al XVI-lea ridică din porturile balcanice 5—7 000 de tone de cereale. Aceste împrejurări au favorizat contactele și cunoașterea reciprocă dintre greci și slavii din Dalmația.

În articolul Olgăi Zirojević *Un veac de stăpânire turcă la Slankamen (1521—1621)*, pe lângă un bogat istoric al acestui oraș care își trage numele de la depozitele de sare din Transilvania, găsim și informații interesante despre economia și populația lui. Este vorba, printre altele, de prezența martoloților, de scutirea populației creștine de angarii și impozite în schimbul prestațiilor la schele și hambare, de plata filuriei în loc de haraci, un privilegiu adus de vlahii din Serbia, de participarea cneazului de Timișoara la incursiunea ungarilor în octombrie 1525.

În paginile volumului își găsește loc și articolul Bistrei Tvetkova de la Sofia despre *Așezări și schimbări demografice în regiunea Tîrnovo în secolele XV—XVI*. Regiunea Tîrnovo își pierde însemnătatea în vremea dominației otomane și rămîne doar centru de vilae în cadrul sangeacului de Nicopol. După cum rezultă din defterele turcești pe care le folosește autoarea ca informație de bază, regiunea Tîrnovo cuprindea în secolele XV—XVI un număr con-

siderabil de așezări cu un număr relativ mic de locuitori. În unele așezări au fost colonizați turci, atît din motive de ordin economic, pentru a menține producția în ținuturi cu populație rărită, cît și din motive politice pentru a menține mai ușor în supunere populația creștină. Este edificatoare partea din articol ce cuprinde două tabele statistice (p. 78—83), din care reiese situația demografică și economică a regiunii. Sînt enumerate și categoriile de săteni care au obligații speciale față de autoritățile otomane. Se expune istoricul localităților date ca mulkuri în folosința dregătorilor otomani. Printre acestea e și localitatea Arnautchii, cunoscută din actele de donații ale domnilor români.

Asemănător prin natura sa, dar privind o altă epocă, este materialul lui Mita Kostić *Despre situația numerică, social-economică și politică a sîrbilor din sangeacul Novi Pazar rămași sub turci după Congresul de la Berlin (1878)*.

O contribuție importantă la cunoașterea relațiilor culturale greco-sîrbe aduce Ant. Emil Tahiaos, prezentînd *O operă puțin cunoscută a lui Hristifor Žefarović*. Este vorba de un exemplar grecesc, necunoscut pînă în prezent, al *Proskinitarion*-ului, carte acum extrem de rară, publicată și în limba sîrbă la Viena în 1748 de Isaia Antonovici, mitropolit „al sîrbilor și românilor”. Textul cărții este scris de arhimandritul Simeon de la Sf. Mormînt, iar stampele din care autorul studiului dă 12 reproduceri au fost executate de Hristifor Žefar (ovici), cunoscut ca atare și din istoria cărții vechi românești. Discuțind problema datării, Tahiaos demonstrează că varianta sîrbească a fost publicată în 1748, nu în 1752 cum s-a susținut în trecut și, ca atare, ea premerge variantei grecești publicate în 1749.

Unele date arhivistice noi despre *Hagi Prodan și Stevan Živković* culese din arhivele românești sînt înfățișate de Sava Ianković. Coroborate cu unele informații din publicațiile românești și sîrbești, aceste date scot la iveală fapte din viața lui Hagi Prodan Gligorijević și Stevan Živković, participanți activi la răscoala sîrbă, apoi

cu rosturi în țara noastră, primul dintre ei jucând un rol activ în răscoala din 1821.

Un alt studiu care prezintă interes prin referirile la țara noastră pe care le cuprinde, este acela al lui Vladimir Stojančević despre *Un complot al Obrenovicilor împotriva regimului constituțional în 1846*. După înlăturarea Obrenovicilor de pe tronul Serbiei, a lui Miloș în 1839 și a fiului său Mihail în 1842, în țară s-a instaurat regimul adeptilor constituției din 1838, care însă degenerază într-un regim polițist și birocratic (exercitat de oligarhia negustorilor și fruntașilor politici). Acest regim a lovit în proprietatea țărănească, încit masele au început să regrete vremurile lui Miloș. Pe aceste nemulțumiri au contat Obrenovicii în agitația lor desfășurată atât în interiorul țării, cât și în afară, pentru a dezlănțui răscoale cu scopul de a recăpăta tronul. Până acum a fost cunoscută prea puțin răscoala care era să izbucnească în iunie 1846, de care se ocupă autorul articolului. Din materialele inedite scoase acum la iveală reiese că centrul emigranților nemulțumiți se afla în Țara Românească, pe moșiile Obrenovicilor și ale fraților Gherman. Aici se strungeau arme și se făceau pregătiri pentru provocarea tulburărilor în Serbia și în teritoriile turcești învecinate, adică în ținuturile bulgărești. Regimul din Serbia avea cunoștință că în Țara Românească există un fel de „Eterie”. Numai în București se găseau 40 de oameni înarmați, iar alții stăteau pregătiți la Craiova, la Poiana și la Vidin. Aceștia urmau să intre în Serbia prin Krajina. Pregătirea unor acțiuni concomitente în Bulgaria era, conform indicilor, în seama fraților Gherman. Totodată se aranjase prin casa comercială Dumba ca un căpitan grec, fost participant la răscoala din Grecia și Creta, să fie plasat la Belgrad și sub denumirea de refugiat să țină legătura între aromânii de acolo și frații Gherman sau Obrenović. Legătura cu oamenii lui Miloș din Țara Românească era ținută din partea celor nemulțumiți din țară prin Ivancea, fiul negustorului Mircea Stojanović, capul complotului în țară. Acest Ivancea se afla în 1842 la Constantinopol, unde polonezul Ceaikowski află de activi-

tatea lui și-i sesizează pe turci. El scapă însă și apoi călătorește prin Macedonia și Bulgaria, agitănd pentru răscoala antiotomană. Trimis în cele din urmă în Serbia, este prins și identificat cam în același timp când întimplător este prins și tatăl său, care urma să fie în fruntea răscoalei. Răscoala este astfel paralizată, iar Mircea Stojanović a fost executat. A rămas însă pentru regim pericolul pe care-l reprezenta emigrația din afară. Aceasta va acționa mereu, până în 1858.

Este lămuritoare pentru cititori și contribuția lui M. V. Žeravčić, intitulată *Ce l-a determinat pe Dimitrije Davidović să scrie a sa „Privire asupra istoriei poporului srb”*. Cunoscut mai mult ca întemeietor al primului ziar sîrbesc tipărit la Viena între 1813 și 1822, D. Davidović a publicat tot acolo, din indemnul lui J. Kopitar (1821), cartea cu titlul de mai sus. Scrisă în limba poporului și destinată unui cerc larg de cititori, această carte de istorie corespundea unor necesități imediate de cunoaștere a istoriei sîrbilor. Ea are meritul de a pune pentru prima dată în evidență legătura dintre istoria sîrbă și faptele istoriei generale. Alte ediții ale cărții au fost publicate în 1846 și 1848.

Problemele de istorie sîrbă în secolul al XX-lea sînt tratate în două articole bine documentate. Unul este al lui Dim. Djordjević despre *Criza parlamentară din Serbia în 1905*. Este una dintre cele trei crize interne care au urmat după lovitura din mai 1903, respectiv asasinarea ultimilor Obrenović. Ea se declanșează datorită contractării împrumutului extern în vederea construirii de căi ferate și procurare de tunuri. Criza va duce în cele din urmă la separarea completă și definitivă a independenților de radicali. Pozițiile celor două partide în problema împrumutului sînt opuse. Ideea de a forma un guvern de tranziție care să organizeze alegerile este combătută, întrucît ea ar putea deschide calea unui regim personal și autoritar cum s-a mai întimplat în istoria Serbiei. Se ajunge la o surprinzătoare încredințare a mandatului pentru formarea guvernului minorității independente. Radicalii

au considerat procedeul ca necorespunzător principiilor parlamentarismului și de aici s-a declanșat o campanie aprigă de presă care va domina viața politică a Serbiei pînă la primul război mondial. Partidul social-democrat, la început indiferent față de criza izbucnită, a condamnat ulterior imixtiunea camarilei de la curte în viața politică. Criza a oferit prilejul să se precizeze noțiunile de principiu în cadrul parlamentarismului sîrbesc în dezvoltare, care oscila între parlamentarismul englez și cel francez. Deși era apropiat practicilor parlamentarismului englez, prin necesitatea coaliției parlamentarismul sîrbesc s-a văzut îndreptat spre sistemul francez. Reprezentînd interesele marii burghezii, radicalii dădeau precădere puterii guvernului față de aceea a parlamentului. Independenței, care, dimpotrivă, reprezentau interesele micii burghezii, doreau ca parlamentul să aibă preponderență. Conflictul acestor două concepții va sta în centrul vieții politice interne timp de ani de zile.

De la ideea crizei democrației parlamentare în Serbia pornește și V. I. Vučković cînd tratează tema *Crizele interne din Serbia și primul război mondial*. În 1913 – 1914, criza se manifestă prin înăsprirea conflictului dintre radicali și independenți, accentuarea neînțelegerilor între guvern și armată și mai ales se menține prin conflictul partidului radical cu organizația secretă „Unire sau moarte”, mai cunoscută sub denumirea de „Mina neagră”. Relațiile cu această organizație rămîn dominante în criza politică internă pînă spre sfîrșitul războiului și de aceea ele stau în centrul atenției autorului. În momentul izbucnirii războiului mondial raporturile cu „Mina neagră” erau foarte încordate; această organizație amenința cu lovitura de stat. Guvernul era într-o situație dificilă în urma atentatului de la Sarajevo, întrucît indiciile că „Mina neagră” a pregătit atentatul și i-a înarmat pe tinerii bosniaci puteau crea mari dificultăți guvernului, după cum de asemenea ele puteau implica Rusia, al cărei atașat militar a întreținut relații cu D. Dimitrijević-Apis, șeful organizației secrete. În legătură cu aceasta, autorul citează acte din care reiese că Rusia nu a îndemnat la atentat, iar Apis nu a dorit să provoace război. Datorită începerii războiului

ajunge la împăcare cu opoziția și cu „Mina neagră”. Dar conducerea acestei organizații caută să ducă în continuare acțiuni proprii, să se substituie autorităților legale, încercînd să determine formarea unui guvern de coaliție, să-și asume un rol într-o încercare de tratative secrete franco-germane. Planurile primejdioase făurite de „Mina neagră” pentru a săvîrși atentate asupra regelui Constantin al Greciei, regelui Ferdinand al Bulgariei și împăratului Wilhelm al Germaniei, au făcut ca împușcături trase în apropierea regentului Alexandru să fie socotite drept încercare de atentat și să se procedeze la lichidarea organizației și la executarea șefului ei. Autorul arată că lichidarea „Mîinii negre” nu a fost legată de vreun calcul de politică externă, adică de a intra în tratative cu Austro-Ungaria. Toate aceste evenimente care au loc în perioada de retragere a armatei și guvernului la Corfu și la Salonic sînt legate cu problema convocării sau a neconvocării parlamentului. Guvernul radical omogen format după lichidarea afacerii „Mîinii negre”, prin mandatul regentului și nu al parlamentului, abandonează cu totul sistemul parlamentar.

O problemă specifică tratează Kliment Džambazovski scriind despre *Stojan Novaković și macedonismul*. Aici găsim o serie de idei formulate foarte limpede cu privire la drumul sinuos pe care-l parcurge dezvoltarea conștiinței naționale la macedoneni, izbiți întîi de rivalitatea greco-bulgară, apoi și de cea sîrbă. Autorul găsește că dintre cele trei curențe de propagandă naționalistă în Macedonia, cea sîrbească a fost mai elastică și mai acceptabilă pentru militanții macedoneni. Aceasta se datorează și cunoscutului om de cultură și istoric sîrb Stojan Novaković. Investit din partea oficialităților sîrbe cu misiunea de a propaga interesele sîrbești în Macedonia, St. Novaković a știut să găsească un limbaj și metode comune cu adepții mișcării separatiste macedonene. În articol se arată în mod concret cum a încercat St. Novaković, în colaborare cu reprezentanții mișcării macedonene, să înființeze ziarul „Makedonski glas”, să organizeze o comunitate ortodoxă macedoneană la Perlepe și cum a reușit să tipărească (în 1889)

din Macedonia. Dar în aceste manuale, el a încercat să determine o evoluție a limbii macedonene spre limba srbă și probabil de aceea manualele nu au avut succes. St. Novaković a preconizat ideea organizării unei biserici macedonene autonome, adică separată de exarhatul bulgar și pusă sub protecția Patriarhiei de la Constantinopol, cum au fost bisericile din Serbia și România înainte de Congresul de la Berlin.

Merită toată atenția studiul *Unele probleme metodologice legate de pregătirea publicării documentelor oficiale srbesti din 1914*, dezbătute în paginile revistei de Vlad. Dediđer. El înfățișează pe rând diferitele colecții de documente diplomatice privind primul război mondial, publicate în Germania, Austria, Rusia și Uniunea Sovietică, mai puțin în Franța, Anglia și Italia, arătând lipsurile acestora. Unul dintre exemplele elocvente de procedeu arbitrar în selecționarea documentelor date publicării, este acela al istoricilor austrieci H. Übersberger și L. Bittner, care, în dorința de a arăta că acțiunile de eliberare națională a popoarelor din monarhia austro-ungară au fost dirijate din Petrograd și Belgrad, au eliminat din colecția lor de documente (publicată în 1930) pe acelea care atestau caracterul și amploarea mișcărilor naționale. Iar existența unor astfel de documente în arhiva lui Franz Ferdinand s-a constatat ulterior după cel de-al doilea război mondial. Același istoric H. Übersberger apare în rolul de falsificator și în 1943, când la indicația directă a lui Ribbentrop, din declarația lui D. Dimitijević. Apoi în procesul „Mlinii negre” (1917) este eliminată fraza în care acesta arăta că nu a vorbit atașatului rus Artamonov de pregătirea atentatului de la Sarajevo și face să reiasă că aceasta a luat cunoștință de pregătirea atentatului. Având în vedere efectul dăunător al unor astfel de metode folosite la publicarea documentelor, Vlad. Dediđer se pronunță pentru publicarea integrală a documentelor oficiale din variate fonduri (nu numai cele diplomatice), fapt care desigur va înlătura interpretările simpliste ale problemelor primului război mondial. Este vorba de promovarea acestor principii la publicarea documentelor oficiale srbesti din

perioada 1850 — 1918, inițiată de Academia Srbă de Științe.

La rubricile „Studii” și „Contribuții” ale acestui volum mai găsim următoarele materiale nu lipsite de interes : *Rapoartele economiștilor maghiari despre situația din Serbia în anii 1901—1914* (cu sediul la București), de A. Radenić; *Din corespondența lui Constantin Jirecek cu Jovan Cvijić* (31 de scrisori în anexă), de P. Mijatev; *Contribuție la istoria cafelei în ținuturile iugoslave*, de V. Vinaver; *Episcopul Sava Petrović în Rusia 1743—1744 și Tratatul turco-muntenegre în 1868 pentru rezolvarea litigiilor de frontieră*, ambele de Br. Pavičević; *Participarea femeilor din Boka la lupta de eliberare (1941—1945)*, de D. Živković.

La rubrica „Discuții”, S.V. Troicki își apără tezele anterioare în problema : *Закон соудный людям, а fost alcătuit de sfatul Metodi sau de prințul Boris?* și reafirmă că acest cod are origine macedoneană și nu bulgară sau moraviană. Tot la această rubrică se găsește vasta prezentare de V. Čubrilović a celor două volume de *Istoria Iugoslaviei*, publicate la Moscova (1963) primite în general favorabil.

La rubrica „Bibliografie contemporană”, St. Arnold prezintă articolul *Starea cercetărilor istorice și organizarea lor în R. P. Polonă*, iar D. Djordjević dă materialul *Privire asupra istoriei balcanice moderne în Grecia*. Aici sînt citate o serie de lucrări care se referă la istoria țării noastre, printre ele și cele referitoare la Eterie. Tot aici putem menționa și *Bibliografia lucrărilor privind istoria Iugoslaviei publicate în U. R. S. S. între 1945 și 1962*, de S. A. Vinogradov.

Cele 38 de recenzii și însemnări bibliografice apreciază în mod critic lucrări de specialitate importante, iugoslave și străine. Astfel, de exemplu, M. Blagojević e în controversă cu istoricul bulgar D. Anghelov într-o serie de probleme privind istoria Macedoniei. Regăsim în această discuție problema *zabel*-ului analizată în primele pagini ale volumului. În alt loc surprindem precizarea făcută de Jovanka Mijušković-Kalić pe marginea unei lucrări a lui J. Szűcs, că în luptele din 1456 au fost antrenați srbii și românii (p. 557). Merită atenție și două tabele (p. 563—564) adăugate

recenziei la un articol al istoricului turc Omer Barkan cu privire la darea dăziei, în care figurează mai multe grupuri de vlahi. În general, la această rubrică își găsesc bună apreciere o serie de lucrări privind istoria Imperiului otoman.

Volumul se încheie cu două prezentări „în memoriam” asupra activității științifice a decedaților Nikola Radojčić și Vojislav J. Vučković, colaboratori și ai volumului de față. De pe urma decedatului V. J. Vučković

au rămas o serie de însemnări despre relațiile româno-sârbe în secolul al XX-lea, la care a lucrat în ultimul timp.

Orientarea în materialele atât de variate din acest volum este înlesnită de indicele de nume, iar cititorul străin se poate lămuri în parte din rezumatele în limbă franceză care însoțesc studiile și articolele.

S. Iancovici

ISTORIA ROMÂNIEI

A. HUTTMANN, *Pregătirea profesională și gradul academic al lui I. Piuaru-Molnar*; SZÖKEFALVY NAGY ZOLTAN, *Primii ani de activitate a lui I. Piuaru-Molnar*, în „Revista medicală”, 1966, nr. 1, p. 105-110 și p. 101-104.

Importanța lui Ioan Piuaru-Molnar, primul medic român titrat și primul nostru profesor universitar de medicină, depășește cu mult cadrele istoriei medicinei. Reprezentant de vază al școlii ardelenе, cărturar iluminist, autor de gramatici și de dicționare, traducător, scriitor al unor opere de popularizare a științei în limba română, el este în același timp și unul din redactorii lui *Supplex Libellus Valachorum*.

Cercetările lui I. Lupaș, V. Bologa, A. Veress și, mai recent, ale lui Al. Neamțu, S. Izsák, Al. Vianu și alții au clarificat aspectele principale ale bio- și ergografiei sale. Totuși, au existat, mai ales în jurul gradului academic al lui I. Piuaru-Molnar, păreri divergente. I. Lupaș și cei care l-au urmat — între alții și autorii volumului al III-lea al tratatului de *Istoria României* — au susținut că I. Piuaru a fost doctor în medicină. În schimb, V. Bologa a ajuns mai demult la concluzia că el a posedat doar gradul academic de magistru în chirurgie și oculistică.

Două studii medico-istorice, recent apărute în nr. 1 din 1966 al „Revistei medicale” din Tg.-Mureș, reușesc să rezolve vechea controversă, aducând în același timp noi contribuții și în alte probleme bioergografice.

Deși investigațiile făcute de V. Bologa în 1926 prin Arhiva Universității din Viena

s-au soldat cu rezultate negative, A. Huttman s-a adresat în 1963 din nou aceleiași instituții. Răspunsul primit a confirmat părerea profesorului V. Bologa. În matricolele Facultății de medicină din Viena figurează în 1774 următoarea adnotație : „Examen oculistae : Ioannes Molnar Graecirit [sic] in Transylvania 24 octombris”.

Cercetările lui Szökefalvy Nagy Z., întreprinse la Budapesta în arhiva fostului guvernium al Transilvaniei, au dat rezultate perfect concordante. El a găsit anexată la o cerere a lui Ion Piuaru care a fost adresată guverniumului și care datează din 1776, copia în limba latină a diplomei de magistru în oculistică a lui I. Piuaru-Molnar, diplomă emisă de Facultatea de medicină a Universității din Viena, la 24 octombrie 1774. Comisia de examinare a fost compusă din A. Stoerck, președintele Facultății de medicină, I. Habermann, decanul ei, și J. Barl, profesor de anatomie și boli de ochi. O astfel de diplomă academică de magistru în oculistică dădea dreptul purtătorului ei la liberă practică în tot cuprinsul imperiumului austriac.

Documentele recent găsite impun corectarea unor date bio- și ergografice cu privire la I. Piuaru-Molnar. S-a clarificat deci în mod definitiv, că I. Piuaru-Molnar n-a fost „medicus purus”, ci magistru în oculistică. Profesorul său de oculistică n-a fost, așa cum s-a presupus, chirurgul italian, stabilit la Viena, *Natale Giuseppe Pallucci*, ci *Joseph Barlh*. Totuși, deoarece Barlh a fost numit

profesor abia în 1774, iar Piuaru a petrecut (după presupunerea lui Huttmann) doi ani la Viena, nu este exclus ca oculistul român să fi fost și elevul lui Pallucci în primul său an petrecut în orașul imperial.

Faptul că I. Piuaru-Molnar a obținut diploma de oculist în 1774 pare a contrazice afirmația sa din *Paraenesis*, că încă din anul 1768 a practicat arta tămăduirii bolilor de ochi. Pentru a da o explicație acestei contradicții, Huttmann presupune că înaintea plecării sale la Viena, între 1768 și 1773, Piuaru a practicat oftalmologia în mod empiric, fiind inițiat în meșteșugul operațiilor și lecuirii bolilor de ochi de către un chirurg de breaslă.

Această părere a lui Huttmann e confirmată de documentele publicate de Szökefalvy. În aceeași cerere din 1776, I. Piuaru-Molnar scria: „Au trecut de acum 6 ani de cînd mi-am însușit știința tămăduirii bolilor de ochi de la un doctor grec”. I. Piuaru insistă în același timp că de atunci a redat vederea multor bolnavi de ochi, atît în Transilvania, cît și în Banat.

Nu știm cine a fost acest „medic grec”. Din lucrările lui G. Severeanu, V. Gomoiu, V. Bologa, N. Vătămanu reiese însă că în țările românești ale secolului al XVIII-lea o serie de chirurghi ambulanți, care în majoritate veniseră din Peninsula Balcanică (greci, macedoromâni, albanezi, sîrbi) executau deseori operații de cataractă. Primul maestru al lui Piuaru-Molnar s-ar putea să fi fost unul dintre ei.

Dacă Piuaru a obținut diploma de magistru în oculistică numai în 1774, atunci și activitatea sa de chirurg în Banat, la primul regiment de grăniceri, s-a desfășurat înaintea plecării sale la Viena, și nu după obținerea diplomei, așa cum s-a presupus. De altfel, din cererea citată a oculistului român aflăm că după obținerea diplomei el s-a întors la Sadu, satul său natal, dînd asistență gratuită multor bolnavi săraci. De aceea se adresează peste doi ani (în 1776) guvernului, cerînd să fie numit „medic al săracilor”, cu salariu fix și angajîndu-se în schimb la continuarea consultațiilor și operațiilor gratuite și la vizitarea periodică a diferitelor regiuni ale țării pentru a putea vindeca bolnavi de ochi.

Din documentele publicate de Szökefalvy aflăm de asemenea că cererea lui a fost favorabil avizată de către celebrul Adam Chenot, protomedicul Transilvaniei, caracterizîndu-l pe oculistul român drept un operator cu „dexteritate excelentă”, „adevărat artist creator” (Schaffender Künstler), care s-a evidențiat în același timp prin „foarte multă omenie”. Chenot propune să i se asigure lui Piuaru la Sibiu un local corespunzător pentru a-și putea desfășura activitatea. Prin decretul cezaro-crăiesc din 4 iulie 1776, Piuaru a fost numit în postul solicitat cu un salariu anual de 250 de florini, fiind obligat în același timp, pe lîngă îndatoririle enumerate, să inițieze în arta tămăduirii și a operațiilor de ochi pe chirurgii desemnați de Comisia medicală a guvernului.

Din cercetările lui I. Lupaș știm că în 1777 Piuaru a fost numit medic oculist al Transilvaniei. În lumina documentelor recente putem presupune că de fapt e vorba despre întărirea lui în postul obținut încă în 1776, fixîndu-i-se în același timp noi sarcini. La articolul lui Szökefalvy Nagy Z. sînt anexate în fotocopie diploma de magistru în oculistică, cererea din 1776 și actul de numire a lui I. Piuaru-Molnar.

Considerăm că nolle documente publicate în „Revista medicală” de A. Huttmann și Szökefalvy Nagy Zoltán sînt de cel mai mare interes nu numai pentru medico-istorici, ci pentru toți cercetătorii trecutului cultural românesc.

S. I.

* * *Momente din istoria Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1966, 125 p.

Elaborarea istoriei P. G. R. în lumina marxism-leninismului și a realităților obiective din țara noastră, sarcină trasată istoricilor de Congresul al IX-lea, a dus în ultima perioadă la o intensă activitate în domeniul cercetării trecutului mișcării muncitorești, a istoriei partidului. În revistele de specialitate au apărut numeroase studii și articole care

dezbat noi aspecte ale realităților economice, sociale și politice ale epocii contemporane. În ultimul timp a văzut lumina tiparului un volum de *Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1916—1921)*, o culegere de studii din istoria contemporană a României, lucrarea *Momente din istoria poporului român ș. a.*

Publicate în presa centrală de partid cu ocazia aniversării unor date importante din istoria partidului, articolele apărute în lucrarea *Momente din istoria P. C. R.* relevă semnificația luptelor duse de clasa muncitoare și de masele populare în diferite perioade. Cu prilejul împlinirii a 33 de ani de la luptele din 1933 ale muncitorilor petroliști din Valea Prahovei și ale muncitorilor ceferiști se publică două articole, care sintetizează stadiul cercetărilor în acest domeniu, relevă participarea multor militanți la grevele din ianuarie-februarie, alăturarea unor pături largi ale populației Văii Prahovei și Capitalei la acțiunile inițiate de P. C. R.

S-au împlinit anul acesta 30 de ani de la victoria frontului comun democratic în alegerile parlamentare parțiale din februarie 1936 în județele Hunedoara și Mehedinți și de la marile manifestații care au avut loc în capitală la 31 mai, momente remarcabile din istoria luptei forțelor democratice populare conduse de P. C. R. Trecerea în revistă a acțiunilor inițiate acum trei decenii constituie tema a două articole publicate în culegerea de față, datorate lui Gh. Ioniță și I. Iacoș, cercetători care s-au ocupat și în alte lucrări de perioada luptei P. C. R. împotriva fascizării țării, pentru crearea Frontului Popular Antifascist.

În cercetarea istoriei contemporane, pentru confirmarea sau infirmarea unor date de arhivă, pentru coroborarea diferitelor surse

de informare sau acolo unde izvoare de primă mână lipsesc, de un real folos sînt și relatările memorialistice. Aniversarea a 45 de ani de la crearea P. C. R. a prilejuit apariția în „Știința” a unei suite de șase articole — înmănușiate și în culegerea la care ne referim — privind momente mai importante sau istoricul unor acțiuni din istoria mișcării muncitorești din deceniile al 3-lea și al 4-lea ale secolului nostru. Militanți ai mișcării muncitorești, participanți activi la evenimentele pe care le tratează, ilustrînd cele relatate cu citate din presa timpului sau din lucrări ale unor personalități politice, autorii acestor articole dau episoadelor evocate de ei valoarea unor adevărate pagini de istorie. Astfel, Constantin Mănescu și Iancu Olteanu se ocupă de *Greva generală din octombrie 1920*, Gheorghe Stoica și Mihail Cruceanu de *Momente din perioada Congresului I al P. C. R.*, Constantin Pirvulescu și Mihai Burcă de *Mărețele tradiții internaționaliste ale partidului*, Vasile Vilcu și Ion Popescu-Puțuri de *Momente din activitatea P. C. R. în preajma celui de-al doilea război mondial*, Ștefan Voitec *Din istoria luptei pentru unitatea clasei muncitoare* și Alexandru Sencovici de *P. C. R. militant consecvent pentru făurirea frontului unic muncitoresc*.

Culegerea de articole publicată de Editura politică, evocarea acestor date semnificative arată prețuirea pe care P. C. R., întregul popor o acordă tradițiilor mișcării revoluționare și democratice din țara noastră, relevă momente de seamă ale luptei desfășurate de clasa muncitoare și de celelalte forțe populare, patriotice pentru libertate și progres, pentru independența și suveranitatea patriei.

I. A.

ISTORIA UNIVERSALĂ

S. S. VOLK, *Народная Воля 1879—1882*, Москва, Изд-во “Наука”, 1966, 492 p.

Monografia lui S. S. Volk, apărută sub egida secției leningradene a Institutului de istorie al Academiei de Științe din U.R.S.S., se situează

pe linia reconstituirii narodnicismului revoluționar din cel de-al 8-lea deceniu al secolului al XIX-lea în lumina marxism-leninismului.

Lupta politico-ideologică — mai ales împotriva eserilor și menșevicilor —, iar mai târziu combaterea literaturii aparținând emigrației contrarevoluționare au dus, în al 3-lea și al 4-lea deceniu, la o serie de aprecieri unilaterale și arbitrare în unele lucrări istorice referitoare la narodnicism, rupând cu tradiția leninistă de apreciere a narodnicilor revoluționari ca premergători ai social-democrației ruse. În perioada cultului personalității, în literatura istorică sovietică a dominat o apreciere negativă a narodnicismului, în special a partidului „Narodnaia Volea”, pe primul plan fiind scoase trăsăturile nemarxiste ale ideologiei narodniciste. Pe de altă parte, nu au mai fost făcute, de fapt, noi investigații cu privire la activitatea narodnicilor revoluționari. După cel de-al XX-lea Congres al P. C. U. S., când istoriografia sovietică a renunțat la anumite teze greșite, a început să se schimbe și atitudinea față de narodnicism. Au fost restabilite în întregime concepțiile leniniste asupra rolului istoric al narodnicismului revoluționar, această pagină glorioasă a mișcării de eliberare din Rusia.

Autorul monografiei, care a studiat un vast material documentar nu numai din arhivele centrale, ci și din cele locale, precum și o bogată literatură în problema narodnicismului, își concentrează atenția în primul rând asupra acelor laturi ale activității partidului „Narodnaia Volea” care n-au fost încă suficient studiate în istoriografia sovietică.

În primele două capitole sînt analizate condițiile istorice ale apariției și procesul organizării partidului, iar în capitolele al III-lea și al IV-lea autorul se ocupă de activitatea practică, de lupta eroică și de soarta lui tragică. În următoarele patru capitole (5—8) sînt analizate ideologia, tactica și principiile de organizare ale acestui partid. O altă parte a lucrării (cap. 9—12) este consacrată studierii detaliate a activității membrilor partidului „Narodnaia Volea” în rîndurile muncitorilor, ofițerilor, studenților, țăranilor. În cap. 13—16 sînt cercetate legăturile partidului cu o altă organizație narodnicistă, „Giornli peredel”, și cu partidul muncitoresc polonez „Proletariat”. Monografia se încheie cu două capitole: *Marr*,

Engels și „Narodnaia Volea” și V. I. Lenin despre „Narodnaia Volea”.

Autorul arată că narodnicismul rus a fost reprezentat de la început de mai multe curente și nuanțe. Alături de narodnicismul revoluționar al anilor 1860—1880 a existat și cel liberal, care a devenit preponderent de la sfîrșitul celui de-al 9-lea deceniu. Luptînd împotriva narodnicismului liberal, V. I. Lenin a subliniat în repetate rînduri marea însemnătate progresistă a narodnicismului „vechi”, revoluționar din cel de-al 8-lea deceniu, ca fiind o legătură de succesiune dintre acesta și social-democrație în mișcarea de eliberare din Rusia.

„Narodnaia Volea”, după cum consideră autorul, a continuat acea tendință preponderentă a socialismului utopic rus, indisolubil legată de năzuința transformării revoluționare a societății, care, în ultimă instanță, era orientată spre acțiunile istorice ale maselor. Autorul restabilește teza leninistă cu privire la esența de clasă a narodnicismului ca o ideologie a democrației țărănești din Rusia, spre deosebire de unii autori care prezentau narodnicismul fie ca ideologia burgheziei sătești, fie ca o mișcare, situată deasupra claselor, a intelectualității.

După cum reiese din lucrare, „Narodnaia Volea”, cu toate lipsurile și limitele sale, a avut o serie de merite. În primul rînd ea a făcut un pas înainte, trecînd la lupta politică. Promovarea sarcinii de răsturnare a autocrăției, a necesității democratizării vieții interne a constituit, după părerea autorului, un merit deosebit al partidului „Narodnaia Volea”. Un alt merit al acestui partid l-a constituit îndepărtarea față de anarhismul bacunist în ceea ce privește problema statului. În sfîrșit, activitatea partidului „Narodnaia Volea” a jucat un rol pozitiv în dezvoltarea mișcării muncitorești. Deși ideologia lui nu exprima punctul de vedere de clasă al proletariatului, aspirația lui de a ajuta lupta proletariatului, de a elibera clasa muncitoare de exploatarea capitalistă atrăgea în mișcarea narodnicistă pe muncitorii înaintați, exercita asupra lor o influență revoluționară. Lupta partidului „Narodnaia Volea” împotriva țarismului a dus la adîncirea crizei autocrăției, a

constituit unul din elementele esenţiale ale celei de-a doua situaţii revoluţionare din Rusia.

O tragedie istorică a partidului „Narodnaia Volea”, după cum arată autorul, era constituită de faptul că el aspira să înceapă revoluţia atunci când forţele în sprijinul cărora el credea nu erau încă gata pentru luptă. Neavînd sprijinul efectiv al maselor, „Narodnaia Volea” a început să considere complotul ca cel mai bun mijloc pentru lovitura de stat, iar teroarea a fost declarată ca cea mai eficientă metodă de luptă politică. Antrenarea nejustificată a comitetului executiv la actele de teroare care au dus la pieirea forţelor celor mai bune ale partidului a constituit, după părerea autorului, o greşală fatală a acestui partid.

„Narodnaia Volea” s-a epuizat în actul de la 1 martie 1881 — asasinarea ţarului Alexandru al II-lea —, însă eroismul extraordinar şi spiritul de abnegaţie al membrilor ei în lupta împotriva tiraniei ţariste a slujit ca exemplu înflăcărat pentru lupta revoluţionară şi de eliberare nu numai din Rusia, ci şi din celelalte ţări ale Europei Orientale.

A. L.

VRANOUSIS L., „Ένα εἰκονογραφημένο χειρογράφο τοῦ Ἑρωτοκρίτου στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Πουμπλικῆς Ἀκαδημίας (Un manuscris ilustrat al Erotocritului în Biblioteca Academiei Române). Extras din revista „ΗΩΣ”, Atena VII, 1964, nr. 76 85, p. 449—456.

Cercetătorul atenian Leandros Vranousis cunoaşte literatura istorică privitoare la creaţiile greceşti adoptate şi asimilate de poporul român în cultura sa. În acest articol, el analizează manuscrisul românesc din 1787, care se păstrează sub nr. 3 514 în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România şi care cuprinde traducerea românească ilustrată a *Erotocritului*. Poemul intitulat „Ἑρωτόκριτος,

opera cretanului Vicenţiu Kornaros, s-a tipărit în greceşte la Veneţia în 1713 şi apoi s-a retipărit de mai multe ori, avînd o largă circulaţie în lumea greacă. Apreciat ca poemă populară, înainte încă de a fi tipărită, reinviind tradiţiile literaturii laice bizantine, *Erotocritul* a circulat şi în ţările române prin câteva manuscrise greceşti, prin tipăriturile veneţiene şi prin traduceri româneşti.

Manuscrisul din 1787 menţionează numele copistului român (Logofătul Ioniţă) şi al pictorului român (Logofătul Petrache). Vranousis apreciază arta celor 132 de ilustraţii care înpodobesc manuscrisul românesc, considerîndu-le „picturi excelente. . . celebre bijuterii”. El reproduce fotografic 14 ilustraţii, exprimînd admiraţia sa pentru măiestria pictorului român, care a folosit în mod creator tradiţia artei laice bizantine. Admiraţia cercetătorului grec este pe deplin întemeiată şi o relevăm ca atare.

Ca operă literară, *Erotocritul* a fost integrat încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea în istoria culturii româneşti, fiind studiat de către istoricii literaturii române. Prima traducere românească datează din 1758, fiind făcută de Hrisodor Ioan, cea de-a doua este anonimă, iar a treia este a lui Vasile Vîrnav. O prelucrare în greceşte, publicată de Dionisie Fotino la Viena în 1818, stă la baza versiunii româneşti a lui Anton Pann şi Tudorache Iliad, tipărită la Sibiu în 1837. Eminescu a cunoscut această versiune. În 1935, N. Gartojan a identificat sursele italiene şi provensale ale poemului. În volumul I din *Istoria literaturii române* (Bucureşti, Edit. Acad. 1964, p. 739—744), profesorul Al. Pîru semnează o prezentare substanţială privitoare la locul şi importanţa *Erotocritului* în cultura românească din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea.

Gh. C.

* * * *Италиянские коммуны XIV — XV веков. Сборник документов из Архива Ленинградского отделения Института Истории АН СССР*, sub redacția lui V. I. Rutenburg, Moscova-Leningrad, Edit. „Наука”, 1965, 396 p. + 7 pl.

Valoroasele fonduri de documente referitoare la istoria comunelor italiene în veacurile XIV—XV conservate în arhiva secției din Leningrad a Institutului de istorie au început să constituie obiectul atenției deosebite a medievistilor sovietici, care, după un prim volum consacrat documentelor Cremonei, pun acum în circuitul științific un material documentar de prima mână, privitor la viața social-economică a orașelor Florența, Ferrara, Gubbio și Fivizzano. Avansul dobândit de Italia în renașterea economică a Europei începând din veacul al XI-lea a transformat-o în principala zonă urbană a continentului. Viața orașului medieval s-a manifestat în Italia în toată plenitudinea ei; orașul italian a dezvoltat desăvârșit toate caracteristicile centrului urban medieval în domeniul economiei, al relațiilor sociale, al vieții politice și al creației culturale.

Redactorul volumului pune în lumină în cadrul unei sumare prezentări introductive valoarea de tip reprezentativ pentru fenomenul urban italian în evul mediu a celor patru centre ale căror documente sînt cuprinse în volumul prezentat.

Tipul clasic al comunei, atît în tiparele republicane, cit și în formula tiraniei, este furnizat de Florența; Ferrara, în schimb, oferă modelul tipic pentru tiraniile urbane timpurii; situația centrului urban de dezvoltare mijlocie, incapabil să reziste presiunii senioriale, este ilustrat de orașul Gubbio; în cadre și mai reduse de dezvoltare, viața urbană și-a păstrat trăsăturile comunale fundamentale, în micile centre de tipul orașelului Fivizzano. Din documentele florentine se editează actele comerciale ale companiei Uzzano (*Libri commerciali della compagnia degli Uzzano, 1363—1386*). Însemnătatea izvo-
rului constă în faptul că face posibilă urmă-

rirea procesului de apariție a relațiilor capitaliste și a tehnicii contabile.

Registrul unui notar din Fivizzano (*Liber contractuum notarii Antonii de Bonizis, 1417—1425*) oferă un material deosebit de abundent pentru cunoașterea structurilor agrare ale regiunii situate între versantul sudic al Apeninilor și Marea Ligurică. Activitatea de înregistrare notarială a lui Antonio de Bonizii surprinde amplul proces de transfer de proprietate în lumea rurală, operațiile de credit cu gaj funciar și, într-o măsură mai redusă, fenomenul arenzii. Notarul își recruta cea mai mare parte a clienților săi din rîndurile proprietarilor mici și mijlocii, care își stăpîneau pămîntul *de jure proprio et in perpetuo*. Dar registrul reflectă și un larg proces de deposedare a acestor proprietari în favoarea orașenilor — negustori și meșteșugari.

Viața social-economică a orașului Ferrara și a teritoriului înconjurător la sfîrșitul veacului al XV-lea se reflectă amplu în protocolul notarului Bellini de Pregostinis (*Liber sive prothocollum notarii Bellini de Pregostinis 1484—1486*). Documentele cuprinse în registru pot fi grupate în două mari categorii: acte referitoare la relațiile agrare din *contado*, în cea mai mare parte tranzații funciare și arendări, și acte privind viața orășenească. În cele 120 de documente sînt reprezentate 33 de tipuri de contracte juridice; dacă se ține seama că statutul Ferrarei din 1476 enumeră 50 de tipuri de tranzații care necesită înregistrare notarială, rezultă că protocolul lui Pregostini reflectă într-o largă măsură practica juridică a epocii.

Pentru orașul Gubbio se editează regulamentul muntelui de pietate din 1463 și 1469 (*Ordini overo capitoli del monte de la pietà de la cita de Ugobbio*), printre cele mai vechi instituții de acest fel din întreaga Italie. Studiul statutelor și confruntarea lor dă la iveală structurile comunale în perioada de tranziție de la comuna autonomă la dominația seniorial-feudală, sistemul de impunere și modul de percepere, trecerea de la procentul bancar din veacul al XIV-lea, de 8 %, la cel

cămătăresc din veacul următor, de 5 % pe lună sau 60 % anual etc. Și în cazul muntelui de pietate din Gubbio se confirmă constatarea că această instituție, destinată inițial să salveze pe orașenii săraci de vexațiile creditorilor, s-a transformat în cele din urmă într-o întreprindere cămătărească.

Fiecare din textele editate este precedat de un studiu introductiv care nu se mărginește la prezentarea analitică a izvorului, ci cuprinde într-o largă prezentare contextul istoric în care au fost elaborate sursele publicate. Un glosar de termeni foarte util încheie volumul.

Ș. P.

WILLIAM M. BOWSKY, *Studies in medieval and renaissance history*, vol. I. Lincoln, University of Nebraska Press, 1964, 2 f. + 292 p.

Volumul de față publicat sub îngrijirea lui W. M. Bowsky de la Universitatea din Nebraska (S. U. A.), este primul dintr-o serie de volume, plănuită să apară anual, conținând articole mai mari sau scurte monografii privind toate domeniile istoriei evului mediu și ale renașterii.

În volumul editat de W. M. Bowsky sînt inserate patru studii care tratează instituția monarhică, unele concepții ale mișcării husite, adunările reprezentative franceze în evul mediu și instituțiile de credit din principatele și orașele germane medievale.

În primul studiu consacrat instituției monarhice, intitulat *Status Regis*, Gaines Post de la Universitatea din Wisconsin tratează evoluția concepțiilor juridice din secolele XII-XIII, care au contribuit la apariția monarhiei autoritare. Cazurile cercetate de autor sînt regalitatea franceză și engleză și Imperiul german. G. Post caută să pună în lumină corelația pe care juriștii, formați la școala dreptului roman, au căutat s-o stabi-

lească între monarhia și conceptele de drept public. Cu alte cuvinte, el își propune să arate modul în care monarhul medieval a părăsit sfera intereselor sale particulare de senior feudal, pentru a se pune în serviciul interesului public. Desigur, am fi dorit ca autorul să fi precizat ce anume se înțelegea prin interes public în secolele XII-XIII. Interesul public în perioada amintită comanda în primul rînd curmarea tulburărilor provocate de spiritul particularist și anarhic al seniorilor feudali și, în al doilea rînd, asigurarea condițiilor de dezvoltare liniștită și continuă a vieții urbane, factor determinant al unificării economice și politice a statului monarhic medieval.

Al doilea material, semnat de Howard Kaminsky de la Universitatea din Washington, este de fapt o reeditare în limba engleză, însoțită de comentarii, a scrierilor doctrinarului husit P. Chelčický. Titlul sub care apare materialul este următorul: *Peter Chelčický: Treatises on Christianity and the Social Order*. „Tratatele” traduse și comentate de autor vorbesc: *Despre tripla împărțire a societății* și *Despre biserica sfîntă*. Se mai dau extrase și dintr-un alt „tratată”: *Despre conflictul spiritual*. În legătură cu P. Chelčický, autorul ne spune că era unul dintre cei mai radicali protagoniști ai husitismului, plasîndu-se la aripa sfîngă a mișcării. Programul de reformă a sfîngii husite a trecut cu rezeziune de la o critică morală mai mult sau mai puțin convențională la o teorie care ataca întregul sistem al bisericii romano-catolice, cu toate implicațiile lui sociale. Astfel, în scrierea *Despre tripla diviziune a societății*, Chelčický emite teoria împărțirii societății în trei categorii: nobilimea, clerul și masele muncitoare, ultima categorie fiind exploatată de primele două. El critică cu mare asprime ordinea stabilită, dar, așa cum remarcă Howard Kaminsky, gîndirea predicatorului husit vădește o importantă limită: renunțarea la lupta socială pentru combaterea și înlăturarea acestei ordini.

Într-un articol mai scurt: *French representative assemblies: research opportunities and research published*, J. Russel de la Universitatea Emory schițează un bilanț al rezultatelor obținute în studierea instituțiilor reprezentative franceze și, în același timp, enunță problemele care se impun a fi cercetate în viitor. J. Russel remarcă de asemenea că singurele instituții reprezentative cercetate în mod amplu au fost cele engleze, începând cu marele studiu al lui Stubbs din secolul al XIX-lea și terminând cu lucrările publicate în ultimele decenii de Sir Lewis Namier și Sir John Neale. Este necesară deci o lărgire a preocupărilor și investigațiilor și în domeniul istoriei instituțiilor reprezentative din Europa continentală, domeniu în care izvoarele franceze se vădese a fi foarte bogate și variate. Coordonarea și intensificarea unei asemenea activități ar trebui să constituie o sarcină principală a Comisiei internaționale pentru istoria instituțiilor reprezentative și parlamentare, care, până în prezent, după J. Russel, a făcut destul de puțin în această privință.

În sfârșit, al patrulea și ultimul studiu al volumului de față este semnat de Matthew M. Tryde, de la Universitatea Columbia, și se intitulează: *Studies in the History of Public Credit of German Principalities and Towns in the Middle Age*. Reluând teza lui A. Dopsch, conform căreia, după fărâmițarea Imperiului german, activitatea de centralizare a fost reluată pe plan local de către principii teritoriale, M. M. Fryde cercetează unele aspecte ale istoriei instituțiilor financiare, în speță cele de credit, din Germania secolelor XIII-XV.

În concluzie, subliniem preocuparea publicației, cel puțin a primului volum, pentru problemele de istorie socială și economică a evului mediu și așteptăm o dezvoltare a acestei preocupări în viitoarele volume.

JEAN THIRY, *La guerre d'Espagne*, Paris, Editions Berger-Levrault, 1965, 352 p.

Autorul prezintă succesiunea și implicațiile evenimentelor politice și militare din Franța și Europa în anii primei decade a secolului al XIX-lea. Episod al gloriei militare napoleoniene, al blocadei continentale, al tratatului de la Tilsit, precum și al luptelor pentru ocuparea peninsulei Iberice, el constituie în același timp începutul dezagregării forței militare a Franței imperiale. Lucrarea de față se încadrează într-o serie de studii publicate anterior de același autor în colecția „Napoleon Bonaparte”. Ele privesc pe etape evenimentele perioadei atât de frământată a istoriei Europei în epoca anilor 1799—1815.

Se cunoaște în genere suita evenimentelor politice și militare din anii 1806—1807: decretul din noiembrie 1806, prin care se proclama blocada „insulelor Britanice”, încercare temerară de a închide piața europeană Angliei, luptele din februarie și iunie 1807 la Prussisch-Eylau și Friedland, tratatul de pace și alianță încheiat în iulie 1807 cu Rusia la Tilsit și, în sfârșit, în noiembrie 1807, ocuparea Portugaliei de către armata franceză sub comanda generalului Junot.

Războiul împotriva Portugaliei și Spaniei s-a desfășurat sub pretextul extinderii blocadei continentale preconizate ca formulă de presiune economică asupra Angliei. Măsurile privind blocada continentală se sprijineau în genere pe politica economică a burgheziei franceze, care încerca și pe această cale să înlăture concurența engleză de pe piețele europene. La 30 noiembrie 1807, trupele franceze, sub comanda generalului Junot, cuceresc Lisabona, silind pe prințul regent să părăsească țara. Încă din octombrie același an, Franța, încheind cu Spania tratatul cu privire la împărțirea Portugaliei, își rezervase dreptul de a trece trupele sale pe teritoriul țării. Acest pretext a fost determinant pentru invazia care a urmat. La 23 martie 1808 armata franceză ocupă Madridul.

Evenimentele imediat următoare — răscoala populară din Aranjuez împotriva ducelui Godoy și abdicarea regelui Carol al IV-lea (1788 — 1808) — au fost folosite de politica de forță a Franței imperiale. Reținând familia regală ca ostatică pe teritoriul Franței, la 6 iunie 1808, prin decret, Napoleon ridică pe tronul Spaniei pe fratele său Joseph, care la 20 iulie același an intră în Madrid sub protecția directă a trupelor franceze. Urmarea acestor evenimente a fost declanșarea războiului popular împotriva ocupanților francezi, război desfășurat pe aproape întregul teritoriu al Spaniei pînă în 1810. Lupta pentru independența națională desfășurată cu o vehemență necunoscută pînă la acea dată trupelor franceze, în special în provinciile Asturia, Valencia, Castilia, Aragon, au angajat armata imperială pe o lungă perioadă de timp într-un conflict fără ieșire, costisitor în oameni și materiale. Din acest punct de vedere, luptele purtate în Spania pot fi considerate ca preludii ale înfrîngerilor de mai tîrziu. În unele din provinciile Spaniei s-au format organe locale ale puterii (*junte*), care organizau detașamente înarmate pentru lupta împotriva invaziei franceze. Aceste detașamente (*guerilas*), alcătuite în special de țărani și meșteșugari, au opus o rezistență îndrăzită trupelor franceze. Așa, de pildă, la 23 iulie 1808, la Baylen, a fost încercuită și capturată o divizie franceză sub comanda generalului Dupont, numărînd aproximativ 17 000 de soldați. Napoleon a trebuit el însuși să vină în fruntea unei armate de 180 000 de soldați. La 5 decembrie, reportînd o serie de victorii împotriva armatelor spaniole el recucereste Madridul. Luptele au continuat însă cu aceeași înverșunare și în anul următor. De o fermitate deosebită s-au dovedit locuitorii orașului Saragossa, a cărui apărare a constituit unul din episoadele cele mai eroice. Orașul a căzut, după o îndelungată rezistență, abia la 28 februarie 1809.

Paralel cu luptele de eliberare desfășurate în Spania, o răscoală națională împotriva ocupanților francezi s-a dezlănțuit și în Portugalia. Constituirea unui guvern provizoriu la Porto, organizarea unei armate naționale și prezența armatei engleze sub conducerea

generalului Arthur Wellesley, viitorul duce de Wellington, au complicat mult situația militară a Franței în Peninsula Iberică.

Monografia, constituită pe baza datelor amintite mai sus, remarcă aspectele mai importante ale activității politice și militare desfășurate în această perioadă de timp. Autorul acordă în capitolele lucrării, paralel cu prezentarea evenimentelor din Spania, un spațiu destul de larg evenimentelor politice și militare ale Europei (situația Germaniei, relațiile cu Turcia și Rusia etc.). Ceea ce scade într-o anumită măsură valoarea documentară a lucrării este, fără îndoială, analiza insuficientă a datelor și conflictelor economice care au format în bună măsură fundalul evenimentelor prezentate și analizate. Ar fi trebuit, credem, de subliniat conflictele economice ale epocii și interesele burgheziei franceze în raport cu politica militară napoleoniană.

Lucrarea, redactată pe baza unei largi bibliografii, într-un stil atrăgător, clar și expresiv, reprezintă o nouă contribuție de seamă la descifrarea și înțelegerea perioadei atît de semnificative a episodului napoleonian.

P. S.

CHARLES VERLINDEN, *Christoph Kolumbus. Vision und Ausdauer, Musterschmidt-Verland, Göttingen, în col. Persönlichkeit und Geschichte, vol. 25, f. a., 102 p.*

Puține sînt, în istorie, personalitățile a căror origine, viață și fapte să fi fost atît de discutate, atît de controversate și deseori răstălmăcite ca cea a lui Cristofor Columb. De la marea polemică în legătură cu originea și finalitatea călătoriilor lui Columb, dominată de lucrările lui Henri Harris (1884) și Henri Vignaud (1911), și pînă aproape în prezent, cînd s-a ajuns la o mai mare obiectivitate și precizie în privința rolului navigatorului genovez în istorie, s-a realizat un însemnat progres. Deși unele amănunte mai mult sau mai puțin semnificative privind biografia descoperitorului Americii, planurile, intențiile sale și înfăptuirea lor nu au putut fi încă definitiv concre-

tizate și misterul continuă să mai învăluie unele din ele¹, s-a ajuns totuși la un numitor comun, atît în ce privește problema originii — genoveze — a lui Columb, cea a peripeziilor descoperirii Lumii Noi, cît și a colosalei importanțe a acestei realizări în istoria universală.

Pe această linie se axează lucrarea dedicată lui Columb a cunoscutului erudit belgian Charles Verlinden, specialist în istoria modernă și cea a colonialismului. E o succintă, dar reușită monografie, în care se încearcă, la nivelul cunoștințelor noastre de astăzi, să se aducă lumină în chestiuni controversate și să se înfățișeze personalitatea marelui navigator prin prisma obiectivă a faptelor sale, a perseverenței și, fără îndoială, a excepționalelor calități ale acestor figuri tipice pentru epoca Renașterii.

Pierre Chaunu, în *L'Amérique et les Amériques. De la Préhistoires à nos jours* (Paris, A. Colin, 1964), afirmă că „meritul lui Cristofor Columb nu este cel de a fi — fără s-o știe — atins, din lumea veche, Lumea Nouă, ci cel de a fi revenit aici”. Credem că Verlinden este mai aproape de adevăr cînd susține că „el [Columb] a făcut cea mai mare descoperire geografică a tuturor timpurilor pornind de la o eroare și ținîndu-se morțiș de această eroare . . . , dar această eroare (e vorba de persistența convingerii lui Columb de a fi ajuns, călătorind spre vest, în Asia, deci ignorarea descoperirii noului continent. — S. G.) a dat roade.

Lucrarea lui Verlinden este o excelentă și bine documentată sinteză despre biografia, faptele și rolul lui Columb în istorie. Personalitatea marelui navigator este încadrată în structura epocii, în șirul de evenimente care au avut conexiuni cu viața și activitatea lui Columb sau care le-au influențat. Cunoscător al epocii, minuind cu facilitățe deosebită și cu competență informația, dar și ipoteza istorică, Verlinden trece în revistă, într-o expunere vie, temeinic concepută și organizată, aspec-

tele esențiale și detaliile semnificative privind tinerețea lui Columb, formarea sa ca navigator și cosmograf, modelarea caracterului, a puterii de voință, a ambiției, a personalității sale. Încercările lui de a găsi sprijin pentru realizarea proiectului său sînt înfățișate în capitolul „Columb și regele Portugaliei”, iar în capitolul intitulat „Columb în Castilla” se trec în revistă peripeziile navigatorului pînă la acceptarea propunerii sale, la Santa Fé (17 aprilie 1492). Miezul lucrării îl constituie cele patru călătorii ale lui Columb, iar un capitol este consacrat lui Columb în calitate de colonizator. Aici autorul, obiectiv, scoate în relief tot ceea ce a însemnat începutul înrobirii pentru populația băștinașă și rolul lui Columb în desfășurarea acestui proces. Cartea se încheie cu un capitol intitulat „O eroare și totuși un succes”. Autorul conchide că navigatorul genovez în slujba Spaniei „își demonstrează geniul în domeniul său special al descoperirii și al navigației și, înainte de toate, în întreaga planificare a antreprizei . . . În domeniul special al navigației . . . simțul deosebit al lui Columb pentru toate semnele naturale utile în toate condițiile navigatorului a fost inepuizabil și puterea sa de combinație excepțională. El a fost, fără îndoială, unul din cei mai mari navigatori care au existat vreodată . . . El a înfățișat cele mai mari descoperiri ale tuturor vremurilor . . . El a pus temelii lumii apusene moderne” (p. 99).

Fără îndoială, încercarea de a trata viața și înfăptuirile unei asemenea figuri istorice ca cea a lui Columb într-un număr relativ redus de pagini implică și unele riscuri. O serie de probleme, de precizări noi sînt creionate de autor (amintim, de pildă, expediția lui Ferdinand van Olmen din 1487, adusă pentru întia oară pe tapet de Verlinden, apoi problema lui Juan de la Cosa, proprietarul vasului „Santa Maria” și a omonimului său, celebrul cartograf ș.a.). În alte chestiuni, în schimb, în special controversate, autorul și-a expus părerile, deși rezolvarea lor pare încă dubioasă. Unele afirmații sînt prea facile, de exemplu atunci cînd se încearcă explicarea spiritului de navigator al lui Columb, format

¹ Cf. recenziia lui M. Mahn-Lot, în „Annales E.S.C.”, 1962, nr. 6, p. 1187 sq.; E. Washburn, *The Meaning of „Discovery” in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, în „The American Historical Review”, 1962, p. 1—21; P. Chaunu, *Christophe Colomb en proie aux historiens*, în „Annales E.S.C.”, 1963, nr. 5, p. 981 sqq. ș. a.

În anii 1470 — 1480, prin circumstanțele pozitive create de comerțul maritim al Genovei în secolul al XIII-lea (p. 8) sau când se leagă începutul vieții de navigator a acestuia de comerțul de coastă, ipotetic, cu postavurile atelierului propriu la Genova (p. 9). Nu este convingătoare nici aserțiunea despre Columb ca făcând parte în 1477 — 1478 din „lumea cultă”. Consecințele imediate și cele îndepărtate ale descoperirii lui Columb nu sînt schițate și din acest motiv nu iese în evidență rolul său excepțional în istoria universală și aceasta cu atît mai mult cu cît

unii încearcă minimalizarea acestei descoperiri prin atribuirea ei fie normanzilor, fie succesorilor europeni, prezumtivi ai acestora. Se face, de asemenea, simțită lipsa măcar a unei succinte schițe a Americii precolumbiene, sub raport istoric, demografic, etnografic etc.

Cu toate limitele, lucrarea lui Verlinden rămîne, alături de biografiile lui S.E. Morison (1942) și A. Ballesteros y Bereta (1945), o valoroasă și interesantă contribuție la elucidarea uneia din marile epopei ale istoriei omenirii.

S. G.

BIZANTINOLOGIE

I. F. FIHMAN, *Египет на рубеже двух эпох. Ремесленники и ремесленный труд в IV — середине VII в.*, Moscova, 1965, 308 p.

Pentru o cit mai deplină cunoaștere a stărilor de lucruri din Imperiul bizantin timpuriu este necesară cercetarea situației social-economice din provinciile sale răsăritene. Pînă la cucerirea arabă, acestea au avut o mult mai mare pondere în economia statului bizantin. De aceea studiile care se ocupă de provinciile sale orientale sînt deosebit de utile.

Despre Egiptul din perioada romano-bizantină există o literatură destul de bogată, datorată numerosului material documentar oferit de papirusuri. Cea mai recentă lucrare este a lui A.C. Johnson și L. C. West (*Byzantine Egypt; Economic studies*, Princeton, 1949), care, pe baza unei analize amănunțite și sistematice a conținutului papirusurilor publicate, stabilește meseriile ce s-au exercitat în Egipt, prețurile, organizarea în corporații, obligațiile fiscale etc., fără ca totuși să se ajungă la o prezentare de ansamblu a relațiilor de producție ale Egiptului din perioada bizantină. Această lipsă caută să o împlinească autorul cărții de față, analizînd compoziția socială a păturilor de meșteșugari, starea lor materială, formele de exploatare a muncii acestora, a ucenicilor și sclavilor. Un interes special este acordat cercetării corporațiilor meșteșugărești, care au avut un rol deosebit în viața social-economică a Egiptului pînă la cucerirea arabă. Autorul neglijează totuși unele elemente care ni se par utile

pentru înțelegerea cit mai completă a problemei ca, de exemplu, descrierea uneltelor și tehnica producției.

În studiul său, autorul se folosește în special de materialul papirologic și de dispozițiile legislative, citeodată și de sursele narative. Numeroasele papirusuri, cu un conținut variat, fac posibilă cunoașterea realităților locale într-o mult mai largă măsură decît dispozițiile legislative. Din păcate lipsesc aproape complet papirusuri din regiunea Deltei și din Alexandria; de asemenea, dacă pentru veacul al IV-lea și al VI-lea se cunosc papirusuri din abundență, moștenirea veacului al V-lea este săracă. Apoi, limitîndu-se la cazuri particulare, bine cunoscute de părțile interesate, ele sînt pentru cercetătorul de astăzi susceptibile de interpretări variate. Dificultățile arătate mai sus l-au determinat pe autor să pună la baza lucrării sale cercetarea complexă a surselor, recurînd pentru completare la dispozițiile legislative. Cele mai multe se referă la întregul imperiu și sînt edictate în interesul clasei conducătoare, deci prezintă o realitate deformată. De aceea, concluziile autorului sînt destul de precaute, chiar cînd analiza surselor i-ar permite unele afirmații certe.

Autorul stabilește că meșteșugurile și-au păstrat în Egiptul bizantin o mare însemnătate în economia provinciei și chiar a imperiului. Primul loc îl ocupau meseriile textile,

țesutul inului, mătăsii și linei. Țesăturile egiptene erau destinate atât exportului, cât și consumului intern pentru armată, aparatul de stat și marii latifundiați. Țesăturile egiptene dovedesc o mare măiestrie în colorit și un dezvoltat gust artistic. Alături de textile, o mare importanță a avut prelucrarea papirusului. Acesta trebuia în mod obligatoriu livrat statului. Sticlăria egipteană, renumită în antichitate în tot bazinul mediteranean, în perioada bizantină este de o calitate inferioară. Destul de răspândit era și prelucratul metalelor : fier, bronz, cositor, argint și plumb. Toate acestea erau destinate consumului intern al provinciei. În schimb, bijuteriile egiptene din aur, argint, cu pietre prețioase sau imitații, parfumeriile, articolele cosmetice și medicamentele toate acestea produse în special la Alexandria, se desfășeau în întregul imperiu. Activitatea intensă a atelierelor meșteșugărești îl face pe autor să considere că nu se poate vorbi de o decadere economică a orașelor egiptene în perioada bizantină. Activitatea menținută aproape la același nivel se explică prin prezența în Egipt a unor abundente materii prime, ca inul, papirusul, lina și materii pentru sticlărie, metalurgie și ceramică. La aceasta se adaugă poziția geografică care a permis Egiptului să se aprovizioneze cu ceea ce îi lipsea din alte regiuni. Producția meșteșugărească a avut în tot timpul un deosebit stabilitate. Statul, marii latifundiați, demnitarii civili și militari îmbogății din jefuirea contribuabililor localnici au fost consumatorii constanți. Populația rurală cumpăra și ea inventar agricol și utilaj pentru întreținerea irigațiilor.

În Egipt, meșteșugurile au rămas ocupația populației libere : meseriașii ajutați de membrii familiei, câteodată de ucenici și muncitori salariați. De aceea, criza sistemului sclavagist a fost mult mai puțin resimțită în această regiune. Din secolul al IV-lea se constată o mare lipsă de mână de lucru, se cunosc papirusuri cu reclamații ale unor patroni că alte corporații le-au atras ucenicii.

În genere, meseriile se moșteneau fără ca să intervină o constrângere a statului. Numai murcitorii din ergasteriile statului erau înregistrați și nu-și puteau schimba profesiunea fără învoirea autorităților. Unii meșteșugari

cumulau două profesii, alții se ocupau și de agricultură, din cauza caracterului limitat al producției.

Cei mai mulți meseriași au lucrat în ergasterii, dar se cunosc și meserii care se exercitau în case particulare. Alături de ergasteriile particulare, erau acelea ale statului și ale bisericii. În Alexandria existau brutăriile de stat, o monetărie și arsenalul. Autorul crede că mai existau și alte ergasterii de stat. Prin ergasterie se înțelegea atât atelierul, cât și localul de desfășurare a produselor către consumatori.

Meseriașul egiptean, deși se bucura de statutul unui om liber, totuși nu dispunea de o reală independență economică. El era dependent de proprietarul localului, de latifundiarul care îi vindea materia primă, dar mai ales de cel care-l angaja să-i lucreze. Contractele dintre meseriaș și client reflectă poziția inegală în drepturi ; meseriașul pe perioada executării contractului nu se putea nici muta și nici schimba meseria. Deosebit de grea era situația celor care aveau datorii în contul cărora trebuiau să lucreze.

În capitolul al II-lea, autorul se ocupă de corporațiile de meseriași. Se pare că pentru fiecare meserie ce se exercita într-o localitate exista o corporație. Corporațiile erau de două feluri : cele total dependente de stat, mai puțin numeroase, și cele care dispuneau de oarecare inițiativă. O categorie specială o alcătuiau asociațiile, care depindeau de marii proprietari funciari.

Din analiza statutelor rezultă că principiile dispoziției erau în legătură cu obligațiile membrilor față de stat, în special cele fiscale. Corporațiile așa-zis libere aveau o oarecare autonomie și o organizare relativ democratică. Conducătorul corporației era ales de membrii acesteia și era obligat să dea socoteală de activitatea sa în fața adunării generale, care în caz de încălcare a statului putea să-l sancționeze. Corporațiile apărau interesele materiale ale membrilor, ele aveau și un caracter de ajutor reciproc pentru membrii săraci.

În corporațiile dependente de un mare proprietar, statutul și numirea conducătorului asociației se făcea de marele proprietar. Conducătorul urmărea mai mult îndeplinirea de

către membri a obligațiilor față de acesta decît apărarea intereselor asociaților.

Ultimul capitol se ocupă de munca meseriașilor pe marile domenii care în perioada bizantină era deopotrivă producător și consumator al produselor meșteșugărești, cu alte cuvinte, producția meșteșugărească era destinată pentru acoperirea nevoilor domeniului. Meseriașii de pe marile domenii trăiau în condiții mult mai grele decît ceilalți meseriași, fiind supuși constrîngerii exercitate de latifundiar prin miliția și închisorile sale particulare.

Scăderea continuă a importanței muncii sclavilor în producția meșteșugărească și creșterea ponderii meseriașilor liberi din punct de vedere juridic, caracterul limitat al producției, marea răspîndire a asociațiilor profesionale, rolul important al marelui domeniu ca producător și consumator de bunuri meșteșugărești, toate acestea, arată autorul în concluzii, dovedesc că în Egipt procesul de dezagregare a relațiilor sclavagiste era destul de avansat. Noile relații feudale care se dezvoltă nu au dus totuși, ca în apus, la apariția unei pronunțate economii naturale.

E. Fr.

M. CANARD, *Les relations politiques et sociales entre Byzance et les arabes*, în *Dumbarton Oaks Papers*, vol. XVIII (1964), p. 35—56.

În luna mai 1963 a avut loc la Dumbarton Oaks un simpozion consacrat diferitelor aspecte ale relațiilor bizantino-arabe. Cea mai mare parte din comunicări au fost publicate în vol. XVIII din *Dumbarton Oaks Papers*. Dintre diferitele studii se remarcă prin varietatea și complexitatea aspectelor și prin bogăția informației comunicarea prof. M. Canard din Alger, care examinează relațiile politice și sociale bizantino-arabe începînd de la mijlocul secolului al VII-lea și pînă în secolul al XI-lea.

În primul rînd sînt cercetate relațiile oficiale prin schimburi de scrisori între împărații bizantini, califi și diferiți emiri. Cele mai multe scrisori au un caracter exclusiv politic, se

discută încheieri de tratate, schimburi de prizonieri, reluări de ostilități pentru violări de tratate sau chiar declarații de război. Unele scrisori notificau schimbările de domnie. Cîteodată, acestea aveau și un caracter propagandistic de natură religioasă. Rar ambasadele tratează probleme de ordin cultural sau artistic.

În continuare, autorul discută regimul juridic aplicat ambasadorilor, deplina imunitate cîtă vreme respectă legile țării-gazdă. Bizanțul trimitea ca ambasadori oameni de un înalt prestigiu, pentru a impresiona Curtea califului și a înfrunta cu succes eventualele dezbateri în legătură cu superioritatea uneia sau alteia dintre religii. Printre ambasadorii bizantini s-au ilustrat un Ioan Synkellos, Photie și Ioan Anthypatos. Cîteodată ambasadorii aveau și misiuni secrete, de informare cu privire la stadiul pregătirilor militare sau să stabilească legături cu unii transfugi.

În perioade de pace, în afara acestor relații oficiale au existat contacte destul de frecvente între populația celor două state, deși deosebirile de concepții în ce privește viața socială, familiară și religioasă creau unele rezerve. Totuși, în special arabii erau atrași de „mirajul bizantin”, alimentat de o bogată literatură.

Pelerinajele la Ierusalim ale bizantinilor și numeroasele treceri ale unor indivizi sau grupuri în conflict cu conducătorii patriei lor dintr-un stat în altul au fost printre cauzele care au dus la stabiliri de contacte și cunoașteri reciproce între lumea arabă și cea bizantină. Integrarea arabilor fugari sau prizonieri după creștinare în societatea bizantină se făcea fără prea mare dificultate și unii dintre aceștia au ajuns să ocupe înalte demnități în Bizanț, ca, de exemplu, Theophob (Nasr), Samonas etc. De asemenea, renegați greci au fost printre principalii conducători ai flotei arabe (Leon din Tripolis și Damianos) sau înalți demnitari la curtea califului Muqtadir.

La frontiere exista o populație care cunoștea amîndouă limbile și servea în genere de călăuze și spioni armatelor în cursul războaielor. Mai departe autorul se ocupă de diferite legende sau teme literare cu o egală circulație în lumea arabă și bizantină și de variate po-

vestiri arabe cu personaje din lumea Bizanțului.

În ultima parte a studiului sînt cercetate relațiile comerciale bizantino-arabe, destul de active, cu excepția unor perioade cînd au fost impuse restricții datorită stării de tensiune politică. Pentru perioada omeyyadă sînt citate unele mărturii ale lui Mas'ûdî, iar pentru cea abbâssidă a lui Ibn Khurdâdbeh. Tratatul de drept din perioada abbâssidă se ocupă de condițiile în care negustorii străini puteau intra în țară și exercita comerțul. Traficul

comercial principal cu Bizanțul se făcea prin Trebizonda și Armenia. Fără a avea date precise, autorul crede că principalele articole de comerț erau țesăturile scumpe, în special brocartul, mirodeniile și sclavii. Dezvoltarea orașelor, îmbogățirea elementelor aristocratice și orășenești în țările arabe au contribuit la creșterea continuă a relațiilor comerciale în decursul secolelor IX — XI, după cum rezultă din numeroasele exemple date de autor.

E. Fr.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

JULIUSZ BARDACH, A. AJNENKIEL, M. SENKOWSKA et S. RUSSICKI, *Introduction bibliographique à l'histoire du droit et à l'ethnologie juridique. D/12. Pologne, Bruxelles, Éditions de l'institut de Sociologie, 1965, 74 p.*

Le Centre d'Histoire et d'Ethnologie juridiques din Bruxelles și-a propus să publice în șase volume o *Introducere bibliografică în istoria dreptului și în etnologia juridică*, pentru a oferi cercetătorilor de pretutindeni un repertoriu universal al lucrărilor de specialitate. Sub conducerea lui John Gilissen, lucrarea este proiectată să cuprindă titlurile principalelor opere apărute în toate țările din toate continentele cu privire la istoria dreptului și la etnologia juridică pentru toate epocile istorice, inclusiv perioada modernă. În volumul al IV-lea, consacrat Europei medievale și moderne, a fost publicată în 1965 fascicula D/12, cuprinzînd bibliografia istorico-juridică a Poloniei.

Autorii acestei bibliografii, profesorul Juliusz Bardach și colaboratorii săi din Varșovia, precizează mai întîi cadrul geografic și epocile istorice în care au apărut și s-au dezvoltat instituțiile statului și dreptului polon. Divizată în trei părți, bibliografia cuprinde principalele izvoare, studii și articole privitoare la statul

și dreptul Poloniei, prima parte referindu-se la secolele IX — XVIII, cea de-a doua la perioada 1795 — 1918, iar cea de-a treia la perioada 1918 — 1939.

Figurează în întreaga lucrare 464 de titluri bibliografice. Pentru fiecare perioadă lucrarea indică: repertoriile bibliografice, sintezele generale, publicațiile periodice, culegerile de izvoare, istoria statului, istoria dreptului, diverse. Pentru perioada 1918 — 1939, adică pentru cea de-a doua Republică Polonă, autorii au inclus în bibliografie, pe lângă lucrările de cercetare istorică, și publicațiile de drept pozitiv. Figurează în bibliografie și lucrările bazate pe concepții depășite de știința istorică. Au fost incluse de asemenea lucrările autorilor poloni publicate în limbi străine, precum și cele ale autorilor străini referitoare la instituțiile sau aspectele istorice ale statului și dreptului Poloniei.

Cercetările științifice privitoare la istoria statului și dreptului Poloniei se desfășoară cu rezultate remarcabile în Institutul de istorie al Academiei Polone de Științe. Secția de istorie a statului și dreptului din acest institut publică revista „Czasopismo Prawno-Historyczne (Anale de istorie a dreptului), care apare de două ori pe an, editează colecția *Pomniki Prawa Polskiego* (Monumentele dreptului polon) și seria de monografii *Studia nad historią państwa i prawa* (Studii de istorie a statului și

dreptului), din care între 1953 și 1961 au apărut 11 volume.

Cercetătorii poloni studiază istoria statului și dreptului sub cele mai variate aspecte. Ei examinează structura socială a statului, instituțiile administrative, juridice, economice, militare și ecleziastice, dreptul civil, dreptul penal, dreptul orașenesc, dreptul internațional, procedura, jurisprudența, doctrina, învățământul dreptului. Ei studiază concepțiile societății poloneze despre drept și justiție în cursul veacurilor, precum și influențele juridice ce s-au exercitat asupra statului și dreptului Poloniei, acordând o deosebită atenție cercetărilor comparative. Bibliografia pe care o recomandăm istoricilor noștri oglindește progresul real al activității cercetătorilor poloni pe drumul istoriei statului și dreptului.

Gh. C.

AL. PHONSE DUPRONT, *Livre et culture dans la société française du XVIIIe siècle*, „Annales”, 1965, nr. 5, p. 867-898.

Articolul prof. A. Dupront însumează și interpretează concluziile investigației bibliografice întreprinse de o echipă de specialiști, condusă de François Furet, privind publicațiile apărute în Franța în cursul secolului al XVIII-lea. Cercetările acestei echipe au fost consemnate într-o lucrare, sub tipar la data publicării articolului de față, intitulată *Livre et Société dans la France du XVIIIe siècle*, care și-a propus să înfățișeze „locul și iradierea cărții în societatea franceză” din veacul luminilor. Prof. A. Dupront reia concluziile studiilor din volumul menționat, subliniind semnificația culturală a constatărilor consemnate de cercetători și importanța pe care o are un asemenea studiu pentru istoriografie în general.

În cadrul primei categorii de observații, autorul articolului remarcă faptul că producția anuală de titluri în acest secol (circa 2 000) e mai apropiată de începuturile tiparului (în secolul al XVI-lea întreprinderile plantiniana scotea 50 de titluri anual) decât de producția actuală (15 000 de titluri anual în Franța);

se deduce că, în această privință, activitatea publicistică e mult mai legată de secolele anterioare decât de epoca noastră, în care cartea se tipărește într-un ritm industrial. În asemenea condiții, devine clar că tipărițiile nu au putut avea un rol covârșitor, cu atât mai mult cu cât numeroși indici demonstrează că majoritatea publicațiilor au intrat în cercuri închise, în special al celui format de academii conservatoare. „Imaginii pline de un epic nobil al Revoluției fiică a Ideii, colportată — aceasta din urmă — de către carte, ancheta li suprapune chipul unui secol original, extrem de atrăgător în lupta pe care o dă cartea, luptă de care nu se poate desprinde, dar care, totuși, nu-l mai satisface” (p. 898). Preocuparea constantă pentru istorie arată că dorința de a cunoaște lumea se înfățișează ca un proces fără evoluție bruscă, dar în același timp se impune atenției faptul că literatura teologică descrește, almanahurile atingând aceleași proporții cu ale scrierilor religioase; un loc deosebit îl ocupă volumele tratând chestiuni de agricultură. Dacă, în acest secol, „vulgarizarea nu este știință pentru toți și nici enciclopediile și dicționarele cărți de buzunar”, tipărițiile vădesc progresul procesului de laicizare a culturii, care atinge acum etapa unei „eliberări mintale”, realizate nu atât prin expunerea unui adevărat sistem asupra lumii, cât prin conturarea unei lumi aflate la dispoziția omului.

Autorul articolului deduce din materialul strâns de cercetători că, în secolul al XVIII-lea, marile precepte călăuzitoare vin „de sus”, după cum conchide că numeroase sînt elementele ce definesc „mediile sociale” din acest răstimp. Interpretarea e plină de afirmații interesante și cu siguranță că ea poate fi extinsă, sub raportul aprofundării conflictului dintre clase; dar concluziile de ordin metodologic se impun cititorului acestui studiu.

Se remarcă astfel că orice carte este „o parte dintr-un gen, dintr-un proces de gândire, dintr-un mod de exprimare colectivă, dintr-o modă în același timp. O împlintăm în uman când, prin analiza conținutului ei, prin distingerea regulilor sale, a limitelor și a mecanismelor sale, prin determinarea influenței exercitate, o restabilim în genul cărui a li aparține sau îi descoperim căile cu ajutorul cărora s-a

preschimbat în conversație . . . , mijloc de comunicație între un autor și grupul social, mai mult sau mai puțin abstract, denumit publicul ei” (p. 873). Indiciile pe care le oferă reeditările, comerțul cu cartea, conduc toate spre înțelegerea mentalității epocii și încă pe o cale mai exactă, datorită mai ales datelor cantitative pe care se întemeiază o asemenea cercetare, decît istoria ideilor. De aceea istoria cărții are mai multe posibilități de a surprinde elementul viu din trecut decît istoria ideilor care sfîrșește prin a contura „o lume ideală . . . , repliată într-un univers închis” (p. 876).

Desigur că istoria cărții nu se înfățișează ca o preocupare deosebită de aceea a istoriei ideilor, deși datele pe care le procură ea aruncă mai multe lumini asupra mișcării ideilor dintr-un secol decît analiza mecanică a filiației de idei, a influențelor sau a simplelor preluări de teze, și aceasta tocmai pentru că istoria cărții, prin acea „lume a cărții” (autori, editori, corectori, ocrotitori, colportori, cititori), are capacitatea să pătrundă mai lesne în structura societății pe care studiul consacrat mișcării ideilor și-a propus să o analizeze. Pe aceas-

tă cale, studiul publicării și circulației cărților, într-o anumită perioadă, denotă cu prisosință lupta de opinii și, în general, aspectul ideologic al etapei respective, contribuind la elucidarea altă a trăsăturilor culturale, cît și a celor social-politice din epoca analizată. Cercetările de acest gen se înscriu astfel, după cum subliniază și prof. A. Dupront, în efortul mai amplu de a depista procesul intim istoric și de a-l înfățișa cu o obiectivitate științifică; puntea pe care istoria cărții o realizează între viața culturală și viața social-politică o înipune atenției cercetătorilor, care regăsesc în articolul de față constatări și sugestii utile. Demnă de reținut este și configurația culturală a secolului al XVIII-lea francez pe care ancheta bibliografică o înfățișează, un secol de evident progres față de secolele anterioare, deși nu al clasificărilor definitive (cum apare uneori în articolele celor care consideră „veacul luminilor” o simplă uvertură la afirmarea concepției culturale contemporane).

A. D.

Rubrica „Însemnări” a fost întocmită de ; I. Spielmann, I. Apostol, A. Lazea, Gh. Cronț, Ș. Papacostea, S. Columbeanu, P. Simionescu, S. Goldenberg, E. Frances, Al. Duțu.

S T U D I I

REVISTĂ DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

TOMUL 19, 1966

GENERALITĂȚI, ISTORIOGRAFIE, TEORIA ȘI METODA ISTORIEI

	Nr.	Pag.
LIVEANU, V., Istoria și contemporaneitatea	2	251
MURGULESCU, Acad. ILIE, Cuvînt de deschidere [la sesiunea de comunicări privind Unirea Principatelor Române]	1	3
OȚETEA, Acad. A., Centenarul Academiei Republicii Socialiste România . . .	6	1055
OȚETEA, Acad. A., Mihail Kogălniceanu istoric și om de stat	5	849
SIMONESCU, DAN, Opere ale lui M. Kogălniceanu necunoscute	5	863
SIMONESCU, DAN, Publicarea izvoarelor istorice naționale	6	1121
STRIHAN, P., Juristul Bogdan Petriceicu Hasdeu și contribuția lui la istoria dreptului	4	723
VEVERCA, ION, Concepțiile lui Alexandru D. Xenopol în problema industrializării României	2	265

STUDII, NOTE ȘI COMUNICĂRI

Istorie medie

CÂNDEA, VIRGIL, Stolnicul Constantin Cantacuzino, omul politic — umanistul (I)	4	651
CICANCI, OLGA, Informații despre organizarea administrativă și fiscalitate în Țara Românească (1764—1765), în opera lui Atanasie Comnen Ipsilante	2	343
CORFUS, I., Prisoasele în Țara Românească în primele două decenii ale Regulamentului Organic	5	887
DIMA DRĂGAN, CORNELIU, Orizonturi umaniste în cultura românească din secolul al XVII-lea	4	667
DONAT, ION, Păstoritul românesc și problemele sale	2	281
DUȚU, AL., Mișcarea iluministă moldoveană de la sfîrșitul secolului al XVII-lea	5	911
FLORESCU, G. D., D. PLEȘIA, Condica Văcăreștilor. Copii de documente, regește și mențiuni publicate	5	967
HOLBAN, MARIA, În jurul publicării recente a unor documente inedite din secolul al XIV-lea privitoare la românii din Transilvania	4	765
IONAȘCU, I., Din viața și activitatea stolnicului Constantin Cantacuzino (1640—1716)	4	633

www.dacoromanica.ro

	Nr.	Pag.
MIHORDEA, V., Participarea diplomatică a Moldovei la aplanarea neînțelegerilor polono-tătare, în 1763	2	321
NEAGOE, MANOLE, Despre politica externă a lui Neagoe Basarab	4	745
NEAGOE, M., Viața și activitatea lui Gh. Șincai (cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la moarte)	6	1167
OLTEANU, ȘT., Cercetări cu privire la producția minieră din Moldova și Țara Românească (secolele X—XVII)	5	941
PAPACOSTEA, Ș., Populația Țării Românești în ajunul reformelor lui Constantin Mavrocordat. Un document inedit	5	929
ȘERBAN, C., Contribuție la repertoriul corespondenței stolnicului Constantin Cantacuzino	4	683

Istorie modernă

ADĂNILOAIE, N., Tărânimia și Cuza Vodă	1	33
BERINDEI, DAN, Locul istoric al Adunărilor ad-hoc	1	23
BERINDEI, DAN, Societatea Academică Română (1867—1878)	6	1069
BODEA, CORNELIA, Momente din lupta revoluționară pentru unitatea națională a românilor între 1835 și 1848	1	17
CONSTANTINESCU, MIRON, Mesajul lui V. I. Lenin către muncitorii și popoarele din Austro-Ungaria — 2/3 noiembrie 1918	1	115
CURTICĂPEANU, V., Societatea „Transilvania” din București pentru sprijinirea studenților și elevilor meseriași români din Austro-Ungaria	1	93
GIURESCU, CONSTANTIN C., Cuza Vodă în amintirea poporului român	1	41
IOSA, M., Legislația agrară din perioada 1907—1912 și aplicarea ei	2	307
ISAR, N. ȘT., Activitatea lui C. A. Rosetti ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în 1866	6	1179
LUNGU, TR., M. IONESCU, Chestiunea țărănească în preocupările Academiei Române	6	1111
MACIU, VASILE, Un proiect din 1857 al lui Mihail Sturdza pentru organizarea Principatelor Române	1	59
MACIU, VASILE, VASILE NETEA, Unitatea națională, problemă a înființării și activității Academiei Române	6	1091
NETEA, VASILE, „România” — primul cotidian al poporului român	1	47
OTETEA, Acad. ANDREI, Unirea Principatelor Române	1	5

Istorie contemporană

BÁNYAI, L., Din lupta unită a oamenilor muncii români și de alte naționalități sub conducerea P.C.R. (1933—1944)	3	473
CAMPUS, ELIZA, Nicolae Titulescu și politica pentru menținerea integrității teritoriale a României	2	225
EȘANU, L. și I. SAIZU, Aspecte ale rezistenței maselor populare din Moldova împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului antisovietic	3	531
GOLIAT, I., Academia Republicii Socialiste România	6	1131
IACOȘ, ION, Lupta maselor populare pentru pace, împotriva războiului și a pericolului fascist. Comitetul român pentru pace (1936—1939)	3	513
IONIȚĂ, GH. I. și I. BABICI, Comitetele pentru apărarea antifasciștilor	3	495
LIVEANU, V., Situația politică internă a României în momentul creării Partidului Comunist Român. Sistemul partidelor politice	3	413
MATICHESCU, O., Activitatea desfășurată de P.C.R. pentru închegarea Frontului Unic Muncitoresc, împotriva exploatării capitaliste și pericolului fascist, cu prilejul zilei de 1 Mai 1934	5	873
MOISUC, VIORICA, Acțiuni diplomatice desfășurate după Anschluss de România împotriva expansiunii Germaniei hitleriste spre sud-estul Europei	4	707

	Nr.	Pag.
OANCEA, GH. I., Contribuția oamenilor muncii din Banat la susținerea frontului antihitlerist (23 August 1944 — 9 Mai 1945)	3	551
SIMION, A. și GH. TUDOR, Lupta maselor populare conduse de partid pentru înfăptuirea sarcinilor planurilor de stat pe anii 1949 și 1950	3	561

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

APOSTOL, ION, Expoziția „Dezvoltarea științei în România”	6	1194
BERINDEI, DAN, NICOLAE FOTINO și RADU MANOLESCU, Al XII-lea Congres internațional de științe istorice, Viena, 29 august — 5 septembrie 1965	1	129
CHERESTEȘIU V. și VIORICA MOISUC, Deutsches Institut für Zeitgeschichte și activitatea sa	4	786
CONSTANTINESCU, I., Sesiunea de comunicări organizată cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la înființarea Muzeului satului	5	987
CRONȚ, GH., Al doilea Congres internațional de studii cretane	4	788
CRONȚ, GH., Călătorie de studii în Republica Populară Bulgaria	1	150
DEMÉNY, L., Călătorie de studii în U.R.S.S.	2	369
ILIESCU, O., Cel de-al XIII-lea Congres internațional de studii bizantine, Oxford (5—10 septembrie 1966)	6	1196
MOISUC, VIORICA, Documente privind istoria contemporană a României în arhivele Republicii Democrate Germane	2	373
NEAGOE, MANOLE, Aniversarea Centenarului Academiei Republicii Socialiste România	6	1191
NEAGOE, M., Ședința comemorativă organizată de Academia Republicii Socialiste România cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la construirea mănăstirii Putna	5	991
OPRESCU, P., Sesiunea generală a Academiei Republicii Socialiste România	4	783
PETREANU, N., Sesiunea anuală de referate a Școlii superioare de partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C. C. al P.C.R.	2	365
PORȚEANU, AL., C. FOTINO, I. CHIPER, Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România . . .	3	581
RUSENESCU, M., Constătuire pe tema „Formarea națiunii române” organizată de Ministerul Învățământului în ziua de 3 iunie 1966	5	989
RUSENESCU, M., Sesiunea consacrată comemorării a 25 de ani de la moartea lui Nicolae Titulescu	2	363
SIMONESCU, DAN, Biblioteca marelui umanist român Constantin Cantacuzino stolnicul (1640 1716). Expoziție comemorativă. Iunie 1966	4	785
* Aniversarea Unirii Principatelor Române	1	144
* Cronică	1	153
* Cronică	2	376
* Cronică	4	790
* Cronică	5	992
* Cronică	6	1199

RECENZII

BLAGA, LUCIAN, Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea, București, Edit. științifică, 1966, 230 p. (<i>Vasile Netea</i>)	6	1201
CIMPONERIU, E., Reșița luptătoare, București, Edit. științifică, 1965, 328 p. (<i>Gh. I. Ioniță</i>)	2	383
CORBU, C. și A. DEAC, Mișcări și frămîntări țărănești în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea (1889—1900), București, Edit. științifică, 1965, 275 p. (<i>An. Iordache și M. Iosa</i>)	3	598
DAICOVICIU, H., Dacii (colecția Pagini din istoria patriei), București, Edit. științifică, 1965, 260 p. (<i>D. Berciu</i>)	2	379

	Nr.	Pag.
DELUMEAU, JEAN, Naissance et affirmation de la Réforme, Paris, Presses Universitaires, 1965, 417 p. („Nouvelle Clio”, L’histoire et ses problèmes, no. 30) (<i>Ș. Papacostea</i>)	4	807
DRAGOMIR, SILVIU, Avram Iancu, București, Edit. științifică, 1965, 303 p. (colecția Pagini din istoria patriei) (<i>G. Iscru</i>)	3	606
GEORGESCU, TITU, Nicolae Iorga împotriva hitlerismului, București, Edit. științifică, 1966, 149 p. (<i>Gr. Chiriță</i>)	3	602
GEORGESCU, VALENTIN AL., Preemțiunea în istoria dreptului românesc. Dreptul de protimis în Țara Românească și Moldova, București, Edit. Academiei, 1965, 420 p. în 8° (<i>N. Grigoraș</i>)	4	799
MANTRAN, ROBERT, Istanbul dans la seconde moitié du XVII ^e siècle. Essai d’histoire institutionnelle, économique et sociale..., Paris, 1962, IX + XI + 734 p. + 7 pl. și 15 h. (<i>M. Mehmet</i>)	1	180
NIRI, A., Istoricul unui tratat înrobitor (Tratatul economic româno-german din martie 1939), București, Edit. științifică, 1965, 307 p. (<i>Viorica Moisuc</i>)	5	995
OȚETE, Acad. ANDREI, Renașterea, București, Edit. științifică, 1964, 470 p. + 100 ilustrații (<i>Radu Manolescu</i>)	1	155
REMONDON, ROGER, La crise de l’Empire romain de Marc-Aurèle à Anastase, Paris, Presses Universitaires de France, 1964, 363 p. („Nouvelle Clio”. L’histoire et ses problèmes, no. 11) (<i>Ș. Papacostea</i>)	6	1217
RUNCIMAN, S., The Fall of Constantinople 1435, Cambridge, Cambridge University Press, 1965, XIV + 256 p. (<i>E. Frances</i>)	5	1008
STAHL, H. H., Contribuții la studiul satelor devălmașe românești, vol. III, București, Edit. Acad. R.P.R., 1965, 457 p. + 11 fig. (<i>L. P. Marcu</i>)	1	168
TAPPE, E. D., Documents concerning Rumanian history (1427—1601) collected from the British Archives by ~, The Hague, Mouton & Co., 1964, 162 p. (<i>P. Cernovodeanu</i>)	2	392
VAINSTEIN, O. L., Западноевропейская средневековая историография, Москва-Ленинград, Изд-во „Наука”, 1964, 484 p. (<i>L. Demény</i>)	4	803
• • • Cronică Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695—1754. Text grecesc însoțit de traducerea românească, cu prefață, introducere, glosar și indice. Ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, Edit. Academiei, 1965, LV + 808 p. (Colecția Cronicile medievale ale României) (<i>O. Cicanici și N. Stoicescu</i>)	2	389
• • • Deutsche Geschichte in drei Bänden. Band I — Von den Anfängen bis 1789. Band II — Von 1789 bis 1917, Berlin, Veb. Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1965, XXI + 774 p. (I); XVII + 881 p. (II). (<i>A. Armbruster</i>)	6	1211
• • • Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921, București, Edit. politică, 1966, 790 p. (<i>I. Apostol</i>)	6	1205
• • • Historia e Shqipërisë (Istoria Albaniei), vol. II (Universitatea de Stat din Tirana. Institutul de istorie și lingvistică), Tirana, 1965, 896 p. (<i>G. Mazudovici</i>)	5	1002
• • • Istoria orașului București, vol. I, Muzeul de istorie a orașului București, București, 1965, 483 p. (<i>Șt. Olteanu și M. Rusenescu</i>)	4	793
• • • Mélanges Georges Ostrogorsky, I—II, in Recueil de travaux de l’Institut d’études byzantines, VIII, 2, redactor Franjo Barišić, Belgrad, 1963—1964, vol. I, 308 p.; vol. II, 495 p. (<i>R. Theodorescu și Gh. Zbucnea</i>)	1	174
• • • Mișcarea muncitorească din România. 1893—1900, București, Edit. politică, 1965, 459 p. (Institutul de istorie a partidului de pe lângă C. C. al P.C.R.) (<i>Tr. Lungu</i>)	1	162
• • • Presa muncitorească și socialistă din România, vol. II (1900—1921), partea I (1900—1907), București, Edit. politică, 1966, 903 p. (<i>Gh. Cristea</i>)	3	593
• • • The Dark Ages. The Making of European Civilization, London, Thames and Hudson, 1965, 360 p. + 675 ilustr. (200 color, 475 alb-negru) (<i>R. Theodorescu</i>)	5	1011

- . * . Vingt-cinq ans de recherche historique en France (1940—1965), t. I; L'Enseignement et la Recherche. Les Publications, t. II; Bibliographie, 1965, LXIV + 204 p.; 520 p. (*Sanda Căndea*) 2 397

REVISTA REVISTELOR

- APOSTOL, I., „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P.C.R.”, București, Edit. „Știința”, an. XI (1965), nr. 1—6, 1 058 p. 3 611
- BUZATU, GH., „Revue d'Histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 57—60, 1965, Paris, P.U.F., 608 p. 2 403
- COLUMBEANU, S., „The English Historical Review”, vol. LXXX, nr. 314—317, Londra, Edit. Longmans, 1965, 896 p. 2 408
- CORFUS, I., „Kwartalnik Historyczny” (Revistă trimestrială de istorie), Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965, nr. 1—4, 1 050 p. 5 1021
- DEMÉNY, L., „Средние века”, Сборник, выпуск 24—27, Москва, Изд. Академии наук СССР, 1963—1965. . . . . 5 1017
- FRANCES, E., „Byzantion”, vol. XXXII (1962), 638 p.; vol. XXXIII (1963), 526 p. și vol. XXXIV (1964), 688 p. 1 190
- HUREZEANU, D., „Новая и новейшая история”, Москва, Академия наук СССР, Институт Истории, 1963, nr. 1—6, 1 140 p.; 1964, nr. 1—6, 1 160 p. 1 185
- IANCOVICI, S., „Историјски часопис”, орган Историјског Института, кн. XIV—XV, 1963, 1965, Beograd, 1965, 668 p. 6 1230
- IOACHIM, ANA și AN. IORDACHE, „Studi storici”, Rivista trimestrale, Roma, Istituto Gramsci editore, an. V (1964) și an. VI (1965) 5 1025
- IONESCU-NIȘCOV, TR., „Československý časopis historický” (Revista cehoslovacă de istorie), Praga, XIII, 1965, nr. 1—6, 936 p. 4 816
- MARCU, L. P., „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, an. XIII, 1965, nr. 1—8, Berlin, Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1 512 p. 4 821
- PORȚEANU, AL., „Revue Roumaine d'Histoire”, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, t. III, 1964, nr. 1—4, 837 p.; 1965, nr. 1—6, 1 260 p. 6 1223
- VIANU, AL., „История СССР”, Изд. Академии наук СССР, 1965, nr. 1—6, Москва, 1 380 p. 4 813

ÎNSEMĂRI

Istoria României

- ADÂNILOAIE, NICHITA și ARON PETRIC, Unirea Principatelor Române (1859), București, Edit. politică, 1966, 87 p. (*An. Iordache*) 3 623
- COJOCARU, I. și Z. ORNEA, Falansterul de la Scăieni, București, Edit. politică, 1966, 534 p. (203 p. studiu + documente + anexe) (*Al. Porțeanu*) 3 626
- HUTTMANN, A., Pregătirea profesională și gradul academic al lui I. Piuariumolnar; SZOKEFALVY NAGY ZOLTAN, Primii ani de activitate a lui I. Piuariumolnar, în „Revista medicală”, nr. 1, 1966, p. 105—110 și 101 104. (*I. Spielmann*) 6 1237
- MOCANU, V., Maiorul George Șonțu, București, Edit. militară, 1966, 110 p. (*I. Apostol*) 3 622
- PARPALĂ, O., Extensivitatea și unilaterality agricultura României burghezo-moșierești în perioada dintre cele două războaie mondiale, București, Edit. Academiei, 1966, 219 p. (*M. Rusenescu*) 5 1033
- POPEANGĂ, V., E. GĂVĂNESCU și V. ȚÎRCOVNICU, Preparandia din Arad, București, Edit. didactică și pedagogică, 1965, 288 p. (*V. Nelea*) 1 202

- POTRA, GEORGE, *Petrache Poenaru ctitor al învățămîntului în țara noastră*, București, Edit. științifică, 1963, 392 p., cu anexă documentară, glosar și bibliografie (*G. Iscriu*) 2 415
- TOMUȘ, MIRCEA, *Gheorghe Șincai. Viața și opera*, București, Edit. pentru literatură, 1965, 272 p. (*V. Netea*) 3 629
- TUCĂ, FLORIAN, *În amintirea eroilor*, București, Edit. militară, 1965, 241 p. (*I. Apostol*) 3 621
- VÎNTU, I. și G. G. FLORESCU, *Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale și constituționale*, București, 1965, 327 p. (*Vlad Georgescu*) 1 199
- . . . . . Armata română în războiul antihitlerist, București, Edit. politică, 1965, 558 p. (*M. Rusenescu*) 4 829
- . . . . . Dicționar enciclopedic român, vol. III, K—P, București, Edit. politică, 1965, 911 p. + 43 pl. (*I. Apostol*) 1 200
- . . . . . Gîndirea social-politică despre Unire (1859). Culegere, București, Edit. politică, 1966, 358 p. (*An. Iordache*) 3 624
- . . . . . Momente din istoria Partidului Comunist, București, Edit. politică, 1966, 125 p. (*I. Apostol*) 6 1238
- . . . . . Momente din istoria poporului român, București, Edit. politică, 1965, 159 p. (*M. Rusenescu*) 1 197
- . . . . . Studii și articole de istorie (Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R.), vol. VI, București, 1964, 387 p. (*A. Stan*) 2 417
- . . . . . Studii și articole de istorie, VII, Societatea de științe istorice și filologice din Republica Socialistă România, București, 1965, 427 p. (*I. Constantinescu*) 5 1035

Istorie universală

- ANDREEV, MIHAIL, *Ватопедската грамота и въпросите на българското феодално право* (Hrisovul Vatopedului și problemele dreptului feudal bulgar), Sofia, Edit. Academiei Bulgare de Științe, 1965, 195 p. (*Gh. Cronț*) 5 1038
- ARS, G. L., I. G. SENKEVICI, N. D. SMIRNOVA, *Краткая история Албании*, sub redacția lui A. F. Miller, doctor în științe istorice, Москва, 1965, 261 p. + 1 h. (Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de istorie) (*S. Iancovici*) 4 832
- BARDACH, JULIUSZ, *Gouvernants et gouvernés en Pologne au moyen âge et aux temps modernes. Recueils pour l'histoire comparative des Institutions*, XXV, p. 255—285 (*Gh. Cronț*) 5 1039
- BARKER, ALAN, *La guerre de secession*, Paris, Editions Seghers, 1964, 319 p. (*C. Șerban*) 5 1046
- BARTOŠ, F. M., *Husitská revoluce. I. Doba Žižkova, 1415—1426* (Revoluția husită. I. Perioada lui Žižka, 1415—1426), Praha, Nakladatelství československé Akademie věd, 1965, 240 p. (*Tr. Ionescu-Nișcov*) 1 206
- BOGHINA, S. A., *Имиграция в США накануне и в период гражданской войны (1850—1865)*, Изд. „Наука“ Moscova, 1965, 252 p. (*C. Bușe*) 2 431
- BOGUCKA, MARIA, *Dzieje Polski do 1795* (Istoria Poloniei pînă în 1795), Warszawa, ed. Wiedza Powszechna, 1964, 322 p. (*M. Moldoveanu*) 2 425
- BOWLE, JOHN, Henry VII, London, George Allen and Undwin, 1964, 316 p. + 9 (*S. Columbeanu*) 1 214
- BOWSKY, WILLIAM M., *Studies in medieval and renaissance history*, Volume I, Lincoln, University of Nebraska Press, 1964, 2 f. + 292 p. (*S. Columbeanu*) 6 1243
- BROOKE, CHRISTOPHER, *Europe in the Central Middle Ages, 962—1154* [Londra], Longmans [1964], XVI + 403 p. (*S. Columbeanu*) 2 430
- DAUMARD, ADELINE, *La bourgeoisie parisienne de 1815 à 1848*, Paris, S.E.V.P.E.N., col. „Démographie et Sociétés”, t. I, 1963, XXXVII + 661 p. (*C. Șerban*) 1 211

- DERMIGNY, LOUIS, *La Chine et l'Occident. Le commerce à Canton au XVIIIe siècle. 1719—1833*, Paris, Imprimerie Nationale, 1964, 3 vol., 1 625 p. (A. Ioachim) 1 216
- DERMIGNY, LOUIS, *Les mémoires de Charles de Constant sur le commerce à la Chine*, Paris, 1964, 491 p. (A. Ioachim) 4 840
- DUPEUX, GEORGES, *La société française 1789—1960*, Paris, 1964, 295 p. Collection U/Serie „Histoire Contemporaine” (C. Șerban) 5 1044
- DVOICENKO-MARKOVA, E., *Кто такой Радул Куралеско, автор гайдуцкой повести „Тундза”? (Cine este Radu Curalescu, autorul nuvelei despre haiducul Tunsul?)*, „Русская литература”. Историко-литературный журнал, 1963, nr. 4, Ленинград, изд. Академии наук СССР, p. 154—155 (S. Iancovici) 1 206
- DZIUBIŃSKI, A., *Drogi handlowe polsko-tureckie w XVI stuleciu (Căile de comerț dintre Polonia și Turcia în secolul al XVI-lea)*, în „Przegląd Historyczny”, XVI, nr. 2, 1965, p. 232—259 (I. Corfus) 4 831
- FÉDOU, RENÉ, *Les hommes de loi lyonnais à la fin du moyen âge. Étude sur les origines de la classe de robe*, Paris, Les Belles Lettres, 1964, XXIV + 526 p. (S. Columbeanu) 4 837
- FRIEDRICH, CARL J., *The age of the baroque. 1610—1660 (Colecția The rise of modern Europe)*, New York-Evanston, Harper Torch books, 1962, XV + 368 p. (P. Simionescu) 1 215
- GODECHOT, JACQUES, *La prise de la Bastille. 14 Juillet 1789*, Paris, Gallimard, 1965, 434 p. + 16 f. pl. (Trente journées qui ont fait la France) (P. Simionescu) 5 1042
- HAPĽK, PAVEL, *Dějiny železiarskeho primyslu na Slovensku v rokoch 1848—1867 (Istoria industriei fierului din Slovacia între 1848 și 1867)*, Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej Akadémie vied, 1962, p. 301 (Tr. Ionescu-Nișcov) 2 423
- HIGOUNET, CHARLES, avec la collaboration de J. GARDELLES et J. LAFAURIE, *Bordeaux pendant le haut moyen âge*, Bordeaux, 1963, 340 p. (S. Columbeanu) 1 213
- INDOVA, E. I., *Дворцовое хозяйство в России первая половина XVIII века*, Москва, Академия наук СССР, Институт Истории, 1964, 351 p. + 1 h. (C. Șerban) 1 205
- LESOURD, JEAN-ALAIN și CLAUDE GERARD, *Histoire économique XIXe et XXe siècles*, ed. a-2-a, t. I și t. II, Paris, Edit. Armand Colin, 1965, 663 p. (C. Velichi) 2 428
- LEWIS, BERNARD, *The emergence of modern Turkey (Ridicarea Turciei moderne)*, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1965, XV + 511 p. + 3 f. h. (P. Simionescu) 4 834
- LIUBLINSKAIA, A. D., *Французский абсолютизм в первой трети XVII в.*, Изд. „Наука”, Москва-Ленинград, 1965, 362 p. (L. Demény) 4 836
- MAISKI, Acad. I. M., *Дни испытаний. Из воспоминаний посла*, în „Новый Мир”, 1964, nr. 12, p. 160—194; *Борьба за второй фронт. Из записок посла*, în „Новый Мир”, 1965, nr. 6, p. 168—186; nr. 7, p. 185—210; nr. 8, p. 166—187 (A. Lazea) 2 421
- MARGERIT, ROBERT, *Waterloo. 18 Juin 1815*, Paris, Gallimard, 1964, 630 p.; 16 f. illustr. (Trente journées qui ont fait la France) (P. Simionescu) 5 1043
- NORDBERG, MICHAEL, *Les ducs et la royauté. Études sur la rivalité des ducs d'Orléans et de Bourgogne. 1392—1407*, Upsala, Svenska Bokförlaget, [1964], XI + 257 p. (S. Columbeanu) 5 1041
- OSTROGORSKY, G., *Vizantija i Južni Sloveni*, în „Jugoslovenski istorijski časopis”, 1963, nr. 1, p. 3—13 (Gh. Zbucnea) 1 208
- PATRINELIS, H. G., *Οι μεγάλοι ρήτορες Μανουήλ Κορίνθιος, Ἀντώνιος, Μανουήλ Γαλησιώτης καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς των (Marii retori Manuil Corinteanu, Antonie, Manuil Galisiotis și vremea lor de activitate)*, în „Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδας” (Buletinul Societății de istorie și etnologie din Grecia), XVI (1962), p. 17—38 (N. Camariano) 2 428

- RENOUARD, YVES, *Histoire de Florence*, Paris, Presses Universitaires de France, 1964, 127 p. (*Gh. Zbucnea*) 1 210
- SCHEER, GEORGE F. și HUGH F. RANKIN, *Rebels and Redcoats*, New York, Published by The New American Library, 1963, 639 p. (*A. Vianu*) 4 841
- THIRY, JEAN, *La guerre d'Espagne*, Paris, Editions Berger-Levrault, 1965, 352 p. (*P. Simionescu*) 6 1244
- TRÉNARD, LOUIS, *Les représentations collectives des peuples „Bulletin de la Section d'Histoire Moderne et Contemporaine”, Paris, 1962, IV, p. 9—23 (Al. Duțu)* 4 838
- TRUȘ, M. I., *Внешнеполитическая деятельность В. И. Ленина 1917—1920*, Москва, Изд-во ИМО, 1963, 312 p. (*A. Lazea*) 2 420
- VINOGRADOV, V. N., *У истоков лейбористской партии 1889—1900*, Москва, Изд-во „Наука”, 1965, 445 p. (*A. Vianu*) 5 1046
- VERLINDEN, CHARLES, *Christoph Kolumbus. Vision und Ausdauer*, Muster-schmidt-Verlag, Göttingen, in col. *Persönlichkeit und Geschichte*, vol. 25, f. a., 102 p. (*S. Goldemberg*) 6 1245
- VOLK, S., *Народная Воля 1879 — 1882*, Москва, Изд-во „Наука”, 1966, 492 p. (*A. Lazea*) 6 1239
- VOLKOV, F. D., СССР — Англия 1929—1945 гг. *Англо-советские отношения накануне и в период второй мировой войны*, Москва, Изд-во „Международные отношения”, 1964, 560 p. (*A. Lazea*) 4 830
- VOLOBUEV, P. V., *Пролетариат и буржуазия России в 1917 г.*, Москва, „Мысль”, 1964, 359 p. (*A. Lazea*) 5 1037
- VRANUSIS, L., *Ἐνα εἰκονογραφημένο χειρόγραφο τοῦ Ἐρωτοκρίτου στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ρομανικῆς Ἀκαδημίας* (*Un manuscris al Erocriticului în Biblioteca Academiei Române*). Extras din revista „ΗΩΣ”, nr. 76—85, Atena, 1964, p. 449—456 (*G. Cronț*) 6 1241
- XODILOS, ATANASIOS, *Ἡ Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν καὶ τὰ πρῶτα συμβάντα τοῦ 1821* (*Eteria prietenilor și primele evenimente din 1821*), editată de L. I. Vranusis și N. Camariano, Atena, 1964, 173 (—175) p. + 1 h. (*O. Cicanci*) 2 426
- . . . . Képes Kronika (*Cronica pictată*), Budapesta, Magyar Helikon Könyvkiadó, 1964, vol. I și II (*L. Demény*) 2 422
- . . . . Les grandes voies maritimes dans le monde, XVe—XIXe siècles, Paris, S.E.V.P.E.N., 1965, 330 p. (*Bibliothèque générale de l'École Pratique des Hautes Études, VIe section*) (*R. Manolescu*) 4 839
- . . . . История Югославии, Москва, Академия наук СССР, Институт Славяноведения, 1963, vol. I, 735 p.; vol. II, 424 p. (*S. Iancovici*) 5 1040
- . . . . Итальянские коммуны XIV—XV веков. Сборник документов из Архива Ленинградского отделения Института Истории АН СССР, sub redacția lui V. I. Rutenburg, Москва — Ленинград, Изд. „Наука”, 1965, 396 p. + 7 pl. (*Ș. Papacostea*) 6 1242

Bizantinologie

- BOSCH, U. V., *Kaiser Andronikos III Palaiologos. Versuch einer Darstellung der byzantinischen Geschichte in den Jahren 1321—1341*, Amsterdam, Edit. A. Hakker, 1965, 216 p., 5 pl., 1 h. și o tabelă genealogică (*E. Frances*) 2 434
- CANARD, M., *Les relations politiques et sociales entre Byzance et les arabes*, *Dumbarton Oaks Papers*, vol. XVIII (1964), p. 35—56 (*E. Frances*) 6 1249
- DÖLGER, FR., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches 5. Teil*, München, Edit. C. H. Beck, 1965, XXXII + 138 p. (*E. Frances*) 2 432
- GHINIS, DIM. S., *Συμπλοκαίικά ἐκ μεταβυζαντινῶν νομικῶν κειμένων* (*Semnificațiile unor termeni din textele juridice post-bizantine*), extras din revista „ΑΘΗΝΑ”, tom. LXVII (1964), p. 370—376 (*Gh. Cronț*) 1 220
- GOUBERT, P., *Byzance avant l'Islam. Byzance et l'Occident* (Rome, Byzance et Carthage), Paris, 1965, 267 p., 3 hărți și 20 pl. (*E. Frances*) 1 218
- FIHMAN, I. F., *Египет на рубеже двух эпох. Ремесленники и ремесленный труд в IV—середине VII в.*, Москва, 1965, 308 p. (*E. Frances*) 6 1247
- HOHLWEG, A., *Beiträge zur Verwaltungsgeschichte des Oströmischen Reiches unter den Komnenen*, München, ed. Institut für Byzantinistik und neugriechische Philologie der Universität München, 1965, 186 p. (*E. Frances*) 5 1048

- LONGNON, J., La vie rurale dans la Grèce franque, *Journal des Savants*, januarie-martie 1965, p. 343—357 (*E. Frances*) 4 843
- XIGOPOULOS, ANDREAS, Ἑρευνᾶν εἰς τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῶν Σερρῶν (Cercetări asupra monumentelor bizantine din Serres), *Salonic*, 1965, 87 p. (*O. Cicanici*) 1 220
- WASILEWSKI, T., Le thème byzantin de Sirmium-Serbie au XIe et XIIe siècles, in „Сборник Радова” Византолошки Институт, 1964, nr. 8/2, p. 465—482 (*E. Frances*) 5 1048
- WOLSKA, W., La topographie chrétienne de Cosmas Indicopleustes. Théologie et science au VIe siècle, Paris, Presses Universitaires de France, 1962, XVI + 329 p. și XV pl. (*E. Frances*) 2 433
- * * * Θεσαυρίσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν (Tezaurizări ale Institutului grec de studii bizantine și postbizantine), Veneția, tom I. (1962), 187 p.; tom II (1963), 180 + 48 p.; tom. III (1964), 178 p. (*Gh. Cronf*)₁ 4 842

Bibliografie, Arhivistică, Muzeografie

- BACÎRU, LIVIA, Valoarea documentară a filigranelor, cu privire specială asupra cărților românești tipărite în secolul al XVI-lea, in „Studii și cercetări de documentare și bibliologie”, 1965, nr. 3, p. 273—298 (*L. Demény*) 5 1050
- BARDACH, JIULIUSZ, A. AJNENKIEL, M. SENKOWSKA et S. RUSSICKI, Introduction bibliographique à l'histoire du droit et à l'ethnologie juridique. D 12 Pologne, Editions de l'Institut de Sociologie, Bruxelles, 1965, 74 p. (*Gh. Cronf*) 6 1250
- BOŠNAKOV, NICOLA, ТЪВЕТАН СИМЕОНОВ și MARIA VASILEVA, Grivița, Plevna, Smirdan (1877—1878), Sofia, Tipografia de stat „Gh. Dimitrov”, 120 p. (*I. Babici*) 5 1051
- DUPRONT, ALPHONSE, Livre et culture dans la société française du XVIIIe siècle, „Annales”, 1965, nr. 5, p. 867—898 (*Al. Duțu*) 6 1251
- GEORGESCU, FLORIAN, PAUL CERNOVODEANU, ALEXANDRU CEBUC, Monumente din București. Ghid, Edit. Meridiane, București, 1966, 215 p. + 163 ilustr. + 1 h. (*I. Constantinescu*) 4 844
- MIKITAS, VL., Давні рукописи і стародруки. Описі каталог, Ужгород, 1961, 96 p.; idem, Давні рукописі стародруки. Описі каталог, частина друга. Видавництво львівського університету, 1964, 84 p.; idem, Давні книги закарпатського державного краєзнавчого музею. Описі каталог, Видавництво львівського університету, 1964, 84 p. (*L. Demény*) 2 437
- * * . Introduction bibliographique à l'histoire du droit et à l'ethnologie juridique, publiée sous la direction de John Gilissen, de către Centre d'histoire et d'ethnologie juridique, Bruxelles, 1965 (*V. Al. Georgescu*) 2 438
- * * . Неизвестный памятник книжного искусства. Опыт восстановления французского легендария XIII века, Москва-Ленинград, Изд-во Академии наук СССР, 1963, 106 p. (*L. Demény*) 1 221

„Studii”, revistă de istorie, publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniile istoriei medii, moderne și contemporane, universale și a României. În partea a doua a revistei — de informare științifică — sumarul este completat cu rubricile : *Probleme ale istoriografiei contemporane (studii documentare)*, *Discuții*, *Viața științifică*, *Recenzii*, *Revista revistelor*, *Însemnări*, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile intrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- * * * **Istoria României**, vol. I, 1960, 891 p. + 190 fig. + 16 pl., 45 lei; vol. II, 1962, 1.159 p. + 20 pl., 45 lei; vol. III, 1964, 1.259 p. + 11 pl., 45 lei; vol. IV, 1964, 863 p. + 16 pl., 45 lei.
- * * * **Din istoria Transilvaniei**, vol. I, ed. a 3-a, 336 p. + 15 pl.; vol. II, ed. a 2-a, 552 p. + 1 pl., 1963, 65,60 lei.
- Sub redacția acad. C. DAICOVICIU și MIRON CONSTANTINESCU, **Destrămarea monarhiei austro-ungare**, „Bibliotheca Historica Romaniae I”, 1964, 263 p., 9,25 lei.
- ION POPESCU-PUTURI et collab., **La contribution de la Roumanie à la victoire sur le fascisme**, „Bibliotheca Historica Romaniae 8”, 1965, 160 p., 5,25 lei.
- ALEXANDRU GRAUR, **La romanité du roumain**, „Bibliotheca Historica Romaniae 9”, 1965, 68 p., 2,75 lei.
- V. CURTICĂPEANU, **Die rumänische Kulturbewegung in der österreichisch-ungarischen Monarchie**, „Bibliotheca Historica Romaniae 10”, 1966, 191 p., 5,76 lei.
- N. ADĂNILOAIIE și DAN BERINDEI, **La réforme agraire de 1864 en Roumanie et son application**, „Bibliotheca Historica Romaniae 11”, 1966, 128 p., 4,25 lei.
- ION POPESCU-PUTURI, AUGUSTIN DEAC, **La première Internationale et la Roumanie**, „Bibliotheca Historica Romaniae 12”, 1966, 155 p., 6,50 lei.
- * * * **Die Agrarfrage in der österreichisch-ungarischen Monarchie 1900—1918**, Mitteilungen auf der Konferenz der Geschichtswissenschaftler, Budapest, 4. — 9. Mai 1964, 1965, 211 p., 23 lei.
- * * * **Die Frage des Finanzkapitals in der österreichisch-ungarischen Monarchie 1900—1918**, Mitteilungen auf der Konferenz der Geschichtswissenschaftler, Budapest, 4. — 9. Mai 1964, 1965, 88 p., 17,50 lei.
- * * * **La désagrégation de la monarchie austro-hongroise 1900—1918. Communications présentées à la Conférence des Historiens du 4 au 9 Mai 1964 de Budapest**, „Bibliotheca Historica Romaniae. Monographie 1”, 1965, 291 p., 12 lei.
- * * * **Nouvelles études d'histoire, IIIe vol.**, publiées à l'occasion du XIIe Congrès des sciences historiques, Vienne, 1965, 1965, 508 p., 29 lei.
- * * * **Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. I (1247—1500)**, 1966, 633 p., 31 lei; vol. XXI (1626—1627), 1965, 596 p., 28 lei.
- * * * **Documente privind relațiile agrare în venet al XVIII-lea, vol. II, Moldova**, 1966, 795 p., 41 lei.
- D. M. BIPPIDI și D. BERCIU, **Din Istoria Dobrogei**, vol. I, „Bibliotheca Historica Romaniae II”, 1965, 344 p., 13 pl., 20 lei.
- * * * **Brève histoire de la Transylvanie**, „Bibliotheca Historica Romaniae. Monografii III”, 1965, 468 p., 38 lei.
- VALENTIN AL. GEORGESCU, **Preemiunea în istoria dreptului românesc. Dreptul de protomis în Țara Românească și Moldova**, „Biblioteca istorică XII”, 1965, 418 p., 23 lei.
- * * * **Cronica Gheuleștilor, Istoria Moldovei între anii 1695—1754**, ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, „Croniclele medievale ale României V”, text grecesc însoțit de traducere, glosar și indice, 1965, 809 p., 38 lei.
- * * * **Inscripțiile medievale ale României, vol. I, Orașul București, 1395—1800**, 1965, 936 p., 62 lei.
- GEORGE KRAUS, **Cronica Transilvaniei 1603—1665**, 1965, 606 p., 27 lei.
- D. PROTASE, **Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticei**, „Biblioteca de arheologie IX”, 1966, 251 p., 21 lei.
- * * * **Cronici turești privind țările române. Extrase, vol. I, sec. XV — mijlocul sec. XVII**, „Izvoare orientale privind istoria României I”, 1966, 563 p., 27 lei.
- Sub îngrijirea acad. EM. CONDURACHI, **Istria**, vol. II, 1966, 541 p., 11 pl., 58 lei.
- D. BERCIU, **Cultura Hamangia. Noi contribuții**, vol. I, 1966, 323 p., 4 pl., 23,50 lei.
- * * * **Arheologia Moldovei, vol. IV**, 1966, 374 p., 3 pl., 39 lei.